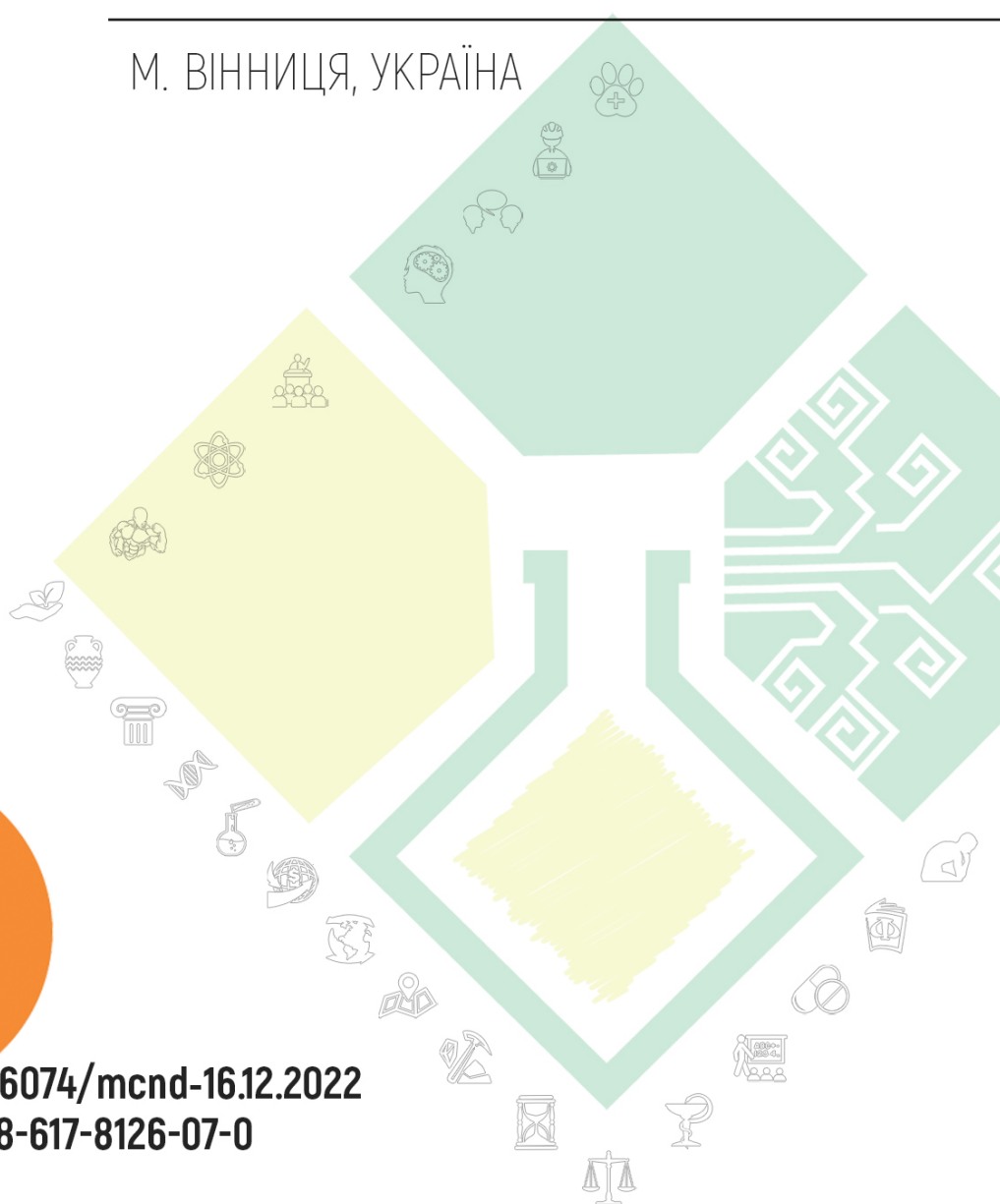

16 ГРУДНЯ 2022 РІК

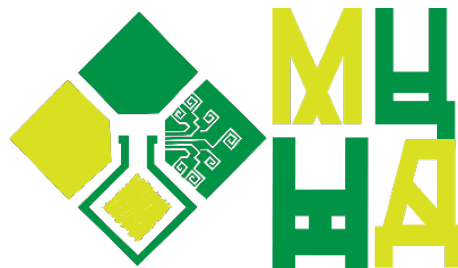
М. ВІННИЦЯ, УКРАЇНА

DOI 10.36074/mcnd-16.12.2022
ISBN 978-617-8126-07-0

МАТЕРІАЛИ
IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Міжнародний Центр Наукових Досліджень

ЗДОБУТКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРИКЛАДНИХ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ НАУК ХХІ СТОЛІТТЯ

| 16 ГРУДНЯ 2022 РІК
м. Вінниця, Україна

Вінниця, Україна
«Європейська наукова платформа»
2022

Організація, від імені якої випущено видання:
ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою «УкрІНТЕІ» в базі даних науково-технічних заходів України та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 375 від 26.08.2022).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

- 3-46 **Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття:** матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Вінниця, 16 грудня, 2022 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: Європейська наукова платформа, 2022. — 308 с.
ISBN 978-617-8126-07-0
DOI 10.36074/mcnd-16.12.2022

Викладено матеріали учасників IV Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття», яка відбулася 16 грудня 2022 року у місті Вінниця.

УДК 001 (08)

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Іванейко О.Я...... 13

НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ГРАНИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ІНДИКАТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ МЕТОДАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Харазішвілі Ю.М., Квілінський О.С...... 16

ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ІНДЕКСУ БАЛАНСУ МІГРАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ ПРИ РУСІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ МІЖ МІСЬКИМИ ТА СІЛЬСЬКИМИ ПОСЕЛЕННЯМИ

Філяк М.С., Завадовська Ю.Ю. 20

СЕКЦІЯ ІІ.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЗИКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОЄКТІВ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов О.Ю...... 23

ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Максимов О.Л. 26

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛОГІСТИКИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Шалева О.І., Карпик О.С. 28

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ РЕСТОРАНУ «ДЖОРДЖИНА» В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Красозова А.В. 31

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО УСТАТКУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Афанащенко А.В...... 34

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Афанащенко А.В...... 37

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

PROBLEMS OF THE STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THEIR FURTHER SOLUTION Nevmerzhytska V.	40
FINTECH AS A TOOL OF INNOVATIVE CHANGES Reshetnyk K., Avanesova I.	43
ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ Парубець О.М., Шкильов Д.Д.	46
ЗАВДАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ Гончарова В.Г., Савчина А.І.	49
ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД Корицька А.Є., Парубець О.М.	52
ОБЛІК СПИСАННЯ ЗНИЩЕНИХ ТОВАРІВ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС Макаренко В.Ю.	54
ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ АТ «ОТП БАНК» Бабиц Л.О.	56
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ Трухан М.І.	59

СЕКЦІЯ ІV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

РЕКЛАМА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ Гусар Н.С.	62
---	----

СЕКЦІЯ V.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

THE CREATION OF A COMPETITIVE ENVIRONMENT FOR UKRAINE'S RAILWAY TRANSPORT Malakan M., Udina O., Zadoia V.	68
---	----

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Липач О. 74

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ПРОЦЕДУРИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Саприкін В.В...... 77

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Атауш А.Є...... 81

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ

Волочан М. 84

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАН ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Марченко К.О...... 89

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗГЛЯД І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Швець Н.К...... 92

“ЕЛЕКТРОННИЙ СУД” ЯК ПІДСИСТЕМА ЄСІТС: АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Огієвич С.М. 95

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ОХОРОНОЮ І ЗАХИСТОМ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гоцій А.В. 100

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Портянко Д. 103

КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

Гулько К.О., Тінін Д.Г...... 106

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ І ВДОСКОНАЛЕННЯ

Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. 108

КОНЦЕПЦІЯ «ЖИВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ» ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З «ОРИГІНАЛІЗМОМ» Колесниченко Н.О.	114
МІЖНАРОДНІ ДЕРЖАВНІ ОБ'ЄДНАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Немченко Н.В.	117
ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ Гулько К.О., Тінін Д.Г.	119
ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ У КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРІ Атауш А.Є.	122
ПОМИЛКИ БАНКІВ, КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ ТА ІНШИХ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СУДОВИХ СПРАВАХ ПРО СТЯГНЕННЯ КРЕДИТНИХ БОРГІВ Стинько В.Д.	125
ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ Порохня Д.О.	128
ПРАВАЗАСТОСОВНІ ПОМИЛКИ ТА ЇХ ВИДИ Безугла А.П.	130
ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ Крапівний Р.І.	132
ПРИЧИНИ ВИСОКОЇ РОЛІ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ Легка Ю.В.	136
ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ Дмитренко Д.Д.	138
ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ Попад'їна М.В.	141
РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС СУСПІЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ Бідняк С.С.	144
СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ Кібець К.В.	146
ТРАСОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЗАЛИШЕНИХ НА МІСЦІ ПОДІЇ Тертичний О.В.	149

ФОРМУВАННЯ РИНКУ БІОМЕТАНУ В УКРАЇНІ: ЕНЕРГЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Трегуб О.А. 152

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Подкопаєв С.В. 155

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Коструб'як Т.В. 157

СЕКЦІЯ IX. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Хінальська Т.Р. 159

ТЕХНОГЕННА НЕБЕЗПЕКА - ВМІСТ РАДІОНУКЛІДІВ В ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Кудрявицька А.М. 162

СЕКЦІЯ X. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ОТРИМАННЯ ЗВОРОТНОЇ ТРАНСКРИПТАЗИ MMLV В КУЛЬТУРІ *ESCHERICHIA COLI* ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТЕСТ СИСТЕМ

Прохоренко Д. 164

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОДУКТИВНОСТІ ТЕЛИЦЬ ВІД ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ГРУП УТРИМАННЯ

Ткачук О.Д., Ткачук О.С., Барановський Д.І. 166

СЕКЦІЯ XII. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

IMPORT SUBSTITUTION OF BRAKES IN THE LANDING GEAR WHEELS OF UKRAINIAN AIRCRAFT FOR MULTIPLE PURPOSES

Науково-дослідна група:

Кириленко М.В., Рябков В.І., Тіт В.А. 169

СПОСОБИ ДЕФОРМАЦІЇ ПЛОСКИХ ЗАГОТОВОК У ПРОСТОРОВУ ФОРМУ

Хропост В.І......178

СЕКЦІЯ ХІІІ.

ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ДИНАМІЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ТА
ВИБОРУ ПОТУЖНОСТЕЙ ТЕПЛОВИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Нікішин Д.О......181

СЕКЦІЯ ХІV.

ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ

НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

МОДЕЛЮВАННЯ ПАРОГАЗОВИХ ВИБУХІВ НА ЯДЕРНИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ
РЕАКТОРНИХ УСТАНОВКАХ ІЗ ВОДО-ВОДЯНИМИ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ
РЕАКТОРАМИ (ВВЕР)

Ващенко В.М., Скалозубов В.І., Кордуба І.Б., Жукова О.Г., Косенко С.І......184

СЕКЦІЯ ХV.

КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИЯВЛЕННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН МЕТОДАМИ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Ковбасюк О.М., Грицюк Ю.І.188

СЕКЦІЯ ХVІ.

СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Макаренко В.Ю......194

СЕКЦІЯ ХVІІ.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AEROSPACE INDUSTRY

Syzonets N......197

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRICULTURE

Tkachenko B.199

MS SQL SERVER ЯК УНІВЕРСАЛЬНА БАЗА ДАНИХ

Джафарова К.Р......201

ЖЕРТВА КІБЕРЗЛОЧИНІВ: ОЗНАКИ ТА МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ

Яровенко Г.М. 204

МЕТОД ОПТИМІЗАЦІЇ КІЛЬКОСТІ ДЖЕРЕЛ ІНДИКАТОРІВ КОМПРОМЕТАЦІЇ

Максимишин Р.А. 206

СЕКЦІЯ XVIII.

ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МОДИФІКАЦІЙНИХ ЗМІН У ЛІТАКАХ
ТРАНСПОРТНОЇ КАТЕГОРІЇ**

Рябков В.І., Капітанова Л.В. 213

СЕКЦІЯ XIX.

ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АНГЛОМОВНІ ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Легкова М.П. 218

**НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТЕКСТАХ МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ:
ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

Мельник В.С. 224

ТРУДНОЩІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

Чайковська О.Ю. 227

СЕКЦІЯ XX.

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ

Омельченко С.В. 229

СЕКЦІЯ XXI.

ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

**ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗАВДАНЬ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ**

Сачук Ю.В. 231

**ДОСВІД СПІВПРАЦІ З ГРОМАДОЮ ГРОМАДСЬКОГО КОЛЕДЖУ КАПІОЛАНІ,
КОЛЕДЖУ СПЕЛЬМАН ТА ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПОРТЛЕНДА ЗАДЛЯ
ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ СТУДЕНТІВ**

Шаранова Ю.В. 233

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКАДЕМІЧНО-СЕРВІСНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ СЕСТЕР МЕДИЧНИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США Жижномірський В.В.	239
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ Климюк О.	241
ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛИКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ Миголь В.М., Слинько І.І.	245
ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Середа Г.Ю.	248
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ Бігун О.М.	251
СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ Олексюк М.	255
ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА ЯК ОДНА ІЗ МАЛИХ ФОРМ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ Рогак М.	258
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ Логвиненко В.О.	261
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ШКОЛЯРІВ Кривченкова Я., Осип М.А.	263
 СЕКЦІЯ ХХІІ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ	
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ Лозінська Л.С., Гуртовенко Н.В.	266
«МОВА НЕНАВИСТІ» В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ УКРАЇНИ Бойко С.Т.	268
ОПИС ФЕНОМЕНУ «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ» Тапал В.А.	271
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ Любімова Т.В.	274

СЕКЦІЯ XXIII.**МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я**

ASSESSMENT OF WORKING CAPACITY METHODS

Pashkevych K. 276

МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ КРАШ-СИНДРОМІ У ВОЄННИХ УМОВАХ

Капралова В.Д., Копітько Д.С. 278ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСЛЮМБАЛЬНОЇ ЕЛЕКТРОІМПУЛЬСНОЇ
СТИМУЛЯЦІЇ В АСПЕКТІ ЛІТОКІНЕТИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ З
УРЕТЕРОЛІТІАЗОМ**Колупаєв С.М. 280**ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСТОСУВАННЯ РЕВАСКУЛЯРИЦІЙНИХ
МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ У ХВОРИХ НА ГОСТРИЙ ІНФАРКТ МІОКАРДА З
ПІДЙОМОМ ST**Науково-дослідна група:****Бичко М.В., Рішко М.В., Устич О.В., Матчук М.Ф. 282**

РЕТИНОЛ ТА ЙОГО АНАЛОГИ В КОСМЕТОЛОГІЇ

Червінська Д.Л., Щирий Б.В. 288

ШТУЧНЕ СЕРЦЕ ЯК ДОСЯГНЕННЯ МЕДИЦИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Козленко В.В. 290**СЕКЦІЯ XXIV.****ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ**ВДОСКОНАЛЕННЯ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ**Червоношапка М.О., Сарабун А.І. 292**ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОЦІ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ**Павляшик А. 294**КВЕСТ ЯК ОДНА ІЗ ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА
СПОРТУ**Нечипорук І. 297****СЕКЦІЯ XXV.****ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ДВОСТОРОННІ ВЗАЄМИНИ НАПРИКІНЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

Візняк Я.Я. 300

**СЕКЦІЯ XXVI.
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО**

NUMERICAL AND ANALYTICAL SOLUTION OF THE PROBLEM OF HEAT TRANSFER
UNDER BOUNDARY CONDITIONS OF THE THIRD KIND

Chovniuk Yu., Moskvitina A.303

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ВПЛИВ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Іванейко Олена Ярославівна

здобувач вищої освіти факультету управління фінансами
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Ситник Наталія Степанівна

Д-р. екон. наук, завідувач кафедри фінансового менеджменту
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

На даному етапі розвитку пріоритетним напрямком розвитку в умовах децентралізації влади є забезпечення зростання рівня добробуту кожного окремого громадянина. Саме тому, досягнення даної мети можливе лише за умов якісного державного управління у фінансовій сфері. Одним із ключових чинників, які сприяють якісним змінам на місцевому рівні, є фінансове забезпечення розвитку територіальних громад, котре є одним із пріоритетів адміністративної реформи та повинне бути достатнім для забезпечення сталого розвитку громади. Таким чином, фінансова децентралізація дозволяє збалансувати механізми надання суспільних послуг з потребами та уподобаннями жителів місцевих громад.

Вектор на проведення децентралізаційних процесів в Україні закріплений у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади від 1 квітня 2014 року [1]. Згідно з цим, головним інструментом проведення соціально-економічної політики є бюджет, а відповідно бюджетна політика повинна сприяти сталому і ефективному економічному розвитку територій. Реформа бюджетної системи місцевого самоврядування сприяє забезпеченню спроможності самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Децентралізація влади та суттєве розширення повноважень територіальних громад неминує породжує бюджетну децентралізацію, тобто перерозподіл повноважень, ресурсів на всіх рівнях влади, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів, зміцнення їх матеріальної та фінансової основи [2, с.83].

Згідно з реформою бюджети об'єднаних територіальних громад наділяють додатковими повноваженнями та відповідними фінансовими ресурсами, як міста обласного значення, в яких залишається: 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), 100% податку на майно (нерухомість, земля, транспорт), 100% єдиного податку, 100% акцизного податку з роздрібної торгівлі (тютюн, алкоголь, нафтопродукти), 100% податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ, 100% платежів за надання адміністративних послуг, 25% екологічного податку, інші збори та платежі, міжбюджетні трансферти та надходження в рамках програм і допомог [3]. Також, бюджети ОТГ беруть участь у горизонтальному вирівнюванні.

Вирівнювання здійснюється за одним податком – ПДФО. Для підвищення їх фінансової спроможності бюджетам ОТГ, які мають рівень надходжень нижче 0,9 середнього показника по Україні, надається базова дотація. Із бюджетів ОТГ, які мають рівень надходжень вище 1,1 середнього показника по Україні, передається реверсна дотація у бюджет.

Фінансова децентралізація є одним із інструментів, які надані місцевому самоврядуванню з метою розвитку територій. Надавши значну частину фінансів місцевому самоврядуванню, зокрема об'єднаним територіальним громадам, уряд делегував частину повноважень місцевим радам. Невід'ємною частиною отриманих місцевим самоврядуванням повноважень і ресурсів є відповідальність за прийняті рішення, за ефективне здійснення повноважень і раціональне використання бюджетних коштів.

Аналізуючи структуру власних ресурсів місцевих бюджетів ОТГ, варто зазначити, що якщо основними її наповнювачами у 2015 році були плата за землю (355,3 млн. грн.) та єдиний податок (283,4 млн. грн.), то у 2020 році основну частку власних доходів бюджетів зайняв ПДФО. Крім того, якщо основну частину надходжень загального фонду місцевих бюджетів протягом 2014-2015 років займали трансферти, то з 2016 року частка трансфертів склала трохи більше 30%, а основну вагу в доходах бюджетів почали займати власні ресурси (більше 60%), обсяг яких з моменту реалізації реформи збільшився майже у 2,5 рази. Якщо порівняти, у 2015 році, власні надходження місцевих бюджетів за період січень-листопад склали всього 88,3 млрд грн, а у порівнянні з 2016 роком надходження власних ресурсів до загального фонду місцевих бюджетів зросли в 1,5 рази та склали 132 млрд грн. З кожним роком надходження власних ресурсів до загального фонду місцевих бюджетів зростали, до прикладу, за 2017 рік – 173,5 млрд грн, за 2018 рік – 212,5 млрд грн. А протягом 2019 року до загального фонду місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) надійшло 275 млрд грн. Це на 41 млрд грн більше, ніж за весь 2018 рік, – про це свідчать дані Міністерства фінансів [4]. Сьогодні ж станом на жовтень 2022 року, тільки податку на доходи фізичних осіб надійшло до місцевих бюджетів в обсязі 187,6 млрд грн.

Загалом, збільшення власних ресурсів пов'язане з тим, що з початком 2020 року після об'єднання в ОТГ вони перейшли на прямі міжбюджетні відносини з державою, що передбачає не тільки зарахування міжбюджетних трансфертів, але й наділення додатковими власними фінансовими ресурсами зазначеними вище.

Залучення громадян є найбільш важливою проблемою під час розробки та затвердження місцевих бюджетів. Якщо і брати досвід міжнародних демократичних держав, то рішення, спрямовані на розв'язання проблем громадян, мають ухвалюватись і реалізовуватись з їх активною участю. А в наш час серед основних проблем участі громадськості в бюджетному процесі можна виділити невпевненість громадськості у власних силах, недостатність знань представників громадськості та громадських об'єднань у бюджетоутворенні, а також нерозуміння механізму роботи органів місцевого самоврядування щодо прийняття ними рішень стосовно бюджету. Також проблемою є неналежна якість інформування населення про бюджет, пасивність громадян в пошуку інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, недостатньо ефективне використання інструментів та методів співпраці місцевої влади з територіальною громадою.

З розширенням дохідної бази місцевих бюджетів, пройшло збільшення частки місцевих бюджетів у загальному обсязі зведеного бюджету України. Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету України в 2021 році склала 21,5 відсотка, тоді як у 2014 році 17,6 відсотка. Значно збільшується фінансовий ресурс, який

спрямовується на розвиток місцевих громад. Також збільшується частка місцевих бюджетів у фінансових ресурсах держави і тим самим зростає їх частка у обсязі валового внутрішнього продукту. Цей показник в 2014 році склав 5,1 відсотка, у 2021 році – 7,3 відсотка. Також збільшились власні надходження в 2020 році в порівнянні з 2014 роком на 23,4 відсотка та зменшилась частка міжбюджетних трансфертів в порівнянні з 2014 на 23,4 відсотка (табл.1). Аналіз даних свідчить, що процеси фінансової децентралізації значно впливають на збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів.

Таблиця 1

Динаміка частки власних надходжень до місцевих бюджетів і офіційних трансфертів з державного бюджету у загальних надходженнях до місцевих бюджетів України за 2014-2021рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Власні надходження, %	43,6	40,9	46,6	45,7	46,9	53,6	66,0	67,0
Міжбюджетні трансферти з державного бюджету, %	56,4	59,1	53,4	54,3	53,1	46,4	34,0	33,0
Разом	100	100	100	100	100	100	100	100

[авторська розробка]

Наявність достатніх власних надходжень у місцевих бюджетах є запорукою того, що територіальна громада має можливість надавати більш якісні та більш різноманітні послуги своїм жителям, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для розвитку підприємництва, залучення інвестиційного капіталу, розробляти програми місцевого розвитку та фінансувати інші заходи для всебічного покращення умов проживання жителів громади [5].

Можна зробити висновок, що бюджетна децентралізація відіграє досить важливу роль у зростанні рівня забезпечення добробуту територіальних громад. Тому що децентралізація коштів має багато позитивних результатів пов'язаних зі збільшенням власних ресурсів територіальних громад та залученням населення до бюджетних процесів для задоволення потреб ОТГ. А це в свою чергу пов'язане з тим, що адміністративно-територіальні одиниці об'єднавшись в ОТГ перейшли на прямі міжбюджетні відносини, що посприяло збільшенню рівня добробуту кожного окремого громадянина і саме це є головним напрямом децентралізації. Запровадження цієї моделі фінансового забезпечення місцевих бюджетів дозволило розширити права місцевих органів влади, надати їм бюджетну самостійність та реальне підґрунтя для виконання своїх повноважень.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. №333-р // Верховна Рада України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
2. Возняк Г. В. Бюджетна політика в умовах трансформації фінансових основ місцевого самоврядування. Есопотіс Аппаіз-XXI. 2015. № 5-6. С.82-85.
3. Фінансова децентралізація в Україні. Перший етап успіхів // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finansova_decentrt_\(21.03.17\).pdf](http://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Buklet_finansova_decentrt_(21.03.17).pdf).
4. Міністерство фінансів України: виконання доходів місцевих бюджетів. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ>.
5. Максимчук О. С. Вплив бюджетної децентралізації на функціонування бюджету розвитку. Світ фінансів. 2017. № 1(50). С. 91-99.

НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ГРАНИЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ІНДИКАТОРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ МЕТОДАМИ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Харазішвілі Юрій Михайлович

Д-р. екон. наук, старший науковий співробітник, головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України, Україна

Квілінський Олексій Станиславович

Д-р. екон. наук, професор
Лондонська академія науки і бізнесу, Англія

Граничні значення індикаторів стану різноманітних складових національної безпеки та сталого розвитку є найважливішим інструментом аналізу, прогнозування та стратегічного планування безпекового розвитку. Системне дослідження проблеми сталого розвитку з позицій безпеки має включати визначення меж безпечних умов життєдіяльності системи, без знання яких неможливо захистити життєво важливі інтереси об'єктів безпеки. Тому визначення граничних значень варто пов'язувати з поняттям динамічної стійкості економічної системи та окремих її складових або з механізмом гомеостазу [1]. Без такого порівняння матимемо динаміку інтегральних індексів сталого розвитку, які визначатимуть їх збільшення/зменшення в окремі періоди, що може призвести до помилкового висновку щодо максимізації інтегрального індексу.

Звідси випливає важливість для управління безпекою наукового обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки. Найбільш поширеною практикою їхнього визначення є аналоговий підхід та різноманітні експертні та бальні оцінки, цільові та законодавчо закріплені нормативні значення, а також рекомендації та постанови авторитетних міжнародних та європейських організацій [2-5]. Обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки при інтегральному оцінюванні в Україні змінювалось від їхнього повного ігнорування [6] до скалярного (не більше або не менше) та векторного [7] з п'ятьма діапазонами нижче оптимальних значень, тобто існування діапазону оптимальних значень, перевищення оптимальних значень до верхніх порогових та критичних взагалі не враховується. Причому, всі граничні значення визначаються експертним шляхом, що вносить певну частку суб'єктивізму, а діапазони є рівними (по 0,2), що мало ймовірно у дійсності.

Отже, можна констатувати, що формалізованих підходів науково обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки поки що не існує. Крім того, необхідно зазначити, що обґрунтування вектору граничних значень індикаторів національної безпеки (верхнє та нижнє критичне, порогове, оптимальне) є необхідним кроком інтегрального оцінювання – багатовимірною оцінювання рівня та динаміки національної безпеки в форматі безпекового сталого розвитку.

Отже, *мета дослідження* – розроблення математичного та програмного інструментарію наукового обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки методами штучного інтелекту.

Обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки передбачає вирішення двох питань:

1. Теоретичне обґрунтування градацій безпеки.

2. Теоретичне обґрунтування їхнього кількісного виміру:

- розроблення формалізованого визначення вектору граничних значень для характерних типів розподілу: нормального, логнормального та експоненційного;
- формування таблиці функції щільності ймовірності зразкової вибірки;
- розрахунок статистичних характеристик “зразкової” вибірки: математичного очікування μ , середньоквадратичного відхилення σ та коефіцієнта асиметрії k_{as} ;
- вирішення завдання автоматичної класифікації (розпізнавання образів) типу розподілу заздалегідь визначеним еталонам по цифровим даним функції щільності ймовірності.

Саме останнє завдання потребує застосування методів штучного інтелекту, щоб навчити машину відносити будь-якій вхідний набір даних до одного з заздалегідь визначених типів розподілу (кластерів) з подальшим розрахунком вектору граничних значень. Отже, вирішення останнього завдання дозволяє повністю автоматизувати процес обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки.

Для теоретичного обґрунтування градацій безпеки використовується поняття “гомеостатичного плато” [8]. Причому, кількість градацій безпеки (критичний, пороговий, оптимальний) в обидві сторони гомеостатичного плато пов’язуємо з поняттям розширеного “гомеостатичного плато” та сферами додатного, нейтрального і від’ємного зворотного зв’язку [9].

Кількісні значення градацій безпеки (точок біфуркації) пов’язуємо з розширенням методу “*t*-критерію” через побудову функції щільності ймовірності, визначення приналежності к типу розподілу з розрахунком статистичних характеристик “зразкової” вибірки та формалізованого визначення точок біфуркації для характерних типів розподілу (табл. 1) [10].

Таблиця 1.

Формалізоване визначення вектора граничних значень*

Тип функцій щільності ймовірності індикаторів	Нижнє порогове значення	Нижнє оптимальне	Верхнє оптимальне	Верхнє порогове значення
Нормальний	$\mu - t \times \sigma$	$\mu - \sigma$	$\mu + \sigma$	$\mu + t \times \sigma$
Логнормальний (хвіст вправо)	$\mu - t \times \sigma / k_{as}$	$\mu - \sigma / k_{as}$	$\mu + \sigma$	$\mu + t \times \sigma$
Логнормальний (хвіст вліво)	$\mu - t \times \sigma$	$\mu - \sigma$	$\mu + \sigma / k_{as}$	$\mu + t \times \sigma / k_{as}$
Експоненціальний (хвіст вправо)	$\mu - \sigma / k_{as}$	μ	$\mu + \sigma$	$\mu + t \times \sigma$
Експоненціальний (хвіст вліво)	$\mu - t \times \sigma$	$\mu - \sigma$	μ	$\mu + \sigma / k_{as}$

* Розроблено авторами

Причому, “зразкова” вибірка формується для кожного індикатора з переліку країн, що мають найкращі значення відповідних індикаторів і можуть бути перспективним взірцем для досліджуваної країни.

Змістовне для даного дослідження визначення штучного інтелекту надано Nils J. Nilsson [11, p.12]: “Artificial intelligence is that activity devoted to making machines intelligent, and intelligence is that quality that enables an entity to function appropriately and with foresight in its environment” (“Штучний інтелект - це діяльність, спрямована на те, щоб зробити машини розумними, а інтелект - це та якість, яка дозволяє об’єкту функціонувати належним чином і з передбаченням у своєму середовищі”).

Для виконання автоматичної класифікації (розпізнавання образів, як одного з

методів штучного інтелекту) типу розподілу “зразкової” вибірки застосовується один з відомих методів кластеризації, а саме дискримінантний аналіз, який використовується для поділу або віднесення “зразкової” вибірки (тобто “дискримінації”) до одного з апіорі заданих кластерів (“еталонних” типів розподілу).

Для визначення відповідності (найбільшої правдоподібності) побудованої “зразкової” функції щільності ймовірності “еталонній” в якості метрики – формули для оцінення міри близькості, обрані наступні характеристики правдоподібності та характерні ознаки, а саме [12]:

1. Евклідова відстань (кількісна ознака):

$$d_k = \left[\sum_{i=1}^N (x_i - x_{ik})^2 \right]^{\frac{1}{2}}, \quad (1)$$

де N - кількість точок зразкової вибірки; k - кількість кластерів (типів розподілу);

2. Манхеттенська метрика (кількісна ознака):

$$d_k = \sum_{i=1}^N |x_i - x_{ik}|. \quad (2)$$

3. Міра подібності Роджерса-Танімото - розпізнавання за характерними ознаками (якісна ознака):

У наступній таблиці (табл. 2) наведено результати автоматичної класифікації (розпізнавання образів) типу розподілу функцій щільності ймовірності 60 індикаторів сталого розвитку регіонів України:

Таблиця 2.

Результати автоматичної класифікації типу розподілу*

Індикатори	За критерієм 1	За критерієм 2	За критерієм 3	Результуюча оцінка
58 індикаторів	Підтверджено фактичний тип	Підтверджено фактичний тип	Підтверджено фактичний тип	Три з трьох
2 індикатора	Підтверджено фактичний тип	Підтверджено фактичний тип	Підтверджено інший тип	Два з трьох

* Розрахунки авторів

Для всіх етапів обґрунтування граничних значень індикаторів національної безпеки розроблено програмне забезпечення на мові програмування C++, що забезпечує повну відсутність суб'єктивізму, суттєво підвищує швидкість, якість та достовірність отриманих результатів при оцінюванні рівня складових національної безпеки незалежно від рівня кваліфікації дослідника.

Список використаних джерел:

1. Качинський А.Б. Засади системного аналізу безпеки складних систем.– К.: ДП «НВЦ «Євроатлантик-інформ», 2006. – 336 с.
2. Jakko van Kampen, Dolf van der Beek, Jop Groeneweg. (2014). The Value of Safety Indicators. SPE Econ & Mgmt 6 (03): 131–140. Paper Number: SPE-164954-PA. <https://doi.org/10.2118/164954-PA>.
3. Teemu Reiman, Elina Pietikäinen. Indicators of safety culture – selection and utilization of leading safety performance indicators. Report number: 2010:07 ISSN: 2000-0456 Available at www.stralsakerhetsmyndigheten.se.

4. J. Borges Araujo, P. Fernando Ferreira Frutuoso e Melo, R. Schirru. Safety Indicators As A Tool For Operational Safety Evaluation Of Nuclear Power Plants. (2009). International Nuclear Atlantic Conference - INAC 2009 Rio de Janeiro, RJ, Brazil, September 27 to October 2, 2009 ASSOCIAÇÃO BRASILEIRA DE ENERGIA NUCLEAR – ABEN. https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/41/057/41057374.pdf.
5. Цілі сталого розвитку: Україна. Національна доповідь. – Міністерство економічного розвитку і торгівлі. – 2017. – 176 с.
6. Про затвердження Методики розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку / Держкомстат України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.
8. Jonn P. Van.Gigch. (1978). Applied General Systems Theory 2nd Edition. Harpercollins College Div. 602 p.
9. Kharazishvili, Y., Grishnova, O., & Kamińska, B. (2019). Standards of living in Ukraine, Georgia, and Poland: identification and strategic planning. Virtual Economics, 2(2), 7-36. [https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02\(1\)](https://doi.org/10.34021/ve.2019.02.02(1)).
10. Yurii Kharazishvili, Aleksy Kwilinski, Oleksandr Sukhodolia, Henryk Dzwigol, Dmytro Bobro, Janusz Kotowicz. (2021). The Systemic Approach for Estimating and Strategizing the Energy Security: The Case of Ukraine. Energies. 2021, 4, 1179239. <https://doi.org/10.3390/en14082126>.
11. Nils J. Nilsson. The Quest for Artificial Intelligence. Cambridge University Press; Illustrated edition (October 30, 2009). 580 p. URL:<https://www.amazon.com/Quest-Artificial-Intelligence-Nils-Nilsson/dp/0521122937?asin=0521122937&revisionId=&format=4&depth=1>.
12. Зайченко Ю.П. Нечеткие модели и методы в интеллектуальных системах. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – К.: «Издательский дом “Слово”», 2008. – 344 с.

ФОРМУВАННЯ АНАЛІТИЧНОГО ІНДЕКСУ БАЛАНСУ МІГРАЦІЙНИХ ФАКТОРІВ ПРИ РУСІ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ МІЖ МІСЬКИМИ ТА СІЛЬСЬКИМИ ПОСЕЛЕННЯМИ

Філяк М.С.

Кандидат економічних наук, докторант
Львівський університет бізнесу і права, Україна

Завадовська Ю.Ю.

Здобувач
Львівський університет бізнесу і права, Україна

1. Міграційний приплив із села у мегаполіс.

Наприкінці XIX сторіччя більшість українських, а також східноєвропейських сіл були поселеннями з глинобитною забудовою, без водогону чи каналізації, сполучені всередині ґрунтовими дорогами чи просто витоптаними стежками. Частині людей здавалося нестерпним життя у таких поселеннях, де погано очищена горілка та окремі народні святкування були ключовими розвагами. Відсутність перспективи, патріархальність та складнощі із самостійним вирішенням питання сім'ї та шлюбу, як і питання майнового спадкування та фінансового статусу були ключовими факторами виштовхування із села у міста, - які, натомість, пропонували свободу вибору та фінансову незалежність, а також більш вишукані та цікаві розваги, елементи культурного життя та кращі можливості освіти. На фоні капіталістичної індустріалізації, фактично індустріальної революції 2-ї хвилі, у тому періоді відбулося збалансування кількості трудових ресурсів - їхній надлишок скоротився у селах, а у містах дефіцит робочих рук та жвавих мізків був заповнений. Непривабливе становище сіл було таким потужним відштовхувальним фактором для молоді, що відтік з сіл на нашої території (не враховуючи фактору 2-ї світової війни) більш-менш скоротився у 1950-х, але знову поновився у 1970-х.

Для визначення того, як міграційні тенденції можуть впливати на картину справ у селі та місті, пропонується використовувати багатофакторний індекс, який складається з 4 частин. Верхній квадрант з 2 сегментів - це пропозиція та привабливість села і виштовхуючі фактори. нижній квадрант - це пропозиція та привабливість міста та стимулюючі фактори, які визначають швидкість, масштаб, характер, та наслідки міграційного руху. Поглянувши на стан індексу, можна легко зрозуміти, чи перейдені межі збалансованості у міграції та яких наслідків очікувати як для села, так і для міста у перспективі одного періоду стратегічного планування. Наскільки виснажливою є міграція у місто з села? Як присутність у місті його нових громадян вплине на його лице та економіку? Наскільки села будуть спустошеними та як це відіб'ється на їхній функції постачання їжі та сировини? Які наслідки це матиме для регулювання темпів народжуваності та смертності? Ці питання можна частково побачити у індексі, ключовими визначниками якого є наведені вище ключові питання.

2. Міграційний вплив із мегаполіса як наслідок війни чи небезпечного середовища.

Місто Київ під час війни, а саме восени 2022 року, виглядає відносно мирним, але

мегаполіс пережив атаки та спроби захоплення на ранній стадії війни у лютому-березні 2022 року. Так мало людей на вулицях і у транспорті. Немає натовпів тих людей, які не сплять до пізньої ночі. На вокзалах лише 20 процентів тих, хто там зазвичай заходився протягом дня. Немає переповненого громадського транспорту. Водночас, на вулицях стало більше людей з розумними поглядами та коректнішою мовою. Стало в десятки разів менше маргінальних прошарків. Майже не видно дрібних шахраїв, які намагалися обманом заробити на мігрантах. Немає довгих рядів тих, хто пропонує койко-місця для поденних працівників. Немає натовпів бідних робітників, які шукають заробіток, гуртуючись на площі перед метро «Вокзальна». З-поміж таксистів залишилася третина. Ціни на деякі послуги впали до адекватного рівня та сервіс дещо покращився. Ймовірно, з міста поїхали ті, хто будував його і заради кого воно і жило. Це майже завжди не корінні кияни. Переважно до війни – це трудові мігранти з інших міста та областей, які і збудували це місто таким, яким ми його знали до війни. Часто в них не було ліцензій і вони працювали нелегально. Дехто з них взагалі не працював, а жили шахрайством. Ці величезні кількості мігрантів і створювали попит на завищені ціни, на бурхливе життя до третьої ранку, це саме вони і стояли у автомобільних заторах та саме вони не витримували стресу та сходили з глузду в метро чи за кермом на широкосмугових трасах. Це все вони, а не ті, хто жив у Києві 2-3 покоління – тобто зовсім не корінні кияни.

З цього погляду видається трохи дивним те, наскільки незбалансовано розвивалася територія цього мегаполісу. Це було велике місто, де все дороге, нервово і напружено, і водночас – це було джерело прибутку вище середнього, а для наближених до влади – раптовий шанс розбагатіти. Україна не є виключенням у цьому прикладі. Можливо, дещо збалансованіше виглядає Західна Європа, і то не всі країни, а наприклад, Бельгія. Лише нещодавно, за пару років до війни, Україна почала інвестувати у збалансування, тобто розвиток сіл та сільських громад, невеликих міст.

Таким чином, природно припустити, що у кожному мегаполісі більшість мешканців- це мігранти, заробітчани, які частково прагнуть асиміляції. Якщо у тебе є, де жити у місті, і ти маєш якийсь дохід, то ти не будеш працювати по 10-12 годин на добу, рано ставати і їхати кудись годину у метро по справах, щоб зробити кар'єру або додатково заробити. На фоні ще недавньої ситуації глибокої кризи у селах та невеликих містах разом із практикою розкрадання їхніх бюджетів у недалекому минулому, вибір для тих, хто хоче більшого, складався однозначний – лише їхати до мегаполіса, інакше у селі шанси на комфортне життя були низькими. Ймовірно, загалом модель розвитку виглядає приблизно так: мегаполіс кооптує найбільш гідні кадри з села, вони розвиваються та приймають політику розвитку, насаджену чи створену в місті. Потім з цією політикою вони можуть виступати «агентами змін», якщо місто вирішить скерувати їх знову у сільську місцевість, щоб впроваджувати там бачення і політику цього великого міста. Переважно, втім, здібні заробітчани шукають собі місце не в селі, а у мегаполісі чи скоріше, біля нього, на комфортних посадах та у приміських зонах, коли досягнення вже відбулися і вже немає сил рухатися далі. Місто подякує їм та набере собі нових «агентів змін» з числа голодних, мотивованих, амбіційних чи незадоволених заробітчан. На певному етапі колишні заробітчани, які видихлися, зрозуміють, що вони не можуть так просто проїдати у дорогому місті свої заробітки, не докладаючи супер-зусиль, які раніше. Декому доведеться робити вибір щодо переселення або оптимізації своїх витрат. Як правило, заробітчани добре усвідомлюють, що десь в 45-50 років їхні сили для перетворень закінчаться і тому до цього віку їм потрібно видертися на рівень самодостатності. Вони могли би працювати і досягати і в старшому віці, але вони забагато працювали

у молодості та витратили свій життєвий ресурс занадто рано, тобто прискореними темпами.

У плануванні розвитку малого міста місцеве самоврядування повинно обов'язково враховувати фактор наявності поряд мегаполіса та весь букет плюсів та мінусів, які з цим пов'язані. У цьому випадку мале місто повинно будувати стратегію «взаємодії з мегаполісом – порохотягом ресурсів», який «висмоктує» життєві сили і лише частково повертає їх у вигляді накопичень. Якщо у країні політика скерована на збалансування різниці у якості життя між містом та селом, то характер взаємодії буде одним, а якщо країна фактично негласно сприяє гіпер-урбанізації, то політика розвитку малого міста має бути іншою.

Схоже, що зараз, під час війни, у місті також поменшало культурних та інформаційних факторів впливу, що формували субкультуру «freak» та «маргиналів». Тепер рекламісти розуміють, що з міста поїхали всі ті, хто був готовий палити свої заощадження, купуючи непотрібні «цяцьки-бряцьки», які рекламувалися до війни. На майбутнє місту варто серйозно переосмислити процес формування свідомості та «розвитку» тих чи інших верств суспільства у місті. Так, продаж «цяцьок-бряцьок» приносив непоганий дохід, але формування інфантильної та freak-субкультури серйозно деформувало навіть зовнішній імідж міста. Місто, традиційно, повинно ставити собі питання: а чи не занадто багато freak-культури вони пропагують і чи не знищує це у мирний час продуктивні верстви, які, власне, і створюють реальний ВВП.

Список використаних джерел:

1. Як ефективно керувати агломерацією. URL: <https://bigkyev.com.ua/kak-effektivno-upravlyat-aglomeratsiej/> (дата звернення 10.12.2022).
2. The Bells And Whistles Of The Sales Funnel. URL: <https://www.advertising.com.my/the-bells-and-whistles-of-the-sales-funnel> (дата звернення 12.12.2022).
3. Price, Marie & Benton-Short, Lisa. (2008). Migrants to the Metropolis: The Rise of Immigrant Gateway Cities. URL: https://www.researchgate.net/publication/260749306_Migrants_to_the_Metropolis_The_Rise_of_Immigrant_Gateway_Cities (дата звернення 12.12.2022).

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЗИКОВОГО ФІНАНСУВАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ПРОЄКТІВ ПІДПРИЄМСТВ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується як сукупним економічним потенціалом [1], так і його окремими складниками, зокрема маркетинговими [2], збутовими [3, 4], виробничими [5–7] та іншими економічними можливостями, до яких належить і потенціал ресурсозбереження [8–10]. Реалізація цього потенціалу дає змогу впровадити на підприємствах ресурсозберігаючу модель їх розвитку [11–14] та здійснити ресурсозберігаючі, зокрема енергозберігаючі, технологічні зміни [15–20]. Проте реалізація на підприємствах енергозберігаючих проєктів часто гальмується наявністю різних бар'єрів [21–25], насамперед фінансових, одним зі способів подолання яких є використання позик для фінансування заходів з енергозбереження.

Необхідно відзначити, що оцінювання економічної ефективності та обґрунтування доцільності взяття позик з метою фінансування енергозберігаючих проєктів потребують наявності значних обсягів інформації. Цю інформацію можна поділити на низку блоків. Зокрема, за ступенем оброблення відомостей, на підставі яких ухвалюються рішення про реалізацію енергозберігаючих проєктів за рахунок позикових джерел коштів, доцільно виділити такі блоки цих відомостей:

1) блок вхідної інформації, який містить первинні дані, необхідні для подальшого обґрунтування проєктних рішень. Цей блок, своєю чергою, може бути поділений на такі частини: блок внутрішньої інформації про умови діяльності підприємства, яке передбачає реалізовувати енергозберігаючий проєкт (проєкти) (зокрема, до такої інформації належать дані про: наявні у підприємства обсяги ресурсів та їх прогнозні зміни, якість цих ресурсів, застосовувані підприємством технологічні процеси тощо); блок зовнішньої інформації про умови діяльності підприємства, яке передбачає реалізовувати енергозберігаючий проєкт (проєкти) (зокрема, до такої інформації належать дані про: ціни на виробничі ресурси, які використовує або планує використовувати дане підприємство, умови поставок цих ресурсів тощо); блок інформації про умови взяття підприємствами довгострокових позик (зокрема, до такої інформації належать дані про: ставки банківських відсотків у різних кредитних установах, терміни кредитування, умови надання гарантій повернення узятих позик тощо); блок інформації про енергозберігаючий проєкт (проєкти), який планує реалізувати підприємство (зокрема, до такої інформації належать дані про: вартість проєкта, питомі витрати енергетичних та інших виробничих ресурсів за ним, термін експлуатації проєкта тощо); блок інформації про

імовірність настання тих чи інших ситуацій, у яких може опинитися підприємство, зокрема залежно від рівня цін на енергоресурси),

2) блок вторинної інформації, який містить дані, одержані у процесі оброблення первинної інформації. Блок вторинної інформації, своєю чергою, може бути поділений на такі частини: блок інформації про очікувані натуральні обсяги виготовлення та збуту підприємством різних видів його продукції, а також про ціни на неї; блок інформації про питомі витрати на виготовлення та реалізацію підприємством різних видів його продукції за умови відмови від здійснення запланованого енергозберігаючого проєкта (проєктів); блок інформації про питомі витрати на виготовлення та реалізацію підприємством різних видів його продукції за умови здійснення запланованого енергозберігаючого проєкта (проєктів); блок інформації про показники фінансової стійкості та ризикованості діяльності підприємства;

3) блок загальної інформації, який містить дані, одержані у процесі оброблення первинної та вторинної інформації. Блок загальної інформації повинен містити, зокрема, дані про: умови надання позики для фінансування підприємством енергозберігаючого проєкту (проєктів) (насамперед, про ставку кредитного відсотка та термін повернення позики), очікуваний потік чистого прибутку підприємства у разі відмови від здійснення енергозберігаючого проєкту (проєктів), ставку капіталізації прибутку тощо;

4) блок узагальненої інформації, на підставі якої ухвалюється остаточне рішення про здійснення підприємством енергозберігаючого проєкту (проєктів) за рахунок позикових коштів. До узагальненої інформації повинні, насамперед, належати дані про: очікуваний потік чистого прибутку підприємства у разі здійснення енергозберігаючого проєкту (проєктів), результати капіталізації цього потоку та потоку чистого прибутку підприємства, який надходитиме у разі відмови від здійснення енергозберігаючого проєкту (проєктів) тощо.

Отже, описаний масив необхідної інформації має ієрархічний характер.

Список використаних джерел:

1. Лесик, Л. І. (2013). Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. Науковий вісник НЛТУ України, (23), 271–278.
2. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика», (649), 214–219.
3. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (24.8), 225–233.
4. Висоцький, А. Л. (2014). Види, чинники та об'єкти управління збутовим потенціалом машинобудівного підприємства. Науковий вісник НЛТУ України, (24.7), 315–323.
5. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Висоцький, А. Л. (2015). Теоретичні засади формування та оцінювання виробничо-збутового потенціалу машинобудівних підприємств. Бізнес Інформ, (1), 124–130.
6. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Висоцький, А. Л. (2013). Діагностика ресурсного забезпечення як чинника формування виробничо-збутового потенціалу підприємств. Науковий вісник НЛТУ України, (23.4), 128–135.
7. Emelyanov, A., Kurylo, O. & Vysotskij, A. (2013). Structuring expenses of industrial enterprises in the evaluation process of its production and sales potential. Ekontechmod. An international quarterly journal, (4), 11–17.
8. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. Бізнес Інформ, (11), 141–143.

9. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
10. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
11. Некрасова, Л. А. & Хрістова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
12. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
13. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
14. Emelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L. & Hryshko, V. (2014) The Impact of the Technological Development Level of Ukrainian Enterprises on the Competitiveness of Their Products. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, (4), 129–135.
15. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
16. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
17. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
18. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
19. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2013). Исследование факторов технологического развития предприятий. *Проблемы экономики и менеджмента*, (11), 13–21.
20. Козик, В. В., Петрушка, Т. О. & Емельянов, О. Ю. (2013). Обґрунтування економічної доцільності впровадження ресурсозберігаючих технологій як чинника економічного розвитку підприємств. *Науковий вісник Національного гірничого університету*, (4), с. 134–140.
21. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
22. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
23. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
24. Lesinskyi, V., Yemelyanov, O., Zarytska, O., Symak, A. & Petrushka, T. (2020). Development of a toolkit for assessing and overcoming barriers to the implementation of energy saving projects. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, (5(3)), 24–38.
25. Кінаш, І. А. (2015). Бар'єри на шляху впровадження енергоефективності та енергозбереження підприємств. *Сталий розвиток економіки*, (3), 185–189.
26. Севастьянов, Р. В. & Калініна, Я. Ю. (2014). Енергоефективність промислових підприємств України та бар'єри з її впровадження. *Економічний вісник ЗДІА*, (7), 144–154.

ЛОЯЛЬНІСТЬ КЛІЄНТА ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Максимов Олександр Леонідович

магістрант 5-го курсу

Львівський університет бізнесу та права, Україна

У сучасних умовах провадження готельно-ресторанного бізнесу надзвичайно важливим є дотримання всіх вимог та норм, які необхідні клієнтові і зможуть забезпечити його лояльність до суб'єкта господарювання. В готельно-ресторанному бізнесі бренд-менеджмент відіграє важливу роль і об'єднує в собі декілька ключових напрямків.

Бренд-менеджмент – це управління брендом з боку власників та клієнтів (зокрема, потенційних). Під управлінням слід розуміти процес цілеспрямованого спостереження та впливу на об'єкт, цільова зміна або цільова відмова від зміни об'єкта. Мета – максимізація марочних активів, максимальне використання бренда.

Бренд-менеджмент об'єднує декілька ключових напрямків:

- теорію управління брендами;
- стратегічний бренд-менеджмент;
- корпоративний бренд-менеджмент;
- процес управління брендом, інструмент формування додаткового прибутку компанії.

Також бренд-менеджмент – це планування та загальна координація маркетингової діяльності, що належить до певного бренда або портфолію брендів [1]. У країнах ЄС та інших країнах світу брендинг набирає дедалі більшої популярності та стає дуже впізнаваним, за допомогою чого в бізнесі створюється додаткова вартість комплексів. Вони виступають як магніт у притягненні та збільшенні клієнтури; взаємозв'язок залежить від різних чинників прихильності споживачів бренда. Лояльні клієнти, без зайвих проблем вбачаючи унікальну цінність бренда, яка може бути їм представлена, не шукають інший об'єкт готельно-ресторанного бізнесу, хоча середня вартість обслуговування в даному об'єкті може бути вищою від середньостатистичної по регіону. Це свідчить про те, яка цінність саме цього бренда. Якщо продукція бренда часто купується споживачем, має стабільний попит, це свідчить про те, що споживач надає перевагу даному бренду над усіма іншими. Лояльні клієнти мають можливість і забезпечити більший попит на продукцію даного бренда, і купувати її частіше [2].

Основною метою і запорукою успішного функціонування готельно-ресторанних мереж є створення і формування лояльності клієнтів до бренда, оскільки від нього залежить здатність готельно-ресторанних закладів, тобто, мереж, до залучення споживачів і просування на ринок.

Зазначимо, що для інвесторів, котрих цікавить готельно-ресторанний бізнес, найбільш популярним є бренд. Їхня увага зосереджена саме на брендах, оскільки існують певні традиції в готельно-ресторанному бізнесі, які працюють саме на бренд із репутацією і лояльністю постійних клієнтів. З великою відповідальністю в самому бізнесі потрібно ставитись до того, що формує рівень лояльності клієнтів. Навіть невелика зміна чи в плані харчування, чи обслуговування в готелі може призвести до руйнування репутації закладу готельно-ресторанного бізнесу та зв'язків з чинними

чи потенційними клієнтами.

Отже, з вищенаведеного можемо зробити висновок, що бренд – це самовираження та інструмент створення іміджу. Термін «бренд» обмежений лише тим, як сприймають його клієнти і яка в них склалася думка, а також, які відчуття вони мають, згадуючи той чи інший бренд. Якщо клієнт уявляє даний вид товарів та послуг, можна стверджувати, що поняття «бренд» для них є тотожним. Тому вид конкретного товару чи послуг, які в змозі задовольнити потребу або здійснити мрію клієнта, є брендом.

Розгляньмо основні методи формування лояльності клієнтів до мереж підприємств готельно-ресторанного бізнесу (див. рис 1).

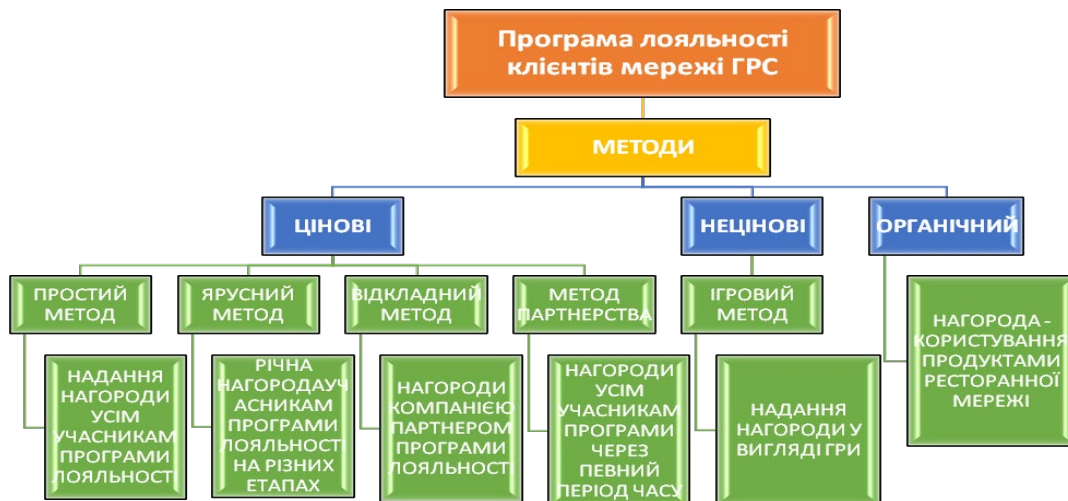

Рис. 1. Класифікація методів формування лояльності до клієнта

Маркетологи пропонують безліч методів формування лояльності клієнтів з різною мірою ефективності. Одна з найпопулярніших ідей – сформуванню лояльності клієнта: як заохочення нові користувачі матимуть певну вигоду. Умовно кажучи – їх нібито вербують і пропонують винагороду за постійне відвідування тих чи інших локацій або ж споживання товарів і продуктів. Вигода полягає в користуванні особливою продукцією або послугою закладів готельно-ресторанного бізнесу, а нагорода – в приналежності до кола таких користувачів.

Отже, виходячи з вищенаведеного, можемо зробити висновок: чим більше буде клієнтів у закладах готельно-ресторанного бізнесу, тим кращою, насамперед, ставатиме їхня дохідність. А основним фактором буде наступне: якщо відповідний клієнт буде задоволений сервісом в якійсь локації, то в якій країні він би не перебував, обов'язково шукатиме саме такий заклад готельно-ресторанного бізнесу, де буде впевненим у наданні вже відомого йому переліку послуг і отриманні бажаного результату. Якраз у цьому – найважливіша роль бренду.

Список використаних джерел:

1. Левицька І. В., Онищук Н. В. Готельна справа: навчальний посібник / – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. Вінниця, ПП «ТД«Едельвейс і К». 2015. – 580 с. ISBN 978-966-2462-99-9. URL: <https://ir.vtei.edu.ua> ».
2. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4004-12>.

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЛОГІСТИКИ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Шалева Олександра Іванівна

ORCID ID: 0000-0002-4057-2789

канд. екон. наук., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики
Львівський торговельно-економічний університет, Україна

Карпик Олег Сергійович

здобувач вищої освіти факультету товарознавства,
управління та сфери обслуговування
Львівський торговельно-економічний університет, Україна

Одним із пріоритетних завдань, від вирішення якого значною мірою залежать стійкий економічний розвиток і перспективи нашої країни, а також рівень і якість життя її населення, є подолання перешкод і обмежень, надання повної свободи на шляху розвитку приватної власності та підприємництва. Активізація конкуренції на ринку спонукає підприємців використовувати різноманітні методи скорочення витрат з метою забезпечення прибуткової діяльності підприємства. При цьому рушійним фактором підприємницької діяльності є прагнення до максимізації доходу. Досвід суб'єктів, які функціонують у найбільш розвинених економічних системах свідчить, що суттєво підвищити ефективність підприємницької діяльності може застосування логістичного підходу.

Сучасна логістика поєднує в собі виробничо-господарські, організаційні, правові, економічні аспекти та ряд інших функцій, котрі забезпечують процес товаропросування. У розвинених економічних системах витрати на розподіл матеріально-технічних ресурсів і продуктів постійно зростають. Саме тому надзвичайно актуальною є логістика, що забезпечує широкі потенційні можливості підвищення оперативності постачання ресурсами та збутом проміжної і кінцевої продукції шляхом оптимізації витрат цих процесів, які формують логістичну компоненту підприємницької діяльності.

На сьогоднішній день логістичні принципи, які притаманні бізнес-процесам, реалізуються на кожному етапі взаємодії постачальників матеріальних ресурсів, виробників продукції і покупців. Відповідно, логістика з практичного погляду розглядається як інтегроване вчення про управління матеріальними, інформаційними, фінансовими та сервісними потоками.

Основним об'єктом логістики з погляду підприємницької діяльності є так званий наскрізний матеріальний потік. За своєю сутністю останній є цілісним потоком різноманітних матеріальних цінностей (сировини, матеріалів, комплектуючих деталей, обладнання, готової продукції), які проходять по визначеному логістичному ланцюгу. Такий ланцюг складається з кількох етапів, найперший з яких є первинним джерелом появи відповідної цінності у власності суб'єкта господарювання, а в якості останнього виступає кінцевий споживач.

Основним практичним завданням логістики є подолання часових і територіальних перешкод при просуванні товарів і послуг, організація ефективної служби постачання. Відповідно місія логістики полягає у постачанні потрібних

товарів і послуг до споживача в потрібне місце в потрібний час при мінімальному рівні витрат [1].

Базовими напрямками логістичної діяльності, що відіграють особливу роль у функціонуванні підприємницьких структур, є транспортування, складське зберігання та обслуговування замовлень. Саме ці види діяльності, що передбачають значні логістичні витрати, є основними для ефективного управління будь-якою компанією.

Транспортні операції формують у середньому від 1/3 до 2/3 логістичних витрат. Транспортування охоплює різноманітні способи переміщення ресурсів залізничним, автомобільним, водним, повітряним, трубо- й електропровідним транспортом. Загалом же управління транспортуванням передбачає вибір способу перевезення, формування маршрутів і графіків доставки та вибір транспортного засобу [2].

Практика свідчить, що транспортування забезпечує економію шляхом скорочення місця для ресурсу, в той час як операції, пов'язані зі складською обробкою та зберіганням скорочують витрати часу на очікування ресурсу, оскільки практично неможливо миттєво забезпечити виробництво будь-якої продукції та її доставку споживачам. Саме склади виконують роль буфера між попитом і пропозицією, а витрати на їх експлуатацію у більшості компаній складають майже 1/3 вартості продукту. Логістичне управління складськими операціями охоплює підтримку рівня запасів на складах на оптимальному рівні при умові належного забезпечення споживачів відповідними ресурсами.

Витрати на обробку замовлень, як правило, невисокі порівняно з транспортними та складськими, однак саме обробка замовлень є базовою для організації матеріально-технічного забезпечення. Значущість обробки замовлень визначається тим, що завжди існує фактор критичного часу, пов'язаного з доставкою товарів і послуг споживачам. Також обробка та виконання замовлень є початковим етапом товаропросування та надання послуг [3].

З урахуванням важливості трьох основних розглянутих вище напрямів діяльності практики називають їх критичними точками логістики підприємницьких структур. При цьому служби логістики суб'єктів господарювання забезпечують також виконання численних допоміжних видів діяльності, серед яких формування графіків закупівлі матеріальних ресурсів, постачання ресурсів і обробка вантажів, маркування захисне пакування, складування вантажів і інформаційне забезпечення. Взаємозв'язок основних і допоміжних видів логістичної діяльності показано на рис. 1.

Закупівля матеріальних ресурсів як вид логістичної діяльності фактично робить ці ресурси доступними для елементів і учасників логістичної системи. Комплекс закупівельних операцій пов'язаний з визначенням і вибором джерел постачання, розрахунком обсягів і строків закупівлі, а також вибором форм і способів доставки матеріальних ресурсів.

Процеси складування охоплюють операції з просування й обробки матеріальних ресурсів зі складської ділянки приймання і розміщення їх в місцях зберігання, а пізніше – переміщення в пункт відправлення товару зі складу. На цьому етапі логістичного процесу основний акцент робиться на підборі відповідного обладнання, визначенні необхідних складських потужностей для зберігання, безпосередньому розміщенні запасів, а також на процедурі формування замовлень і проведенні навантажувально-розвантажувальних робіт.

Рис. 1. Основні та допоміжні види логістичної діяльності суб'єктів підприємництва з обслуговування споживачів

Одне з найважливіших завдань логістики полягає у просуванні матеріальних ресурсів з мінімальними втратами, тому надійне пакування забезпечує їм ефективне переміщення. Крім того, правильний вибір упакування та нанесення відповідного маркування сприяє ефективному зберіганню, переміщенню та транспортуванню вантажів [4].

При цьому жодна як внутрішня, так і зовнішня логістична операція не може ефективно виконуватися без належного інформаційного забезпечення. Оперативна й об'єктивна інформація щодо локації клієнтів, обсягів продажу, цін на продукцію, стану виконання замовлень, рівня матеріальних запасів на всіх етапах товаропросування забезпечує управління та контроль як основної, так і допоміжної логістичної діяльності усіх суб'єктів підприємництва.

Таким чином, виходячи із всього зазначеного вище, можна стверджувати, що практичною метою логістики в підприємницькій діяльності є формування доходів (головним чином завдяки надійному та чіткому обслуговуванню споживачів), обсяг яких перевищує витрати, пов'язані з функціонуванням логістичної системи. При цьому ідеальною могла би вважатися така логістична система, котра здатна максимально точно визначити, наскільки зростуть доходи при використанні певної моделі постачання товару, а також яким був би оптимальний стандарт обслуговування споживачів у порівнянні з терміном доставки товару/послуги клієнту.

Список використаних джерел:

1. Ляліна, Н. С., Матвієнко-Біляєва, Г. Л., & Панчук, А. С. (2020). Впровадження сучасних методів логістики в підприємницькій діяльності. Приазовський економічний вісник, 2 (19), 118-124. doi: 10.32840/2522-4263/2020-2-20/.
2. Євтушенко, В. А., Куценко, Т. М., & Лісений, Є. В. (2021). Логістичний підхід до стратегічного управління підприємницькими структурами. Причорноморські економічні студії, 69, 31-35. doi: 10.32843/bses.69-5.
3. Семенда, О. В. (2022). Перспективи розвитку підприємницької діяльності у підсистемах логістики. Підприємництво та інновації, 24, 108-112. doi: 10.32782/2415-3583/24.18.
4. Савенко, І. І., & Седіков, Д. В. (2020). Логістичний менеджмент, як інструмент оптимізації логістичних витрат. Food Industry Economics, 12(3), 42-50. doi: 10.15673/fie.v12i3.1815.

НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ РЕСТОРАНУ «ДЖОРДЖИНА» В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Красозова Анастасія Віталіївна

здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Меленцова Ольга Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Україна

Актуальність теми дослідження. Криза в організації, що є невід’ємною частиною економічного життя, болісна, але зазвичай природна стадія, яка вимагає своєчасного розпізнавання передкризової ситуації, відповідної реакції та і подальшої діагностики в подоланні кризи.

Доволі вразливою галуззю залишаються заклади громадського харчування, і тому питання щодо вивчення кризових станів організації, їх типології, вивчення діагностики та аналізу шляхів подолання кризових станів потребують детального вивчення та актуалізації наукових досліджень з огляду на наступні обставини:

Як приклад дослідження було обрано салон грузинської кухні «Джорджина». Це ресторан, який знаходиться в м.Чернівці на заході України, має свою унікальну концепцію, що вирізняє його серед інших закладів у місті та неповторний колорит. Проте, навіть заклади із чітким планом розвитку та налагодженою системою управління мають ризики виникнення кризового стану та потребують дослідження в науковій площині.

Виклад основного матеріалу. Карантинна криза, що розпочалася у 2020 році, проте вплинула на розвиток ресторанного бізнесу, адже готельно-ресторанний бізнес Чернівецької області є активним учасником ринкових відносин, тому його розвиток залежить від загальних тенденцій динаміки економіки держави, змін структури попиту та пропозиції, розвитку нових форм організації бізнесу тощо.

“Джорджина” не є виключенням і поруч з іншими представниками готельно-ресторанної індустрії були вимушені впроваджувати антикризові заходи для боротьби з можливими загрозами.

Оцінюючи фінансовий стан та спроможність ресторану “Джорджина”, дуже важливо відзначити, що через вдале та успішне управління ресторан ніколи не працював в мінус.

Важливу роль у стратегічному управлінні закладом, за словами адміністратора, відіграє розрахунок маржинальності. Маржинальність дає розуміння, який відсоток від обороту з кожного продажу залишиться в бізнесі після розрахунку з підрядниками (вона має перекидати операційні витрати та ще залишати прибуток).

Звідси власники та адміністрація ресторану можуть зробити висновки, наприклад, наскільки ефективно організація працює з постачальниками, наскільки ефективним та правильним є ціноутворення. Якщо ці прямі витрати є занадто високими й знижують маржинальність, то варто або змінити постачальників, або працювати над цінами.

Задля збереження бізнесу ресторану “Джорджина” та його розвитку в умовах втрати великої кількості потенційних споживачів є необхідним правильний підбір стратегії ресторану, основою якої є коректне оцінювання співвідношення ціни і

якості пропонованого ресторанного продукту, тому ціни в ресторані з “елітним” сегментом є середніми і значно нижче ніж в подібних ресторанах інших місць.

На даний час, ресторан вбачає ризики настання кризи у випадку, якщо в країні відбудеться економічний удар в країні та різке завищення ціни до рівня заробітної плати, що призведе до зниження купівельної спроможності гостей.

До стратегії антикризового розвитку ресторану грузинської кухні “Джорджина” на основі сформованого теоретичного матеріалу можна віднести:

1) диференціацію ресторанного продукту, тобто додавання до наявних основних і додаткових послуг нових споживчих властивостей, найбільш цінних з погляду потенційних гостей;

2) диверсифікацію продукту, а саме підвищення рівня якості та безпеки сервісу; спрощення алгоритму бронювання, замовлення та розрахунку; забезпечення виконання сучасних екологічних, санітарно-епідеміологічних та інших норм; надання продукту нових споживчих властивостей, що підвищують соціальний статус, престиж для гостя;

3) пошук можливостей одночасного зниження витрат і диференціації продукту або надання потенційному споживачу послуг з більшою споживчою цінністю без зміни цінової політики;

4) утворення стратегічних союзів готельно-ресторанних підприємств за допомогою укладення угоди про співпрацю, що виходить за рамки договірних відносин між двома засобами розміщення – партнерами, але не передбачає злиття розглянутих готельних підприємств [1, с. 15-16].

Серед нових тенденцій діяльності закладів ресторанного господарства з використанням сервісу адресної доставки кулінарної продукції або «на виніс» актуальними є наступні маркетингові інструменти [2; 3, с. 20]:

1) стимулювання «самовивозу» – надання відчутних знижок, додавання безкоштовних страв або подарунків для споживачів, які забирають замовлення безпосередньо у ресторані;

2) спонукання гостей до наступного візиту – при кожній доставці або замовленні «на виніс» заклади рекомендували включити до замовлення купон або подарункову карту, використання якої можливе під час наступного візиту до ресторану;

3) безкоштовні страви для дітей – пропозиція безкоштовної страви з дитячого меню при замовленні їжі для дорослих є чудовою тактикою для збільшення суми чеку, особливо в період дистанційного навчання в школах та закриття дитячих садочків на карантин. Так, батьки можуть бути більш схильними обирати такий ресторан замість ресторану конкурента, якщо вони знають, що харчування дитини не потребує додаткових витрат;

4) «чим більше – тим краще» – пропозиція для споживачів замовлення страв оптом з доставкою або «на виніс» з роз’ясненнями способів їх зберігання та додаванням інструкцій для розігрівання, що є стимулюючим фактором робити великі замовлення;

5) доставка без контакту з кур’єром – послуга, яка була популярною під час жорсткого карантину, досі залишається актуальною. При її наданні співробітник залишає пакет із замовленням на капоті автомобіля або біля дверей, попередньо зателефонувавши або подзвонивши у дверний дзвінок;

Невід’ємною частиною функціонування ресторану “Джорджина” в теперішніх реаліях та найближчому майбутньому є інтеграція цифрових технологій у сферу гостинності. Їх використання для надання ресторанних послуг у середовищі COVID-19 та повномасштабного вторгнення зумовлене необхідністю мінімізувати людські

контакти.

Зокрема, до таких технологій відносяться: службові роботи, безконтактні платежі, такі як Applepay або безконтактні банківські картки, цифрові меню, які можна переглядати на особистих мобільних пристроях за допомогою QR-кодів, безконтактні цифрові платежі, організація «електронних чайових», безключовий вхід, безконтактні ліфти тощо [4-5].

Висновок. Загострення політичної та економічної кризи, військові дії на території України на тлі загальносвітової кризи та тривалий карантин призвели до значного сповільнення темпів розвитку ресторанного ринку. Проте діяльність ресторану “Джорджина” спрямовується на врахування усіх кризоутворюючих чинників та успішній протидії таким загрозам.

Для успішного ведення бізнесу, ресторан враховує наявну маржинальність та визначає її такою, яка є бажаною для бізнесу. Цей відсоток зафіксовано як ціль на майбутні періоди та є одним із ключових показників ефективності для адміністраторів.

Список використаних джерел:

1. Гищук Р. Детермінованість впливу туризму на розвиток і управління готельною інфраструктурою регіону в кризовий період. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту, 2021. Економічні науки. Випуск I (81). С. 8-24.
2. Кифяк В.Ф., Кифяк О.В. Інструментарій вирішення проблем західноукраїнських прикордонних областей в період економічної кризи. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Випуск I-II (77-78), 2020. С. 110-124. URL: http://chteiknteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2020/v1_2/9.pdf (дата перегляду: 28.11.2022).
3. Чаркіна Т. Ю., Марценюк Л. В., Задоя В. О., Пікуліна О. В. Стратегічні напрями управління готельно-ресторанним бізнесом в умовах кризи. Економіка та держава. 2021. № 2. С. 19–23.
4. Polinkevych Oksana and Kamiński Ryszard. Anti-crisis development strategies of insurance companies in Ukraine and Poland in the context of COVID-19. Insurance Markets and Companies, 11(1), 2020. Pp. 21-29.
5. Ruzinazarov Shukhrat Nuralievich, Rakhmonkulova Nilufar Khodji-Akbarovna, Achilova Liliya Ilkhomovna. Some questions of organizational aspects of services in the terms of COVID-19. PJAEЕ, 17 (6) (2020). Pp. 1938-1947.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНОГО УСТАТКУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Афанащенко Анна Віталіївна

здобувач вищої освіти факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Науковий керівник: Пересічна Світлана Михайлівна

ORCID ID: 0000-0003-2023-558X

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри
готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Ресторанна індустрія одна із небагатьох видів діяльності, що набула популярності ще в стародавні часи. І хоч зараз ресторанний бізнес переживає складні часи, але продовжує триматись на плаву і розвиватися. Світовий досвід даного сегменту показує, що пристосуватись і знайти вихід можна з будь-якої кризової ситуації.

Щоб підприємство було прибутковим і працювало успішно потрібно слідкувати за основними тенденціями організації роботи закладів ресторанного бізнесу як у нашій країні, так і за її межами. Виробництво кулінарної продукції та її реалізацію у закладах ресторанного господарства забезпечує виробничо-технологічна діяльність.

До термічного кулінарного оброблення відносяться способи з охолодження, заморожування та нагрівання харчових продуктів. Теплове оброблення є основним прийомом у технологічному процесі виробництва кулінарної продукції. Для більшості страв теплове оброблення є завершальним етапом кулінарного оброблення. Дія тепла на продукти змінює їх структурно-механічні, фізико-хімічні і органолептичні властивості, що визначає ступінь кулінарної готовності страви. Основна мета теплового оброблення кулінарної продукції – надання стравам певних органолептичних властивостей при максимальному збереженні харчової цінності, а також знищення мікроорганізмів. Теплове оброблення не повинно тривати довше, ніж це потрібно для доведення страви до готовності. Від більш тривалого теплового оброблення продукти втрачають значну кількість поживних речовин, смакові якості, а перетравлюваність та засвоюваність погіршуються. Теплове оброблення проводиться шляхом нагрівання продукту з використанням різноманітних середовищ, які передають тепло.

При виготовленні страв у більшості країн світу використовують сучасне кулінарне оброблення напівфабрикатів у сковорідці «вок». Особливістю є сферична форма сковороди, завдяки якій при великій температурі продукт нагрівається швидко. Дана сковорідка підходить для будь-яких термічних процесів: від варіння до смаження у фритюрі.

Італійська піца та паста заповнили весь світовий ринок, тому дедалі частіше на виробництві зустрічаються дров'яні печі для піци та пастоварки. Для приготування піци її викладають безпосередньо на поду печі і готують протягом 2-3 хв, повертаючи весь цей час, для рівномірного приготування.

Особливістю пастоварки є те, що на відміну від звичайної варильної ємкості, в ній використовують метод швидкого варіння із постійним підтриманням

необхідного рівня води без утворення піни. І багато моделей даного обладнання мають додатковий контейнер для підігрівання соусу до пасты, що значно скорочує час приготування даної страви [1].

На заміну дров'яній печі, прийшли пароконвектомати та подові печі, що складаються з 2-4 ярусів із незалежними один від одного елементами управління.

Пароконвектомати поєднують у собі функції пароварки та конвекційної печі. Приготування кулінарної продукції у пароконвектоматах здійснюється за допомогою циркуляції сухої пари та гарячих повітряних мас. Завдяки даному пристрою значно зменшується час приготування, збільшується вихід страв у порівнянні з приготуванням класичним способом, відбувається рівномірне приготування страви та краще зберігаються корисні властивості сировини. У конвотермі можна здійснювати одночасно різні види термічної обробки: варіння на пару, випікання, смажіння або запікання та тушкування. Таким чином, один пароконвектомат в змозі замінити 40% від усього теплового обладнання.

Багато закладів ресторанного господарства у США для приготування картоплі, курки та інших смажених продуктів використовують фритюрницю «RoFry» німецької фірми UBERT з фронтальним завантаженням, що призначена для приготування продуктів без жиру. Адже ожиріння є великою проблемою населення даної країни. Принцип роботи даного апарату складається з трьох фаз:

- розпізнавання кількості завантажених параметрів і автоматичний вибір оптимальних і часу термообробки;
- обробка паром замороженого продукту у короткий час від -18°C до $+99^{\circ}\text{C}$;
- обсмажування напівфабрикату гарячим повітрям до хрумкої і підсмаженої кірочки.

Апарат RoFry має високу продуктивність: одночасно можна приготувати 2 кг заморожених напівфабрикатів або 2,5 кг охолодженої картоплі за 2 хвилини [2].

Іншою технологічною новинкою, що використовується у технологічному процесі приготування кулінарної продукції, є термомікс. Даний апарат виконує велику кількість операцій: подрібнювання сировини, перемішування, замішування тіста, варіння напівфабрикату основним способом, на пару, пасерування, бланшування, розтоплювання, охолодження, карамелізування та ін. Унікальність пристрою полягає в тому, що його ножі дозволяють обробляти як заморожені, так і ніжні за текстурою продукти. Термоміксери мають температуру нагрівання чаші до 120°C , що дає змогу розтоплювати такі продукти, як масло, шоколад, карамель та ін. Окрім цього, в ньому можна готувати соуси, бульйони, супи, каші, паштети, муси, пасты, основні страви з м'яса та гідробіонтів, пюре, суфле, фарші та начинки, напої та помадки. Завдяки його універсальності та високій швидкості приготування страв провідні шеф-кухарі різних країн світу надають йому перевагу [3].

Багато закладів харчування Європи та США, що спеціалізуються на приготуванні м'яса та риби, обирали для своєї роботи стефан-гриль. Це інноваційний винахід для кухарів, що допомагає приготувати страву і водночас підкоптити її. Це додає приємного запаху і аромату страві, приготовленої на відкритому вогні на дерев'яному вугіллі, крім того приготовлені страви мають неповторний смак завдяки даному устаткуванню та підкреслюють цю унікальність фірмовим штемпелем, випаленим прямо на порційному шматку м'яса чи риби.

При приготуванні страв заклади ресторанного господарства Європи використовують шокери для інтенсивного охолодження та шокового заморожування напівфабрикатів. Температура готового кулінарного виробу знижується до -18°C за пару годин, що значно економить час приготування. Даний спосіб замороження дає

змогу зменшити втрати вологи, мінімізувати небажані біохімічні зміни, зберегти поживну цінність харчового продукту. Страва, заморожена в такий спосіб, ідентична до свіжої чи охолодженій. Даний спосіб заморожування кулінарної продукції збільшує втричі час її зберігання, без втрат якості. Особливістю даного замороження є висока гігроскопічність і мінімальний розвиток мікроорганізмів у продуктах. Завдяки даному методу ресторани великої потужності можуть приготувати і заморозити достатню кількість готових кулінарних виробів, аби забезпечити мінімальну швидкість приготування і видачі страви гостям.

Одним із популярних способів приготування їжі в наш час є спосіб су-від. Підготовлену сировину поміщають у полімерні, герметично закриті пакети. Продукти готують на водяній бані або в пароконвектоматі Convotherme P3 (за температури 70-100° C), а потім їх охолоджують до 3°C. Даний спосіб дозволяє зберегти властивості продукту і не змінює його молекулярну структуру, зменшує деформацію продукту і забезпечує його приготування без використання жирів [4].

Кулінарологія поєднує у собі не тільки виготовлення високоякісної кулінарної продукції, а й вміння подавати її яскраво, використовуючи спосіб теплового оброблення – фламбування. Даний спосіб включає в себе підпалювання продукту, до складу рецептури якого входить алкоголь. Дуже ефектне шоу, що надає неповторний смак та аромат страві і незабутні емоції – гостям.

Отже, задля процвітання закладів ресторанного господарства, постійно весь час слідкувати за змінами основного виробництва, вносити новизну у виробничий процес, не стояти на місці та не упускати нових можливостей.

Список використаних джерел:

1. Нові способи теплової кулінарної обробки. (2022). Вилучено з: https://pidru4niki.com/84299/tovarovnavstvo/novi_sposobi_teplovoyi_kulinarnoyi_obrobki_produkativ.
2. Ubert RoFry – Фритюрниця безжирова. (2022). Вилучено з: <https://www.oborud.info/product/jump.php?2767&c=787>.
3. Термомікс – інноваційний кухонний комбайн. (2022). Вилучено з: <https://www.partner-inform.de/partner/detail/2017/3/324/8431/termomiks-i-kompanija..>
4. Пересічна, С.М., & Пересічна, О.М. (2016). Впровадження технології су-від в закладах ресторанного господарства. В Розвиток науки у XXI сторіччі, XIV Міжнародна заочна науково-практична конференція (с. 97-100). Харків: Знання.

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Афанащенко Анна Віталіївна

здобувач вищої освіти факультету готельно-ресторанного і туристичного бізнесу
Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Науковий керівник: Пересічна Світлана Михайлівна

ORCID ID: 0000-0003-2023-558X

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри

готельно-ресторанного і туристичного бізнесу

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Ресторанний бізнес є одним з динамічних напрямів розвитку національної економіки. Особливого значення в сучасних умовах при впровадженні філософії ресторану набуває рівень професійної майстерності фахівців, вміння знайти креативне рішення щодо розроблення виробничої програми, проектування кулінарної продукції з урахуванням розвитку світового кулінарного мистецтва.

На сьогоднішній день у ресторанному бізнесі успішно працюють тільки ті підприємства, що вносять зміни в організацію своєї діяльності, покращують якість власної продукції, її харчову цінність, рівень обслуговування, залучують нових гостей і намагаються задовольнити потреби споживачів, що постійно збільшуються.

Щоб підприємство було прибутковим і працювало успішно потрібно слідкувати за основними тенденціями розвитку закладів ресторанного бізнесу та їх трендами.

Однією з тенденцій сучасного виробництва кулінарної продукції є напрям «Zero waste», що став популярним у зв'язку з екологічною ситуацією у світі. Даний напрям означає виробництво без відходів. Третина їжі на всій планеті псується лише через нераціональне використання сировини, це складає близько 750 мільярдів доларів щорічно. В США у багатьох містах запровадили штрафні санкції для ресторанів, що мали надмірні відходи сировини і продуктів. У зв'язку з цим, деякі ресторани змінили підхід до обробки сировини, а саме: раціонально використовують кожен продукт, розділяють, сортують й компостують органічні відходи. У даному напрямку багато закладів ресторанного господарства перейшли на безвідходне виробництво продукції, дотримуючись таких напрямів:

- перший це – «від носа до хвоста» (використання всієї туші тварини разом з кістками, головами, хвостами та нутрощами, а не лише філейних частин);
- другий це – «ugly fruits» (фрукти та овочі дивної форми не повинні утилізуватися, вони є не менш смачні, ніж інші);
- третій це – «Trash Tiki» (використання при виготовленні коктейлів кісточок та шкірок фруктів, що зазвичай видаляються).

Так, в ресторані «Канапа», що дотримується напрямку «Zero waste», кухарі пророщують бадилля з моркви, варять цитрусові шкірки і подають як варення до чаю. В дегустаційному сеті для однієї зі страв нарізають буряк тонкими пластинами, а ту частину овоча, що використати не доцільно при приготуванні даної страви, використовують у технології салату. На гарнір до риби подають локшину з селери, що проварюють в бульйоні зі шкірок, що залишилися при зачистці картоплі. З овочевих очисток, що накопичуються протягом зміни, готують «овочевий деміглас» і подають до різних страв, використовуючи в якості натурального підсилювача смаку [1].

Окрім того, набувають розвитку в ресторанному бізнесі нові технології, що дозволяють вирощувати штучне м'ясо в пробірках. Memphis Meats, Aleph Farms, Higher Steaks, Just, Mosa Meat, Biotch Foods та Meatable працюють над цим дуже активно і щороку зменшують вартість такого м'яса, аби воно стало більш доступним. А бренди Beyond Meat та Impossible Meat вже доступні для кожного і набули великої популярності в наш час.

Попит на рослинне харчування або вегетаріанство з кожним роком збільшується. Наприклад, ринок рослинного молока в 2016 р. становив 5 мільярдів доларів, у 2021 році становив близько 20 мільярдів, у 2022 році – не менше 40 мільярдів. Великі компанії також не можуть стояти осторонь. Для прикладу, Burger King підірвав ринок бургером «Impossible Whopper» (штучне м'ясо), Denny's підписали контракт з Beyond Meat, а KFC почав тестувати бургер з «вегетаріанською куркою» та «вегетаріанські нагетси».

Крім м'яса, велика частина населення вирішила максимально відмовитись від цукру та глютену, що сприяло новому тренду сучасності. Відтепер виробництво десертів повністю змінилось. На заміну солодким вершковим кремам та молочним коктейлям прийшли максимально натуральні десерти з гіркого шоколаду, імбиру, куркуми, зеленого чаю чи солоної карамелі.

А на заміну звичайному хлібу з пшеничного борошна, прийшли нові види хлібобулочних виробів з використанням борошна зі спельти, гречки, рису та ін. Окрім того, трендом стало додавати до борошна різні види насіння: льон, кунжут, гарбузове чи соняшникове насіння та ін. А випікання якісного хліба та хлібобулочних виробів власного виробництва в самому закладі ресторанного господарства, вважається однією з ознак якісних послуг та поваги для гостя.

Щодо нових смаків, то зараз набуває актуальності нетривіальні дивні смаки. Так як більшість відвідувачів складає саме молодь, вони шукають нові цікаві смаки, що ще не куштували. За даними досліджень компаній, що вивчають смакові вподобання, в тренді є «флоральні смаки та аромати». Прикладом цього є сакура-фрапучино від мережі Starbucks. Квіткові ноти будуть присутні не лише в напоях та десертах, але й в оцті (прикладом є «orange blossom vinegar»).

Крім того, набирають популярність складні «землисті» смаки та смаки різноманітних трав. А такі кислуваті, як, наприклад, смак юзу, вже не будуть сприйматися як екзотика, а стануть загально поширеними і вживаними.

Значної популярності набувають страви японської національної кухні. Зараз спостерігається поява нових японських форматів закладів та меню, що надають гостям смачну їжу та аутентичну атмосферу в цілому.

Широко розповсюджений тип ресторану, який є родом із Японії – це омакасе, іншими словами це - їдальня або прилавок, де представлено дегустаційне японське меню. Дана модель закладу використовується переважно для суши-ресторанів.

Шведській стіл також оновлюється і набуває нового вигляду. У американських кафе з'явилась нова ідея «лего для салатів». На вітрині, доступній для гостей, розкладені декілька десятків видів різних інгредієнтів для салатів і кожен бажаючий може створити свій оригінальний салат, що йому до вподоби [2].

Окрім цього, зараз у всьому світі є тренд на швидке харчування (Fast Food) – зменшений час на приготування та споживання їжі. Страви швидкого приготування існують в кожній національній кухні різних країн світу. Прикладом є італійська піца, німецькі хот-доги, американські бургери, українська печена картопля.

Перше підприємство фастфуду виникло в 1921 році в Америці, в Канзасі відкрилася компанія White Castle, фірмовим виробом якої були гамбургери. В кінці

1940-х у компанії стали з'являтися конкуренти, одні з них став «McDonald's». Розвиток мережі «McDonald's» показує поширення фаст-фуду в світі: в 1956 році в США було 14 ресторанів «McDonald's», в 1960 році – 228, в 1968 році – 1000, а в 1990 році нараховувалось 11800 закладів.

Зараз у корпорації «McDonald's» більше 30 000 закладів в 119 країнах світу. Перевагою цих страв є швидкість приготування та споживання, дешева ціна продукції. З одного боку, це знаходить відгук у споживача (особливо в великих містах з насиченим ритмом життя). З іншого боку, така їжа дуже технологічна, що дозволяє мережі фаст-фуд швидко розвиватися. Основною перевагою даних мереж є використання напівфабрикатів, що і зменшує час приготування. У закладах фаст-фуду на кожну страву меню є заготовки та напівфабрикати – це і є фішкою даних закладів.

У період пандемії збільшився попит на доставку їжі. У США 50% всього ринку займає доставка. Тепер заклад, що не працює на доставку, має низькі шанси на успішне існування. Це призводить до появи нових рішень в організації виробництва. Утворюються «Ghost kitchens» та «Dark kitchens» – приміщення обладнані всім необхідним устаткуванням для виробництва, що здаються в аренду одному або декільком підприємствам. Даним видом виробництва користуються маленькі підприємства і велетні, такі як «Starbucks», «Red Lobster» та інші.

Іншою цікавою тенденцією є інтеграція технологій у виробничий процес. Це допомагає оптимізувати швидкість приготування страв і зменшити виплати на оплату праці. Робошефи вже існують і почали працювати на кухнях ресторанів, серед найбільш відомих «Moley», «Cooki» та «Chef Cui». Вони вже володіють навичками професійних кухарів та можуть якісно готувати страви, що прописані програмою.

Наразі в США декілька компаній використовують роботів, що готують бургери. При чому, один з них встановив рекорд – це приготування 4000 бургерів за годину. Це абсолютно нереальний результат для ручної праці. Дуже поширеними стають суші-роботи. Заклад «Philadelphia» використовує суші-робота для приготування ролів [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що індустрія ресторанного бізнесу не може не змінюватись. Це неначе живий організм, що потребує постійного розвитку. І щоб не упускати нових тенденцій і можливостей, потрібно постійно спостерігати за змінами навколо. Перспективними будуть лише ті заклади ресторанного господарства, що зробили ставку на новизну та ексклюзивність власного формату.

Список використаних джерел:

1. Тренди ресторанного бізнесу. (2022). Вилучено з: <https://borysov.com.ua/uk/blog/biznes/trendy-2020-20-prognoziv-dlya-restorannogo-biznesu?amp>.
2. Тенденції ресторанного бізнесу 2022 року. (2022). Вилучено з: <https://joinposter.com/ua/post/restoranni-trendy>.
3. Високотехнологічні ідеї для бізнесу з США. (2022). Вилучено з: <https://torgsoft.ua/articles/stati/idei-dlya-biznesa-perenimaem-opyit-u-predprinimatelej-iz-ssha/>.

СЕКЦІЯ ІІІ.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

PROBLEMS OF THE STOCK MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE AND THEIR FURTHER SOLUTION

Victoria Nevmerzhytska

applicant for higher education of the Faculty of Finance and Accounting
State University of Trade and Economics, Ukraine

Scientific supervisor: Liudmyla Zhurakhovska

ORCID ID: 0000-0003-3745-0155

PhD (Candidate of Economic Sciences) in Statistics, Associate Professor
of the Department of Banking
State University of Trade and Economics, Ukraine

In economically developed countries, the stock market is the most effective and optimal way of attracting investments into the national economy, a mechanism for the distribution and redistribution of funds between economic sectors for their development. Without the stock market, it is impossible to attract funds from individuals for the development of business and the economy as a whole. Today, Ukraine needs a developed and stable financial market, including the stock market as one of its most important segments, to restart the economy. The structure of the Ukrainian stock market is more or less established and represented by institutions that ensure the efficient functioning of the market. The infrastructure elements of the Ukrainian stock market include: NSSMC, Strategic Group under NSSMC, Expert Council, exchanges, depositories, special insurance funds, information agencies, independent registrars, trusts, settlement and clearing houses. [6].

The financial market in Ukraine is currently operating in an unstable state due to financial and political factors, as well as low activity of market participants. There is also a problem of excessive concentration of capital in the hands of owners of industrial and financial groups and a high level of monopolization of certain industries, which does not contribute to the development of the domestic stock market, so the inflow of real foreign investment is also limited. The current state of development of the stock market of Ukraine indicates its low efficiency, primarily due to the conflict of interests between oligarchic groups and state regulatory bodies of the securities market. At the level of legislation, there is a gradual adjustment to the standards of regulation of EU stock markets, but the domestic market is actually very narrow due to the reluctance of large business owners to allow external investors to buy the securities issued by them. Moreover, the number of liquid and investment-attractive financial instruments is limited (e.g., most shares of Ukrainian issuers are too risky for investors); low liquidity and capitalization of the stock market; insufficient level of household savings due to low incomes of a large part of the population. [7].

In Ukraine, the method of attracting investments through IPO (Initial Public Offering) is also underdeveloped, which is a significant problem that hinders its development. At the

present stage, only a small share of Ukrainian companies have brought their shares to the world stock market. If Ukraine had a full-fledged stock market, Ukrainian companies could attract resources within the country instead of going for IPO in London, Frankfurt or Warsaw. [1].

In addition, although Ukraine became a member of IOSCO in 1996, the Multilateral Agreement on Consultation, Cooperation and Exchange of Information (IOSCO MMoU) has not yet been signed. Compliance with the standards of European countries is one of the key tasks of European integration. IOSCO requires Ukraine to ensure by law the institutional and financial independence of the NSSMC and to expand its powers in the field of securities market regulation (to investigate violations on the securities market, to have access to restricted information, to ensure the confidentiality and reliability of the information received and to exchange it with foreign regulators). [3].

Reforming the stock market is a long process, bringing national legislation to international standards requires significant efforts, especially in terms of ensuring effective functioning of state supervisory bodies over securities circulation. For the effective functioning of the stock market Ukraine needs:

- resolving legislative contradictions, adjusting the internal work of regulators and a clear division of competences between them, resolving disputes between exchange participants using direct and indirect methods of influence;
- increasing the competitiveness of the exchange by creating favorable conditions for the state policy in the area of taxation of the exchange;
- complete the NSSMC's institutional independence process and finally sign the Multilateral Memorandum of Understanding on consultation, cooperation and information sharing with IOSCO;
- increasing liability for crimes on the stock exchange market, in particular with regard to penalties for the lack or inaccuracy of information on issuers' activities, disclosure of confidential information and failure to implement decisions of the National Legal Research Commission and the Antimonopoly Commission Ukraine; [2]
- ensuring an appropriate level of protection for investors who could invest in securities, thus improving the situation on the stock market;
- expansion of the market in order to attract more investors and ensure its liquidity and turnover, accelerating the turnover of capital on the market;
- improvement of the conditions for the functioning of investment and pension funds through the introduction of international investment efficiency standards GIPS, implementation of reforms improving the market infrastructure;
- expand the range of investment instruments traded on the stock exchange in order to increase the diversification of the investment portfolio;
- creation of prerequisites for the gradual centralization of the domestic stock market, centralization of liquidity, transition of competition in the stock exchange segment from the local to the interstate level. [5].

Agricultural companies can be the first to IPO in Ukraine out of private ones. It would be right for the state to become a driver in this process and for state-owned companies to enter the market: "Ukrposhta", "UkrGasbank", "Ukrzaliznytsia", "Naftogaz". It would be even more correct to create a state investment fund with the attraction of money from institutional investors, which would invest in small stakes in various state-owned companies. And for the company managing this fund to enter the stock exchange inside the country.

Conclusions. Currently, the Ukrainian stock market is in its infancy and lags far behind the stock markets of developed countries. The development of an effective domestic stock

market is impossible without overcoming a number of obstacles, the solution of which will allow the Ukrainian stock market to develop actively and productively, which should ensure the realization of Ukraine's national interests and contribute to strengthening its economic sovereignty.

References:

1. Aleinikova, N.M. (2016), Functioning of the stock market of Ukraine in the conditions of economic instability of the financial environment, *Visnyk ONU imeni I.I. Mechnikova*, vol. 21, no. 4 (46), pp.144–149.
2. Blikhar M., Vovk V., Shevchenko N., Kokhaniuk T., Dobosh Z. (2021) Directions of offense prevention in the stock market of Ukraine. *Financial and credit activities: problems of theory and practice*. № 3. pp. 437–446.
3. Chepulchenko T. O., Monarchuk A. O. (2020) Legal regulation of the stock market in Ukraine: problems and prospects of development. *Law and society*. (2020). № 2. P. 2. pp.276-282.
4. InVenture investment portal (2020), Market overview of the initial public offering of shares and prospects for Ukrainian companies to go public, available at: <https://inventure.com.ua/analytcs/articles/oglyadrinkupervinnogo-publichnogo-rozmishennya-akcij-ta-perspektivi-vihodu-ukrayinskih-kompanij-na-ipo> (Accessed 01 June 2021).
5. Mozgovyy, O., & Vozianov, K. (2011) Analiz umov vynyknennya ta rozvytku rynku deryvatyviv Pol'shchi [Analysis of the conditions of origin and development of the Polish derivatives market]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrayiny – Ukrainian securities market*, 3-4, pp.87-96.
6. Kytsiuk I.V. (2016) Rozvytok fondovoho rynku Ukrainy v konteksti yevrointehratsiinykh protsesiv [Development of the Ukrainian stock market in the context of European integration processes]. *Scientific herald of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and World Economy*, vol. 6 (1), pp. 155-158.
7. Tretyakova O. V., Kharabara V. M., Greshko R. I. (2020) Stock market of Ukraine: features of functioning in modern conditions. *Economy and the state*. No. 5., pp.103–107.

FINTECH AS A TOOL OF INNOVATIVE CHANGES

Kamilla Reshetnyk

Master's student of the Faculty of Finance and Accounting
State University of Trade and Economics, Ukraine

Iryna Avanesova

Doctor of Philosophy/Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
of the Department of Banking
State University of Trade and Economics, Ukraine

In today's conditions of globalization, transformation of automation processes, as well as ever-growing needs of customers, increasing the efficiency of business processes is becoming more and more important. Therefore, there is definitely a need for the bank to implement and use such a technological tool that will contribute to increasing the efficiency and, therefore, the competitiveness of the banking institution in the conditions of the functioning of a competitive environment.

According to Oxford Learner's Dictionaries, financial technology (fintech) is computer programs and other technology used to provide banking and financial services [1].

According to Cambridge Dictionary, financial technology is the business of using technology to offer financial services in new and better ways [2].

According to Merriam-Webster Dictionary, fintech is products and companies that employ newly developed digital and online technologies in the banking and financial services industries [3].

So, fintech is a tool of technological innovations in the way financial transactions are carried out. Namely, it is a sector of the activity that combines financial services and technology, while generating innovative approaches to products and services, using innovative technologies and forming new areas of the activity.

According to Statista, in 2019, approximately 950 million global mobile payment transaction users were recorded, a number that is predicted to grow to 1.31 billion by 2023 [4].

Ernst & Young's 2019 Global FinTech Adoption Index shows that fintech adoption is over two-thirds worldwide (64%), up from 16% in 2015. According to the report, three out of four consumers have used a money transfer and payment solution in the past years [5, p.6].

In turn, according to The FinTech Times, 24% of US citizens already rely on digital banking, while only 34% of people under the age of 35 years old using cash [6]. Most banks (80%) are highly aware of the potential benefits presented by AI and machine learning, per an OpenText survey of financial services professionals.

In fact, many banks are planning to deploy solutions enabled by AI: 75% of respondents at banks with over \$100 billion in assets say they're currently implementing AI strategies, compared with 46% at banks with less than \$100 billion in assets, per a UBS Evidence Lab report seen by Insider Intelligence.

Adoption of AI solutions in banking has become more mainstream: A majority of financial services companies say they've implemented the technology in business domains like risk management (56%) and revenue generation through new products and processes (52%), per the Cambridge Centre for Alternative Finance and the World Economic Forum [7].

As with many emerging technology sectors, fintech can be a confusing concept due to

the breadth of tools, platforms and services that fall under its apparent umbrella. In particular, the global fintech ecosystem for developed niches may include: lending, blockchain/virtual assets, regtech, personal finance, payments/billing, insurance, capital markets, wealth management, payments/ transfers, mortgage/real estate (proptech) [8, p.14].

So, like manufacturing and other sectors of global industries, the industry 4.0 has also impacted the financial services significantly. The impact of the industry 4.0 is very prevalent from online payments, digital loans, plastic money, cryptocurrency, online forex trading, and many other financial activities in the financial services.

That is, all this has become possible thanks to the Internet-based information technology revolution, software consulting services and software development.

In this way, for example, in a letter to shareholders penned back 2014, Jamie Dimon, CEO of U.S. banking giant JPMorgan Chase, wrote of Silicon Valley tech startups: "They all want to eat our lunch, every single one of them is going to try and a lot of them will succeed."

The phrase was made in reference to the emerging fintech and online banking industry, which today is growing at an exponential rate. No longer an industry supported simply by tech-savvy Millennials, digital banking is swiftly becoming the standard for young professionals [9]. Moreover, in 2019, JP Morgan has invested \$25 million in fintech start-ups [10].

In recent years, fintech has evolved from low-quality start-ups to a mainstream aspect of established and classical financial institutions. While the term once mostly meant Silicon Valley disruptors shaking up big banks, today many companies have merged with incumbents they allegedly tried to usurp. As a result, the world's most widely recognized institutions now have their fintech.

According to the World Bank, 31% of adults worldwide are currently unbanked [11]. This applies to individuals who don't have access to a bank account or those who don't have access to credit institutions. These are the ones who hide money under the mattress to save. Some of the reasons given by these individuals are related to the unavailability of financial institutions, the cost of opening an account and the lack of the necessary documentation.

However, for the first time in modern history, with the advent of fintech, it has allowed a number of individuals of various economic backgrounds to gain access to some basic financial services. That's why the social change is other key promise that many fintech firms, especially in the Global South, are striving to achieve, taking into account demographic and social needs.

McKinsey Global Institute has recently predicted that Finance 4.0, a subset of Industry 4.0 would help grow the emerging economies by over 6%, which will account for about \$3.7 trillion by 2025. According to the United Nations Trade and Development information, more than 37% of the foreign direct investment FDI to the developing countries was made through technology [12].

Including increased investment in a new wave of banks and rapid growth, analysts expect the neo-banking industry to reach \$356 million in revenue by 2025 [13].

Therefore, fintech enables the active implementation of financial inclusion in the world due to the optimization of costs through the digitization of omnichannel business processes.

Instead, the emergence of such a concept as a neobank for the national banking sector is relatively new, since the active development of digital banking, and accordingly, the creation and entry of Ukrainian neobanks into the financial market of Ukraine actually began during the last few years.

In Ukraine, FinTech is at the stage of development and includes more than 100 companies of varying degrees of maturity, 58% of which were founded in recent years.

The active development of the FinTech environment in Ukraine is evidenced by the interaction of large banks of Ukraine, in particular Oschadbank, Ukrgazbank, Raiffeisen Bank, Ukrsibbank, PUMB, OTP Bank with FinTech companies, 63% of which are financed exclusively at their own expense and the same percent have passed the break-even point.

According to the UAFIC 2019/13 catalog, the Ukrainian fintech market includes more than 100 fintech companies, the vast majority of which are payment service providers, and online lending and infrastructure solutions are also developed. Among the big fintech companies is a completely mobile bank without any physical branches, and new players are also emerging in this niche.

Markets on which Ukrainian fintech companies operate: Europe (72%), post-Soviet countries (30%), USA (21%), others (19%) [8, p.17].

According to the Weighted Sentiment Index (WSI), the main obstacles to the development of the fintech industry in Ukraine are, first of all, outdated unfavorable legislation, difficult to form partnerships and also financial illiteracy [8, p.18].

Therefore, Ukraine has significant potential for the development of the fintech industry in the financial services market, despite the current crisis situation in the country. And fintech might be as a tool of innovative technologies used in the financial sphere to optimize business processes and increase the efficiency of financial operations.

References:

1. Oxford Learner's Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/fintech?q=fintech>.
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C/%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9/financial-technolog>.
3. Merriam-Webster Dictionary. URL: Fintech Definition & Meaning - Merriam-Webster/.
4. What is Fintech and What do Fintech Companies Do? Techslang. 2021. URL: <https://www.techslang.com/what-is-fintech-and-what-do-fintech-companies-do/>.
5. Global FinTech Adoption Index 2019. Ernst & Young. 2019. URL: [ey-global-fintech-adoption-index-2019.pdf](https://www.ey.com/en_gl/technology/fintech/global-fintech-adoption-index-2019.pdf). P.6.
6. M. Walker. Digital Banks Need to Collaborate to Compete. The FinTech Times. 2019. URL: Digital Banks Need to Collaborate to Compete | The Fintech Times.
7. E. Digalaki. The impact of artificial intelligence in the banking sector & how AI is being used in 2022. INSIDER. 2022. URL: Artificial Intelligence in Banking 2022: How Banks Use AI (businessinsider.com).
8. Fintech development strategy in Ukraine until 2025. National Bank of Ukraine. 2020. URL: [Strategy_finteh2025.pdf](https://bank.gov.ua/Strategy_finteh2025.pdf) (bank.gov.ua)/.
9. A.Hansen. Jamie Dimon's Words Ring True as Silicon Valley Startups Take on the Big Banks. FINTECH WEEKLY. URL: Jamie Dimon's Words Ring True as Silicon Valley Startups Take on the Big Banks - FinTech Weekly.
10. JPMorgan invests \$25 million in fintech start-ups. Nasdaq. URL: JPMorgan invests \$25 million in fintech start-ups | Nasdaq.
11. Financial Inclusion. The World Bank. 2022. URL: Financial Inclusion Overview (worldbank.org).
12. A.Stefanuk. Industry 4.0 And Its Impact On The Financial Services. FINTECH WEEKLY. URL: Industry 4.0 And Its Impact On The Financial Services - FinTech Weekly.
13. A.James. Neo Bank Vs Challenger Bank: The Talk of the Town. 2019. URL: Neo Bank Vs Challenger Bank: The Talk of the Town | by Amanda James | Medium.

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ РИНКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

Парубець Олена Миколаївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри
фінансів, банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Шкильов Дмитро Дмитрович

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

В умовах розвитку цифрової економіки активно розширюється сфера застосування цифрових валют різновидом яких є криптовалюти. Саме останні є одним із найприбутковіших віртуальних активів, зручним засобом платежу в електронній комерції, вартість яких формується на основі попиту і пропозиції.

Повноцінне функціонування криптовалют розпочалося у 2009 році з появи Bitcoin. Ринок криптовалют постійно змінюється під впливом екзогенних і ендегенних факторів, при цьому з'являються нові види криптовалют. На сьогоднішній день в світі налічується більш ніж дев'ятнадцяти тисяч криптовалют. Найбільш популярними на початку 2022 р. були такі криптовалюти як Bitcoin, Ethereum, Binance Coin, Tether, Solana, USD Coin, Cardano, Ripple, Polkadot, Terra, які відповідно мають найвищий рівень ринкової капіталізації [1].

Україна протягом останніх трьох років входить до двадцятки країн по прийняттю криптовалют населенням. У таблиці 1 наведено місце України в Глобальному індексі впровадження криптографії, який публікує платформа аналізу блокчейну Chainalysis.

Аналізуючи наведені в таблиці 1 дані необхідно враховувати, що Глобальний індекс впровадження криптографії визначається на основі показників 154 країн світу. Перше і друге місце в зазначеному рейтингу у 2022 р. зайняли В'єтнам і Філіппіни відповідно. Спостерігається цікава тенденція, що зазначені країни разом з Україною входять до країн з рівнем валового національного доходу на душу населення нижче середнього. При цьому зростає кількість населення, яке зберігає свої заощадження в криптовалюті, здійснює грошові перекази, оплачує товари тощо [2].

Таблиця 1

Місце України в Глобальному індексі впровадження криптографії у 2020-2022 роках

Роки	Загальний рейтинг індексу	Централізоване ранжування цінності послуг	Цінність централізованих роздрібних послуг, яка отримала ранжування	Рейтинг обсягу торгів на P2P-біржах
2020	1	1	4	11
2021	4	6	5	40
2022	3	6	6	39

Джерело: складено авторами на основі [2].

На стабільне функціонування ринку криптовалют впливає безліч факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, основними серед яких є:

- зроблені заяви ключових гравців ринку криптовалют;

- проблеми в роботі криптобірж, онлайн-сервісів, крипто банкоматів, викликані збоями, пов'язаними зі збільшенням кількості активних користувачів;
- недосконалість законодавства в сфері функціонування ринку криптовалют;
- відсутність регулятивних органів і відповідного середовища;
- зростання випадків шахрайства в сфері підробки криптовалюти та її крадіжки з криптогаманця;
- низький рівень фінансової грамотності учасників ринку криптовалют;
- недостатній рівень прозорості інвесторів та учасників розрахунків;
- значна волатильність ринку криптовалют;
- існування прямої взаємозалежності між розвитком фондового ринку і ринку криптовалют тощо.

Досліджуючи особливості формування ринку криптовалют в Україні, автори роботи [3] зазначають, що такий ринок розвивається швидкими темпами, але не має відповідного нормативно-правового регулювання, що позначається на зростанні ризиків для учасників.

Ризики функціонування ринку криптовалют пов'язані, перш за все, з відсутністю чіткого визначення криптовалюти у чинному законодавстві. Залишаються невирішеними та дискусійними питання проведення фінансового моніторингу операцій з криптовалютами, декларування доходів та сплати податків. На сьогоднішній день контроль за обігом віртуальних активів та цифрової валюти покладено на Міністерство цифрової трансформації України. Функції перевірки декларацій чиновників, що володіють криптовалютою, виконує Національне агентство з питань запобігання корупції. Державна служба фінансового моніторингу України здійснює ідентифікацію учасників платіжних продуктів і послуг на базі віртуальних валют та ризик-орієнтований моніторинг фінансових операцій з метою боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом. Для підвищення ефективності державного регулювання ринку криптовалют необхідне створення єдиного законодавчого і виконавчого поля регулювання діяльності усіх його учасників зазначеного ринку з чітким визначенням функцій і завдань фінансових регуляторів.

Потребують вирішення проблеми, пов'язані із забезпеченням безпеки транзакцій, розвитку кіберстрахування в напрямку страхового захисту власників криптогаманців, бірж криптовалют від хакерських атак [4, 5].

В умовах зміни світової фінансової архітектури відбувається реформування світового економічного порядку. Цифровізація економіки і суспільства обумовлює необхідність удосконалення структури ринку криптовалют, розвитку його сегментів, диверсифікації і збереження криптопортфелю. Поряд з цим необхідно забезпечити зменшення ризиків від кібератак на ринку криптовалют, створивши усі необхідні умови для розвитку ринку кіберстрахування в Україні. Саме ці напрями і ляжуть в основу подальших досліджень по обраній тематиці стосовно розвитку ринку криптовалют в Україні.

Список використаних джерел:

1. By Motiur Rahman. Топ-10 найбільш популярних криптовалют у 2022 році. URL: <https://coinjournal.net/uk/news/top-10-naibilsh-popularnyh-kryptovalyut-u-2022-rotsi/>.
2. Global Cryptocurrency Adoption Index – 2022. Chainalysis. URL: <https://blog.chainalysis.com/reports/2022-global-crypto-adoption-index/>.

3. Дученко М. М., Павленко Т. В. Особливості формування ринку криптовалют в Україні. Ефективна економіка. 2018. № 12. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6786>.
4. Ільчук В. П., Парубець О. М., Сугоняко Д. О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. Ефективна економіка. – 2018. – № 5. – URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6295>.
5. Панченко О. І., Парубець О. М., Базилінська О. Я. Теоретико-прикладні засади страхування фінансових ризиків в умовах нестаціонарної економіки. Стратегічні засади розвитку національного господарства в умовах нестаціонарної економіки : колективна монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. - Чернігів : ЧНТУ, 2019. - С. 29-40.

ЗАВДАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ВИРОБНИЦТВА І РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ

Гончарова Валентина Георгіївна

ORCID ID: 0000-0001-5556-7192

канд. екон. наук з держ. управ., доцент кафедри обліку та оподаткування
Запорізький національний університет, Україна

Савчина Аліна Іванівна

Здобувач вищої освіти

Запорізький національний університет, Україна

Важливо відмітити, що саме показники обсягу виробництва продукції та її збуту є взаємозалежними між собою, але необхідно враховувати фактори обмеження виробничих потужностей та необмеженого попиту, які впливають саме на показник обсягу виробництва продукції. Поступове насичення ринку виробами та збільшення конкуренції впливає також на обсяги випуску продукції, але й можуть бути зворотні випадки коли показники обсягів продажу впливають на розробку нових ефективних, конкурентоспроможних виробничих програм. Для ефективної діяльності підприємства рекомендується випускати саме ті обсяги продукції, які підприємство може реалізувати.

Зауважимо, що швидкість збільшення показників обсягу виробництва продукції й її реалізації, в т.ч. покращення якості продукту несуть за собою безпосередньо збільшення витрат, отриманого прибутку та покращення показника рентабельності. Відповідно до даного твердження проведення аналізу даних показників, є одним з важливим етапом на підприємстві, що дозволяє отримати відповіді на поставлені завдання:

- діагностика рівню виконання затверджених планів та аналіз темпів зростання виробництва продукції і її реалізації;
- діагностика факторів впливу на зменшення даних показників;
- визначення внутрішньогосподарських резервів, які призводять до збільшення показників випуску продукції та її збуту;
- формування рекомендацій, управлінських рішень, що впливають на використання визначених резервів.

Пропонуємо визначити об'єкти аналізу:

- показники обсягу виробництва продукції за номенклатурними групами й з деталізації по номенклатурі;
- показники реалізації продукції за номенклатурними групами й з деталізації по номенклатурі;
- рівень якості виробу та стан конкурентоспроможності виробу;
- структурі виробничої діяльності та збуту продукції;
- ритмічність виробництва та збуту продукції.

Доцільно навести головні джерела, які надають інформацію для проведення оцінки й аналізу показників виробництва готової продукції та її збуту:

- первинні документи, які включають отримані акти, видаткові накладні, прибуткові накладні, документи повернення товару (або бракованого товару), сертифікати якості та відповідності тощо;
- сформовані обороти за рахунками бухгалтерського обліку, а саме:

23 «Виробництво», 26 «Готова продукція», 36 «Розрахунки з покупцями», 68 «Отримані аванси», 90 «Собівартість реалізації» тощо;

– дані з облікових реєстрів;

– показники з фінансової регламентованої звітності;

– статистична звітність;

– інші джерела інформації, що включають сформовані документи попередніх аналогічних досліджень, робочі наряди, рапорти про простої устаткування тощо.

Зауважимо, що вище зазначені джерела інформації використовуються саме в процесі проведення ретроспективного аналізу виробничої діяльності. При проведенні оперативної оцінки та аналізу виробничої діяльності використовуються саме данні з отриманих первинних документів та реєстрів аналітичного обліку за рахунками 20 «Виробничі запаси», 23 «Виробництво», 26 «Готова продукція», 36 «Розрахунки з покупцями», 68 «Отримані аванси», 90 «Собівартість реалізації» і т.п.

За допомогою рисунку 1 пропонуємо навести основні етапи аналізу виробництва та реалізації готової продукції [1].

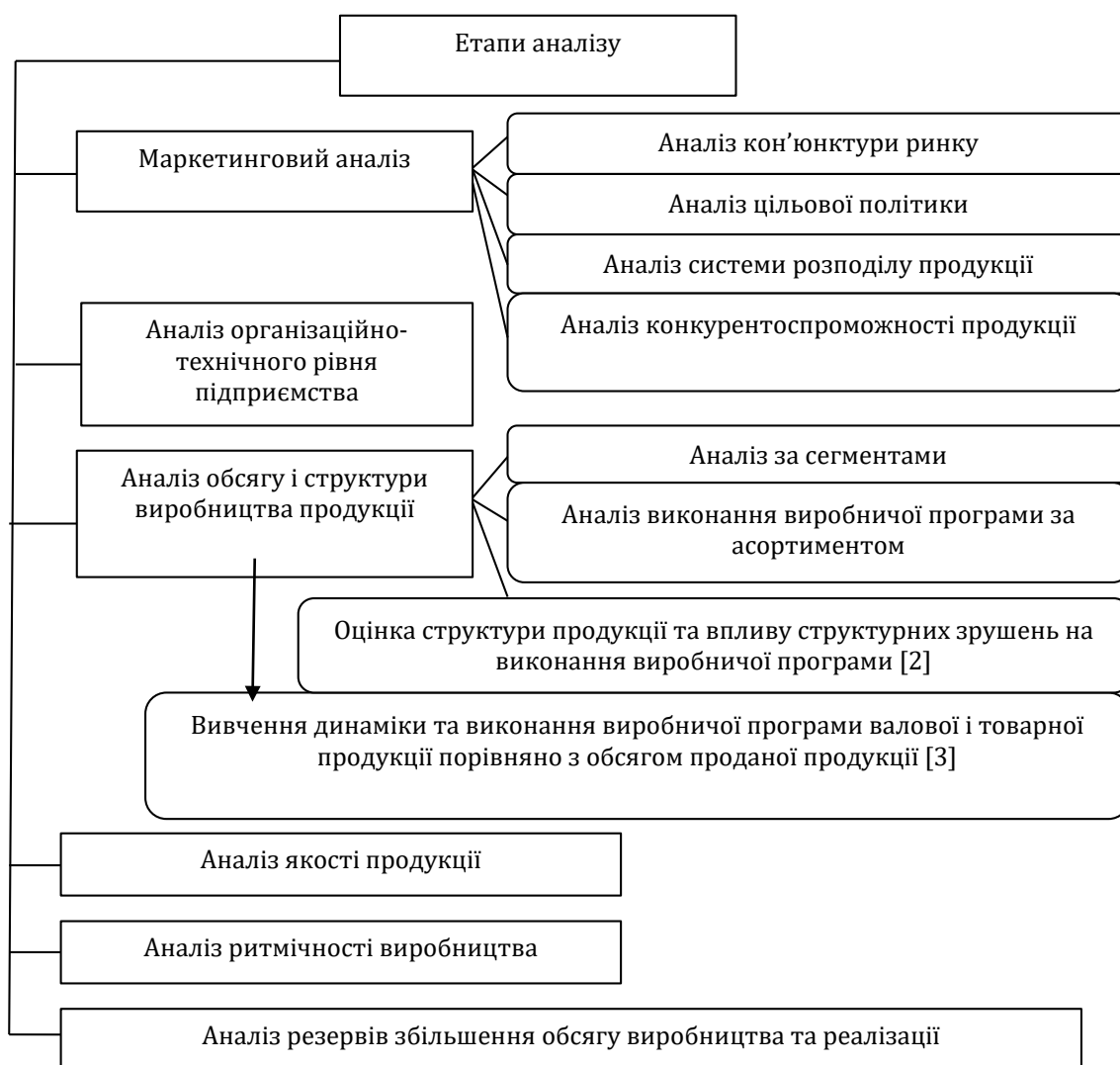

Рис.1. Етапи аналізу виробництва та реалізації готової продукції

При проведенні прогнозованої оцінки та аналізу виробничої діяльності використовуються саме прийняті управлінські рішення.

Висновки. У підсумку необхідно зазначити, що аналіз реалізації продукції тісно пов'язаний з оцінкою виконання договірних зобов'язань підприємства-постачальника продукції перед споживачами. Основною формою договорів є прямі договори поставки продукції між виробничими підприємствами і торговими підприємствами.

Важливим показником діяльності промислового підприємства є якість продукції. Якість продукції трактується як сукупність споживчих властивостей продукції, що задовольняє певні потреби споживача відповідно до її призначення. Аналіз якості продукції тісно пов'язаний з оцінкою рівня конкурентоспроможності конкретних виробів.

Отже, без добре налагодженого інформаційного забезпечення підприємство не може успішно функціонувати, розвиватися та примножувати прибуток. Саме тому на підприємстві повинні бути створені сприятливі умови для ведення обліку процесу реалізації.

Список використаних джерел:

1. Бутинець. Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. *Національна академія статистики, обліку та аудиту*. Житомир, 2013. 672 с.
2. Валуєв Б. І. Про формування і облік собівартості продукції за ринкових умов. *Бухгалтерський облік і аудит*. Київ, 2012. № 3. С.32-41.
3. Єфіменко В. І. Економіка підприємства. *Бухгалтерський облік, контроль і аналіз*. 2019. № 1. С. 36-66.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Корицька Анастасія Євгенівна

Здобувачка вищої освіти спеціальності

«Фінанси, банківська справа та страхування» (2 курс, магістр)

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Парубець Олена Миколаївна

доктор економічних наук, професор кафедри фінансів,

банківської справи та страхування

Національний університет «Чернігівська політехніка», Україна

Покращення інвестиційного клімату є необхідною умовою відновлення економіки України у повоєнний період і переходу на модель інвестиційно-інноваційного розвитку. На заваді формування сприятливих умов залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій для забезпечення соціально-економічного зростання нашої держави та її фінансово-економічної безпеки постають фактори політичної, економічної, фінансової нестабільності. Головним негативним фактором погіршення інвестиційного клімату в Україні є повномасштабна війна.

Не дивлячись на продовження російської агресії проти України, щоденні руйнування об'єктів цивільної, виробничої інфраструктури Уряд України, розуміючи невідкладність питань відновлення економіки держави, розробив план відбудови України United 24. Зазначений документ спрямований на відновлення в першу чергу ключових секторів, які мають стратегічне значення для подальшого розвитку національної економіки. План відбудови розрахований на 10 років до 2032 р., орієнтовна сума інвестицій, які необхідно залучити, складає 750 млрд дол. США. Запропонований план складається з трьох основних етапів, згідно до яких у 2022 р. планується залучити інвестиції в розмірі 60 – 65 млрд дол. США, на протязі 2023–2026 рр. – 300 млрд дол. США, у період 2026 – 2032 рр. сума інвестицій складе близько 400 млрд дол. США. Передбачається, що джерелами фінансування інвестиційної діяльності держави, в основному, будуть кошти, отримані від міжнародних партнерів, а також конфісковані і заморожені російські активи [1, 2].

Згідно до досліджень, проведених Європейською Бізнес Асоціацією, інтегральний показник Індексу інвестиційної привабливості України у першому півріччі 2022 р. склав 2,17 балів з 5-ти можливих. Це саме низьке значення зазначеного показника з 2013 року, що свідчить про погіршення інвестиційного клімату. При цьому така ситуація суттєвого не вплинула на плани інвесторів і їхні наміри інвестувати кошти в такі сектори економіки, як аграрний, енергетичний, транспортний, будівельний, інформаційний, фармацевтичний тощо у воєнний час [3].

Для покращення інвестиційного клімату в Україні необхідно удосконалити систему управління воєнними, фінансовими, технічними, екологічними, правовими ризиками, що здійснюють негативний вплив на інвестиційні процеси.

Своєчасне виявлення наслідків зазначених ризиків та розробка методів зниження їх впливу на інвестиційну активність потребують вивчення зарубіжного досвіду і можливостей його застосування в Україні. Міжнародними фінансовими

організаціями, зокрема Світовим банком і структурами, що входять до його складу, напрацьовано механізми сприяння покращенню інвестиційного клімату.

Особливо відчутний вплив на погіршення інвестиційної активності та зростання відтоку капіталу здійснюють військові ризики. З метою їх зменшення Україною і Багатостороннім агентством гарантування інвестицій планується реалізація проєкту на суму 30 млн дол. США щодо створення механізму страхування інвестицій в умовах війни. Пакет фінансової допомоги в розмірі 1 млрд дол. США для залучення інвесторів надасть Міжнародна фінансова корпорація, що дасть змогу збільшити обсяг залучених інвестицій в Україну на 3 млрд доларів [4].

Значні зміни в останній час відбулися у інвестиційній політиці держави, нормативно-правовому регулюванні притоку в Україну зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Зокрема, створено умови для залучення швидких інвестицій, розширено сферу державної підтримки великих інвестиційних проєктів, передбачено преференції для потенційних інвесторів.

На погіршення інвестиційного клімату в державі впливає також ймовірність кібератак, кіберзагроз, кібершпигунства. Це призводить до зменшення обсягу інвестицій, відсутності надійного захисту особистої інформації про інвесторів, зростання витрат останніх на забезпечення кібербезпеки об'єктів інвестування. Для зменшення кіберризиків та запобігання прояву їх негативних наслідків, підвищення рівня захисту прав інвесторів необхідно розвивати кіберстрахування операцій на інвестиційному ринку України [5-7].

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що Україна використовує усі наявні можливості для покращення інвестиційного клімату, зростання обсягу інвестицій у розвиток і післявоєнне відновлення національної економіки, але потребує організаційної, фінансової, технічної, консультаційної підтримки цих процесів з боку міжнародних фінансових організацій, урядів інших країн для підвищення рівня інвестиційної привабливості, конкурентоспроможності та прискорення реалізації євроінтеграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.
2. Національна рада з відновлення України від наслідків війни URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>.
3. Індекс інвестиційної привабливості України. Європейська бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/indeks-investytsijnoyi-pryvablyvosti-ukrayiny-pokazav-najnyzhche-znachennya-z-2013-roku/>.
4. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
5. Parubets O.M., Bojko O. V., Sugonyako D. O. Development of small and medium business in Ukraine with funding from the European Union. *Baltic Journal of Economic Studies*. – 2019. – № 2; Vol. 5. – P. 153-157. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2019-5-2-153-157>.
6. Ільчук В. П., Парубець О. М., Сугоняко Д. О. Інноваційні підходи до розвитку ринку кіберстрахування в Україні. *Ефективна економіка*. – 2018. – № 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6295>.
7. Захарін С.В., Парубець О. М., Смирнов Є. В. Державне регулювання фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у агропромисловому комплексі. *Економіка і управління*. – 2020. – № 2. – С. 85 - 90.

ОБЛІК СПИСАННЯ ЗНИЩЕНИХ ТОВАРІВ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Макаренко Вячеслав Юрійович

магістр-професійник навчально-наукового інституту інноваційних технологій
*Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури», Україна*

Науковий керівник: Онищенко Вікторія Євгенівна

ORCID ID: 0000-0001-9301-2518

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри девелопменту
нерухомості, обліку та маркетингу

*Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури», Україна*

Анотація. В даній роботі розглянемо, як вчинити підприємствам зі знищеним товаром у обліку.

Ключові слова: запаси, списання, пошкодження.

Постановка проблеми

У зоні бойових дій підприємства втрачають чимало товарно-матеріальних цінностей: знищення через пожежі, які виникли внаслідок обстрілів, зіпсування товарів через вихід з ладу обладнання, призначеного для їх зберігання тощо.

Основний матеріал

Втрачені через бойові дії запаси перестають відповідати критеріям визнання їх активом, підприємство не може більше контролювати запаси і тим паче в майбутньому одержувати економічні вигоди, як це передбачено п. 3 НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»[1].

Відповідно, підприємство не може обліковувати такі запаси у складі активів і може їх списати з балансу саме з цієї причини.

Проведення інвентаризації є обов'язковим, зокрема (п. 7 розд. I Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженого наказом Мінфіну України від 02.09.2014 р. № 879 [2]:

- у разі встановлення фактів псування цінностей (на день встановлення таких фактів) в обсязі, визначеному керівником підприємства;
- у разі техногенних аварій, пожежі чи стихійного лиха (на день після закінчення явищ) в обсязі, визначеному керівником підприємства.

За наявності фактів псування чи втрати запасів підприємство має провести інвентаризацію. Це ж стосується випадків такого псування чи втрати запасів через війну.

Зазначені підприємства зобов'язані провести інвентаризацію станом на 01 число місяця, що настає за місяцем, у якому зникли перешкоди доступу до активів, первинних документів і реєстрів бухобліку, та відобразити її результати в бухобліку відповідного звітного періоду.

Як задокументувати факти пошкодження

Інвентаризаційні описи складаються на непридатні і зіпсовані запаси із зазначенням ступеня непридатності, характеру псування, пропозицій по уцінці, списанню або можливості використання цих предметів у господарській діяльності.

Висновки щодо виявлених розбіжностей між фактично наявністю активів з даними бухгалтерського обліку, зазначені в порівняльних відомостях і пропозиціях по їх врегулюванню, відображаються інвентаризаційною комісією в протоколі, який складається після закінчення інвентаризації та передається на розгляд і затвердження керівнику підприємства. Якщо запаси зіпсовано чи втрачено через пожежу, то підприємству необхідно звернутися із заявою в довільній формі до місцевого підрозділу МНС України для складання акту про пожежу. Форму заяви встановлено наказом МВС України від 14.06.2017 р. № 503[3].

Списують запаси після інвентаризації на підставі наказу керівника. Для цього оформлюють у довільній формі акт списання запасів, у якому мають бути всі обов'язкові реквізити, притаманні будь-якому первинному документу. В цьому акті слід зазначити причини списання запасів, послатися на протокол інвентаризаційної комісії з результатами інвентаризації.

В бухгалтерському обліку вартість знищених запасів (їх первісну вартість) відображають на субрахунку 977 «Інші витрати звичайної діяльності»: Дт 977 Кт 20 «Запаси», 26 «Готова продукція», 28 «Товари». Якщо списують товари, які обліковують за цінами продажу, то списують й торговельну націнку: за дебетом субрахунку 285 «Торгова націнка» та кредитом субрахунку 282 «Товари в торгівлі».

Якщо списують втрачені запаси, які було передано на відповідальне зберігання, то підприємство – власник таких запасів списує їх первісну вартість за дебетом субрахунку 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей». Дані про ці запаси також відображають на позабалансовому субрахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей». За відшкодування втрачених запасів їх власник визнає інші операційні доходи за кредитом субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів» з одночасним списанням інформації про них із позабалансового субрахунку 072 (п. 5.10 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку запасів, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2 [4]).

Висновки

Витрати для податкового обліку на суму списання зіпсованого, знищеного майна внаслідок збройної агресії можна відобразити тільки за наслідками проведеної інвентаризації і за наявності сертифіката про форс-мажор.

Інвентаризацію можна провести, тільки якщо буде безпосередній доступ підприємства до такого майна. З цього випливає, що якщо доступу до знищеного, зіпсованого майна поки що немає, на думку ДПСУ, підстав для списання такого майна з балансу у підприємства немає.

Список використаних джерел:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13?#Text> («наказ Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 року № 87» п. 3 НП(С)БО).
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13?#Text%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D1%83103> (п. 7 розд. I Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань).
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0829-17?#Text> («Звіт про пожежі та їх наслідки» 14.06.2017 № 503).
4. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002201-07?#Text> (затверджених наказом Міністерства фінансів України від 10.01.2007 р. № 2).

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ АТ «ОТП БАНК»

Бабич Ліна Олегівна

здобувач вищої освіти факультету економіки і менеджменту
Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Гесенко Михайло Миколайович

канд. екон. наук, професор, завідувач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Сумський національний аграрний університет, Україна

Зауважимо, що банківський продукт – це система надання банківських послуг, орієнтована на задоволення потреб клієнтів, як фізичних так і юридичних осіб, що у сукупності створюють синергетичний ефект. Тому слід розпочати з розгляду основних банківських послуг, що надаються АТ «ОТП Банк» як на національному, так і регіональному рівні у місті Суми.

Всі банківські послуги систематизовано у розрізі клієнтів і спеціалізації 85 безбалансових операційних відділень. Зокрема, це:

1. Приватні клієнти.
 2. Фізичні особи-підприємці.
 3. Юридичні особи: малий та середній бізнес.
 4. Юридичні особи: великий корпоративний бізнес.
 5. Юридичні особи: підприємства агропромислового комплексу.
 6. VIP банківське обслуговування фізичних та юридичних осіб.
- Умовно всі послуги незалежно від клієнтів об'єднані у три групи:

1. Розрахунково-касове обслуговування.
2. Заощадження та примноження капіталу.
3. Кредитування та супутні послуги (страхування, оціночна діяльність тощо).

Що стосується приватних клієнтів-фізичних осіб, то у рамках розрахунково-касового обслуговування АТ «ОТП Банк» пропонується:

1. Відкриття та обслуговування платіжних карток у рамках пакетного обслуговування: «Пенсійна картка», «Кредитна картка під грошове забезпечення», «Дебетна картка», «Кредитний сервіс - Скибочка» тощо. Крім того відкриття та обслуговування поточних рахунків, поповнення рахунків через мережу банкоматів АТ «ОТП Банк», грошові та валютні перекази з використанням «ОТП Експрес», міжнародні програми обміну платіжними документами, оплата послуг та комунальних рахунків за реквізитами, касове обслуговування у відділеннях банку.

2. У рамках кредитної підтримки клієнтів – фізичних осіб АТ «ОТП Банк» пропонує наступні програми кредитування: кредит під заставу депозиту; кредит на новий автомобіль та автомобіль з пробігом; кредит на купівлю житла як на первинному так і вторинному ринку, у тому числі на умовах іпотечного договору; кредит готівкою; надання кредитних коштів у рамках кредитних лімітів на будь-які потреби; кредитний сервіс купівлі з оплатою частинами – Скибочка.

Крім того пакетне обслуговування у рамках фінансово-кредитної підтримки клієнтів передбачає можливість погашення кредитної заборгованості як в установі банку так і онлайн, надання послуг з СМС-інформування, реструктуризацію кредитної заборгованості у разі неможливості своєчасно обслуговувати борги.

Страхові послуги передбачають здійснення онлайн страхування та можливість страхування заставленого майна, страхування платіжних карток, туристичне

страхування, страхування життя від компанії МетЛайф, страховий захист під час організації кредитного процесу.

3. Послуги з заощадження та примноження капіталу включають банківські депозитні вклади у національній та іноземній валютах, оренду індивідуальних сейфів для зберігання цінностей, купівлю продаж банківських металів. АТ «ОТП Банк» є членом фонду гарантування вкладів фізичних осіб, тому в умовах воєнного стану всі вклади гарантовані державою [1].

Щодо інвестиційних послуг, то АТ «ОТП Банк» пропонує вкласти кошти в облігації внутрішньої державної позики, інвестиційні та пенсійні фонди, цінні папери як вітчизняних так і іноземних емітентів.

Потрібно відмітити, що інвестування коштів потребує відповідного рівня фінансової грамотності населення, над чим АТ «ОТП Банк» постійно працює шляхом проведення різноманітних акцій та надання інформаційно-роз'яснювальних послуг у відділеннях банку.

Послуги, що надаються юридичним особам розбито залежно від розміру бізнесу. Надаючи своїм клієнтам комплексне банківське обслуговування, АТ «ОТП Банк» розраховує на відповідну комісійну та відсоткову винагороду. Тому, на нашу думку, ефективність надання банківських послуг і визначається розміром комісійних і відсоткових доходів, а також загальними фінансовими результатами діяльності банку. Розглянемо динаміку комісійних доходів і комісійних витрат АТ «ОТП Банк» у таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка комісійних доходів і комісійних витрат АТ «ОТП Банк»
за 2019-2021 роки, тис. грн**

Показники	Роки			Відхилення 2021/2019, +/-
	2021	2020	2019	
Комісійні доходи				
Розрахунково-касові операції з клієнтами	981014	741245	781327	199687
Операції з пластиковими картками	394648	421888	316824	77824
Операції з іноземною валютою	389501	313092	298433	91068
Видані гарантії	90331	88494	80170	10161
Доходи від страхування	87289	77756	53084	34205
Інші доходи	58657	51373	165973	-107316
Всього комісійних доходів	2001440	1693848	1695811	305629
Комісійні витрати				
Операції з пластиковими картками	(529256)	(433481)	(278408)	250848
Розрахункові операції	(91131)	(70188)	(58554)	32577
Комісійні агентів	(40428)	(33152)	(31564)	8864
Інші витрати	(37107)	(26253)	(24426)	12681
Всього комісійних витрат	(697922)	(563074)	(392952)	304970

дані сформовано з [2]

Констатуємо зростання комісійних доходів за всіма основними банківськими послугами. Так, на майже 200 млн. грн збільшились доходи від надання розрахунково-касових операцій, на 77 млн. грн від операцій з пластиковими картками, на 91 млн. грн від операцій з іноземною валютою. Проте і зросли комісійні витрати на 304 млн. грн, проте загальний роки результат від комісійних операцій є позитивний, про що ми будемо вести мову далі. Хотілося б також відмітити окремо фінансовий результат від операцій з пластиковими картками. Так, якщо у 2019 році АТ «ОТП Банк» отримав майже 48 млн. грн прибутку, то у 2020 році збиток склав 12 млн. грн, а у 2021 році вже 135 млн. грн.

Розглянемо також динаміку процентних доходів і процентних витрат банку за

2019-2021 роки (таблиця 2).

Таблиця 2

**Динаміка процентних доходів і процентних витрат АТ «ОТП Банк»
за 2019-2021 роки, тис. грн**

Показники	Роки			Відхилення 2021/2019, +/-
	2021	2020	2019	
Процентні доходи				
Процентні доходи, розраховані з використанням ефективної процентної ставки:				
Процентні доходи за кредитами клієнтам	4723677	3918060	4195524	528153
Процентні доходи за інвестиціями, що оцінюються за амортизованою собівартістю	295777	540223	433937	-138160
Процентні доходи за інвестиціями, що оцінюються за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	554313	374316	233685	320628
Процентні доходи за кредитами, що надані за операціями РЕПО	44138	13535	58705	-14567
Процентні доходи за коштами в банках	6491	13438	82828	-76337
Всього процентних доходів розрахованих з використанням ефективної процентної ставки	5624396	4859572	5004679	619717
Процентні доходи за фінансовим лізингом	1354302	1101180	248759	1105543
Всього процентних доходів	6978698	5960752	5253438	1725260
Процентні витрати				
Процентні витрати, розраховані з використанням ефективної процентної ставки:				
Процентні витрати за рахунками клієнтів	(1050140)	(1311073)	(1578175)	-528035
Процентні витрати за коштами банків та інших фінансових установ	(378755)	(446097)	(25553)	353202
Процентні витрати за фінансовими активами із від'ємною процентною ставкою	(40917)	(23105)	-	40917
Процентні витрати за орендними зобов'язаннями	(36192)	(25638)	(31695)	4497
Всього процентних витрат	(1506004)	(1805913)	(1635423)	-129419
Чистий процентний дохід (чисті процентні витрати)	5472694	4154839	3618015	1854679

дані сформовано з [2]

Відмічаємо значне зростання процентних доходів на 1,7 млрд. грн за 2019-2021 роки, що стало наслідком збільшення доходів за кредитами клієнтів на 528 млн. грн та доходів за фінансовим лізингом на 1105 млн. грн. У той же час слід констатувати, що процентні витрати є найменшими за весь період дослідження. Так, у 2019 році вони склали 1,63 млрд. грн, збільшились у 2020 році до 1,81 млрд. грн та зменшились у 2021 році до 1,5 млрд. грн. Це говорить про ефективність залучення та розміщення коштів клієнтів.

Висновки. В цілому слід відмітити високу ефективність реалізації банківських продуктів як на рівні міста Суми так і загальнодержавному рівні. Нажаль, ефективність реалізації окремих банківських продуктів прослідкувати неможливо, оскільки інформація не відображається у консолідованій звітності банківської установи, проте з досвіду практичної роботи у банківській установі потрібно відмітити, що при плануванні та розрахунку вартості банківської послуги враховуються і закладається вартість всіх потенційних ризиків, що можуть спіткати процес надання тих чи інших послуг.

Список використаних джерел:

1. ОТП Банк: Приватним клієнтам. Вилучено з: <https://www.otpbank.com.ua/privateclients/>.
2. Фінансова звітність АТ «ОТП Банк»: офіційний сайт. Вилучено з: <https://www.otpbank.com.ua/about/informations/annual-reports/>.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Трухан Маргарита Іванівна

Студентка, Кафедра обліку, аналізу, і аудиту

Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, Україна

Бухгалтерський облік є важливим елементом економічної системи, що забезпечує інформаційні потреби управління підприємством. Завдяки перегляду підходів до організації обліку на підприємствах можливі зміни підходів до ведення бізнесу.

Організація бухгалтерського обліку є одним із найсуттєвіших напрямків розвитку малого бізнесу. Для ухвалення ефективних управлінських рішень «...суб'єкту господарювання необхідна така організація облікової системи, яка забезпечить здійснення бухгалтерських операцій без помилок та навмисного викривлення даних, що унеможливить потрапляння таких даних у фінансову звітність підприємства».[2, с.56] Постійне удосконалення облікового процесу забезпечує збільшення доходу від діяльності підприємств.

На організацію облікового процесу на підприємствах впливають багато факторів: розмір і обсяг господарської діяльності підприємства, види діяльності, характер діяльності суб'єкта господарювання, вибір системи бухгалтерського обліку, використання плану рахунків, проте головним є вибір системи оподаткування

Підприємства мають можливість обирати на власний розсуд загальну або спрощену систему оподаткування, за умови відповідності певним критеріям визначеними чинним законодавством України,

Система оподаткування є важливим фактором впливу на організацію обліку підприємства. Згідно чинного законодавства України, суб'єкти малого бізнесу можуть застосовувати один із варіантів оподаткування:

1. Загальна система оподаткування;
2. Спрощена система оподаткування. [1]

Для раціонального ведення бізнесу потрібно врахувати всі переваги та недоліки кожної із систем оподаткування і вибрати найбільш підходящу.

Розглянемо переваги та недоліки систем оподаткування в таблиці 1.

Таблиця 1

Переваги та недоліки систем оподаткування [1],[2]

Система оподаткування	
Загальна	Спрощена
Переваги	
- Не має обмежень у: видах діяльності, обсягу доходу і кількості працівників; - Більше можливостей в плануванні та корегуванні розмірів оподаткування (це можливо завдяки впливу розмірів видатків на базу оподаткування).	- Зниження бар'єрів для зростання малих підприємств; - Простота нарахування єдиного податку; - Спрощене ведення обліку; - Можливість зменшення податкового навантаження; - можливість бути платником ПДВ за власним бажанням.
Недоліки	
- Високе податкове навантаження; - Складність ведення бухгалтерського обліку значно вища ;	- Базою оподаткування є весь обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), без вирахування витрат підприємства - Є обмеження в обсягах доходу; - Обмеження у видах діяльності.

Якщо після розгляду всіх переваг та недоліків існуючих систем оподаткування суб'єкт господарювання обрав спрощену систему, то наступним етапом буде вибір відповідної групи платників єдиного податку. Адже відчутний вплив на організацію бухгалтерського обліку має не лише вибір системи оподаткування, а й вибір відповідної групи, що включає в себе певні відмінності та складнощі в веденні обліку.

Загалом для суб'єктів господарювання виокремлюють 4 групи платників єдиного податку.

Кожна група має ряд певних особливостей, відмінностей та обмежень, які потрібно врахувати при виборі групи. Детально розглянемо порівняння груп платників єдиного податку в таблиці 2.

Таблиця 2

Порівняльний аналіз груп платників єдиного податку [2]

	Група				
	1 група	2 група	3 група	4 група	
Кількість найманих працівників	-	До 10 осіб	Не має обмежень	Фіз. особи	Юридичні особи
				-	Не має обмежень
Розмір доходу протягом календарного року	не перевищує 167 розмірів мінімальної заробітної плати	не перевищує 834 розміри мінімальної заробітної плати	не перевищує 1167 розмірів мінімальної заробітної плати	частка с/г товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%/	
Особливості діяльності	- Лише фізичні особи; - Здійснюють виключно роздрібний продаж товарів з торговельних місць на ринках та/або провадять господарську діяльність з надання побутових послуг	- Лише фізичні особи; - Здійснюють господарську діяльність з надання послуг, у т.ч. побутових, виробництва та/або продаж товарів, діяльність у сфері ресторанного господарства	- Фізичні або юридичні особи - Не можуть проводити: види діяльності, викладені у пп. 291.5.1 ПКУ, зокрема: обмін іноземної валюти, діяльність з управління підприємствами і т.д.	- Фізичні або юридичні особи; - Об'єктом оподаткування є площа с/г угідь та/або земель водного фонду, що перебуває у власності товаровиробника або надана йому у користування, у т.ч. оренда.	
Ставка єдиного податку	не більше 10% розміру прожиткового мінімуму;	не більше 20% розміру мінімальної заробітної плати.	- 3% доходу, та обрано додатково сплату ПДВ - 5% доходу	Розмір ставок податку з одного гектара с/г угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії земель, їх розташування.	
Здійснюють продаж/ надають послуги	Виключно населенню	Платникам єдиного податку та/або населенню	Без винятків	Без винятків	
Звітний період	Рік	Рік	Квартал	Рік	
Об'єкт оподаткування	Дохід	Дохід	Дохід	Площа сільгоспугідь	
База оподаткування	Дохід у грошовій формі	Дохід у грошовій формі	Дохід у грошовій формі	Нормативна грошова оцінка 1 га землі	

Для розрахунку граничного розміру обсягу доходу враховують розмір

мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року.

Важливо, що всі фізичні особи, які стали платниками єдиного податку, окрім сплати єдиного податку повинні самостійно сплачувати єдиний соціальний внесок, якщо інше не передбачено законодавством.

Таким чином, можна зробити висновок, що вибір системи оподаткування є невід’ємною частиною організації обліку та оподаткування та має суттєвий вплив на господарську діяльність малого бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Козинець, І. Г. Спрощена система оподаткування в Україні: переваги та недоліки / І. Г. Козинець, О. В. Кравченко // Юридичний науковий електронний журнал. - 2020. - № 3. - С. 242-245.
2. Податковий кодекс України від 2011, ст.112 [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
3. Топоркова О. А. Облікова система малих підприємств України в контексті законодавчих змін / Топоркова О. А. // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». – 2020. - № 11 (43).

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

РЕКЛАМА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Гусар Назарій Сергійович

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Науковий керівник: Красняк Олена Петрівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин

Вінницький торговельно-економічний інститут

Державного торговельно-економічного університету, Україна

Реклама є одним з найбільш впливових інформаційних потоків в сучасному суспільстві, що здатна легко звертати на себе увагу представників різних дослідницьких спрямувань. Вона, на даному етапі розвитку суспільства, майже не має собі рівних за силою впливу [1].

По суті, рекламу можна визначити як заснований на вивченні ринку процес інформаційного впливу на цільову аудиторію з метою збільшення прибутків продукції, підвищення престижу фірми й формування позитивного ставлення до даної фірми й продукції, тобто її іміджу. Особливого значення набуває розгляд реклами як форми комунікації між рекламодавцем та споживачем, яка поширює інформацію про товари та послуги за допомогою як традиційних засобів масової інформації (далі- ЗМІ) так і спеціалізованих рекламних каналів. Вивчення особливостей процесу рекламної комунікації, теоретичних та практичних аспектів рекламування становлять базовану основу для управління рекламно-інформаційною діяльністю [2, с.1].

Прогрес у створенні новітніх засобів масових комунікацій зробив рекламу одним з найважливіших соціальних інститутів, адже вона має безпосередній вплив і на індивідуальний розвиток особистості, і на процеси соціальної комунікації. Необхідність вивчати механізми функціонування соціальної реклами та шукати способи оцінки ефективності її впливу на суспільство викликає саме розширення можливостей засобів масової комунікації. Функції, які виконує реклама, визначають її приналежність до системи масових комунікацій. За допомогою ЗМІ реклама здійснює контрольований вплив. Як особливий вид соціальної комунікації рекламне повідомлення маніпулює суспільною свідомістю. За допомогою знакових систем в рекламному просторі рекламодавець може транслювати моделі поведінки, суспільні цінності, соціальні проблеми, а також впливати на думки та поведінку людини. Таким чином відбувається увімкнення індивідів до тих чи інших соціальних відносин [1].

Варто вдосконалювати канали спілкування рекламодавця з цільовою аудиторією, щоб реклама була ефективною, адже кожен канал комунікації має свою

специфіку. Наприклад, попереднє вивчення чинників, що впливають на успіх рекламного повідомлення має сенс, тому що це може вплинути на успіх у співпраці зі ЗМІ. Необхідно розумітися на закономірностях формування громадської думки, методах співпраці з засобами масової комунікації. Бурхливий розвиток технічних засобів з процесом глобалізації сприяє культурному та інформаційному обміну, розширенню міжнародного співробітництва [3, с. 403-404].

Сама рекламна комунікація є складним та багатограним процесом. Основними її складовими є (табл.1):

Таблиця 1

Складові рекламної комунікації та їх характеристика

Складові	Характеристика
Суб'єкти комунікаційного процесу	- безпосередньо це відправник і одержувач повідомлення (комунікатор і реципієнт);
Комунікаційний код	- являє собою спосіб передачі інформації в знаковій формі (слова, символи, зображення, графіки, і т.д.), а також канали, за допомогою яких передається повідомлення;
Предмет комунікації	- може бути явищем чи подією;
Ефекти комунікації	- це наслідки впливу комунікації, що проявляються в зміні внутрішнього стану суб'єктів комунікаційного процесу, ставленні до наведеної проблеми.

взято з [1]

В загальному вигляді процес комунікації включає в себе ще 5 елементів-запитань (табл.2):

Таблиця 2

Елементи-запитання у комунікації та їх сутність

Питання	Сутність
Хто?	- визначальну роль відправника в комунікаційному процесі виконує комунікатор (той, хто формує та транслює повідомлення);
Що?	- носієм рекламної інформації, інструментом емоційного впливу комунікатора на цільову аудиторію є саме повідомлення;
Як?	- спосіб передачі повідомлення, канал комунікації;
Кому?	- цільова аудиторія, якій адресоване повідомлення;
Навіщо?	- мета здійснення комунікаційного процесу, його ефективності.

взято з [1]

Будь-яка соціальна система інтерпретується з точки зору мови, яка визначає здебільшого життєдіяльність людини. Текст-повідомлення виникає під впливом трьох факторів [2, с.5]:

1) життєвих обставин індивіда, розглянутих ним як проблема що потребує свого вирішення;

2) намірів, мотиву внутрішньої активності;

3) обраного набору прийомів втілення свого комунікативно-пізнавального задуму.

У рекламі широко застосовуються ідеї респондентного й оперантного навчання. Респондентна поведінка має на увазі те, що певний стимул викликає реакцію (яскраве світло спричиняє зменшення зіниці, різке збільшення звуку в рекламному ролику спричиняє перемикання уваги на нього й т.п.). Оперантне навчання припускає вплив наслідків дій на ці дії, а також визначається подіями, які слідує за реакцією. Ймовірність повторення дії залежить від того, наскільки вона, ця дія, буде

сприятливою для людини. Суть оперантного навчання полягає в тому, що підкріплена поведінка прагне повторитися, а не підкріплена або карна поведінка має тенденцію не повторюватися або придушуватися [4].

Практично вся сучасна реклама й заходи щодо просування товарів засновані на цих базових положеннях, чия суть полягає в можливості управляти поведінкою споживачів за допомогою його позитивного підкріплення. Знижки, премії, призи та інші засоби стимулювання продажу додатково посилюють людську вмотивованість на покупку. Для ефективності повторних продажів важливі наслідки першої покупки. Установки, які засновані на досвіді, більш тверді, стабільні та в меншій мірі піддаються змінам при додаткових рекламних кампаніях [2].

Питання ефективності рекламної продукції розглядається як першочергове, оскільки за тим стоїть бізнес. Тому питання впливу реклами на аудиторію, громадськість розглядається як питання номер один, адже головна мета бізнесу-отримання прибутків. Сучасні компанії вкладають величезні на рекламу своїх продуктів, щоб отримати значно більший прибуток.

2021 рік ознаменувався додаванням обертів рекламного бізнесу Apple на фоні здачі позицій Facebook та Google. Оновлення Apple App Tracking Transparency (AATT) обмежило обсяг даних, котрі програми, подібні до Facebook, можуть використовувати для допомоги брендам в їх рекламних онлайн-кампаніях. Це також вплинуло на компанію Google, адже її рейтинги знизилися до 2% та зрівнялися з показником Apple. Тому, рівень сприйняття розміщення реклами в App Store у другому кварталі того року зросло майже на 4% та становило 94,8%, а сприйняття Facebook знизився на 3% – до 82,8% [5]. Показники рівнів компаній відображені на рисунку (рис.1).

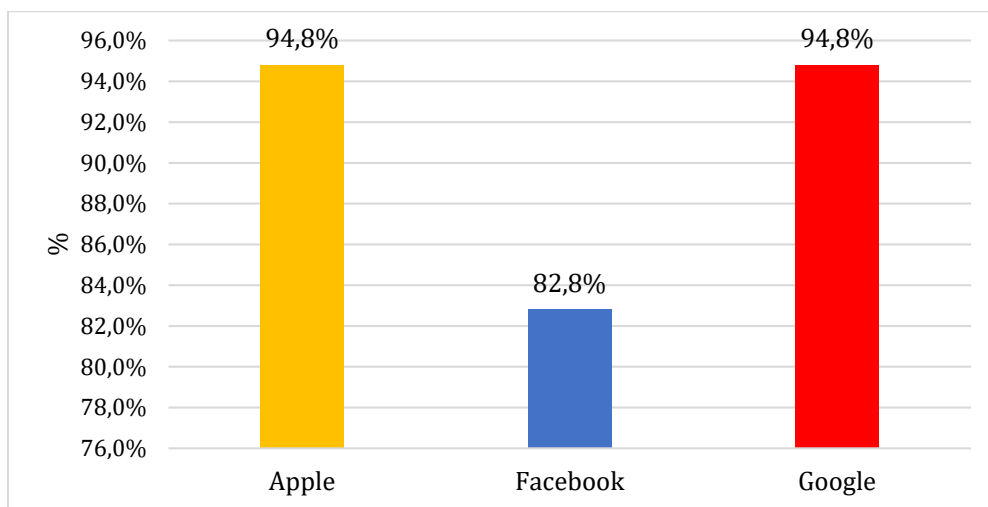

Рис. 1. Рівень сприйняття розміщення реклами компаній у 2021 році, %

Реклама співвідносить предмети повсякденного світу людини з тими образами, що нею конструюються. В масовій свідомості рекламні образи, які зливаються в єдине ціле, використовуються як картина світу, де володіння речами створює відчуття прямого зв'язку з реальністю. Таким чином, завдяки рекламі все більша кількість людей починають розуміти мир однаково. При цьому в рамках символічного інтеракціонізму соціальна роль реклами проявляється в інтеграції суспільства через утвердження в масовій свідомості колективних уявлень про споживання [2, с.2].

Можна виділити чотири стадії дії реклами (табл.3):

Таблиця 3

Характеристика стадій дії реклами

Стадії	Характеристика
1. Імпульс	- включає “безпосередній чуттєвий стимул” і реакцію індивіда на це спонукання, потребу зробити що-небудь у цьому відношенні; - включає й особу і зовнішнє середовище. (Наприклад, імпульсом можуть виступати фізіологічні потреби індивіда в їжі, воді тощо. Індивід повинен знайти спосіб задовольнити імпульс у зовнішньому середовищі і саме реклама пропонує йому це зробити)
2. Сприйняття	- реакція на стимули, пов'язані з імпульсом, виявлення доступних способів його задоволення; - включає стимули, що надходять завдяки рекламі, а також породжувані ними в розумі образи. Одному стимулу приділяється більше уваги, іншим менше.
3. Маніпуляції	- полягає в тому, що індивід робить по відношенню до сприйманого об'єкта певні дії; - складаються, зокрема, в обмірковуванні здійснення дії (Наприклад, вибираючи якийсь товар, індивід збирає необхідну інформацію щодо того, чи має він достатніх функціональних характеристик, співвідношення ціна/якість тощо. Роблячи подібні маніпуляції, індивід звертається до минулого свого досвіду, а також оцінює можливі майбутні наслідки купівлі даного товару, таким чином, відбувається обмірковування різних варіантів. Саме на цій стадії реклама відіграє найбільшу роль у споживацькому виборі).
4. Споживання	- здійснення дії, що задовольняє первісний імпульс; - індивід прораховує можливі наслідки своєї споживацької поведінки і дія, яка відбувається в такий спосіб, стає результатом усвідомленого вибору.

взято з [2, с.2-3]

Усім чотирьом стадіям характерно взаємопроникнення один до одного, що утворює єдиний органічний процес: від початку до кінця дії присутні аспекти кожного елемента, так що елементи впливають один на одного.

Варто зазначити, що, реклама може виступати як певний шифр, який за допомогою мови конструє суб'єкта, якщо розглядати рекламу як метод впливу на свідомість і поведінку індивідів. По суті вона стає інститутом глобального трактування, формою дискурсу, що має семіотичну владу. Інформація, що представлена в рекламі, є ідеологією, а не реальністю.

Особливу увагу при дослідженні комунікативного аспекту рекламної діяльності привертає теорія раціонального вибору. Предметом вивчення цієї теорії стають діючі суб'єкти, кожен з яких має цілі, на які спрямовані їхні дії, а також вони мають свої переваги (“цінності”, “корисності”). Споживач прагне максимізувати свої вигоди, прибутки, маючи при цьому мінімальні витрати та ресурси. Роль інформації є ключовою при раціональному виборі. Саме реклама забезпечує клієнтів всією необхідною інформацією. Кількість або якість інформації мінлива і ця мінливість робить на вибір людей величезний вплив.

Для того щоб обмін відбувся, виділяються кілька умов :

1. Наявність двох або більше сторін;
2. Кожна сторона повинна мати те, що має цінність для іншої сторони;
3. Кожна сторона повинна мати здатність до комунікації і доставки (переміщенню);
4. Кожна сторона повинна бути вільною у виборі — прийняти або відкинути пропозицію іншої;
5. Кожна сторона вважає доречним або бажаним мати справу з іншою, тобто обмін відбувається в умовах переваги вибору [2, с. 3].

Можна стверджувати, що у рекламній комунікації обмін є однією з важливих складових комунікативної дії, оскільки, споживаючи товари, індивіди вступають у взаємовигідну взаємодію, яка розглядається як обмін різноманітними благами.

Товари при обміні здобувають так звану споживацьку корисність, що полягає в різниці усіх вигод, винагород від обміну і усіх витрат на їхнє отримання.

Реклама завжди враховує той факт, що метою раціональної людини є завжди максимізація корисності. Відчуваючи потребу в тих або інших благах, споживачі змушені постійно визначати корисність цих благ, тому що в умовах їхньої обмеженості доводиться робити вибір. Для цього споживачі постійно порівнюють корисність тих благ, які їм необхідні й доступні.

Раціональний характер реклами являє собою використання великої кількості фактів, аргументів, посилянь, цитат і т.п., які подані за допомогою ілюстрацій або без них. Маючи кінцеву мету переконати потенційного споживача, рекламодавець грамотно вибудовує свою пропозицію, переходить від однієї деталі до іншої. Людина, сприймаючи таку рекламу, аналізує інформацію, формує осмислене відношення. Споживач згодом починає розуміти, що потрібно поступитися свободою, коли добровільно вибираєш ціль — досягти високого рівня життя, що пропонує реклама через рекламовані продукти. Реклама може:

- актуалізувати будь-які компоненти цілі, пропонуючи власні засоби;
- подати ціль як цінність, пояснюючи її, пропонуючи засоби для її досягнення;
- ставити й нові цілі, які представляють нові цінності, що доповнюють ієрархію старих цінностей;

- мати вплив на вибір як засобів, так і цілей;
- сприяти досягненню балансу між підсистемами суспільства.

Реклама базується на таких атрибутах влади, як:

- високий соціальний статус;
- фізична привабливість;
- харизма;
- доступ до впливових осіб;
- володіння власністю (наприклад, ЗМІ).

Межа між раціональним й ірраціональним достатньо умовна. Багато форм поведінки, у тому числі споживацька поведінка, відтворюються нерозсудливо. Таким чином, якщо ми будемо розглядати раціональність лише там, де існують спеціальні зусилля свідомості суб'єкта аналізувати співвідношення його позиції до тієї реальної ситуації, у якій він перебуває та вважати раціональною діяльність навіть у тому випадку, коли вона в силу тих або інших причин не виявляється успішною, ефективною, то об'єктивно оптимальний шлях задоволення потреби може бути протипоставлений раціональному. Роль механізму наслідування у процесі соціалізації людини дуже велика. У стандартних ситуаціях індивід поводить себе так, як ведуть інші люди, що оточують його. Люди, завжди ідуть по шляху наслідування, щоб заощаджувати свої інтелектуальні сили. Ірраціональний тип поведінки споживачів характеризується здійсненням ірраціональних, тобто логічно не мотивованих, вчинків [2, с.3-4].

Рекламна комунікація, більшою мірою, аніж інші види комунікації, намагається перебороти обмеженість існуючих знакових форм комунікативної системи. Зокрема, спостерігається скорочення в рекламі частки вербальних комунікацій, адже вони є лише засобами передачі змісту, а не значення, не призначені та не пристосовані для передачі емоційних й інших психічних станів.

Реклама намагається створити свою мову, часто використовуючи такі засоби передачі емоцій як музика, колір, запахи, однак використання цієї мови може бути обмеженим технічними особливостями засобів масової комунікації. Кодоване ж послання, передане за допомогою того або іншого комунікативного каналу, як

правило, не сприймається органами почуттів, які більшою мірою здатні транслювати ірраціональне.

Висновки. Отже, дослідивши рекламу як важливий засіб соціальних комунікацій можна зазначити, що вона здатна керувати поведінкою споживачів, використовуючи засоби стимулювання продажу, так зване позитивне підкріплення поведінки. Також реклама використовує раціональні та ірраціональні (емоційні) мотиви, тому що цілі рекламної комунікації полягають у тому, щоб встановити зв'язок між продуктами людської діяльності (товаром) і неусвідомлюваними, ірраціональними, потребами людини — задоволення, самовираження тощо. Крім цього, вона вирішує і свої приватні завдання:

- створює задані образи;
 - переконує споживача в необхідності й можливості придбати той чи інший товар;
 - формує в нього бажання купити рекламований товар, споживчу привабливість.
- Реклама також використовує раціональні та ірраціональні (емоційні) мотиви, тому що цілі рекламної комунікації полягають у тому, щоб встановити зв'язок між продуктами людської діяльності (товаром) і неусвідомлюваними, ірраціональними, потребами людини — задоволення, самовираження тощо.

Список використаних джерел:

1. Особливості впливу соціальної реклами на молодь. Вилучено з: https://vuzlit.com/2278465/osoblivosti_vplivu_sotsialnoyi_reklami_na_molod.
2. Сорокіна Г.В. Реклама як форма соціальної комунікації (теоретичні підходи). Вилучено з: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/16458/1/>.
3. Кондратюк С.М.(2015) Сприйняття соціальної реклами різними віковими групами. Young Scientist, (2), 403-405. Вилучено з: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
4. Скіннер Б.Ф.(2016) Оперантна поведінка. Режим доступу: www.ereading.club/bookreader.php/70472/Skinner_Operantnoe_povedenie.html.
5. Русанов. А. (2022) Рекламний бізнес Apple набирає обертів на тлі послаблення позицій Facebook та Google — цьому посприяли зміни політики конфіденційності iOS у 2021 році. Вилучено з: <https://itc.ua/ua/novini/reklamnij-biznes-apple-nabiraye-obertiv-na-tli-poslableniya-pozitsiy-facebook-ta-google-tsomu-pospriyali-zmini-politiki-konfidentsijnosti-ios-u-2021-rotsi/>.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

THE CREATION OF A COMPETITIVE ENVIRONMENT FOR UKRAINE'S RAILWAY TRANSPORT

Malakan Maria

student of the second (master's level)
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Udina Oksana

student of the second (master's level)
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Zadoia Viacheslav

PhD of Economics, Associate Professor of the Department of Economics and Management
Ukrainian State University of Science and Technology, Ukraine

Summary. *The goal of the article is to create a competitive environment in Ukrainian rail transport so that businesses may operate more effectively. An overview of the JSC "Ukrzaliznytsia" is given, highlighting the systemic rise in dangerous occurrences and the worsening of the company's financial and economic situation. The primary cause of this issue is acknowledged to be a mismatch between the management mechanism used by JSC "Ukrzaliznytsia" and the environment in which it operates. To liberalize the railway transportation market, it is determined that the sector's mechanisms for competition development must be activated. In the framework of specific business areas, the competitive market conditions in the railway sector are revealed, and the directions for competition development are identified. In particular, regulatory, organizational and managerial, technical and technological, and integration and partner determinants are highlighted when defining the tasks and complex factors for the formation of a high-quality competitive environment in railway transport. In conclusion, the tasks that the competitive environment in the railway industry is designed to address are: developing a system of economic motivation for balanced development enterprises; reducing costs and improving efficiency; improving the quality and range of transport services; increasing the competitiveness of railway transportation in comparison to other modes of transport; and increasing the industry's investment attractiveness.*

In particular, the current state of affairs in JSC "Ukrzaliznytsia" is characterized by the fact that the company lacks the resources and capabilities to upgrade the infrastructure and provide the necessary volume of transportation. The railway transport industry in Ukraine is currently in a difficult financial and economic situation. Along with this, there are a number of issues, such as a shortage of locomotives that was artificially created, poor logistics, erratic and opaque tariff growth, which shows ineffective public administration, and excessive overregulation of the railway transportation market, which have caused railway transport to lose ground in the market for transportation services in recent years.

The position of the competitive market of the railroad branch in the context of individual business spheres and the direction of ensuring the formation of competition are disclosed. The tasks and ensemble of moments that led to the formation of a high-quality

competitive environment in railway transport are attributed. Test of the latest research and publications. The works of Ukrainian scientists-economists such as Barash Yu, Charkina T. Yu. [1], Dikan V. L., Obruch G. V. [2], Eitutis D. G. [3], Kalicheva N. E. [4], Korin M. V. [5], Ovchinnikova V. A. [6], Tokmakova I. V. [7], and others address a wide range of issues concerning the development of competition in railway transport. Scientists offer various models of deregulation, directions, and tools to ensure the competitiveness of railroad transport. However, the problem of the liberalization of railway transportation and the formation of effective competitive relations remains unresolved and urgently needs further research, taking into account the changes in the criteria of economic management that are currently taking place.

The purpose of the article is to generalize the timetables for the development of competition in rail transport and to reveal the moments of the formation of a competitive environment in the railway branch.

The situation in JSC "Ukrzaliznytsia" remains very difficult. A sharp decline in the size of transportation and a downward shift in the monetary results of JSC "Ukrzaliznytsia" gradually sink the railway branch's companies. Analyzing the indicator of freight turnover by type of motor transport in the country, the value of which ranged in general from 426 billion t-km in 2011 to 290 billion t-km in 2020, it is clear that the share of railway transport gradually increased: from 52% in 2009 to 63% in 2014, and 61% in 2020. However, along with the data, it is worth noting, in fact, that in unconditional figures, an anti-record was set with the lowest figure for the last 10 years: 175.6 billion t-km (-28% compared to 2011, -16% - to 2014). The latter is also evidenced in the dynamics of operational cargo turnover, which is considered the main production indicator that describes the possible work performed and the corresponding cash receipts and expenditures. According to the data provided by JSC "Ukrzaliznytsia", the value of this indicator decreased by almost 12% compared to 2015. A net of 22.3 billion t-km were lost (Fig. 1).

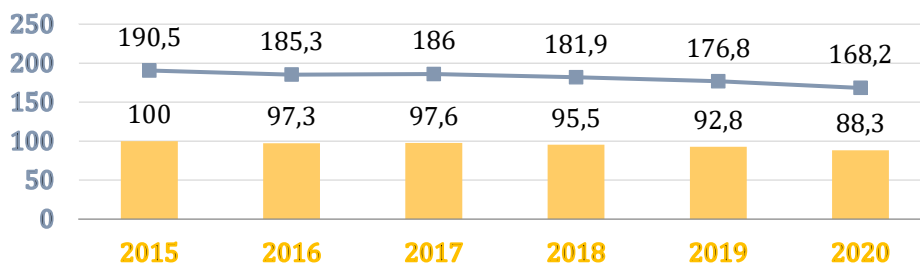

Fig. 1. Operational cargo turnover in 2015–2020, billion t-km [8]

In the direction of the specified period, the annual decrease in freight turnover was within 2.5%; however, in 2020 it was already 4.9%, and in the first quarter of 2021, it was 6.8%. This sharp decline in the main indicator for JSC "Ukrzaliznytsia" is considered critical, and if the existing history is maintained, the company will not be able to independently guarantee the sustainable functioning and simple reproduction of the leading means of production. The decrease in transportation size resulted in an increase in destructive moments on railway transportation, resulting in negative financial results: 11.9 billion UAH of untainted loss and a 2.8 billion UAH loss in the difference between operating expenses and profits. It is worth noting that the company's profits from freight transportation in 2020 amounted to UAH 65.3 billion (UAH 73.3 billion in 2019). The untainted benefit, in turn, amounted to UAH 11.1 billion and, a year earlier, UAH 19.5 billion [8]. Complicating the story is the precedent that the entire benefit from freight transportation was used to cover the growing losses from passenger transportation. Taking into account the above, it becomes clear, in fact, that the fundamental prerequisite for the emergence of a crisis history in the railway transport industry is the inconsistency of the management mechanism of

JSC "Ukrzaliznytsia" with the conditions of its functioning environment. The need to modify the operating regulatory devices on the railway transportation system has become trivial, and no one argues with this. The main distinction is only in the direction of the deregulation devices. It is worth noting, in fact, that competition in the field of railway transportation exists in approximately 30 countries around the world and is governed by three major institutional structures: - competition between vertically integrated railway route operators, as well as the contractual right of access to railway tracks at specific points under personal agreements between railway companies (as in the United States); - non-discretionary but limited access rights to the infrastructure of competing operators, specified by national legislation; access rights limited to certain routes and/or circumstances of life are available in Canada, Brazil, and Mexico; Common access rights organized by policies of expanding access to municipal infrastructure networks, as in the EU and Australia. Now the issue of building new types of competition in the railway transport industry of Ukraine is becoming relevant. In this case, it follows in the footsteps of other structures that take into account, in fact, that other structures are based on three structural components: organizational configuration of businesses, market competitiveness, and distribution, which need to be combined to form branch structures that will become more flawless in comparison with the classic steel roadway. It is worth noting these other options for the formation of competitive relations in railway transport: reorganization of the railway company and commercialization measures, decentralization of regional and suburban transportation with their transfer to the district authorities; transfer of the concession for regional and suburban passenger transportation to the private sector; privatization of freight transportation with the granting of exclusive rights; privatization of steel freight roads in the form of a vertically integrated company; and transfer of the concession for regional passenger transportation to the public sector. Analyzing the situation of the railway branch, it is necessary to summarize that the competitive market of railway transport in Ukraine is at the initial stage of formation and contains the properties described below. On the market for freight wagon supply, the leading foundations for competition are already being laid. Despite the dominant position of JSC "Ukrzaliznytsia" (market share of more than 35%) in the total number of freight railcars (JSC "Ukrzaliznytsia" owns 58% of the total fleet of freight railcars), the share of freight railcars owned by rolling stock operators is gradually increasing, which actually confirms the formation of competitive foundations in this market. The development of competition in the market for the provision of wagons for use is also evidenced by the approximate comparison of rolling stock operators' total share of the working fleet of freight railcars (48%) to JSC "Ukrzaliznytsia's" share (52% [9]). The sector of operation of the tank car fleet, where JSC "Ukrzaliznytsia" does not occupy a monopoly position, is fully consistent with the symptoms of a competitive market, since 78% of the working fleet of rolling stock provided for such needs already belongs to rolling stock operators. The rolling stock operators also occupy a dominant position in the section of gondola cars provided for use, where the share of the working fleet of gondola cars belonging to JSC "Ukrzaliznytsia" is 43%. In the sections of providing grain carriers, cement carriers, and pellet carriers for use, the share of rolling stock operators is close to the share of JSC "Ukrzaliznytsia," which still maintains a dominant position in these sections, owning 56%, 64%, and 54% of the working fleet, respectively. The monopoly position of JSC "Ukrzaliznytsia" is preserved only in the section of providing hidden wagons for use, where the share of the working fleet of rolling stock operators is not higher than 22 percent [9]. Trends in the rise of the share of the working fleet of railroad rolling stock operators in the market for the provision of freight cars for use indicate the inaccessibility of barriers to entry into the market and, accordingly, the presence of a competitive environment in certain sections. Taking into account the existing history of the wagon leasing market, in order to intensify competition between rolling stock operators, JSC "Ukrzaliznytsia" should: - to ensure the renewal of the freight car fleet, including by creating leasing opportunities. - to improve the device for distributing wagons among consignors by

removing the ability to interrogate the case when distributing wagons to consignors;- to establish a system of control over the sanitary and operational condition of the available railway rolling stock;- to develop a device to ensure the reverse loading of wagons, specifically the coordination of the use of wagons for double operations, which would actually contribute to the reduction of wagon tariffs;- Enhance the device for establishing tariffs for the transfer of rolling stock for use and clearly define the direct duties and responsibilities of each market member in the leasing wagons process. Currently, the transfer of offers of mainline locomotives for freight transportation is considered a promising direction for the establishment of competitive relations in the railway branch. A necessary step towards the implementation of this initiative is the development by JSC "Ukrzaliznytsia" together with municipal authorities of a pilot plan for the admission of private locomotives to certain sections of shared tracks, which will allow to coordinate the organizational, technical, and technological nuances of the functioning of several locomotive traction operators in the market and create a regulatory framework for ensuring the real liberalization of the market for mainline locomotives. Among the measures to promote the formation of a competitive market for the supply of mainline locomotives, these are to be qualified as:- Allocation of the locomotive component of the railway transportation tariff in order to ensure economically justified pricing in the industry;- the establishment of an independent railway transportation security body that will determine requests to carriers, carry out rolling stock ratio tests, and issue licenses and certificates of security for railway transportation;- use of public-private partnership mechanisms and implementation of joint investment plans for the modernization and renewal of the branch's traction rolling stock by JSC "Ukrzaliznytsia" and business, including the role of business in locomotive repair through the supply of auxiliary parts and further operation of repaired diesel locomotives in areas where business cargo transportation is carried out;- use of leasing criteria for JSC "Ukrzaliznytsia" and business cooperation in the procurement and use of traction rolling stock, etc.

The creation of a competitive market for the supply of mainline locomotives will make it possible to overcome the problem of the lack of traction rolling stock and guarantee its high-quality, innovative renewal, accelerate the turnover of freight cars, and reduce the time of cargo delivery. Thus, the formation of competition in the Ukrainian railway transport industry urgently requires the formation of a high-quality competitive environment, the creation of which occurs under the influence of the ensemble of moments presented in Fig. 2.

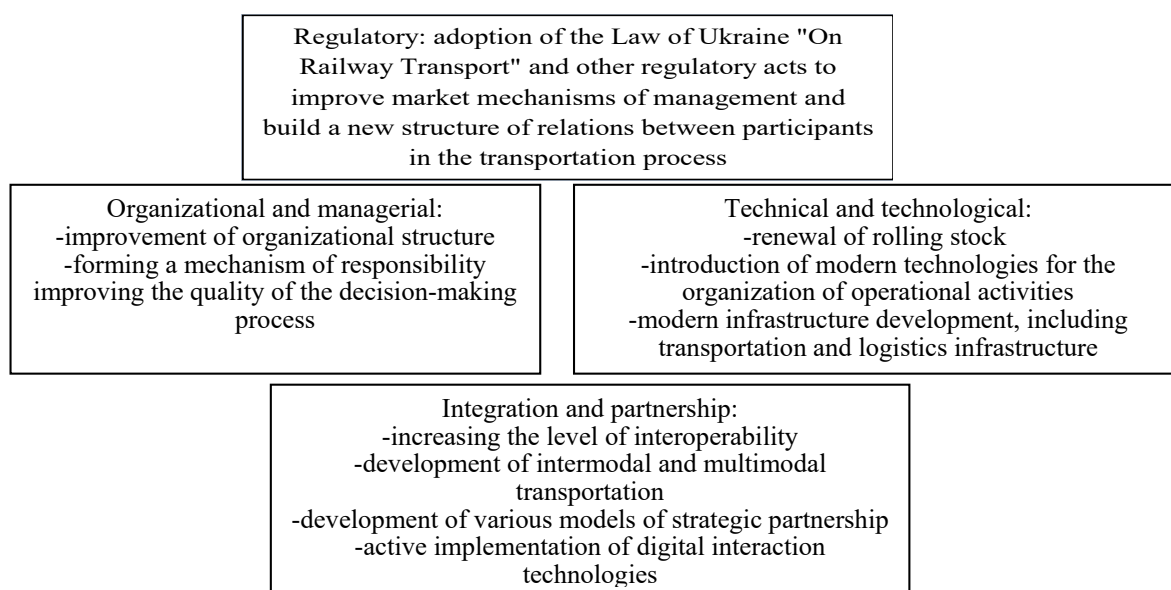

Fig. 2. Key elements in the development of a quality competitive environment in railway transportation

In general, we should take into account that the creation of a high-quality competitive environment in the railway branch will contribute to: creating a system of financial motivation for the equilibrium formation of enterprises; reducing costs and increasing efficiency; improving the properties and range of transport services; increasing the competitiveness of rail transportation in comparison with other modes of transport; and strengthening the position of Ukrainian railway transport in the large transport market due to the establishment of export-import and transit transportation.

The test of the work of JSC "Ukrzaliznytsia" and the state of the competitive market of the Ukrainian railway transportation industry indicate the need for liberalization of the railway branch and the formation of a competitive model for the railway transportation market. Successful implementation of similar transformations urgently requires significant work on the substantiation of the directions for the formation of competition devices and the formation of a competitive environment in the railway transport industry. Circumstances necessitate the development of other types of formation of competitive relations in railway transport, which may include reorganization of the railway company and commercialization measures; decentralization of regional and suburban transportation with their transfer to the district authorities; transfer of concessions for regional and suburban passenger transportation to the private sector; privatization of freight transportation with the granting of exclusive rights; and privatization of freight steel roads in the form of a vertically integrated company. At the same time, it is necessary to take into account the determinants of the formation of a high-quality competitive environment, including an ensemble of regulatory, organizational, managerial, technical, technological, integration, and partnership aspects.

References:

1. Barash Yu.S., Chatkina T.Yu. (2015) Upravlinnya konkurentospromozhnistyu zaliznychnykh pasazhyrs'kykh perevezen' [Management of competitiveness of railway passenger transportation]. Donetsk: DNUZT. (in Ukrainian).
2. Dykan V.L., Obruch H.V. Vyznachennia efektyvnosti realizatsii potentsialu konkurentospromozhnosti vahonobudivnykh pidpriemstv [Determination of the effectiveness of realizing the competitiveness potential of car building enterprises]. Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. 2016. № 56. P. 9-18.
3. Eitutis D.H. Konkurentospromozhnist rehionalnykh zaliznyts [Competitiveness of regional railways]. Zaliznychnyi transport Ukrainy. 2007. № 3. P. 90-92.
4. Kalycheva N.Ie. (2019) Zabezpechennja konkurentospromozhnosti pidpriemstv zaliznychnogho transportu (metodologichni aspekty) [Ensuring competitiveness of railway enterprises (methodological aspects)]. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian).
5. Korin M.V. Kontseptsiiia rozvytku tranzytnoho potentsialu ukrainskykh zaliznyts u konteksti rozshyrennia transkordonnoho spivrobitnytstva [Concept of development of transit potential of Ukrainian Railways in the context of expanding cross-border cooperation]. Visnyk ONU imeni I. I. Mechnykova. 2018. Vol. 8(73). P. 42-47.
6. Ovchynnikova V. O. (2017) Stratehichne upravlinnia rozvytkom zaliznychnoho transportu Ukrainy [Strategic management of railway transport development in Ukraine]. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian).
7. Tokmakova I. V. (2015) Zabezpechennia harmoniinoho rozvytku zaliznychnoho transportu Ukrainy [Ensuring the harmonious development of railway transport in Ukraine]. Kharkiv: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian).
8. Legislation Of Ukraine (2021) Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "Report of the temporary investigative commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on the inspection and

assessment of the state of Joint Stock Company “Ukrainian railway”, investigation of the facts of possible inactivity, violation of the legislation of Ukraine by the management bodies of the specified enterprise, which led to a significant deterioration in the technical condition of the enterprise and the main production indicators”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-20#Text> (accessed 07.12.2021).

9. Official web-site of the Antimonopoly committee of Ukraine (2019) Report on the results of research on the market of cargo transportation by rail for 2017-2018, available at: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=147166&schema=main&f> (accessed 10.12.2021).

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО АРХІТЕКТУРНО-БУДІВЕЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Олена Липач

аспірант кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
Інституту публічної служби та управління
Національний університет «Одеська політехніка», Україна

Для ефективної роботи органів місцевого самоврядування, повноцінного життєвого середовища для громадян, надання якісних публічних послуг в Україні з 2014 року розпочався процес децентралізації - передача повноважень та фінансів від державної влади до органів місцевої влади відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» разом з цим внесені зміни до Бюджетного і Податкового кодексів України, завдяки чого відбулася територіальна та фінансова децентралізація. Законом «Про співробітництво територіальних громад» створено механізм вирішення соціальних проблем (пожежна безпека, медичні послуги, утилізація та переробка сміття, тощо). Також, прийнято ряд законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізація надання адміністративних послуг [1-4].

Одним із основних повноважень органів місцевого самоврядування є повноваження щодо містобудівної діяльності, а це в першу чергу розробка та затвердження Генерального плану забудови територіальних громад та ведення містобудівного кадастру, які функціонально належать до управлінь архітектури та містобудування; надання адміністративних послуг з отримання дозвільних документів щодо забудови територій, введення об'єктів до експлуатації та проведення контролю за забудовою міст та населених пунктів функціонально належить органам державного архітектурно-будівельного контролю.

З 2014р по 2021р в Україні створено 1469 громад в яких утворено 100 органів державного архітектурно-будівельного контролю при органах місцевого самоврядування, яким делеговано повноваження у здійсненні реєстраційних функцій щодо об'єктів будівництва за класом наслідків СС1/СС2.

Постановою КМУ №218 від 13.03.2020р «Про ліквідацію Державної архітектурно-будівельної інспекції та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» ліквідована Державна архітектурно-будівельна інспекція та Постановою КМУ № 1340 від 23.12.2020р утворено Державну інспекцію архітектури та містобудування України, яка є правонаступником вищезазначеної інспекції. Нажаль, правонаступник ДАБІ – ДІАМ України не передав жодному органу місцевого самоврядування повноважень щодо новоутворених органів ДАБК [5-6].

Місцеве самоврядування територіальних громад грає основну роль в управлінні та наданні послуг мешканцям громади. Для оперативного рішення проблемних питань, які склалися на місцевому рівні у сфері містобудування, постає питання необхідності відновлення повноважень органів державного архітектурно-будівельного контролю. Постановою КМУ № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану» від 13.03.2022р паралізувало роботу місцевих органів щодо проведення контролю за забудовою територіальних громад.[7]

Самовільне будівництво житлової та громадської забудови призводить до ряду складних, а іноді невіршувальних проблем. Забудова без дозвільної документації в

містах - заважає мешканцям міста в пересуванні та відпочинку, зіпсовує вигляд столиці, міст та населених пунктів; в рекреаційній зоні - заважає відпочиваючим; будівництво в техногенній зоні - призводить до катастрофічних наслідків, обвалів, зсувів та руйнацій; в заповідних археологічних зонах - призводить до руйнування, знищення чи пошкодження об'єктів культурної спадщини; в зоні пам'яток архітектури - призводить до руйнації та втрати об'єктів пам'яток архітектури; будівництво багатоквартирних житлових будинків - призводить до навантаження на існуючі старі інженерні мережі; хаотична забудова ресторанів, кафе, торговельних магазинчиків - призводить до транспортного колапсу. Масова забудова міст незабаром доведе до того, що в містах скоро нічим буде дихати. Навіть вітер і сонце загнали в кам'яні джунглі.

Відсутність контролю за забудовою міст та населених пунктів призводить до непоправних наслідків, а саме: самовільне будівництво об'єктів без дозвільної документації, будівництво часто не відповідає генеральному плану, цільовому та функціональному призначенню забудови земельної ділянки, навантаженню на існуючі старі інженерні мережі, невідповідність пожежних, санітарних та державних будівельних норм і правил забудови території.

Забудовником часто порушуються умови договору оренди земельної ділянки, замість передбаченої, наприклад, автостоянки будується багатоповерховий житловий будинок чи багатоповерховий бізнес-центр або розважальний центр. Це в подальшому призведе до проблем з введенням об'єкта до експлуатації та отриманням прав власності на нерухоме майно.

Будівництво об'єктів на які отримані дозвільні документи часто ведуться з порушенням та відхиленням від затвердженої проєктно-кошторисної документації. Порушується висотність та дозволена поверховість, змінюються під час будівництва техніко-економічні показники в об'ємах та квадратних метрах, порушуються технічні умови щодо улаштування та підключення інженерних мереж.

Після завершення війни в Україні, відновляться повноваження органів ДАБК щодо проведення планових та позапланових перевірок. Органами місцевого самоврядування буде проведено містобудівний моніторинг під час якого виявляться об'єкти самочинного будівництва. Це призведе самовільних забудовників до проблеми з дозвільними документами, які тягнуть за собою зупинення будівельних робіт та завершаться великою кількістю судових справ і кримінальних проваджень. Судові збори, витрати на правову допомогу, судові експертизи, зміна цільового призначення земельної ділянки, відшкодування покупцям коштів, зміни в проєктній документації, штрафні санкції накладені органами ДАБК – все це призводить до збільшеної вартості квадратних метрів на об'єктах нерухомості, а кошти покупців не використовуються на благоустрій території, улаштування паркувальних місць автотранспорту та не виконуються забудовником роботи по заміні старих існуючих мереж інженерної інфраструктури (електромережі, мережі з водопостачання та водовідведення, газопостачання та тепlopостачання).

Мешканці, які купують такі об'єкти в подальшому мають ризики за свої кошти виконувати ремонтні роботи по заміні інженерних мереж. Власники автотранспорту вимушені будуть влаштовувати хаотичні паркувальні місця на зелених зонах та тротуарах. А батьки маленьких діточок та підлітків своїми силами та за свої кошти необхідно буде облаштовувати майданчики для відпочинку та спортивні майданчики.

Для вирішення вищезазначених проблем центральний орган виконавчої влади повинен узгодити існуюче законодавство з державними будівельними нормами та

правилами і євро стандартами, розробити єдиний Будівельний кодекс України для уникнення різночитання законодавства, внести зміни у Кримінальний кодекс України кримінальну відповідальність за самовільне будівництво та заподіяні збитки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» м.Київ, від 5 лютого 2015 року, № 157-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
2. Бюджетний кодекс України м. Київ, від 8 липня 2010 року, № 2456-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/ed20150920#Text>.
3. Податковий кодекс України м.Київ, від 02.12.2010 № 2755-VI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
4. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» м. Київ, від 17 червня 2014 року, № 1508-VII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.
5. Постанова КМУ №218 від 13.03.2020р «Про ліквідацію Державної архітектурно-будівельної інспекції та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2020-п#Text>.
6. Постанова КМУ № 1340 від 23.12.2020 «Деякі питання функціонування органів архітектурно-будівельного контролю та нагляду». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2020-п#Text>.
7. Постанова КМУ № 303 від 13.03.2022р «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text>.

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ПРОЦЕДУРИ МИРНОГО ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СПОРІВ

Саприкін Владислав Володимирович

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Науковий керівник: Красняк Олена Петрівна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки та міжнародних відносин
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

***Анотація.** В статті розглянуто основні засади мирного вирішення міжнародних спорів. Методи та процедури врегулювання суперечок між державами, міжнародними організаціями, фізичними або юридичними особами з різних держав. Найпоширеніші і найпростіші способи вирішення міжнародних суперечок, такі як переговори, розслідування, примирні процедури. Судові методи врегулювання суперечок, арбітраж і судове врегулювання.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Мирне вирішення міжнародних спорів є безперервним процесом, заснованим на міжнародному праві, в якому держави беруть участь як рівноправні суб'єкти. Вимушені запобігати виникненню будь-якої міжнародної ситуації чи суперечки, держави зобов'язані, згідно з Декларацією 1982 року, вдаватися лише до мирних засобів вирішення суперечок між ними, маючи право вільно вирішувати та вибирати на основі своїх спільних угод, ті мирні засоби, які вважаються зручними, своєчасними та доречними для мирного врегулювання.

Актуальність даного питання полягає у тому, щоб показати, як можна уникнути війни за допомогою методів та процедур врегулювання суперечок, які наведені у статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляд цієї, без всякого сумніву, важливої проблеми започатковано в публікаціях, щодо мирного вирішення міжнародних спорів. Зокрема, в роботі Christoph Schreuer «Principles of international investment» [3], та Корзіної І. В. «Шляхи мирного вирішення міжнародних спорів» [6], в роботах детально розглядалися основні проблеми міжнародних відносин, суперечок між державами, міжнародними організаціями, фізичними або юридичними особами. Мамон З. у своїй роботі «Міжнародний арбітраж як засіб вирішення міжнародних спорів» розбирає принципи мирного вирішення міжнародних спорів принципами міжнародного права [5].

Метою статті є показати, що можна уникнути війни. Показати, які існують процедури мирного вирішення міжнародних спорів, що вони передбачають певні заходи та засоби.

Викладення основного матеріалу. Суперечки нерозривно пов'язані з міжнародними відносинами. Ці суперечки дедалі частіше відбуваються не тільки між

державами, але й між країнами та іншими сторонами, такими як міжнародні організації та інші недержавні суб'єкти, а також між цими суб'єктами взаємно. У цьому контексті важливу роль відіграє Статут Організації Об'єднаних Націй (ООН), зокрема, щодо суперечок між державами. Стаття 2 Статуту ООН говорить, що всі держави-члени повинні вирішувати свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб міжнародний мир і безпека, а також справедливість не були під загрозою [1]. Ця точка зору була знову підтверджена в 1982 році в резолюції (рез. 37/10) Генеральної Асамблеї ООН, так званої Манільської декларації про мирне вирішення міжнародних спорів [2].

Методи та процедури врегулювання суперечок для держав також значною мірою стосуються недержавних суб'єктів. Крім того, доступні дослідницькі посібники з питань міжнародного (комерційного) арбітражу, постійної палати третейського суду та Міжнародного суду. Інформацію та ресурси щодо суперечок щодо іноземних інвестицій та інвестиційного арбітражу можна знайти в дослідницькому посібнику щодо прямих іноземних інвестицій. Суперечка може бути визначена як конкретна розбіжність щодо питання факту, закону чи політики, в якій інша особа відхиляє позов, або заперечує зустрічний позов. Шройер (2008) зазначає, що наявність спору передбачає певний рівень спілкування між сторонами. Питання повинно було бути розглянуто іншою стороною, яка, мабуть, заперечувала позицію позивача, хоча б непрямо [3]. Можна сказати, що міжнародний спір існує щоразу, коли така розбіжність стосується урядів, установ, юридичних осіб, корпорацій чи приватних осіб у різних частинах світу. Точніше, сьогодення визначення міжнародного спору – це спір, у якому принаймні одною стороною є держава або міжнародна організація, а іншою стороною є інша держава, міжнародна організація, фізична або юридична особа з іншої держави [4].

Процедури мирного вирішення міжнародних спорів:

Переговори - це найдавніший, найпоширеніший і найпростіший спосіб вирішення міжнародних суперечок. Це визнається переважною більшістю договорів мирного врегулювання як перший крок до вирішення міжнародних суперечок. У більшості договорів нездатність врегулювати суперечки шляхом переговорів є попередньою умовою для обов'язкового арбітражу або судового врегулювання. Тому не дивно, що переговори стоять на першому місці в списку засобів мирного врегулювання суперечок, передбачених статтею 33(1) Статуту ООН [1]. Це найбільш задовільний спосіб вирішення спорів, оскільки це добровільний двосторонній спосіб самопомогі; сторони безпосередньо беруть участь у процесі. Однак переговори не завжди досягають успіху у вирішенні суперечок або розбіжностей між сторонами. Таким чином, необхідне втручання третіх сторін, щоб допомогти досягти врегулювання їхніх суперечок і розбіжностей, тут виникає важливість інших дипломатичних методів вирішення суперечок.

Розслідування. Одним з поширених елементів, що перешкоджають успішному вирішенню спору шляхом переговорів, є труднощі встановлення фактів, які спричинили розбіжності між сторонами спору. Більшість міжнародних суперечок пов'язані з нездатністю або небажанням сторін дійти згоди щодо фактів. У цьому полягає значення процедури розслідування як засобу мирного вирішення спорів. Розслідування використовували як частину інших методів вирішення спорів. Їх мета полягає в тому, щоб забезпечити неупереджене встановлення спірних фактів і таким чином підготувати шлях для врегулювання спору іншими мирними методами. Сторони не зобов'язані погоджуватися з результатами розслідування, однак вони майже завжди їх приймають. Використання запитів на розслідування було

очевидним у практиці міжнародних організацій, таких як ООН та її спеціалізованих установ. Розслідування використовувалося як частина інших методів вирішення суперечок у контексті загального встановлення фактів.

Примирна процедура — це процес врегулювання спору шляхом передачі його на розгляд спеціально створеного органу, завданням якого є з'ясування фактів і надання зацікавленим сторонам пропозицій щодо врегулювання. Проте пропозиції про примирення, як і пропозиції медіаторів, не мають обов'язкової сили для сторін, які вільні прийняти або відхилити їх. Як і у випадку медіації, мирові посередники можуть зустрічатися зі сторонами як спільно, так і окремо. Процедури примирення, як правило, встановлюються сторонами, які погоджуються передати свій спір на розгляд вже створеного органу, комісії або єдиного мирового посередника, який створюється на постійній основі або на тимчасовій основі; треті особи не можуть проявляти ініціативу самостійно. Мирові посередники призначаються сторонами спору. Мировий посередник вивчає факти спору та пропонує умови врегулювання. Але примирення відрізняється від розслідування тим, що головною метою останнього є з'ясування фактів, щоб дати можливість сторонам за власною згодою врегулювати свій спір, в той час як головна мета примирної процедури полягає в тому, щоб запропонувати вирішення спору та заручитися підтримкою сторонами такого рішення. Крім того, примирна процедура відрізняється від медіації тим, що вона є більш формальною та менш гнучкою, ніж медіація, якщо пропозиція посередника не приймається, він може представити нові пропозиції, тоді як мировий посередник, як правило, представляє одну доповідь.

Судові методи врегулювання суперечок:

Основним недоліком дипломатичних методів врегулювання суперечок є те, що сторони в них не мають юридичного зобов'язання приймати запропоновані їм пропозиції щодо врегулювання. Таким чином, судові методи вирішення спорів є кращими, оскільки вони забезпечують винесення обов'язкових рішень, а не простих рекомендацій, як у випадках дипломатичних методів. Саме ця обов'язкова сила рішень, винесених наприкінці судових методів, відрізняє ці методи від інших методів вирішення спорів. Адjudикативні методи врегулювання спорів складаються з двох видів процедур: арбітражу та судового врегулювання. Арбітраж і судове врегулювання є двома методами, які передбачають визначення розбіжностей між державами через юридичні рішення трибуналів. У той час як у разі судового врегулювання рішення приймається встановленим судом, постійним (наприклад, Міжнародним судом ООН), у разі арбітражу воно приймається одним арбітром або арбітражним судом. Основною характеристикою цих двох методів є те, що судові рішення або арбітражне рішення є обов'язковими для сторін і повинні виконуватися сумлінно. Арбітраж був визначений у Гаазькій конвенції про мирне вирішення спорів 1899 року як вирішення розбіжностей між державами суддями за їх вибором і на основі поваги до закону; це ж визначення було повторено в Гаазькій конвенції 1907 року. Процедури арбітражу певною мірою виростили з процесів дипломатичного врегулювання та являли собою прогрес у напрямку розвинутого міжнародного правопорядку.

Арбітраж вважається найбільш ефективним і справедливим засобом вирішення суперечок. Він поєднує в собі елементи як дипломатичної, так і судової процедури. Однак воно набагато гнучкіше, ніж судове врегулювання. Він надає сторонам спору право вибору призначати арбітрів, визначати місце розташування трибуналу, а також визначати процедури, яких слід дотримуватися, і закон, який має застосовуватися трибуналом. Крім того, арбітражне провадження може бути конфіденційним. Статут

Організації Об'єднаних Націй згадує арбітраж і судове врегулювання в статті 33(1) як два методи серед інших методів мирного врегулювання, які держави заохочуються використовувати для пошуку вирішення своїх міжнародних суперечок. У частині 3 статті 36 також міститься вказівка для Ради Безпеки, яка вимагає від неї враховувати, що правові суперечки, як правило, повинні передаватись сторонами до Міжнародного суду [5].

Інституційні методи врегулювання спорів передбачають звернення до міжнародних організацій для вирішення міжнародних спорів. Ці методи з'явилися разом із створенням міжнародних організацій.

Принцип мирного вирішення міжнародних спорів пов'язаний з різними іншими принципами міжнародного права. Згідно з Декларацією про дружні відносини, принципи, про які йдеться в Декларації, а саме: принцип, згідно з яким держави повинні у своїх міжнародних відносинах утримуватися від загрози силою або її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності будь-якої держави. Принцип, згідно з яким держави вирішують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не порушуватись міжнародний мир і безпеку, принцип щодо обов'язку не втручатися у справи внутрішньої юрисдикції будь-якої держави відповідно до Хартії, обов'язок держав співпрацювати одна з одною відповідно до Хартії. Принципи рівноправності та самовизначення людей, принцип зовнішньої рівноправності держав і принцип, згідно з яким держави повинні сумлінно виконувати зобов'язання, взяті ними відповідно до Хартії, обов'язок держав співпрацювати одна з одною відповідно до Хартії [6].

Висновки. Коротко кажучи, міжнародне право має на меті подолати ймовірність війни та насильства, вірить у вирішення суперечок по суті на політичній, дипломатичній та судовій основі. Щоб уникнути шансів війни, процедури мирного вирішення міжнародних спорів передбачають певні заходи та засоби. Серед яких вище перераховані мирні способи врегулювання спорів. Але міжнародне право також визнає певні примусові засоби для вирішення суперечок у надзвичайних випадках, коли міжнародний мир і безпека знаходяться під загрозою.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН, Представництво ООН в Україні.
2. Манільська декларація про мирне вирішення міжнародних спорів : від 03.11.1982 р. № 37/10.
3. Schreuer, C. (2012). Principles of international investment law. Oxford University Press, 1–6.
4. Peaceful means of dispute settlement. Legal Service India - Law, Lawyers and Legal Resources. <https://www.legalserviceindia.com/legal/article-1828-peaceful-means-of-dispute-settlement.html>.
5. Мамон, З. (2010). Міжнародний арбітраж як засіб вирішення міжнародних спорів. Теорія і практика інтелектуальної власності, 3, 3–9.
6. Корзіна, І. (2015). Шляхи мирного вирішення міжнародних спорів. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого., (3), 214–215.

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Атауш Анастасія Євгенівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Горбалінський В.В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Про необхідність формування системи забезпечення інформаційної безпеки йдеться майже з перших років незалежності України. Вживаються певні заходи. Повноваження і функції державних органів, інших інституцій країни визначені в правових актах різного рівня: Конституції України, Законах України, Указах Президента України, нормативно-правових актах Уряду України, міністерств, відомств [4].

Забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації як комплексна проблема захисту прав, свобод та законних інтересів громадян, суспільства є самостійним правоохоронним спрямуванням політики держави та перебуває у стадії становлення, що пояснюється конкретно-історичними умовами та дією низки соціально-економічних факторів розвитку України. Кінцевою метою політики України у сфері забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації є забезпечення її суверенітету та територіальної цілісності, побудова правової демократичної держави, економічне відродження країни та покращення добробуту народу, оздоровлення міжнаціональних відносин [2].

Забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації як напрям правоохоронної політики є складною структурованою за цілями, завданнями, формами та методами діяльності органів державної влади федерального та регіонального рівня, орієнтованою на попередження загроз національній безпеці України та дотримання її національних інтересів.

У зв'язку з тим, що інформація може мати як соціально-корисний характер, так і становити загрозу безпеці особистості, суспільства і держави, наразі актуалізувалися проблеми інформаційної безпеки. Інформаційна безпека займає особливе місце у системі суспільної та національної безпеки. Інформаційна безпека, як і інші види соціальної безпеки, як така немає, вона забезпечується комплексом технічних, економічних, організаційних і правових засобів [5]. Правові засоби забезпечення інформаційної безпеки є досить різноманітними. Так, інформаційна безпека забезпечується нормами міжнародного права, конституційного права, кримінального права. Особливе місце у системі правових засобів забезпечення інформаційної безпеки займають адміністративно-правові засоби, саме юрисдикційні засоби [1].

Перед розглядом засобів забезпечення інформаційної безпеки необхідно визначити, що розуміється під інформаційною безпекою. Необхідно зазначити, що інформаційна безпека є складовою суспільної безпеки, у зв'язку з цим об'єктивно необхідно зіставити інформаційну безпеку з такою категорією, як безпека. Пов'язано це з тим, що інформаційна безпека є частиною безпеки загалом, а, як відомо, основою методологічного підходу у дослідженні правових категорій є дослідження від загального до приватного [5]. Окрім того, інформаційна безпека є об'єктом адміністративно-правової охорони.

Правові засоби є правовими явищами, які виявляються в інструментах встановлення суб'єктивних прав, обов'язків, пільг, заборон, заохочування, нагородження та діями, пов'язаними з технологією реалізації прав і обов'язків [3, с. 326].

В. Колпаков до засобів, які містять у собі адміністративно-правовий метод регулювання відносить приписи, заборони, дозволи.

Приписи – покладання прямого юридичного зобов'язання чинити ті чи інші дії в умовах, які передбачені правовою нормою.

Заборони – покладання прямих юридичних обов'язків не чинити тих чи інших дій в умовах, передбачених правовою нормою.

Дозволи – юридичний дозвіл чинити в умовах, передбачених нормою, ті чи інші дії, або утримуватися від їх вчинення за своїм бажанням [3, с. 56- 57].

І. Березовська виділяє такі групи адміністративно-правових засобів: 1) дозвільні; 2) реєстраційні; 3) адміністративно-правового примусу [2].

Таким чином, змістовна сутність адміністративно-правових засобів правового регулювання та державного управління має розглядатися як сукупність правових механізмів та прийомів і способів встановлення і реалізації владних повноважень державними органами всіх гілок влади, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки особи, суспільства, держави. Доцільно розглядати систему адміністративноправового регулювання та державного управління в широкому розумінні змістовної сутності забезпечення інформаційної безпеки. Такий підхід передбачає застосування у сфері, що досліджується, як загальнонаукових, так і спеціальних юридичних засобів. Правове регулювання щодо системи державного управління, саме діяльність органів державної влади, має опиратися на довіру і підтримку народу України, що передбачає врахування зворотніх зв'язків, тобто впливу громадян, їх об'єднань на формування і реалізацію державної внутрішньої і зовнішньої політики, в тому числі й у сфері, що досліджується.

Правовими засобами забезпечення інформаційної безпеки є такі правові інструменти, які здатні убезпечити відомчу інформаційну сферу від протиправних посягань та відновити її у разі втручання чи порушення її цілісності. В Україні такими інструментами є міжнародні, відомчі та міжвідомчі стандарти інформаційної безпеки, якісна державна інформаційна політика, адміністративний примус, взаємодія (відомче, міжвідомче/надвідомче, міжнародне), закордонний досвід [5].

Юридичні гарантії адміністративно-правового механізму інформаційної безпеки є самостійним елементом цього механізму. Ними є такі способи та засоби виконання зобов'язань уповноваженими особами органів державної влади щодо забезпечення стабільного функціонування інформаційного простору правоохоронного сектору, які включають сукупність формально визначених норм, розпоряджень та стандартів, а також організаційно-розпорядчих дій цих органів [1].

Під формами забезпечення інформаційної безпеки слід розуміти регламентований нормами чинного законодавства зовнішній вираз конкретної

нормотворчої та правореалізаційної діяльності уповноважених осіб щодо забезпечення захисту інформаційних ресурсів. Методами забезпечення інформаційної безпеки є сукупність різних за змістом та функціональним призначенням способів та засобів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки, недопущення протиправної поведінки, припинення її у разі порушення, а також притягнення винних осіб до відповідальності у разі вчинення правопорушень в інформаційній сфері [5].

Застосування цих та інших заходів жорстко регламентоване наступними нормативно-правовими актами України [5]:

– Кодексом України про адміністративні правопорушення;

– Законами України: «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про доступ до публічної інформації», «Про телекомунікації», «Про авторське право і суміжні права», «Про Службу безпеки України», «Про Службу зовнішньої розвідки України», «Про Службу спеціального зв'язку і захисту інформації України», «Про розвідувальні органи України», «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо.

– Указами Президента України «Про Положення про Державний комітет телебачення і радіомовлення України», «Про Положення про державну службу України з питань захисту персональних даних», «Про Положення про Державний комітет фінансового моніторингу України» та багато інших.

Слід відзначити, що адміністративно-правові заходи попередження, припинення, профілактики правопорушень у сфері інформаційного правопорядку покликані забезпечити максимально можливе їх обмеження та доведення до такого стану, при якому ці правопорушення перестали би бути загрозою інформаційній безпеці України.

Таким чином, можемо говорити про те, що на сьогоднішній день нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки України представлене розгалуженою мережею міжнародних та вітчизняних норм різної юридичної сили та спрямованістю і яке у своїй сукупній єдності забезпечує регулювання безпеки за всіма напрямками інформаційної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Аверьянов В.Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–15.
2. Березовська І. Р. Адміністративно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 18 с.
3. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
5. Настюк В.Я. Адміністративно-правовий захист інформації : проблеми та шляхи вирішення. Харків : Право, 2013. 128 с.

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ

Волочан Марія

студентка 2 курсу юридичного факультету
Запорізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Щипанова О.О.

канд. юрид. наук, доцентка
Запорізький національний університет, Україна

Після введення воєнного стану на території України актуальним стало питання форс-мажорних ситуацій щодо зобов'язань суб'єктів цивільного права. Зокрема, питання форс-мажорних ситуацій під час надзвичайного або воєнного стану. Зараз відбувається активний процес адаптації правової сфери до вимог військової дійсності з метою максимально ефективного регулювання суспільних відносин. Проте через обставини непереборної сили учасники цивільних правовідносин стикаються з неможливістю виконання своїх зобов'язань. Через те, що на початку 2022 року Україна вперше за багато років зіткнулася з військовими діями на території загальнодержавного масштабу, питання впливу воєнного стану на предмет цивільного права є практично недослідженим та потребує додаткової уваги.

Метою даної статті є аналіз воєнного стану як обставини непереборної сили та висвітлення правових наслідків його запровадження на території України для виконання зобов'язань суб'єктами цивільного права.

У ст. 617 Цивільного кодексу України визначено, що особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили [1]. Визначення форс-мажору надається у Законі України «Про торгово-промислові палати в Україні» [2]. Відповідно до ч. 2 ст. 14-1 вказаного Закону форс-мажорними обставинами (обставинами непереборної сили) є надзвичайні та невідворотні обставини, що об'єктивно унеможливають виконання зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами, а саме: загроза війни, збройний конфлікт або серйозна погроза такого конфлікту, включаючи але не обмежуючись ворожими атаками, блокадами, військовим ембарго, дії іноземного ворога, загальна військова мобілізація, військові дії, оголошена та неоголошена війна, дії суспільного ворога, збурення, акти тероризму, диверсії, піратства, безлади, вторгнення, блокада, революція, заколот, повстання, масові заворушення, введення комендантської години, експропріація, примусове вилучення, захоплення підприємств, реквізиція, громадська демонстрація, блокада, страйк, аварія, протиправні дії третіх осіб, пожежа, вибух, тривалі перерви в роботі транспорту, регламентовані умовами відповідних рішень та актами державних органів влади, закриття морських проток, ембарго, заборона (обмеження) експорту/імпорту тощо, а також викликані винятковими погодними умовами і стихійним лихом, а саме: епідемія, сильний шторм, циклон, ураган, торнадо, буревій, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, град, заморозки, замерзання моря, проток, портів, перевалів, землетрус, блискавка, пожежа, посуха, просідання і зсув ґрунту, інші стихійні лиха тощо.

Отже, обставини непереборної сили умовно можна поділити на три групи:

- 1) природні явища – виняткові погодні умови та стихійні лиха (ураган, буря, повінь, нагромадження снігу, ожеледь, землетрус, пожежа, просідання і зсув ґрунту);
- 2) обставини соціального (публічного) характеру (оголошена та неоголошена війна, загроза війни, страйк, дія суспільного ворога, терористичний акт, блокада, революція, заколот, масові заворушення, тощо);
- 3) дії влади (введення ембарго, заборон, квот тощо).

Аналізуючи перелік вищенаведених обставин, можна дійти висновку, що усі вони мають ознаки надзвичайності (обставини мають винятковий характер і знаходяться за межами впливу сторін), непередбачуваність (їх настання або наслідки неможливо було передбачити на момент укладення договору), невідворотності (неминучість події або її наслідків).

Отже, обставини непереборної сили характеризуються виникненням особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру (стихійного лиха, катастроф, особливо великих пожеж, застосування засобів ураження, війн, пандемій, панзоотій тощо), не залежать від бажання та волі суспільства, наявністю ознак надзвичайності, мають широку сферу застосування, тобто поширення його дії на всі сфери діяльності нашої держави, права та обов'язки громадян, державних органів та інших юридичних осіб тощо, мають причинно-наслідковий зв'язок між обставиною і неможливістю виконання зобов'язання.

Якщо раніше викладення переліку форс-мажорних обставин у тексті договору розцінювалося як його формальне положення, то у зв'язку з повномасштабною війною в Україні, це положення набуло гострої актуальності. У зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України з 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 на всій території України було введено воєнний стан [3]. Негативні наслідки війни – окупація територій, бойові дії, масовані активні обстріли території України, пошкодження та знищення виробничої і транспортної інфраструктури, майна, логістики, систем комунікації, зв'язку, масове переміщення та виїзд населення за кордон тощо – суттєво ускладнюють або навіть часто унеможливають виконання суб'єктами цивільного права своїх договірних зобов'язань.

Але, як вірно зауважив В.В. Корнієнко, форс-мажорні обставини не мають «преюдиціальний» (заздалегідь встановлений) характер та при їх виникненні сторона, яка посилається на дію форс-мажорних обставин, повинна це довести [4]. Іншими словами, сторона, яка посилається на конкретні обставини, повинна підтвердити факт їх наявності, довести їх форс-мажорний характер і, що не менш важливо, форс-мажорність саме для конкретного випадку. Отже, довести вплив надзвичайності та невідворотності таких обставин на певне правовідношення.

Щодо порядку підтвердження факту наявності обставин непереборної сили та їх форс-мажорного характеру, у ч.1 ст.14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні» зазначено, що Торгово-промислова палата України та уповноважені нею регіональні торгово-промислові палати засвідчують форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) та видають сертифікат про такі обставини протягом семи днів з дня звернення суб'єкта господарської діяльності за собівартістю. Сертифікат про форс-мажорні обставини (обставини непереборної сили) для суб'єктів малого підприємництва видається безкоштовно.

Проте після повномасштабного вторгнення Російської Федерації Торгово-промислова палата України, враховуючи надзвичайно складну ситуацію, з якою зіткнулась наша країна, ухвалила рішення спростити процедуру засвідчення форс-

мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Так, з метою позбавлення обов'язкового звернення до ТПП України та уповноважених нею регіональних ТПП і підготовки пакету документів у період дії введеного воєнного стану, на сайті ТПП України розміщено 28.02.2022 р. офіційний лист ТПП України щодо засвідчення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили). Це надало можливість учасникам цивільних правовідносин за потреби роздруковувати відповідне підтвердження всім, кого воно стосується. Даний лист, особа, яка порушує свої зобов'язання, у зв'язку із обставинами, пов'язаними із військовою агресією Російської Федерації проти України, в період дії введеного воєнного стану, має право долучати до свого повідомлення про форс-мажорні обставини, які унеможливили виконання зобов'язань за умовами договору, контракту, угоди, законодавчих чи інших нормативних актів у встановлений термін для можливості обґрунтованого перенесення строків виконання зобов'язань та вирішення спірних питань мирним шляхом [5], що дозволяє суб'єктам цивільних правовідносин без застосування до них цивільно-правової відповідальності припинити виконання своїх зобов'язань.

Правовим наслідком невиконання суб'єктом свого цивільно-правового зобов'язання внаслідок дії обставин непереборної сили є звільнення його від цивільно-правової відповідальності. На підставі ст.617 ЦК України, особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Аналогічна за змістом норма міститься і у ст. 219 Господарського кодексу України, в якій зазначено, що сторони зобов'язання можуть передбачити певні обставини, які через надзвичайний характер цих обставин є підставою для звільнення їх від господарської відповідальності у випадку порушення зобов'язання через дані обставини, а також порядок засвідчення факту виникнення таких обставин [6].

В розвиток зазначених положень, 15 березня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [7], яким розділ Прикінцеві та перехідні положення Цивільний кодекс України був доповнений пунктами 18 і 19.

Так, відповідно до п.18 вказаного Закону, у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану та у тридцятиденний строк після його припинення або скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором, відповідно до якого позичальнику було надано кредит (позику) банком або іншим кредитодавцем (позикодавцем), позичальник звільняється від відповідальності за порушення грошового зобов'язання (ст.625 ЦК України), а також від обов'язку сплати на користь кредитодавця (позикодавця) неустойки (штрафу, пені) за таке прострочення. Неустойка (штраф, пеня) та інші платежі, сплата яких передбачена відповідними договорами, нараховані включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) за такими договорами, підлягають списанню кредитодавцем (позикодавцем).

Відповідно до п.19, у період дії в Україні воєнного, надзвичайного стану строки, визначені загальною позовною давністю (ст.257 ЦК України), спеціальною позовною давністю (ст.258 ЦК України), зміною тривалості позовної давності (ст.259 ЦК України), переважним правом купівлі частки у праві часткової власності (ст.362 ЦК України), припиненням поруки (ст.559 ЦК України), позовною давністю, що застосовується до вимог у зв'язку з недоліками проданого товару (ст.681), позовною давністю, що застосовується до вимог про розірвання договору дарування (ст.728

ЦК України), позовною давністю, що застосовується до вимог, які впливають із договору найму (ст.786 ЦК України), правом на оскарження дії виконавці заповіти (ст.1293 ЦК України) цього Кодексу, продовжуються на строк його дії.

Отже, воєнний стан є беззаперечною ситуацією непереборної сили, головною ознакою якої є надзвичайність та невідворотність. Поняття «надзвичайного стану», відповідно до ст.1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» [8] означає особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Поняття «невідворотний», відповідно до Академічного тлумачного словника української мови [9] означає той, якого не можна відвернути, якому не можна перешкодити здійснитися. Суспільство не могло передбачити або могло передбачити, але не могло цього уникнути. Основним наслідком запровадження воєнного стану в Україні є неможливість виконання зобов'язань під час дії воєнного стану особами, які є суб'єктами цивільно-правових відносин, та можливість призупинення виконання зобов'язань без застосування до них цивільно-правової відповідальності. Загальний офіційний лист Торгово-промислової палати України щодо підтвердження форс-мажорних обставин може бути використаний при надсиланні повідомлення про настання форс-мажорних обставин сторонам договору. Отже, підтвердження невиконання своїх зобов'язань через форс-мажорні обставини офіційним підтвердженням цього Торгово-промисловою палатою дає одній із сторін договору уникнення відповідальності через невиконання своїх обов'язків та обґрунтування перенесення строків виконання зобов'язань. Також через відповідні зміни цивільного законодавства, у тридцятиденний строк після припинення воєнного стану або його скасування у разі прострочення позичальником виконання грошового зобов'язання за договором позичальник звільняється від відповідальності за порушення грошового зобов'язання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. №435-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n6094>.
2. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. №64/2022 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Корнієнко В.В. Правове регулювання форс-мажорних обставин URL : <https://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/255767/>.

5. Щодо засвідчення форс-мажорних обставин : Лист Торгово-промислової палати від 13.05.2022 р. URL : <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/protsedura-zasvidchennia-fors-mazhornikh-obstavin-z-28-02-2022>.
6. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.
8. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.02.2022 р. № 1550-III URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
9. Академічний тлумачний словник української мови URL : <http://sum.in.ua/>.

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАН ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

Марченко Катерина Олегівна

студентка IV курсу юридичного факультету

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник. Мудрисівська Людмила Михайлівна

кандидат філософських наук, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії

держави і права, конституційного права та державного управління

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Вступ. Україна до Ради Європи поставив перед країною ряд питань, пов'язаних із процесом встановлення і забезпечення відповідності національного законодавства та юридичної практики держави вимогам європейських стандартів з прав людини, зокрема, нормам Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Ратифікувавши Конвенцію 17 липня 1997 [1,2], Україна висловила згоду на її обов'язковість, надала їй статусу частини українського законодавства та розпочала процес введення даного міжнародного договору у національний правопорядок, як і інші держави-учасниці. Але постає питання чи рішення ЄСПЛ мають такий самий вплив на українське законодавство, як і на законодавство інших країн.

Порівняти вплив рішень ЄСПЛ на стан захисту в Україні та інших країнах допоможе офіційна статистика подання рішень до ЄСПЛ. За якою Україна наразі, станом на 31.10.2022, посідає третє місце за численністю подання скарг до ЄСПЛ, це 14,5 % від загальної кількості (рис. 1) [7].

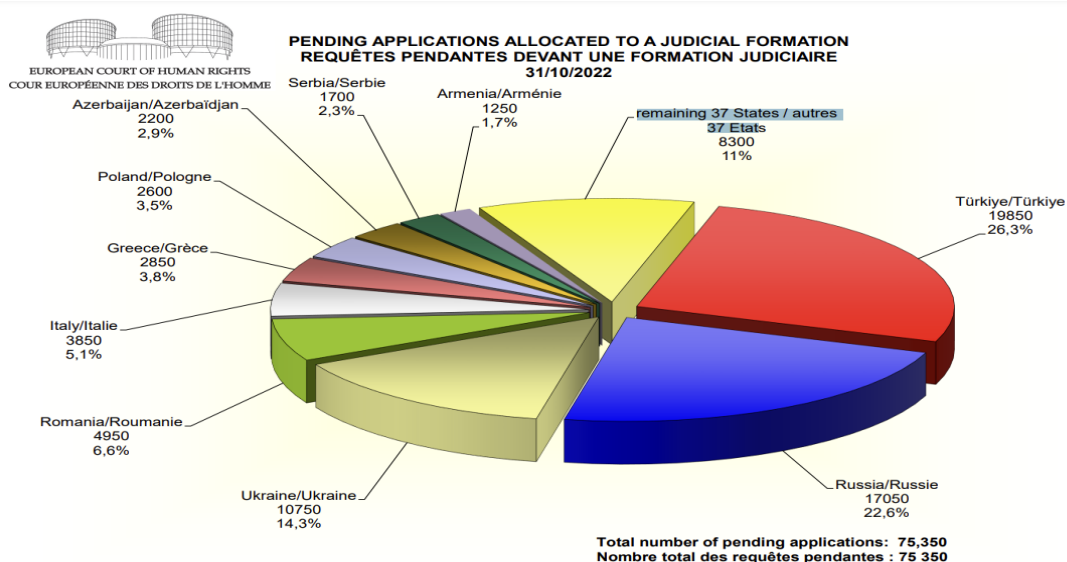
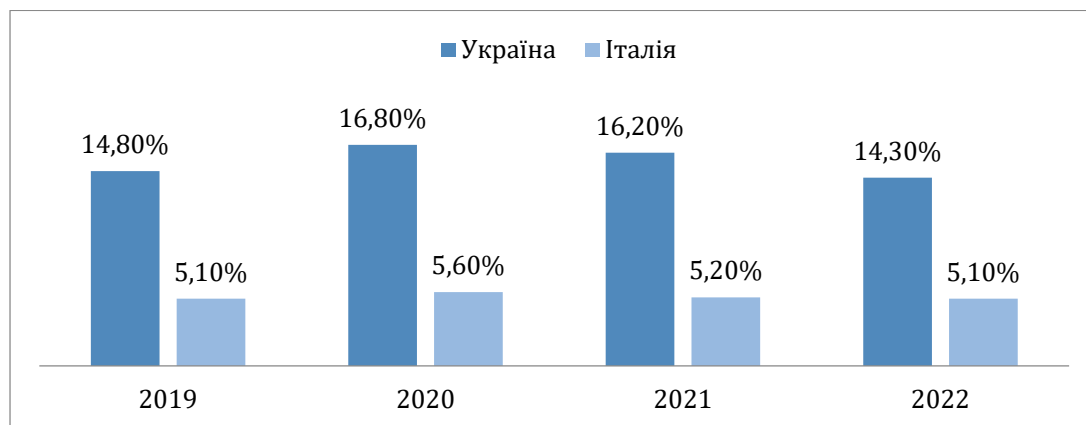

Рис. 1.

Якщо порівнювати статистику минулих років, то Україна має гарну тенденцію щодо зменшення кількості поданих заяв. Ту саму позитивну тенденцію по зменшенню кількості заяв також має Італія.

Ці показники можуть свідчити про покращення функціонування судової системи, через вплив рішень ЄСПЛ. Наприклад, зі статті 46 Конвенції випливає, що юридично рішення, винесене ЄСПЛ, є обов'язковим лише для держави-відповідача у справі [4]. Однак доволі часто значущість рішень ЄСПЛ виходить за національні межі, впливаючи на правову і судову практику інших держав-учасниць Конвенції. Наприклад, основу для забезпечення виконання рішень ЄСПЛ встановлюють ст. 41 «Справедлива сатисфакція» та ст. 46 «Обов'язкова сила рішень та їх виконання» Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Більш того, зобов'язання щодо виконання необхідних заходів підсумовані у рішенні справи «Скоццарі і Джунта проти Італії» Великою палатою ЄСПЛ. Так в рішенні Суд пояснює призначення сатисфакції та вказує на порядок виконання обов'язків покладених на державу-відповідача: «Зі статті 46 Конвенції, зазначив Суд, випливає, що судові рішення, у якому Суд знайшов порушення, покладає на державу-відповідача правовий обов'язок не просто виплатити відповідним особам суми справедливої сатисфакції, а й спланувати, під керівництвом Комітету міністрів, запровадження у внутрішньодержавному правовому полі загальних та/або, якщо це необхідно, конкретних заходів, спрямованих на усунення порушень, виявлених Судом, і на якомога повніше відшкодування наслідків цих порушень. Крім того, держава-відповідач залишає за собою право, із здійсненням при цьому моніторингу з боку Комітету міністрів, на вибір засобів, з допомогою яких вона виконуватиме своє зобов'язання за статтею 46 Конвенції, за умови відповідності цих засобів висновкам, викладеним у рішенні Суду. Отже, згідно зі статтею 41 Конвенції, мета присудження справедливої сатисфакції у грошовому вираженні полягає в забезпеченні такої компенсації за шкоду, завдану потерпілим, яка покриє наслідки порушення, яке не можна відшкодувати у будь-який інший спосіб.» [5].

Щодо національної практики, то в справі «Юрій Миколайович Іванов проти України»: «Суд зазначає, що ця справа стосується існуючої проблеми, яка постійно нагадує про себе, породжуючи порушення Конвенції, які найчастіше виявляє Суд у справах проти України; більше ніж половина рішень, винесених Судом у справах проти України, стосуються питання тривалого невиконання остаточних судових рішень, відповідальність за які несуть органи влади України. Суд зауважує, що одне з перших таких рішень, яке було винесено в 2004 році, ґрунтувалося на фактах, подібних до фактів у цій справі.» [6]. А саме справа стосувалася ефективного виконання обов'язків держави-відповідача за статтею 46 Конвенції, тобто Суд вказав на неефективність заходів, які держава-відповідач повинна вжити. У своїй резолюції від 12 травня 2004 року стосовно рішень, які розкривають системну проблему, що лежить в основі порушень, Комітет міністрів запропонував Суду «вказувати у своїх

рішеннях про порушення Конвенції на те, що, на його думку, становить системну проблему, яка лежить в основі порушення, та на першопричину цієї проблеми – зокрема у тому випадку, коли вона може спричинити зростання кількості звернень, – з метою надання допомоги державам у пошуку належного розв’язання цієї проблеми, а Комітетові міністрів – у нагляді за виконанням рішень» [3]. Тобто Суд постановив «пілотне» рішення з метою покращення вирішення низькі подібних справ аби спонукати державу-відповідача до вирішення великої кількості індивідуальних справ, породжуваних однією і тією самою структурною проблемою, що існує на національному рівні.

Більш того Суд відклав на рік вирішення подібних поданих до Суду після винесення цього рішення, в яких заявники висуватимуть небезпідставні скарги, пов’язані виключно з тривалим невиконанням рішень національних судів. Однак у зв’язку з невиконанням Україною заходів загального характеру відповідно до рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України», 1 березня 2012 року ЄСПЛ повідомив про відновлення розгляду таких справ, зазначивши про наявність близько 2,5 тис. подібних справ [3].

Отже, проаналізувавши все вище перелічене, можна визначити, що вплив рішень ЄСПЛ на національне законодавство не значний, але він є, про що свідчить тенденція зниження заяв до ЄСПЛ проти України. В порівнянні з Італією та її імплантацією в національне законодавство, Україна має повільніші темпи. Треба констатувати, що судова система в Україні ще не спроможна в повному обсязі гарантувати громадянам захист прав та свобод, закріплених у Конституції України. Але також необхідно зауважити, що Україна намагається в умовах судової реформи як можна більше приділяти уваги захисту прав людини і відшкодування завданої державою шкоди. В Конституції України вже офіційно закріплений євроінтеграційний напрям зовнішньої політики, тож, настільки високий рівень виконання рішень ЄСПЛ тільки підтверджує намагання України вписатися в європейський правовий простір.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» № 3477-IV від 23.02.2006 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.
2. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції» № 475/97-ВР від 17.06.1997 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Застосування практики Європейського Суду з прав людини при здійсненні правосуддя. Науково-методичний посібник для суддів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Європейський Суд з прав людини — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Рішення у справі «Скоццарі та Дж'юнта проти Італії» – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?Aldx=278>.
6. Рішення. Справа «Юрій Миколайович Іванов проти України» (Заява N 40450/04) – [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text.
7. European Court of Human Rights. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=reports/factsfigures&c=>.

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗГЛЯД І ВИРІШЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Швець Наталія Костянтинівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О.С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Загалом Верховний Суд є флагманом української судової практики, який забезпечує судам виконавче керівництво в усіх видах судочинства, у тому числі й у цивільному. Водночас вплив рішень Конституційного Суду України на розгляд і вирішення цивільних справ є дуже важливим для розвитку цивільного процесу.

Правові положення, сформульовані Конституційним Судом України, мають принципове значення, особливо для практичного формування самого Верховного Суду. Так, за даними ЄДРСР, у своїх постановках у цивільних справах новий Верховний Суд лише 2250 разів посилається на рішення Конституційного Суду України.

За словами європейських науковців, останніми десятиліттями відбулася «конституціоналізація права», в тому числі, звичайно, цивільно-процесуального права.

Можна окреслити декілька напрямків, за якими рішення Конституційного Суду України вплинули на розгляд і вирішення цивільних справ.

Формування містка між юридичною доктриною та судовою практикою. Конституційний Суд України у низці своїх рішень сформулював велику кількість засадничих положень, дефініцій, розкрив зміст правових категорій і принципів судочинства, що закріплені у законодавстві та мають широке застосування в судовій практиці. Як приклад можна навести розкриття змісту поняття «правосуддя» (Ухвала Конституційного Суду України від 14 жовтня 1997 року № 44-з; [1] Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) [2]), зокрема щодо питання про відмінність правосуддя від третейського розгляду (Рішення Конституційного Суду України від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008 (справа про завдання третейського суду) [3]), розкриття сутності категорії «охоронюваний законом інтерес» (Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004 (справа про охоронюваний законом інтерес) [4], визначення того, що є одним з об'єктів судового захисту в цивільному судочинстві; визначення змісту принципу незалежності суддів при здійсненні ними правосуддя (Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 (справа про незалежність суддів як складова їхнього статусу) [4]); доступності правосуддя та рівності сторін судового процесу (Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 (справа про рівність сторін судового процесу) [5]) тощо.

Конституційний Суд України є гарантією верховенства права для функціонування судової влади та забезпечення належного правового статусу суддів. Зрештою, він неодноразово роз'яснював роботу окремих судових органів, торкаючись важливих питань про судоустрій і статус суддів.

Тлумачачи українські конституційні норми, що увійшли до складу норм матеріального і процесуального права, тлумачити норми матеріального і процесуального права, які безпосередньо застосовуються судами, їх суть. Отже, у рішенні Конституційного Суду України тлумачення норм процесуального права міститься та має суттєвий вплив на судову практику розгляду цивільних справ. Наприклад, рішення Конституційного Суду України щодо розкриття змісту захисту. Стаття 55 Конституції України вирішує принципові питання про мову, яка повинна використовуватися в судочинстві, говорить про необхідність фіксування судових процесів технічними засобами, окреслює правові основи представництва державою своїх інтересів у суді, з'ясовує суть право на оскарження рішення апеляційного суду, вирішує багато інших процедурних питань, сприяє вдосконаленню процедур розгляду цивільних справ. справа.

Сприяння правильному розумінню та застосуванню судами практики Європейського суду з прав людини, що забезпечує впровадження в Україні європейських стандартів справедливого судочинства. Відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Проте правильне тлумачення рішень ЄСПЛ іноді є дуже складним завданням для українських судів, тому при тлумаченні положень Конституції України перевіряйте відповідність положень українського законодавства основному закону країни, Конституційний Суд України часто посиляється на практику Європейського суду з прав людини, окреслює найважливіші рішення суду та визначає напрями застосування до них українськими судами.

Важливою складовою верховенства права, на необхідності дотримання якої неодноразово наголошував ЄСПЛ, є доступність правосуддя. Яскравим прикладом її забезпечення в Україні є Рішення Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018 (справа про звернення осіб, визнаних судом недієздатними) [9], яким надано захист прав недієздатних осіб на самостійне звернення до державних органів, зокрема й до суду.

Перевірка на відповідність Конституції України положень чинного законодавства України, що застосовуються судами. Так, відповідно до частини 6 статті 10 Цивільного процесуального кодексу України, якщо суд доходить висновку, що закон чи інший правовий акт суперечить Конституції України, суд не застосовує такий закон чи інший правовий акт, а застосовує норми Конституції України як норми прямої дії.

У цьому випадку суд після ухвалення рішення у справі передає рішення Верховному Суду з питання про надання висновку щодо конституційності закону чи іншого правового акта до Конституційного Суду України, конституційність якого затверджується. підпадає під юрисдикцію Конституційного Суду України.

При цьому встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане, є підставою для перегляду судового рішення у зв'язку з виключними обставинами (пункт 1 частини 3 статті 423 Цивільного процесуального кодексу).

Тобто рішення Конституційного Суду України не лише впливає на подальшу судову практику, а й певною мірою має зворотню дію на застосований судом закон, який пізніше був визнаний Конституційним Судом України таким, що суперечить самому собі. Конституція України.

Отже, за останні десятиліття загальне значення конституції України як акта

вищої правової влади перестало бути політико-декларативним.

Я завершу те, що я зазвичай кажу на початку курсу, який на перший погляд відносно «далекій від Конституції» в будь-якому предметі, який я викладаю, навіть у курсах електронної комерції, а саме: розвиток і розвиток ідеї Створення прав людини та механізм їх правового захисту є надбанням людства, і не менш важливими в основних досягненнях 20-го століття у фізиці, хімії, біології тощо, без яких ми б прямували до samozнищення як людські істоти.

Саме тому суддів Конституційного Суду України не замінить жоден штучний інтелект, оскільки вони – володарі виняткової унікальної компетенції, що точно не підлягає алгоритмуванню.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Конституційного Суду України від 14 жовтня 1997 року № 44-з вебсайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/vz44u710-97#Text>.
2. Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003 вебсайт Верховного Суду України URL: <https://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/81b1cba59140111fc2256bf7004f9cd3/62af644262003702c22574fd002a4989?OpenDocument>.
3. Рішення Конституційного Суду України від 10 січня 2008 року № 1-рп/2008 Постанова Вищим господарським судом України URL: http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_2846993.html.
4. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 19-рп/2004 вебсайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text>.
5. Рішення Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 вебсайт Верховної Ради України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-12#Text>.

“ЕЛЕКТРОННИЙ СУД” ЯК ПІДСИСТЕМА ЄСІТС: АНАЛІЗ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Огієвич Софія Миколаївна

студентка факультету соціології і права

*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", Україна*

Науковий керівник: Серебрякова Юлія Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського
та адміністративного права

*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", Україна*

Першим чинником, що мав і наразі продовжує нести суттєвий вплив на необхідність вдосконалення порядку здійснення правосуддя, став швидкий розвиток технологій, який масштабувався на всі сфери людського життя, у тому числі - й на сферу правосуддя. Та, окрім цього, новим додатковим викликом часу став спалах у грудні 2019 року коронавірусної інфекції - визнаної в подальшому пандемією. Судова система в цьому випадку показала себе не як універсальний інструмент захисту порушених прав, а як інститут, що не відповідає вимогам часу, адже було продемонстровано його неготовність до функціонування в подібних умовах. Як зазначають автори базового посібника “Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19”, деякі приміщення та будівлі судів були закриті повністю, інші мали здатність розглядати справи вибірково, обираючи лише невідкладні [1, с. 11].

Однак, в межах України, має вплив і третій чинник - війна. Якщо в період дії карантинних обмежень судові приміщення закривалися, то в період війни - вони ще й знищуються. Так, за словами голови Верховного Суду Всеволода Князева, станом на 20 жовтня 2022 року 14% судів (тобто - 94) зупинили здійснення правосуддя; пошкоджено або ж повністю зруйновано 11% від усієї кількості приміщень судів; 9% судів розташовані на тимчасово непідконтрольних територіях [2].

При цьому ні карантинні обмеження, введені з метою запобігання поширенню інфекції, ні війна з усіма своїми обтяжуючими наслідками не зупиняють потребу людини у захисті порушених прав. Тож, перед всією судовою системою постала критична необхідність активізувати забезпечення ефективного функціонування судової системи в нових умовах.

У контексті цієї роботи пропонуємо розглянути один із кроків до інтегрування інноваційних технологій в судовий процес, а саме - створення "Електронного суду". Він був розроблений в якості однієї з підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС) з метою спрощення комунікації між учасниками судового процесу та судом шляхом забезпечення обміну електронними документами між ними.

На сьогодні вчені виокремлюють різні визначення терміну "Електронний суд". Наприклад, О.В. Бринцев визначає його як самостійну унікальну форму судового процесу, засновану на новітніх інформаційних технологіях, що забезпечують повний цикл розгляду судової справи в електронному форматі [3, с. 25]. Водночас в Положенні “Про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи” закріплено, що “підсистема

"Електронний суд" - підсистема ЄСІТС, що забезпечує можливість користувачам у передбачених законодавством випадках відповідно до наявних технічних можливостей підсистеми ЄСІТС реалізованого функціоналу створювати та надсилати в електронному вигляді процесуальні чи інші документи до суду, інших органів та установ у системі правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи" [4]. Зі свого боку, тут доречно буде зауважити, що наразі електронний суд не слід асоціювати зі штучним інтелектом, оскільки він передбачає комунікацію під час судового процесу між визначеним колом суб'єктів в електронній формі, однак рішення по справі приймається людиною.

Вперше "Електронний суд" було практично застосовано як модуль ЄСІТС у Господарському процесуальному кодексі (далі - ГПК України), Цивільному процесуальному кодексі та Кодексі адміністративного судочинства з 15 грудня 2017 р., в яких зазначалося, що ЄСІТС почне функціонувати через 90 днів з дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті "Голос України" та на веб-порталі судової влади оголошення про створення та забезпечення функціонування ЄСІТС. Однак, лише 4 жовтня 2021 року місцеві та апеляційні суди отримали лист № 15-17853/21 від Державної судової адміністрації з роз'ясненнями стосовно роботи "Електронного суду" та інших модулів ЄСІТС, в якому, зокрема, йшлося про те, що з урахуванням статті 253 Цивільного кодексу України підсистеми "Електронний кабінет", "Електронний суд" та підсистема відеоконференцзв'язку офіційно починають функціонувати з 5 жовтня 2021 року [4]. Крім цього, порядок використання підсистеми ЄСІТС "Електронний суд" закріплюється Інструкцією користувача підсистеми "Електронний суд", що затверджена наказом державного підприємства "Центр судових сервісів" від 22.09.2021 № 74-ОД [5].

Відтак, за період функціонування підсистеми ЄСІТС - "Електронний суд", можемо відмітити ряд позитивних переваг впровадження даного модулю. Зокрема, це можливість зменшити об'єми паперової документації, зробити процес подання документів більш оперативним, оскільки учасники судового процесу мають право подавати до суду процесуальні документи в електронному форматі, а в подальшому самостійно відстежувати рух та стан розгляду документів в суді, сплачувати судовий збір та інші платежі, формувати та видавати електронне доручення іншій особі, брати участь у судових засіданнях у форматі онлайн. Такі функції "Електронного суду" не лише спрощують саму процедуру комунікації в судовому процесі, але й суттєво впливають на економію часу та коштів. Крім цього, в умовах війни, коли часто змінюється місцезнаходження самих осіб, коли доводиться змінювати підсудність справ, така функція як дистанціювання ряду процесуальних дій значно сприяє зверненню суб'єктів порушених прав за захистом.

Однак, попри явні переваги "Електронного суду", можна зустріти досить невисокі показники його практичного застосування. Так, суддя Окружного адміністративного суду міста Києва Руслан Арсірій зазначає, що протягом січня 2022 року до Окружного адміністративного суду міста Києва надійшло понад 3,7 тис. позовів і лише 112 з них – через "Електронний суд" [6]. Отже, не спостерігається тенденція зі сторони як громадян, так й органів державної влади застосовувати "електронний" механізм звернення до суду. Причиною цього, на нашу думку, можуть бути декілька факторів.

По-перше, це низький рівень обізнаності громадян як у самій можливості застосовувати такий вид комунікації в судовому процесі як "Електронний суд", так і в особливостях використання його внутрішнього функціоналу. Досить актуальною ця проблема є для старшого покоління людей, які не завжди нарівні з молоддю

користуються перевагами технологій, а тому втрачають реальну можливість на доступ до "електронного" правосуддя (часто навіть на підставі відсутності ЕЦП). Тут досить цікавою видається пропозиція Дмитра Свояка та Андрія Потапенка, суддів міськрайонного та міського суду, щодо законодавчого закріплення права особи, яка бажає отримати судовий захист, безпосередньо звертатися до центрів з надання адміністративних послуг чи інших утворень відповідних територіальних громад, де така особа проживає або перебуває з відповідними процесуальними документами. У свою чергу, працівники адмінцентру оцифровуватимуть документи такої особи, підписуватимуть їх за допомогою ЕЦП та направлятимуть ці документи до суду через підсистему "Електронний суд", а опісля виступатимуть "посередниками" у спілкуванні між судом та особою, чії документи надсилалися [7]. Однак, варто відмітити, що на практиці така альтернатива може мати побічні ефекти, оскільки це й додаткове навантаження на центри з надання адміністративних послуг, ризики неправомірного використання ЕЦП, відповідальність за несвоєчасне повідомлення особи про рух її справи і тому подібне. Зі свого боку, вважаємо, що для початку варто активізувати роботу в інформаційному просторі: поширювати матеріали про наявні послуги в підсистемі "Електронний суд", розповсюджувати відео-лекції з користування системою, можливо, доцільно було б покласти на центри з надання адміністративних послуг обов'язок консультувати громадян з питань, що стосуються роботи з "Електронним судом".

По-друге, існує відсутність чіткого законодавчого регулювання особливостей функціонування системи "Електронний суд", через що часто на питання, які можуть виникнути у користувачів даної системи, складно знайти офіційну відповідь. Так, наприклад, якщо доступ до електронної судової справи не контролюється з боку суду, то хто відповідальний зокрема за обмеження доступу до судової справи особи, яка виступала представником, приєднавшись до електронної справи у першій інстанції і маючи повноваження тільки на першу інстанцію. Чи в такому випадку особа не позбавлятиметься права й надалі буде спостерігачем усього процесу...

Також неоднозначне практичне застосування законодавчого закріплення склалося із коефіцієнтом в судовому зборі. Так, відповідно до ч.3 ст.4 закону "Про судовий збір" визначено, що при поданні до суду процесуальних документів, передбачених частиною другою цієї статті, в електронній формі - застосовується коефіцієнт 0,8 для пониження відповідного розміру ставки судового збору [8]. Та, попри це, судова практика не застосовує цю норму, що підтверджується відповідними рішеннями суддів. Так, в ухвалі КАС від 03.02.2022 у справі №300/1617/21 закріплено: "29.10.2021 Державною судовою адміністрацією надані роз'яснення щодо понижуючого коефіцієнта ставки судового збору, в яких зазначено, що: "в оголошенні, яке було опубліковано у газеті "Голос України" 04.09.2021 про початок функціонування підсистеми ЄСІТС, не міститься інформації про введення в дію підпункту "б" підпункту 1 пункту 17 §1 розділу 4 розділу VII "Перехідні положення" закону щодо застосування коефіцієнту 0,8 для пониження розміру ставки судового збору при подачі документів в електронній формі. Це означає, що відповідна норма не набрала чинності у порядку, встановленому законом" [9].

По-третє, "Електронний суд" ще не досяг того рівня довіри, який би дозволяв особі надавати перевагу електронній формі комунікації під час судового процесу, а не письмовій. Вважаємо, що тут відіграє роль кілька чинників, серед яких порівняно незначний період часу офіційного функціонування "Електронного суду". Окрім цього, негативно могла відобразитися й попередня суддівська практика до 5 жовтня 2021 року щодо розгляду документів поданих в електронній формі, де суди часто

відмовляли на підставі роботи “Електронного суду” в тестовому режимі, оскільки такий не передбачено у процесуальних кодексах. Також обрання електронного формату не є гарантією спрощення процесу шляхом уникнення паперових клопотів, оскільки маємо, наприклад, Рішення Ради суддів України від 05.08.2022, де фіксується, що при подачі значного обсягу документів до суду в електронній формі (понад 30 аркушів) - необхідно додатково подати їх суду в паперовій формі [10]. З таких, здавалося б, несуттєвих елементів складається загальне враження кожної особи про “Електронний суд”, що в подальшому й відображається на статистиці його використання.

Таким чином, можемо зробити висновок, що підсистема ЄСІТС “Електронний суд” є далекоглядною перспективою для постійного вдосконалення, без якої в майбутньому важко уявити судову систему. Наразі електронна форма судочинства в Україні вже характеризується як позитивне явище, що постійно коригується і піднімається на вищий рівень: збільшення кількості шаблонів документів в “Електронному суді”, створення мобільного додатку “єСуд”, напрацювання позитивної судової практики і так далі. Як результат, маємо можливість цілодобового доступу для подачі документів в електронній формі в будь-який необхідний суд незалежно від власного місця перебування. Поряд із цим, в роботі зауважено певні недоліки та негативні фактори, що впливають на користування підсистемою “Електронний суд”, серед яких: низький рівень обізнаності громадян у процесі ведення електронної комунікації, відсутність чіткого законодавчого регулювання особливостей функціонування підсистеми “Електронний суд” та недовіра осіб до такого виду участі в судовому процесі. Дані чинники мають набагато глибші підвалини, які стосуються не лише проаналізованого в роботі, але й питань технічної забезпеченості самих судів, відсутності належної перевірки ЕЦП з метою запобігання випадкам його неправомірного використання неналежною особою і тому подібних факторів. Крім цього, належним буде відмітити, що досить складно аналізувати особливості практичного функціонування “Електронного суду” з огляду на відсутність єдиного законодавчого акту, який би регулював його діяльність. Вважаємо, що створення консолідованого матеріалу у формі єдиного Закону значно полегшило б роботу науковців зі сфери права в аналізі та висуванні пропозицій по вдосконаленню підсистеми “Електронний суд”, оскільки в даному випадку дуже важливо рівномірно поєднати технічну та юридичну сторону в питаннях функціонування електронного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19. Базовий посібник, жовтень 2020 р. URL: <https://www.osce.org/files/f/.pdf> (дата звернення: 24.11.22).
2. На конференції в Канаді Всеволод Князев розповів іноземним суддям про виклики судової системи України під час війни, 02 листопада 2022 URL: <https://court.gov.ua/press/news/1341400> (дата звернення: 24.11.22).
3. Бринцев О.В. "Електронний суд" в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с.
4. Про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи: Положення, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя від 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#n22> (дата звернення: 24.11.22).
5. Інструкція користувача Електронного суду ЄCITC. URL: <https://wiki-ccs.court.gov.ua/w/%D0%86%D0%BD%D1%81%> (дата звернення: 24.11.22).

6. Арсірій Р. Чому суб'єкти владних повноважень ігнорують «Електронний суд»? URL: <http://kdkako.com.ua/chomu-sub%CA%B> (дата звернення: 24.11.22).
7. Свояк Д., Потапенко А. Чому в Україні «Електронний суд» ніяк не стане реальністю, 05.04.2022. URL: https://zib.com.ua/elektronniy_sud_html (дата звернення: 24.11.22).
8. Про судовий збір: Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text> (дата звернення: 24.11.22).
9. Ухвала у справі №300/1617/21 (провадження № К/990/3169/22) від 03 лютого 2022 року. Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103035925> (дата звернення: 19.11.2022).
10. Щодо організаційних заходів, направлених на оптимізацію окремих статей витрат судів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів [...]: Рішення від 05.08.2022 № 26 / Рада суддів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text> (дата звернення: 19.11.2022).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ОХОРОНОЮ І ЗАХИСТОМ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гоцій Анна Вячеславівна

студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Наливайко Лариса Романівна

Д-р. юрид. наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Забезпечення прав та свобод людини і громадянина залежить як від якісного нормативно-правового забезпечення, так і від налагодженого механізму реалізації зазначених у законодавстві положень. Особливої актуальності питання охорони і захисту прав та свобод набуває в умовах введення воєнного стану на території України, оскільки наслідком такого стану є розширення деяких повноважень органів публічної влади та обмеження прав та свобод людини і громадянина. У зв'язку з цим, надзвичайно важливо досягти балансу між публічним інтересом та приватними правами.

В умовах воєнного стану ставляться посилені вимоги щодо функціонування органів державної влади, зокрема щодо їх єдності у здійсненні оборонної функції. Щодо балансу між публічним інтересом та індивідуальними правами. Під час режиму воєнного стану так званий баланс повинен бути максимально збережений, адже обмеження здійснення певних прав та свобод людини спрямоване на захист права на життя, до прикладу [1, с. 33-34]. До того ж, в умовах воєнного стану на органи публічної влади покладено завдання забезпечення раціонального зв'язку між законним обмеженням прав та свобод людини і громадянина та протидії воєнній агресії РФ.

Для реалізації зазначених положень, парламентом було прийнято низку нормативно-правових актів, які сприяють поставленим завданням.

Так, Верховна Рада України за період російської збройної агресії ухвалила ряд законів щодо захисту прав людини, зокрема, Закон України від 24 березня 2022 року «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги», Закон України від 01 квітня 2022 року «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України», Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування сфер зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час дії воєнного стану» та ряд інших [2]. Зазначені вище законодавчі акти спрямовані на забезпечення прав та свобод людини і громадянина у воєнний час, зокрема тих прав, які знаходяться у групі найбільшого ризику. Загалом же, перелік прав та свобод, які можуть бути законно обмежені у період надзвичайних ситуацій чи воєнного стану, закріплений у Конституції України.

Загалом, захист безпеки людини і держави мають взаємно доповнювати одну [6, с. 129]. Варто зауважити, що суспільство і держава не можуть ефективно розвиватись, якщо не збалансовано пріоритети у забезпеченні прав і свобод людини і громадянина та національної безпеки.

Досягнення балансу між утвердженням прав людини та забезпеченням національної безпеки безпосередньо пов'язане з урахуванням пріоритетних напрямків державної політики. Так, у «Стратегію забезпечення державної безпеки», затвердженої Указом Президента України від 30 грудня 2021 року, головною ціллю державної політики національної безпеки визначена людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека [3]. Погоджуємось, що створення дієвого механізму захисту прав людини є запорукою мінімізації загроз для національної безпеки України у мирний час, та має особливе значення під час дії воєнного стану, оскільки у цей період, який супроводжується негативними наслідками для політичної, економічної, соціальної та інших сфер життєдіяльності держави, охорона і захист прав та свобод людини і громадянина відрізняють демократичну державу від тоталітарної.

У основі досягнення належного балансу у забезпеченні прав та свобод людини та національної безпеки лежить ідея, що ці явища нерозривно пов'язані та взаємообумовлені. Відступ держав від зобов'язань забезпечувати права і свободи людини і громадянина не зникають під час протистояння загрозам національній безпеці. Протидія держави безпековим загрозам завжди пов'язана з певними обмеженням прав і свобод людини і громадянина, або ж невідповідним положенням для людей, що обумовлено потребою забезпечити безпеку всього суспільства.

Незадовго до початку повномасштабної війни, яку розпочала Російська Федерація проти України 24 лютого 2022 р., у нашій державі було завершено підготовку галузевих безпекових стратегій у межах нового циклу стратегічного планування, започаткованого з прийняттям у 2020 р. нової редакції Стратегії національної безпеки України. У документах було визначено широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах. Водночас результати поглибленого аналізу таких загроз дозволяють стверджувати, що джерел їх виникнення було не надто багато.

Найбільша група загроз національній безпеці України походила від *агресивної зовнішньої і воєнної політики РФ*. До таких загроз у галузевих безпекових стратегіях віднесено посягання на суверенітет і територіальну цілісність України, блокування руху нашої держави до набуття повноправного членства у ЄС та НАТО, можливість подальшої ескалації збройної агресії РФ проти України та повномасштабного застосування військової сили проти України, провокування збройного конфлікту на державному кордоні України, ведення розвідувально-підривної діяльності спеціальних служб РФ проти України, здійснення інформаційних спецоперацій, використання незаконних збройних формувань, поширення тероризму, який РФ фінансує та підтримує, атаки в кіберпросторі, блокування постачання необхідних ресурсів та обладнання для потреб економіки України тощо [4]. Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики, як підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації, отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами, відновлення економічного і людського розвитку України, підвищення ефективності державного управління тощо [5, с. 241]. Зазначені напрями державної політики мають особливе значення для реалізації, охорони і захисту прав і свобод людини та

громадянина, оскільки нормативно-правове забезпечення потребує певного часу для адаптації до нових умов функціонування держави, а сьогодні, коли безпекове середовище України не є стабільним, від якості його забезпечення залежить й захист прав людини та громадянина в умовах воєнного стану.

Загалом, сьогодні, незважаючи на ведення на території України воєнних дій, відбувається процес вдосконалення механізму захисту прав людини, зокрема: 1) зниження формалізованості процедур розгляду скарг, наданих від громадян щодо порушення їх прав і свобод, обмеження яких неможливі; 2) високий ступінь незалежності правотворчих процесів та органів, що реалізують правотворчу та правозахисну діяльність в системі органів публічної влади України; 3) безкоштовне надання юридичної підтримки в рамках правозахисної діяльності; 4) безкоштовне надання інформаційно-роз'яснювальних та психологічних послуг в умовах сучасного стану тощо. Проте для досягнення балансу між інтересами держави у безпековій сфері та забезпеченням прав і свобод людини та громадянина під час дії воєнного стану, необхідно застосовувати комплексний підхід.

Отже, для забезпечення прав та свобод людини і громадянина під час дії воєнного стану, необхідно досягти наступних результатів: конституційно-правові норми повинні відповідати соціально-економічному розвитку суспільства; конституційні норми повинні бути однозначними, мати чітко окреслене значення та бути доступними для розуміння; рівень правової культури та свідомості громадян та органів публічної влади повинен бути забезпечений на високому рівні, особливо під час дії воєнного стану, оскільки у цей складний період випадки зловживання правами або їх незаконного обмеження можуть виникати більш регулярно, ніж у мирний час.

Список використаних джерел:

1. Бадида А.Ю. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану: як знайти баланс між публічним інтересом та індивідуальними правами. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (23 червня 2022 р.) / упор. М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с.
2. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/zak/page/4>.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України №56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.
4. Резнікова О.О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyy-analiz-bezpekovocho-seredovyshcha-ukrayiny>.
5. Резнікова, О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ : НІСД. 2022. 456 с.
6. Тітко Е. В. Національна та міжнародна безпека в контексті захисту прав людини в умовах сьогодення. Філософські та методологічні проблеми права. 2016. №2 (12). С. 126-138.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА, ЩО ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Портянко Дар'я

студентка 3 курсу групи ПІ-31

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Україна

Функціонування міжнародного гуманітарного права є багатопланове явище, складовими елементами якого є міжнародно-правові принципи і норми, міжнародно-правове регулювання та імплементація норм міжнародного права.

Актуальність даної теми першочергово визначена тим, що за умов сьогодення дедалі більш збільшується кількість військових конфліктів. Особливо це стосується нашої держави, яка перебуває наразі на етапі загостреного військового конфлікту з Російською Федерацією. Остання, у свою чергу, у протиріч встановленим міжнародно-правовим нормам щодо правил ведення війни використовує доволі нестандартні форми ведення війни, які становлять величезну загрозу миру та безпеці у всьому світі та являються серйозним викликом міжнародному гуманітарному праву.

Деякі питання означеної проблематики відображено в наукових роботах таких вітчизняних учених: В. Антипенка, В. Базова, М. Буроменського, В. Буткевича, М. Гнатовського, М. Грушко, К. Доді, О. Задорожнього, Н. Зелінської, Д. Коваля, А. Кориневича, Т. Короткого, В. Лисика, В. Репецького, О. Сенаторової, Т. Сироїд, Н. Хендель, В. Ярмачі та ін.

На думку О. Скакун, імплементація – «це перенесення (введення) у національне право норм і принципів міжнародних актів» [1, с. 63]. В. Чубарев під імплементацією розуміє «запровадження норм міжнародно-правового договору в національне законодавство» [2, с. 250]. На думку А. Дмитрієва та В. Муравйова, «реалізація (імплементація) норм міжнародного права – це процес, коли відповідні суб'єкти, яким адресована міжнародно-правова норма, діють згідно з її положеннями» [3, с. 184].

На мою думку, найбільш ґрунтовне визначення «механізму імплементації» запропоноване А. Гавердовським, який під ним розумів цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, що здійснюється індивідуально, колективно або в рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної та повної реалізації прийнятих ними відповідно до міжнародного права зобов'язань [2, с. 62]. Очевидна перевага зазначеного вище розуміння «механізму імплементації норм міжнародного права» полягає в тому, що тут зафіксовано підхід до процесу реалізації міжнародного права як до органічного поєднання правотворчої й організаційної діяльності держав, що здійснюється ними всередині держави та на міжнародній арені, у тому числі за допомогою й у рамках чинних або знову створюваних інституційних структур. Згідно із цим визначенням, імплементація – підготовча стадія реалізації, необхідна для забезпечення своєчасної, всебічної та повної реалізації норм, тобто вона, по суті, ототожнюється із забезпеченням реалізації.

Серед нормативно-правових актів України, які прямо чи опосередковано пов'язані з імплементацією норм МГП у вітчизняне законодавство, варто зазначити

такі: Закон України «Про оборону України» [19], Воєнну доктрину України, схвалену указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015 [7], Наказ Міністра оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України» від 23 березня 2017 р. № 164 тощо[7].

Убачається, що саме ці нормативно-правові акти мають бути об'єктом імплементації норм МГП. Разом із тим варто зауважити, що, на жаль, не в усіх вищезазначених актах згадуються загальноновизнані норми та принципи міжнародного права, посилення на Женевські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи до них і загалом МГП. Так, у ч. 5 ст. 2 Закону України «Про оборону України» від 03.08.2020 року, йдеться про те, що, визначаючи способи забезпечення власної безпеки в процесі підготовки держави до оборони та під час воєнних дій, Україна додержується принципів і норм міжнародного права, ураховує законні інтереси безпеки інших держав [3].

Вважаю, доречним було б закріплення в цьому Законі норми, що Україна сумлінно дотримується взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань щодо захисту жертв війни, та відповідних повноважень за урядом України в контексті імплементації норм МГП, а також контролю за їх дотриманням.

Варто констатувати, що нині імплементація норм МГП у законодавство України (закони та підзаконні нормативно-правові акти) є недостатньо повною. Існує нагальна необхідність активізації роботи щодо розповсюдження знань про МГП серед військовослужбовців і мирного населення, особливо зараз, крім того, видається, що ефективна імплементація міжнародно-правових зобов'язань України у сфері МГП потребує скоординованої діяльності відповідних відомств та установ. Такі внутрішньодержавні заходи можуть включати прийняття нових або внесення змін до чинних військових статутів та інструкцій, адміністративних актів, а також ужиття заходів контрольно-розпорядчого характеру. Саме така діяльність, на думку більшості вчених, створює змістове навантаження поняття внутрішньодержавного механізму імплементації норм МГП. Основними чинниками низької ефективності імплементації МГП на внутрішньодержавному рівні є об'єктивні (неефективність правової системи держави в період збройного конфлікту й механізмів відповідальності за порушення норм МГП) та суб'єктивні (недостатній рівень міжнародно-правової культури військовослужбовців; недостатня увага до поширення знань з МГП у військових і цивільних навчальних закладах освіти; відсутність усталених структур забезпечення виконання приписів МГП у Збройних силах України) чинники.

Отже, імплементація норм МГП в національне законодавство потребує вжиття відповідними органами державної влади України законодавчих, організаційно-правових, інституційних, а також матеріально-технічних і фінансових заходів з метою приведення законодавства нашої держави у відповідність до її міжнародно-правових зобов'язань у сфері МГП.

Список використаних джерел:

1. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі: Міжнародний документ від 18.10.1907 року. Офіційний вісник України від 06.01.2017. № 2. стор. 605. стаття 67.
2. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права. Київ : Вища школа, 1980. – 320с.
3. Грін О.О. Словник міжнародно-правових термінів / укладач О.О. Грін. Ужгород : ПП Данило С.І., 2010. 500 с.

4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
5. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) від 08.06.1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/main/995_200.
6. Міжнародне публічне право : підручник / під ред. А. Дмитрієва, В. Муравйова. Київ : Юрінком Інтер, 2000.- 640с.
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права (від 27.12.2019 реєстр. No 2689). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804.
8. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України : Наказ Міністра оборони України від 23.03.2017 No 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17>.

КОЛО ПОВНОВАЖЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ

Гулько Катерина Олегівна

курсантка факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

майор поліції, старший викладач кафедри тактико спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Після початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України, наше життя змінилося... Світ, який пережив лихоліття II Світової війни промовляючи «Ніколи більше», був змушений на початку 2022 року, тобто у XXI столітті, промовляти такі страшні назви міст як «Буча», «Бородянка», «Маріуполь», «Херсон» та інші. Нажаль, Міжнародні організації, які створені для забезпечення та захисту прав людини, виявилися безсилими проти так званого «руського мира». Відсутність захисту поліцейських, які залишилися на окупованих територіях – це про наше сьогодення. Власне ця війна й ведеться за наші права, зокрема за право залишатися в своїх домівках та в своїй країні.

Поліцейські, які не мали змоги виїхати з окупованої території, де у нього батьки з інвалідністю, він зрадник чи ні? Ні, він не буде зрадником. Адже, зрадник – це той, хто вчиняє активні дії та свідомо допомагає окупантам. Якщо поліцейський під час тимчасової окупації території, на якій він перебував, перевдягнувся у цивільний одяг та сховав свою зброю, не вчиняв жодних активних дій щодо співробітництва з окупантами, він не є зрадником.

Існує безліч ситуацій, коли поліцейські декілька разів намагалися виїхати з окупованої території. Як приклад, правоохоронець вдався до обману окупантів, приїхав до блокпосту, взяв собі жінку з дитиною, купив дешеву машину. Сказав окупантам, що підвезе жінку тільки до дамби. Його пропустили та не думали, що він залишить машину. Він кинув машину на тимчасово окупованій території та перейшов на підконтрольну територію України.

Нам є чим пишатися. А саме пишатися багатьма прецедентами поведінки правоохоронців на території, яка нажалі тимчасово окупована. Це люди, які заслуговують на нагороди, а не звільнення без їхнього відома, адже є чинники які їм не підвладні. За час війни від вибухових та інших травм загинули понад дев'ять працівників поліції, а понад вісімдесят правоохоронців поранено [1].

У важких для життя ситуаціях не діє страх перед керівництвом чи звільнення з лав Національної поліції, проблеми з втратою заробітної плати, соціальні стереотипи, такі як «Що скажуть люди», амбіції, політика. І кожен має право обирати, що йому робити в такій життєвій ситуації: брати до рук зброю та захищати свою Батьківщину, виїжджати за кордон, допомагати тим, хто цього потребує, залишатися на місці та продовжити виконувати свою роботу тощо.

Але, вибір серед наявних варіантів пропорційно залежить від військової ситуації та місця, де людині потрібно або довелося знаходитися по відношенню до лінії фронту. Одна справа, перебувати на території, що підконтрольна Україні, але зовсім

інша – на тимчасово окупованій не підконтрольній українській владі території.

По перше, на тимчасово окупованих територіях постає ще один вибір – це співпрацювати чи не співпрацювати з окупантами? Як не стати, або стати колаборантом? В Україні набрав чинності Закон України від 03 березня 2022 року № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність». Аналізуючи запроваджену цим законом ст. 111-1 Кримінального кодексу України (далі - ККУ), ми визначаємо наступне: всі злочини, передбачені вказаною статтею передбачають добровільність, тобто громадянин добровільно буде йти на співпрацю з країною-агресором на шкоду Україні [2].

По друге, Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», визначає, що таке тимчасово окупована територія, а саме, що вона є невід’ємною частиною території України, на яку і надалі діє Конституція та закони України, а також міжнародні договори [3].

Тобто, на тимчасово окуповані території поширюється повна дія Конституції та інших законів України, а отже задля забезпечення публічної безпеки і порядку на таких територіях, має продовжуватися функціонування поліції, а вони в свою чергу повинні діяти згідно наказів керівництва районних управлінь.

Отже, з вищезазначених даних варто наголосити що робота Національної поліції на тимчасово окупованих територіях вагомо відрізняється від роботи у мирний час, адже поліцейські повинні бути обачливими і відповідальними, так як їхні дії не повинні допомагати ворогу вести війну. А також, поліцейським необхідно пристосовуватись до нового режиму несення служби, які властиві у період воєнного часу, дотримуватися всіх законів та міжнародно-правових актів, щоб не нашкодити собі та особам, які потребують їхньої допомоги.

Список використаних джерел:

1. Усі поліцейські, які залишилися на окупованих територіях України, визнані зрадниками. 07.12.2022. АСПІ - інформаційне агентство ASPI. URL: <https://aspi.com.ua/news/podii/usi-policeyski-yaki-zalishilisya-na-okupovanikh-teritoriyakh-ukraini-viznani-zradnikami#gsc.tab=0>.
2. Колабораціонізм. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. Відредаговано 07.11.2022. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Колабораціонізм>.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України № 1207-VII від 15.04.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО В УМОВАХ ПРАВОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ І ВДОСКОНАЛЕННЯ

Баймуратов Михайло Олександрович

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри
політичних наук та права

*Південноукраїнський національний педагогічний університет
ім. К.Д. Ушинського, Україна*

Кофман Борис Якович

доктор юридичних наук, старший дослідник, професор кафедри права
Університет імені А. Нобеля, Україна

В умовах формування, функціонування та розвитку демократичної правової державності зростає особливі роль і значення конституційного права держав світу, що виступає основоположною, фундаментальною та єдиною профільюючою галуззю національного права, бо саме її правові норми встановлюють, регламентують і регулюють основоположні відносини, що виникають в процесі становлення, існування, функціонування та взаємодії між собою людини (особистості), суспільства і держави. Отже, враховуючи на такий конститууючий, інституційний, системний, комплексний, конотаційний, наративний, комунікативний характер зазначених правових відносин, їх стратегічну рольову диспозицію у формуванні, реалізації та визначенні і моделюванні загального правового розвитку в суспільстві і державі, саме конституційному праву належить центральна роль в перспективному розвитку національної системи права та національної системи законодавства.

Не є дивним, що наведені фактори суттєво посилюються, інтегруються та зростають їх доктринальна і праксеологічна роль і значення в умовах правової глобалізації, коли спостерігаються могутні тенденції формування єдиного глобального правового простору в якому існує, функціонує та розвивається міжнародна спільнота держав та кожний окремий її член – національна держава. А це, своєю чергою, об'єктивують, актуалізують, контекстуалізують і викликають системну і комплексну інтенсифікацію процесів взаємодії, взаємного впливу, детермінації (взаємної обумовленості), конвергенції (зближення) та синергізації (взаємного посилення як результату взаємного зближення) національних і міжнародної правових систем, – але, насамперед, національного конституційного права і загального міжнародного (міжнародного публічного + міжнародного приватного) права.

В умовах становлення та розвитку України як самостійної держави виникає об'єктивна потреба дослідження зазначеної взаємодії національного та загального міжнародного права саме з позицій національного конституційного права, що виступає основною та профільюючою галуззю національного права та фундаментом системи права держави. Отже, лише після досягнення Україною незалежності та створення національних шкіл конституційного права та міжнародного права проблематика взаємодії національного та міжнародного права, національного конституційного та міжнародного права стала предметом дослідження вітчизняних учених – фахівців в сфері конституційного та міжнародного права, таких як: М. О. Баймуратов, О. В. Батанов, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, Ю. О. Волошин,

І. С. Демченко, В. Н. Денисов, Н. В. Камінська, О. В. Київець, Є. О. Львова, О. В. Марцеляк, О. А. Назаренко, В. Ф. Погорілко, С. В. Резніченко, Д. С. Терлецький, Ю. С. Шемшученко, М. А. Абдалказим Алмохаммед та ін.

Відповідний вклад в досягнення наукового обґрунтування досліджуваної проблематики внесли наукові праці іноземних вчених – монографії Л. П. Ануфрієвої «Співвідношення міжнародного публічного та міжнародного приватного права: правові категорії» (2002); Р. Т. Шамсон «Співвідношення міжнародного і внутрішньодержавного (національного) права: теоретичні аспекти» (2002); В. В. Гаврилова «Поняття та взаємодія міжнародної та національної правових систем» (2005); Вельямінова Г. М. «Право національне і міжнародне» (2017) та ін.

Оскільки в українській конституційно-правовій науці ця проблематика ще досі не одержала глибокого розроблення, вочевидь, що її дослідження в Україні знаходиться на початковій стадії, – тому, у своїй більшості, теоретичні надбання на національному рівні базуються на доктринальних дослідженнях зарубіжних вчених, а також дослідників, що займаються дослідженням зазначених питань на пострадянському просторі. Разом з тим, необхідно наголосити, що вказані праці не враховували нових тенденцій та особливостей глобалізації, зокрема правової глобалізації, що об'єктивно актуалізує проблематику нашого дослідження та робить обґрунтованим подальші наукові розвідки саме в контексті функціонування та розвитку національного конституційного права в зазначених умовах. До наукових робіт вітчизняних дослідників саме такого спрямування та проблематики необхідно віднести дисертаційне дослідження М. А. Абдалказима Алмохаммеда «Взаємодія конституційного та міжнародного права в умовах глобалізації» (2015) та монографічне дослідження Є. О. Львової «Глобальний конституціоналізм: теоретичні підходи та правові виклики до формування» (2019), що фактично мають «проривний» характер в досліджуваній сфері, бо містять в собі обґрунтовані доктринально-нормативні положення, що підтверджують існуючі тенденції профільного характеру в міжнародній та національних правових системах, що посилюються і набувають характеристики мегатрендів світового та національного правового розвитку. Саме наявність таких досліджень підкреслює об'єктивний характер та актуальність досліджуваної проблематики, а також продуктивність її доктринального супроводження і забезпечення.

Досліджуючи параметральні засади розвитку і вдосконалення конституційного права в умовах правової глобалізації, трудно не погодитись з вітчизняним дослідником М. Аббасом Абдалказимом Алмохаммедом в тому, що основоположною засадою такого розвитку і вдосконалення насамперед виступає взаємодія національного конституційного та міжнародного права, тобто їх співвідношення, посилення їх взаємного зв'язку, взаємних відносин, а також взаємного впливу між здавалось б автономними правовими системами, що носить об'єктивний характер, та на його думку, детермінується низкою наступних чинників [1, с. 3-4]:

- по-перше, складним генетичним зв'язком між національним конституційним та міжнародним правом в контексті появи, становлення, розвитку та вдосконалення останнього, тобто його інституціоналізації, конституціоналізації та легалізації як нормативного феномену та загального надбання людської цивілізації (*онтологічний взаємозв'язок. – авт.*). Систематичний аналіз наведеного зв'язку свідчить про: а) виникнення відповідного процесуально-синергетичного кола взаємовідносин між двома самостійними нормативними системами, завдяки появі загального переліку об'єктів правового регулювання; б) запозичується низка об'єктів, що раніше входили в перелік імперативно-абсолютного державно-правового регулювання, а саме:

інститути прав людини, виборчого права, публічного урядування, в тому числі й місцевого самоврядування тощо; в) наведені об'єкти трансформуються в об'єкти міжнародного нормопроекткування і міжнародної нормотворчості, отримують своє предметне закріплення в міжнародних багатосторонніх міждержавних договорах, що підписуються їх державами-учасниками; г) останні беруть на собі міжнародно-правові обов'язки, вступаючи в облігаторні відносини у вигляді міжнародно-правових зобов'язань, що взяті ними в рамках профільних міжнародних договорів, які повинні бути втіленими в національне конституційне законодавство для наступної реалізації; д) зазначені вище об'єкти правового регулювання повертаються в національну правову систему, – однак на більш високому рівні своєї регламентації, регулювання, супроводження, забезпечення, охорони і захисту – міжнародно-правовому, що суттєво підсилює їх правовий статус та систему гарантій їх реалізації саме в системі національного конституційного права;

- по-друге, можливою передбачуваною і фактичною міжнародною поведінкою держав на міжнародній арені, що апріорі обумовлюється положеннями їх національних конституційних настанов (*нормативно-діяльнісний зв'язок. – авт.*). Наведений стан детермінований: а) основоположними настановами національного конституційного права, тобто його принципами і нормами, що формулюють, регламентують і регулюють правовий статус держави та системи її органів, а також поведінку зазначених суб'єктів як в середині держави, так й на міжнародній арені; б) в сучасних міжнародному і конституційному праві держав сформульований, закріплений, легалізований і дотримується принцип пріоритету норм міжнародного права перед нормами національного законодавства, що, у відповідному ступені, «підкоряє» конституційне право держав міжнародному правопорядку, але одночасно й «підвищує» перше до міжнародного права, «співвідносить» його з ним, роблячи саме перше більш системним, уніфікованим, типізованим, і в той же час, – транспарентним (прозорим), більш конвергованим та синергізованим у контекстуалізації взаємних профільних зв'язків;

- по-третє, активним розширенням об'єктів міжнародно-правового регулювання за рахунок прямої рецепції міжнародним правом об'єктів конституційно-правового регулювання, що раніше знаходились у виключній компетенції національної держави (права людини, виборчий процес, місцеве самоврядування тощо), в результаті чого такі об'єкти стають предметом спільних регламентації і регулювання (*об'єктно-регулятивний зв'язок. – авт.*). Такий стан а) пов'язаним з системою міжнародно-правових облігаторних зобов'язань держави, що виникають у неї після підписання міжнародних багатосторонніх договорів і фактично запускає якісно новий кругообіг об'єктів державно-правових/міжнародно-правових регламентації і регулювання; б) його результатом є процесуально-правовий ланцюжок «об'єкт державно-правового регулювання - об'єкт міжнародно-правового регулювання - об'єкт міжнародної нормопроектної діяльності - об'єкт міжнародної правотворчості - об'єкт (предмет) регулювання міжнародних правових договірних відносин в рамках міжнародних багатосторонніх міждержавних (міжурядових) договорів - міжнародно-правові зобов'язання держав, що узяті ними в рамках підписаних міжнародних багатосторонніх договорів - норми міжнародного права, що запозичуються національною системою законодавства на основі національного механізму імплементації (див. ст. 9 Конституції України [2]) - норми національного законодавства держави», що напряду містять механізми контролю, які передбачено Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 року [3]);

- по-четверте, активним впливом міжнародного права на конституційні правопорядки національних держав завдяки використанню національного конституційного, легально визнаного і процесуально-складного механізму входження норм міжнародного права в їх національне законодавство (*інверсійно-колабораційний зв'язок. – авт.*). Наявність такого впливу легалізоване в конституції держави або в її законодавчому масиві (механізм імплементації норм міжнародного права в норми національного законодавства), завдяки якому норми міжнародного договірної права трансформуються в норми національного конституційного законодавства;

- по-п'яте, формуванням все більш чіткої та функціонально-ефективної тенденції конституціоналізації міжнародного права та інтернаціоналізації конституційного правопорядку національних держав (*двостороньо-колабораційний зв'язок. – авт.*). Це положення відбиває основоположну тенденцію на якій базується процес виникнення, формування, прояву та реалізації настанов правової глобалізації – *конституціоналізація міжнародного права та інтернаціоналізація конституційного правопорядку національних держав*, детермінуючи їх конвергенцію і колаборацію, результатом яких виступає їх взаємний розвиток, синергетичне функціонування та вдосконалення;

- по-шосте, готовністю національних систем права і насамперед національного конституційного права до сприйняття норм міжнародного права та їх використання в національному конституційному законодавстві (*латентний зв'язок. – авт.*). Ця тенденція формується в глибині національних систем права (як системи всіх чинних правових норм відповідної держави [4, с. 197] і національних правових систем (як системи всіх юридичних явищ, що існують у відповідній державі або в групі держав [4, с. 202]) та виступає своєрідним прообразом феноменології інтернаціоналізації та конституціоналізації. Її методологічною та нормативною основою виступають основоположні засади, принципи і норми конституційного устрою, а також демократичної правової державності, що сприяли формуванню внутрішньої готовності національних систем права і насамперед національного конституційного права до сприйняття норм міжнародного права та їх використання в національному конституційному законодавстві;

- по-сьоме, формуванням на базі національних конституційних цінностей в межах міжнародного співтовариства загального правового простору, що набуває форму правової глобалізації та суттєво впливає на національний конституційний розвиток, наближуючи його до закріплених в міжнародному праві нормативних вимог та стандартів (*універсально-секторальний зв'язок. – авт.*). Стан правової глобалізації, що веде до створення єдиного правового простору, ще потребує свого активного та детального дослідження. Разом з тим, розвиток сучасної доктрини конституційного та міжнародного права свідчить про появу якісно нового виміру ролі конституційного права в формуванні сучасного механізму розвитку національних держав та їх міжнародної спільноти. Одним з яскравих феноменів такого підходу виступає поява доктрини глобального конституціоналізму та формування нормативно-правових механізмів її супроводження і забезпечення її впровадження в практику міждержавних відносин. У відповідності до цієї доктрини, феноменологія глобального конституціоналізму виникає з посиленням процесів запозичення конституційних цінностей, що раніше належали тільки до національного рівня управління, загальним міжнародним правом (насамперед, міжнародним публічним правом), з наданням таким цінностям глобального значення і наступним використанням їх на глобальному рівні управління [5]. Ще одним

важливим наслідком праксеологічного втілення концепції глобального конституціоналізму в міжнародну систему виступає не тільки формування і поява т. зв. міжнародного конституційного права, а й об'єктивація посилення процесів міжнародної уніфікації та кодифікації щодо розробки т. зв. «глобального права», що засноване на загальному міжнародному праві;

- по-восьме, формуванням в межах національного конституційного права системи міжнародно-правових зобов'язань держав, що узяті ними в процесі підписання міжнародних договорів і через внутрішньодержавні конституційні механізми трансформовані в норми національного законодавства з метою їх закріплення, виконання та практичної реалізації (*прагматичний зв'язок – авт.*). Це свідчить про: а) формування в національному конституційно-правовому масиві достатньо солідної групи норм та нормативних актів, що по своїй правовій природі мають міжнародну договірну основу; б) фактично йдеться про появу в рамках національного конституційного права відповідної галузі міжнародного договірного права.

Основоположні тенденції конституціоналізації та інтернаціоналізації детермінує та формує системні зв'язки синергетичної та герменевтичної властивості, що виникають між національним конституційним та загальним міжнародним правом, бо саме наведені тенденції викликають до життя формування та виникнення нового соціального конструктору у вигляді глобальної правової системи в основі якої лежить конституційне право держав та загальне міжнародне право, елементами якої сьогодні виступають «міжнародне конституційне право», «інтеграційне право» тощо. Більш того, саме синергетика, як теорія самоорганізації складних систем [6] і герменевтика, як область методології, що об'єднує практично зорієнтовані методи тлумачення юридично значимих текстів [7] стають не тільки методологічними корелятами в сучасному правознавстві, а набувають своєї об'єктивізації та актуальності, а також конотаційної могутності і потенціалу «завдяки глибинному взаємному зв'язку між собою, що виникає між інноваційною синергетикою та юридичною герменевтикою, однією з базових традицій правової думки, оскільки інтерпретаційна складова у всіх сферах права і соціального проектування опосередковує синергічну взаємодію суб'єктів соціального конструювання» [8, с. 34]. Звідси бачаться нові можливості, нові нормативні горизонти та управлінські потенціали у поглибленні зв'язків між двома досліджуваними нормативними системами, що будуть позитивно та продуктивно впливати не тільки на їх подальший розвиток, а й на вдосконалення, впливаючи на появлення нових форм взаємодії та співробітництва національних держав з їх міжнародною спільнотою.

Резюмуючи викладене вище, можна дійти наступних висновків:

- зростання особливої ролі і значення конституційного права держав світу в умовах глобалізації детерміновано не тільки тим, що воно виступає основоположною, фундаментальною та єдиною профілюючою галуззю національного права, і лежить в основі формування, функціонування та розвитку демократичної правової державності, а й тим що воно напряду вступає у взаємодію з загальним міжнародним правом, створюючи системний правовий комплекс, що одночасно здійснює вплив і детермінує розвиток та вдосконалення державних правових систем і міжнародної правової системи;

- процеси функціонування і розвитку конституційного права в період глобалізації базуються на його процесах колаборації з загальним міжнародним правом, що об'єктивують, актуалізують, контекстуалізують і викликають системну і комплексну інтенсифікацію процесів взаємодії, взаємного впливу, детермінації,

конвергенції та синергізації національних і міжнародної правових систем, – але, насамперед, національного конституційного права і загального міжнародного (міжнародного публічного і міжнародного приватного) права;

- дослідження параметральних засад розвитку і вдосконалення конституційного права як основоположної галузі системи національного права і системи національного законодавства в умовах правової глобалізації доводить існування низки факторів-взаємозв'язків, що обумовлюють генетичні комунікації між національним конституційним і загальним міжнародним правом, що впливають на посилений розвиток і вдосконалення цих двох на перший погляд автономних правових систем, причому такі процеси носять об'єктивний характер;

- основоположні тенденції конституціоналізації та інтернаціоналізації детермінує та формує системні зв'язки синергетичної та герменевтичної властивості, що виникають між національним конституційним та загальним міжнародним правом, бо саме наведені тенденції викликають до життя формування та виникнення нового соціального конструкту у вигляді глобальної правової системи в основі якої лежить конституційне право держав та загальне міжнародне право, елементами якої сьогодні виступають «міжнародне конституційне право», «інтеграційне право» тощо.

Список використаних джерел:

1. Алмохаммед Мутана Аббас Абд Алказим. Взаємодія конституційного та міжнародного права в умовах глобалізації: автореф. дис. канд. юрид. наук. Спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Маріуполь, 2015. 20 с.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118. (дата звернення: 4.12. 2022).
4. Рабинович П.М. Основы общей теории права и государства: учеб. пособ. Харьков: Консум, 2005. 317 с.
5. Львова Є.О. Державний суверенітет і глобальний конституціоналізм: проблеми співвідношення. URL: file:///C:/Users/Nvamu_pr_2012_1_20.pdf. (дата звернення: 4.12. 2022).
6. Синергетика. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>. (дата звернення: 4.12. 2022).
7. Герменевтика. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=29338. (дата звернення: 4.12.2022).
8. Синергетика и герменевтика в правоведении и социально-правовом регулировании: монограф. / под ред. А. Н. Кокотова, И. П. Малиновой. М.: Норма; Инфра-М, 2020. 216 с.

КОНЦЕПЦІЯ «ЖИВОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ» ТА ЙОГО ВЗАЄМОДІЯ З «ОРИГІНАЛІЗМОМ»

Колесниченко Нікіта Олегович

ORCID ID: 0000-0003-2316-3139

здобувач вищої освіти II рівня 1 року навчання юридичного факультету
Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Науковий керівник: Кравчук Володимир Миколайович

канд. юрид. наук, доцент, професор кафедри конституційного,
адміністративного та міжнародного права

Волинський національний університет імені Лесі Українки, Україна

Конституціоналізм як соціально-правовий феномен, слушно зауважувала науковець Крусян А.Р., - належить до тих фундаментальних цінностей світової культури, які людство удосконалює протягом всієї його історії [1, с. 9]. Існують різноманітні моделі та концепції, проте дотепер мало уваги приділялось так званому «живому конституціоналізму», який тісно пов'язаний із конституційною інтерпретацією та концепцією «оригіналізму». Усе вищевикладене обумовлює актуальність даного дослідження.

Щодо самого поняття «конституціоналізму», то Крусян А.Р., провівши історико-теоретичний аналіз сучасного конституціоналізму, дослідивши його гносеологічні витоки і теоретичні підходи, тлумачить конституціоналізм як теорію, ідеологію і практику обмеження (самообмеження) публічної влади на користь громадянського суспільства, прав, свобод та інтересів особи [1, с. 73].

В Україні, зауважують суддя КСУ В. Кичун та професор І. Оніщук, Конституційний Суд України формує та розвиває теорію конституціоналізму через правові позиції на основі офіційного тлумачення Конституції України, шляхом перевірки законів та інших нормативно-правових актів [2, с. 57].

Таким чином, конституціоналізм тісно пов'язаний із тлумаченням конституції. Як зазначає науковець В. Гончаров, світовій науці відомі такі підходи до тлумачення юридичних норм: а) суб'єктивні та об'єктивні; б) статичні (в англійській традиції — «оригіналістичні») та динамічні (в англійській традиції — «неоригіналістичні») [3, с. 63].

Перший поділ характерний здебільшого для континентальної юридичної літератури, другий — для американської [3, с. 63].

«Оригіналізм» є назвою низки вчень, спільним для яких є твердження, що законодавчий текст на момент його створення має деяке фіксоване (статичне) значення і саме це значення повинно бути застосоване під час вирішення справи. Його антиподом є неоригіналізм (інколи неоригіналістів називають прихильниками «живої» конституції), який наполягає на «рухливості» (динамічності) смислів правових приписів [3, с. 63].

Саме в контексті американської традиції конституціоналізму варто звернути увагу на концепцію «живого конституціоналізму».

Доктор юриспруденції Метью В. Камфуїз вказує, що живий конституціоналізм, який іноді називають неоригіналізмом, є протилежним оригіналізму поглядом, згідно з яким суди повинні виходити за межі набору посилань (норм/стандартів), які викладені або явно мають на увазі в писаній Конституції, і «застосовувати норми,

які не можна знайти в чотирьох кутах документа». Значення Конституції, таким чином, не обмежується намірами розробників, а «має розвиватися шляхом тлумачення» відповідно до сучасних стандартів [4, с. 49].

М. В. Камфуїз посилається на Юридичний словник Блека, який, своєю чергою, визначає її як: «([виникла в 1968 році) доктрина, згідно з якою Конституція повинна тлумачитися і застосовуватися відповідно до мінливих обставин і, зокрема, зі змінами в соціальних цінностях» [4, с. 49].

Ключовим аспектом цієї доктрини є те, що тлумачення Конституції більше не зосереджується на тому, що вона спочатку означала, а скоріше на тому, що вона повинна означати відповідно до мінливих стандартів суспільства [4, с. 49].

Оскільки Конституція є живим документом, її зміст може змінюватися відповідно до зростаючих потреб суспільства. Тому Конституція «повинна черпати свій зміст з еволюціонуючих стандартів доброчесності, які знаменують прогрес зрілого суспільства» [4, с. 49-50].

Професор Лоуренс Б. Солум, теоретик права та конституціоналіст, зауважує, що сучасні теоретики продовжують використовувати словосполучення «живий конституціоналізм» у найрізноманітніших значеннях, і посилається на професора Нельсона Лунда, який охарактеризував «живий конституціоналізм» як погляд, згідно з яким «обсяг конституційного права визначається значною мірою суддівським сприйняттям сучасних суспільних звичаїв» [5, с. 1259].

Професор Г. Едвард Уайт охарактеризував «живий конституціоналізм» як теорію, згідно з якою Конституція є «адаптивним документом, який реагує на мінливі соціальні та економічні умови за допомогою змін у судовій інтерпретації її основних положень тексту» [5, с. 1259].

Професори Нельсон Теббе і Роберт Цай припустили, що «живий конституціоналізм» не може бути чітко визначений, окрім як шляхом протиставлення оригіналізму: «Живий конституціоналізм важко визначити; його часто описують просто як протиставлення оригіналізму». [5, с. 1259].

Тим не менш, на основі позиції Джека М. Балкіна, професора Єльської юридичної школи, можливо зробити висновок, що приписи конституції можуть бути розпливчати, суперечливими, містити прогалини тощо. Для того, щоб конституція була застосовуваною, недостатньо її просто тлумачити – неминучою необхідністю є розвиток доктрини, прийняття законів та будівництво відповідних інститутів, які цю конституцію застосовуватимуть і тлумачитимуть. Тобто концепція «живого конституціоналізму» (англ. Living Constitutionalism) тісно пов'язана із т.зв. «конституційним будівництвом» (англ. constitutional construction) [6, с. 559-560].

На відміну від багатьох інших дослідників (зокрема, вищезгаданих) Джек М. Балкін не протиставляє оригіналізм та живий конституціоналізм: перший вимагає тлумачення Конституції відповідно до первісного значення/смыслу/наміру (англ. original meaning), тоді як живий конституціоналізм заповнює той простір, який витлумачити відповідно до первісного значення неможливо, – тобто стосується конституційного будівництва. Відтак, оригіналізм та живий конституціоналізм органічно взаємопов'язані та доповнюють один одного [6, с. 560].

Невірно припускати, що «первісний зміст» оригіналізму (який може змінюватись із текстом конституції) та «конституційне будівництво» живого конституціоналізму (яке може змінюватись із доктриною та практикою) не перетинаються. Прогалини, колізії, неточності та інші недоліки оригінальної конституції можливо подолати як через доктрину, так і через розбудову інститутів або судову практику чи внесення змін до Основного закону. Це є особливістю, а не

недоліком чи помилкою системи [6, с. 560-561].

При цьому наукова доктрина, як і судова практика, може змінитися або втратити актуальність, поправки і зміни до конституції – скасовані. Усе це може статися як одночасно, так і окремо один від одного, і саме в цьому проявляється взаємодія оригіналізму та живого конституціоналізму [6, с. 561].

Концепція «живого конституціоналізму» передбачає, що не тільки судова, а й інші гілки влади розвивають та розбудовують конституціоналізм. Суди, будучи інститутом, який як ніхто інший реагує на суспільні зміни, легітимізують, оформлюють та доповнюють результати діяльності інших гілок влади, доповнюючи при цьому й наукову доктрину. Інші гілки влади, у свою чергу, продовжують розбудовувати державу на основі обґрунтувань, запропонованих судовою владою [6, с. 561-562].

Тому Д. М. Балкін переконаний, що «живий конституціоналізм» варто розуміти і як сукупність доктрин, і як сукупність нових нормативних актів та інститутів на підтримку цій доктрині. При цьому «живий конституціоналізм» пояснює, як відбуваються зміни, і пояснює, чому цей процес є легальним та легітимним, або більш легальним та легітимним за інші [6, с. 561-562, 566].

Концепцію «живого конституціоналізму» можна вважати частиною механізму стримування і противаг, а також засобом підтримки первісних положень конституції. Д. М. Балкін констатує, що «той факт, що Конституція в наших руках, а не лише в руках суддів, є причиною того, чому ми маємо живу Конституцію» [6, с. 614].

Висновки. На основі усього вищевикладеного, «живий конституціоналізм» можливо визначити як тісно пов'язану із концепцією оригіналізму теорію, ідеологію і практику (само)обмеження публічної влади на користь громадянського суспільства, прав, свобод та інтересів особи через конституційне будівництво шляхом безперервної взаємодії судової та інших гілок влади, доктрини і практики, держави та суспільства в питанні тлумачення Основного закону, зміни та розвитку його приписів, з огляду на суспільні, культурні та ціннісні зміни.

Список використаних джерел:

1. Крусян, А.Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія / А.Р. Крусян. — К. : Юрінком Інтер, 2010. — 560 с.
2. Кичун В., Оніщук І. Конституціоналізм як зміст механізму застосування Конституції України. Вісник Конституційного Суду України. 2021. № 5. С. 50-58.
3. Гончаров В. Від старої теорії тлумачення до нової: основні виклики та рішення. Філософія права і загальна теорія права. 2014. № 1–2. С. 53-69.
4. Camphuis, Matthew W. How Absolute Truth and Relative Truth Inform Originalism and Living Constitutionalism. Trinity L. Rev. 2018. №24. С. 43-56.
5. Solum, Lawrence B. Originalism versus living constitutionalism: The conceptual structure of the great debate. Northwestern University Law Review 2018. №113. С. 1243-1296.
6. Balkin, Jack M. Framework originalism and the living constitution. Northwestern University Law Review. 2009. №103. С. 549-614.

МІЖНАРОДНІ ДЕРЖАВНІ ОБ'ЄДНАННЯ: ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Немченко Назар Володимирович

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко О.С.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
загальноправових дисциплін юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

На разі, в сучасному світі найбільш організованою формою діяльності та існування суспільства є держава. Діяльність та функції держави повинні бути спрямовані на забезпечення прав та свобод людини. До того ж, сучасна держава повинна бути правовою, соціальною та демократичною. Але, окрім відокремлених держав, стають доволі поширеними міждержавні об'єднання, функції яких теж здебільшого соціального характеру та здебільшого поширені власне на забезпечення прав та свобод людини. Такі міждержавні об'єднання існують у доволі різноманітних формах та з різною функціональною спрямованістю [2]. Тому в межах теми нашого для нас особливо важливо з'ясувати поняття міждержавних об'єднань та їхнє значення для сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу, на нашу думку, доцільно почати із визначення поняття міждержавних об'єднань. Отже, під державними об'єднаннями слід вважати, союз держав, у рамках якого існують загальні державні чи наддержавні органи, а держави, що об'єднуються добровільно, зберігають свій суверенітет у повному обсязі [1]. Прикладами таких міжнародних державних об'єднань є: Європейський Союз, Організація Об'єднаних Націй, Європейське Економічне Співтовариство та багато інших. До того ж, важливо зазначити, що держави, вступаючи в міждержавні об'єднання не повинні змінювати свій наявний державний лад та адміністративно-територіальний устрій [2]. Тобто, міждержавне об'єднання держав можна назвати відповідним об'єднанням правових систем світу. В першу чергу, причиною створення таких об'єднань є глобалізаційні процеси, які з високою активністю відбуваються у нашому сучасному світі. Відповідно для вирішення глобальних, масштабних проблем людства й було створено глобальні міждержавні організації, які б спільними зусиллями вирішували питання, наприклад, у сфері екології, безпеки та оборони держав, основні нюанси процесу забезпечення прав та свобод людини та громадянина як на національному так й на міжнародному рівнях [3].

Важливо зазначити, що науковці виокремлюють навіть ознаки міжнародних державних об'єднань. До таких ознак слід віднести: 1) функціонування у відповідності з загальновизнаними міжнародно-правовими принципами і нормами та в межах, визначених установчими договорами; 2) наявність таких елементів як суб'єкти міжнародного права (насамперед держав); наявність постійних зв'язків між суб'єктами права, що виникають завдяки їх діяльності та проявляються через міжнародні правові відносини; 3) наявність міжнародно-правових норм та інших правових засобів їх впорядкування; 4) наявність мети функціонування такої правової системи – досягнення міжнародного правопорядку [4].

Утворення міждержавних організацій, на нашу думку, принаймні в теорії, є

доволі ефективним механізмом впливу на сучасні держави, які вирішили не дотримуватися встановлених принципів побудови світу. Але, як бачимо на практиці, навіть, на разі, на прикладі України, яка стала епіцентром подій у світі внаслідок повномасштабного вторгнення Російської Федерації на території нашої держави та початку війни в 2022 році, що міжнародні механізми впливу не є ефективними. Тому, виходячи з цього, сучасне політичне та правове товариство опинилося перед новою проблемою пошуку нових засобів та механізмів правового впливу на вже модернізованій міжнародній арені світу [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що міжнародні відносини поширюються світом й знаходять свій зовнішній прояв у створенні між державами відповідного виду союзів, об'єднань, федерацій, які мають доволі різноманітне цільове призначення. Діяльність міжнародних державних об'єднань будь-яких форм обов'язково регламентується відповідними нормативно-правовими актами, які визначають основні напрямки, принципи діяльності такого об'єднання та рівень правосуб'єктності як членів, так і в цілому міждержавного об'єднання.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права: Навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 240 с. Бібліогр.: с. 229–232.
2. Міжнародні об'єднання держав URL: <https://pravo.news/istoriya-derjavi-teoriya/mijnarodni-obednannya-derjav-97536.html>.
3. Взаємодія сучасних правових систем. Співвідношення міжнародного права і внутрішнього права країн світу URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/legal_comparativistics/nm/lec5.html.
4. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. докт. юрид. наук : спец. 12.00.01. Київ, 2005. 32 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ТИМЧАСОВОЇ ОКУПАЦІЇ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Гулько Катерина Олегівна

курсантка факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції,
спеціальність «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Тінін Дмитро Геннадійович

ORCID ID: 0000-0002-8593-1706

майор поліції, старший викладач кафедри тактико спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Введення воєнного стану визначається спеціальним правовим режимом і основою функціонування держави у специфічних умовах. Дані аспекти окреслюють надання відповідним органам державної влади, таким як військові адміністрації, органи місцевого самоврядування та поліцейських більш широкого кола повноважень, потрібних для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, а також тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, що зумовлене такою загрозою.

Однак, основні питання, які пов'язані з функціонуванням населених пунктів у період воєнного стану хоч і зазнали великих змін, але не втрачають свого глобального значення. Саме питання компетенції поліцейського в умовах окупації є одним із таких невід'ємних першочергових питань. У цей період на функціонування поліції впливають, здавалося б, ті ж фактори, що й у мирний час, проте й вони набувають певної специфіки.

Головною метою в такий період являється оптимізація діяльності поліції під час дії воєнного стану, тому законодавцем було винесено на затвердження законопроект №7147 «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України». Зазначимо також, що цей законопроект був прийнятий Верховною Радою 15 березня 2022 року, а наразі готується на підпис Президента України [1].

По перше, відповідно до ч. 1 ст. 39 ККУ, не є кримінальним правопорушенням нанесення шкоди правоохоронюваним інтересам у випадку крайньої необхідності, тобто для відвернення небезпеки, що загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не допустили перевищення меж крайньої необхідності [2].

Слід звернути увагу на той факт, що працівники поліції, які залишилися на території свого обслуговування, а саме на окупованих територіях та продовжують виконувати свої прямі обов'язки зможуть завдати шкоди інтересам держави, особливо в контексті іміджу та пропаганди ворога. Але ж, в першу чергу до повноважень поліції належать:

- виявляти причини та умови, що можуть сприяти вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень та вживає відповідно до меж своєї компетенції заходів для їх усунення чи припинення;
- вживати всі можливі заходи, які спрямовані на усунення загроз життю та

здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли через вчинення кримінального, адміністративного правопорушення;

- вживати заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, що постраждали через кримінальні чи адміністративні правопорушення, нещасних випадків, а також людям, що опинилися в ситуації, яка є небезпечною для їхнього життя чи здоров'я [3].

Досліджуючи тему визначення кола повноважень поліцейських як на національному, так і на міжнародному рівні приходимо до висновку, що дане питання не врегульовано на достатньому рівні. Це пояснюється ознакою можливої наявності правоохоронця сторони конфлікту на тимчасово окупованій території. Однак, при відсутності правоохоронної структури на таких територіях, ця обставина обумовлює зростання злочинності.

Отже, вивчаючи зміст ст. 75 «Основні гарантії» Додаткового протоколу 1 [4] вбачаємо чітко визначений перелік злочинів, які повинні припинятись на окупованій території: «заборонені й будуть залишатися забороненими в будь-який час і в будь-якому місці такі дії, незалежно від того, чиняться вони представниками цивільних чи воєнних органів»:

1) насильство над життям, здоров'ям і фізичним та психічним станом осіб, зокрема:

1.1) вбивство; 1.2) катування всіх видів - фізичні чи психічні; 1.3) тілесні покарання; 1.4) каліцтво;

2) знущання над людською гідністю, зокрема, принижуюче й образливе поводження, примус до проституції чи непристойне посягання в будь-якій його формі;

3) взяття заручників;

4) колективне покарання; і

5) погрози вчинити будь-яку з вищезазначених дій.

На нашу думку, у випадку протидії українським поліцейським на тимчасово окупованій території щодо перелічених вище злочинів не може бути складу кримінального правопорушення, що передбачаються в ст. 111 ККУ. Потрібно зазначити той факт, що перелічені повноваження не містять ніяких ознак шпигунства, надання іноземній державі допомоги у веденні війни.

Відтак, для українців розповсюдженою проблемою виступає наявність місцевих мешканців, не бажання до останнього залишати свої домівки через різноманітні причини. Найрозповсюдженіше ця проблема стосується людей похилого віку, котрі не хочуть покидати свої домівки й переїжджати до більш безпечних міст. До цього ж, багато осіб серед населення турбується про те, що їх житло може бути пограбоване й через це не евакуюються до безпечного місця. Саме тому на нашу думку, на сьогодні необхідно здійснювати роботу з населенням у тому числі й через ЗМІ з метою наголошення на необхідності залишення територій, на яких постійно ведуться бойові дії з метою полегшення діяльності збройним силам України та зменшення ризику втрати цивільного населення [5, с. 6].

Висловлюючи власну точку зору приходимо до висновку, що притягати до кримінальної відповідальності відповідно до ст. 111 ККУ лише через факт того, що працівник поліції продовжує виконувати свої обов'язки та повноваження щодо благоустрою, підтримки національної безпеки, допомоги громадянам не є правильним. В цей же час, якщо поліцейський використовує наявні адміністративні та матеріально-технічні ресурси для допомоги та сприяння діям окупантів, то в такий спосіб правоохоронні органи мають кваліфікувати це як Державну зраду.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до законів України "Про Національну поліцію" та "Про Дисциплінарний статут Національної поліції України" з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73909.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 09.12.2022).
3. Повноваження поліції. Стаття 23. Основні повноваження поліції. URL: <https://police.kiev.ua/kodeksi-ta-zakoni/pro-natsionalnu-politsiyu/97-4-povnovazhennya-politsiji> (дата звернення 09.12.2022).
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1), від 08 червня 1977 року (995_c23). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 09.12.2022).
5. Тінін Д., Антипова А. ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИБОРУ ПОРЯДКУ ТА СПОСОБУ ВЕДЕННЯ БОЮ В УМОВАХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ. Молодий вчений. 2022. № 8 (108). С. 5–7. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-8-108-2> (дата звернення: 09.12.2022).

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЩОДО ДІЯЛЬНОСТІ У КОСМІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Атауш Анастасія Євгенівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Степаненко К.В.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Незважаючи на те, що доктрина кінця XX ст. дедалі більше схилялася до концепції автономізації галузевої відповідальності, загальні становища галузі відповідальності у міжнародне право, що стосуються кваліфікації правопорушень, видів і форм відповідальності, випадків звільнення з відповідальності, застосовні й до космічного права.

Відповідно до Договору про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, держави-учасниці несуть міжнародну відповідальність за національну діяльність у космічному просторі, включаючи Місяць та інші небесні тіла, незалежно від того, чи здійснюється він урядовими органами чи неурядовими юридичними особами, та за забезпечення того, щоб національна діяльність проводилася відповідно до положень, що містяться в цьому Договорі [1].

Космічна діяльність суб'єктів міжнародного права підпорядкована імперативам основних принципів міжнародного права, відповідно до яких до найтяжчих міжнародних правопорушень (злочинів) належать [3]:

- розв'язування та ведення військових дій у космосі (Договір про космос 1967 р.);
- використання космосу для ведення військових дій проти Землі (Конвенція про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1977 р.);
- мілітаризація космосу – випробування ядерної зброї, розміщення на небесних тілах баз та споруд військового характеру; виведення на навколосезонну або близькомісячну орбіти об'єктів зі зброєю масового знищення (Московський договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою 1963 р., Договір про космос 1967 р., Угода про Місяць 1979 р.);
- військове чи будь-яке інше використання засобів впливу на космос, яке може мати широкі, довгострокові чи інші серйозні наслідки, як способи руйнування, завдання шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі (Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого впливу 1977 р.).

У цих та аналогічних випадках винні держави або міждержавні організації несуть відповідальність нематеріального та матеріального характеру, пов'язану із застосуванням як збройної сили, так і інших способів обмеження суверенітету та доповнену відповідальністю фізичних осіб, що персоніфікують державу [5].

Інші дії можна як делікти, що у результаті порушення інших, ніж основні принципи, норм міжнародного права. Деліктом є дії, що порушують положення Конвенції про реєстрацію 1975 р. (наприклад, неповідомлення Генеральному

секретареві ООН та міжнародному співтовариству відомостей про експедиціях на небесні тіла; не реєстрація запущеного в космос об'єкта; ненадання МАГАТЕ відомостей про аварію та можливе зараження матеріалу) [4].

Ще одна категорія діянь характеризується наявністю шкоди, але заподіяної без наміру внаслідок діяльності, не забороненої міжнародним правом. Обов'язок відшкодування збитків і в цьому випадку не заперечується, але стосується лише відшкодування завданих збитків і не обтяжується санкціями.

Питання відшкодування збитків від космічної діяльності детально регламентуються Конвенцією про міжнародну відповідальність за шкоду, заподіяну космічними об'єктами (Москва – Лондон – Вашингтон, 29 березня 1972 р.) [2]. Відповідно до цієї Конвенції, держава, що запускає, несе відповідальність за виплату компенсації за шкоду, заподіяну її космічним об'єктом на поверхні Землі або повітряному судну в польоті. Разом з тим якщо в будь-якому місці, крім поверхні Землі, космічному об'єкту однієї держави, що запускає, завдано шкоди космічним об'єктом іншої держави, що запускає, то останнє несе відповідальність тільки у разі, коли шкода заподіяна з її вини або з вини осіб, за яких вона відповідає. Вихідним документом, за яким потерпіла держава може порушити питання про відшкодування шкоди державі, що запускає, є претензія про компенсацію шкоди. Зазвичай вона пред'являється дипломатичними каналами протягом року з дати заподіяння шкоди [3].

Звільнення від відповідальності надається тією мірою, якою держава, що запускає, доведе, що збитки зменшилися повністю або частково результатом грубої недбалості або дії або бездіяльності, вчинених з наміром завдати шкоди, з боку держави-позивача або фізичних або юридичних осіб, яких вона представляє. Однак звільнення від відповідальності не надається у випадках, коли шкода стала результатом діяльності держави, що запускає, яка не відповідає міжнародному праву, включаючи, зокрема, Статут ООН та Договір про принципи діяльності держав з дослідження та використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла [5].

Певною мірою можна говорити про пов'язаний з галуззю космічного права інститут кримінальних злочинів міжнародного характеру. Принаймні, два склади можна вважати сформованими – присвоєння і наступна контрабанда метеоритів і яскраво виявилось у зв'язку з аварією «Колумбії» в 2003 р. «космічне мародерство, тобто присвоєння частин космічного об'єкта, що впали на Землю після мети з метою [4].

До Угоди про Міжнародну космічну станцію 1998 р. вводиться нове для космічного права поняття – кримінальна відповідальність космонавтів (за Угодою – «персоналу») за неправомірні дії на орбіті, що особливо зачіпають життя чи безпеку громадянина іншої держави-партнера або завдають шкоди орбітально [3]. При визначенні кримінальної юрисдикції враховується, як впливає із змісту ст. 22 зазначеної Угоди, не місце скоєння злочину – усередині або поза орбітальним елементом, що належить державі національності фізичної особи, а її громадянство. Як виняток може бути поставлене питання про здійснення кримінальної юрисдикції потерпілою державою на його прохання.

Особливості інституту відповідальності у галузі космічного права обумовлені особливими характеристиками космосу, насамперед – визнання його території зоною особливого ризику як щодо Землі, так і щодо космічних об'єктів, що знаходяться в ньому.

В даний час міжнародних та інших конфліктів у зв'язку із застосуванням

розглянутих раніше договорів не виникало, що свідчить про достатність нормативного регулювання.

Список використаних джерел:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла від 27 січня 1967 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480.
2. Конвенція про міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами від 29 березня 1972 р. // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126.
3. Космічне право України: Збірник національних і міжнародних правових актів / Упоряд.: І.П. Андрушко, О.В. Беглий; Відп. ред. Н.Р. Малишева та Ю.С. Шемшученко. 3-тє вид., перероб. та допов. Київ : Юрінком Інтер. 2001. 352 с.
4. Репецький В.М. Міжнародне публічне право: Підручник 2-не вид. –«Знання» м. Київ. 2012. 437 с.
5. Сироїд Тетяна Леонідівна. Міжнародне публічне право: Навчальний посібник. Харків: ТОВ «Прометей-Прес». 2005. 244 с.

ПОМИЛКИ БАНКІВ, КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ ТА ІНШИХ МІКРОФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СУДОВИХ СПРАВАХ ПРО СТЯГНЕННЯ КРЕДИТНИХ БОРГІВ

Стинько Вероніка Дмитрівна

студентка магістратури юридичного факультету

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

В умовах сьогодення проблематика щодо розв'язання банківських спорів є найбільш популярною, адже категорія кредитних (банківських) справ є найскладнішою у юридичній практиці, оскільки при захисті прав та інтересів клієнта обов'язково треба застосовувати актуальну судову практику Верховного Суду, яка допоможе в майбутньому боржнику захистити свої права від неправомірних вимог банків, колекторських компаній або інших мікрофінансових організацій (далі – МФО).

1. ВІДСУТНІСТЬ ОРИГІНАЛІВ ДОКУМЕНТІВ ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ

Банки, колектора, МФО знаючи, що вони не мають оригіналів документів за кредитним договором, договором іпотеки чи поруки, все одно подають позови до судів. Тому на стадії розгляду справи відповідачі (боржники) обов'язково повинні подати до суду клопотання про витребування оригіналів документів, оскільки якщо буде встановлено факт того, що оригінали відсутні, то правовідносин між сторонами теж відсутні, а відповідно відсутній і борг.

Вищезазначені дії про перспективність витребування підтверджується постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13.05.2020 р. у справі № 219/1704/17, де Верховний Суд дійшов висновку, що «...Посилання банку на наявність роздрукованого розрахунку заборгованості за договором як на підставу задоволення позовних вимог є необґрунтованими, оскільки сам розрахунок, виписка по рахунку та довідки про відкриття кредитного рахунку та умови кредитування є внутрішніми документами банку та не містять відомостей, що дозволили б суду перевірити, чи видавалася кредитна картка, на який строк, правильність нарахування відсотків позивачем, а також, за відсутністю оригіналу самого договору, зробити висновок, що ця заборгованість виникла саме внаслідок порушення відповідачем умов кредитного договору б/н від 20 травня 2008 року, та неможливо встановити, які саме умови спірного договору порушені відповідачем.

Вирішуючи спір по суті, суд апеляційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що позовні вимоги банку є доведеними та з відповідача підлягає стягненню кредитний борг, оскільки банком не доведено існування між сторонами кредитних правовідносин за договором від 20 травня 2008 року на умовах, зазначених у позові, а тому такі вимоги не підлягають задоволенню» [1].

2. ПОМИЛКИ У РОЗРАХУНКАХ ЗАБОРГОВАНOSTІ

Основним документом, що додається до позовної заяви, є розрахунок заборгованостей, у якому має бути зазначений період заборгованостей, зазначені цифри, згідно з якими нараховується відсоткова ставка/тіло кредиту та на підставі яких суд надалі встановлює факт порушення кредитних зобов'язань та фактичний рівень заборгованості, тому цей документ є ключовим у розрізі позовної заяви. Вивчаючи розрахунок заборгованостей, потрібно детально розібратися чи є в ньому помилки, наприклад, часто бувають випадки, коли зазначений документ складено не уповноваженою на те особою, або ж у розрахунку заборгованості підпис стоїть тільки

на останній сторінці, хоча документ, наприклад, складається з 5-10 сторінок, водночас невідомо хто підписав його, отже, суду треба на це вказати і приділити цьому належну увагу під час розгляду справи.

Це підтверджується постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.02.2020 р. у справі № 263/5853/13-ц, де ОСОБА_3 подала касаційну скаргу на постанову апеляційного суду, де вона просить скасувати постанову апеляційного суду та ухвалити нове рішення про відмову у задоволенні позову. У доводах щодо касаційної скарги міститься таке: «...Відповідачі у відзиві на апеляційну скаргу зазначали на те, що розрахунок заборгованості не містить формули, відповідно до якої проведено розрахунок. Незрозумілим є нарахування відсотків....Банком також нараховано 27 %, що не передбачено у договорі. Апеляційний суд безпідставно визнав законним нарахування подвійної процентної ставки, яка не передбачена в договорі та тарифах банку, що містяться у додатку № 3 до кредитного договору». «...Апеляційний суд не дав оцінки розрахунку заборгованості, підготовленому відповідачами, проте банк не надав розрахунку заборгованості з урахуванням закінчення шестимісячного строку пред'явлення позову до поручителів для стягнення періодичних платежів за договором кредиту. Необхідність такого розрахунку вказана у постанові Великої Палати Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 408/8040/12... Касаційну скаргу ОСОБА_3 задовольнити» [2].

3. ПРОПУСК СТРОКУ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ

Стаття 257 Цивільного кодексу України регламентує, що загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки, а згідно з ч. 2 ст. 258 Кодексу позовна давність в один рік застосовується, зокрема, до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені) [5], тому в розрахунках заборгованостей потрібно звертати увагу на цей термін, якщо він пропущений, то доцільно подати до суду відповідну заяву, де потрібно просити застосувати позовну давність у справі. Якщо термін дійсно пропущено, то це є підставою для відмови в позові фінансової установи чи банку.

Наприклад, у справі № 494/366/19 постанова Верховного Суду у складі постійної колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.01.2021 р. АТ «КБ «Приват Банк» подав до Верховного Суду касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції та на постанову апеляційного суду. Суд зробив висновок, що «...суди вірно визначились з моментом перебігу позовної давності за вказаним кредитним договором - з моменту коли банк міг та повинен був дізнатись про порушення свого права на повернення кредиту, та вірно визначили, що перебіг позовної давності почався з моменту останнього платежу ОСОБА_1 по кредиту, тобто з 15 грудня 2015 року.

Встановивши, що останній платіж на погашення кредитної заборгованості ОСОБА_1 внесла 15 грудня 2015 року, а з позовом до суду банк звернувся 22 березня 2019 року, суди дійшли правильного висновку про пропуск позивачем позовної давності, про застосування якої заявлено відповідачем у справі» [3].

4. НЕНАДАННЯ ПОВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У СПРАВІ

Банки, колектора, МФО, звертаючись до суду, не надають інформацію про те, що в рамках кредитних правовідносин вже було реалізовано майно (наприклад заставний автомобіль чи іпотечне майно), тому Вам, як боржникам, якщо стало відомо про те, що дійсно за рахунок боргу вже було стягнуто майно, то про це потрібно обов'язково вказувати суду, бо на суму майна, яке забрали (заставного чи іпотечного), має бути зменшено суму позовних вимог.

Позиція Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати

Касаційного цивільного суду по справі № 2-6460/11, постанова від 02.06.2021 р., така: «Установивши, що на час перевірки апеляційним судом законності та обґрунтованості рішення суду першої інстанції, визначений позивачем розмір заборгованості за кредитним договором зменшився до 323 260,91 грн, зокрема за рахунок грошових коштів, виручених від реалізації предмета застави, апеляційний суд безпідставно не розглянув можливості приведення, визначеного у рішенні суду розміру заборгованості за кредитним договором, у відповідність до її фактичного показника, визначеного у суді апеляційної інстанції представником АТ «Ощадбанк», що підтверджується наданим до апеляційного суду розрахунком заборгованості за кредитним договором, відповідно до якого заборгованість позичальника по тілу кредита становить 323 260,91 грн.» [4]. Касаційну скаргу задоволено частково, було постановлено зменшити розмір заборгованості за кредитним договором.

Аналізуючи чотири найпоширеніші помилки банків, колекторських компаній та інших МФО, у будь-якому випадку, якщо вони порушують законодавство і не дотримуються умов кредитного договору, то споживач фінансової послуги може, за відповідних правових підстав, звернутися до суду з позовом чи зустрічним позовом для захисту своїх прав. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України, за наявності підстав на те, споживачі фінансових послуг можуть обрати такі способи захисту своїх прав, як подання позову про визнання недійсним кредитного договору; про визнання виконавчого напису нотаріуса щодо стягнення кредитної заборгованості таким, що не підлягає виконанню; про зобов'язання вчинити певні дії (наприклад, здійснити перерахунок заборгованості або повернути надмірно сплачені кошти на рахунок споживача); про зобов'язання утриматися від певних дій; про відшкодування моральної шкоди за наявності такої тощо [5]. Якщо людина дізналася, що їй продовжують незаконно нараховувати борги за кредит, важливо своєчасно звернутися за правовою допомогою.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 13.05.2020 р. у справі № 219/1704/17 (Постанова) (2020). Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89251380>.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 19.02.2020 р. у справі № 263/5853/13-ц (Постанова) (2020). Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87793692>.
3. Постанова Верховного Суду у складі постійної колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 15.01.2021 р. у справі № 494/366/19 (Постанова) (2021). Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94194418>.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.06.2021 р. у справі № 2-6460/11 (Постанова) (2021). Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97700595>.
5. Цивільний кодекс України (Кодекс України, Закон, Кодекс). № 435-IV (2003). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

ПРАВО НА ЕВТАНАЗІЮ

Порохня Дар'я Олександрівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Орлова О.О.

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Ми живемо швидкоплинному світі, який змінюється кожної секунди. Разом з ним змінюється все людство та рівень життя. Завдяки цьому розширюються права та можливості людини, які провокують започаткування нового покоління прав. Великим вкладом в існування людей є саме запровадження прав та їх юридичне закріплення. Як стверджує Ю. Шемшученко: «Права – історично мінлива категорія, яка еволюціонує разом із суспільством та державою».[1] В XXI столітті відбувається стрімкий розвиток та становлення четвертого покоління прав людини, яке пов'язує з новітніми відкриттями у сфері медицини та генетики. До переліку новітніх людських прав належать: евтаназія, зміна статі, трансплантація органів, клонування, одностатеві шлюби, штучне запліднення, вільна від дитини сім'я, незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами, використання віртуальної реальності, доступ до Інтернету. Проблема регламентації цих прав поставила гостре питання у багатьох країнах світу та суперечність між науковцями, медиками та філософами щодо запровадження цих прав.

В 1996 році А.П.Семітко запропонував виділити четверте покоління прав людини, до яких, на його думку, слід віднести право на аборти та евтаназію, які стали найбільш дискусійними серед вчених [2]. Розглядаючи саме право на евтаназію виникає дуже багато розбіжностей та питань. Багато науковців займалися питанням регламентації та взагалі потреби права на евтаназію. Серед них можна виділити таких, як О. Авиамова, А. Б. Венгерова, Ю. А. Дмитрієва, О. Жидкова, Я. В. Лазур, Н. Б. Мушак, Ф. М. Рудінський, А. П. Семітко, М. П. Тиріна, Д. М. Шебаніц та ін. Наукові роботи цих людей свідчать про актуальність даної теми на сьогодення.

Евтаназія (від грец. е – добре + tanatos – смерть) буквально означає «хороша, легка смерть». Вона може здійснюватися у таких двох формах як активна та пасивна [3]. Під активною евтаназією (метод наповненого шприца) мається на увазі здійснення лікарем дій, свідомо і безпосередньо спрямованих на спричинення смерті пацієнта. Тобто активній евтаназії є місце тоді, коли пацієнт потребує застосування спеціальних засобів для прискорення смерті. До пасивної евтаназії (метод відкладеного шприца) відноситься бездіяльність оточуючих, відмову від підтримуючого життя лікування, коли воно або припиняється, або взагалі не призначається, за виключенням того, що зменшує біль.

Говорити про дозвіл позбавлення життя на вимогу пацієнта почали говорити ще у ХХ столітті. Це можна пов'язати з тим, що зростає цінність людського життя, відбулася переоцінка критеріїв його якості. Разом з цим активно повстало питання впровадження цього права в законодавство різних країн та входження його до числа міжнародних нормативно-правових актів. Такі нормативно-правові акти, як Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. (зі змінами), Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р., Конвенцією Ради Європи 1997 р., «Конвенція по захисту прав та достоїнств

людини в зв'язку з застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція по правах людини і біомедицині» мимоволі мають відношення до еутаназії, адже ними регулюється право на життя.

Станом на сьогодні еутаназію практикують в таких країнах світу, як Данія, Бельгія, Іспанія, Нова Зеландія, Франція, понад 20 штатах Америки та Австралія. В Україні наразі еутаназія заборонена, хоча неодноразово були спроби висування законопроектів. До прикладу, на початку 2021-го про легалізацію еутаназії та асистованого самогубства говорив і перший заступник Голови Верховної Ради Руслан Стефанчук. А у 2008 році адвокатка Яна Триньова написала власний законопроект. Католицька церква апелює до авторитету Бога й послуговується поняттям святості людського життя. Також окрім етичної та релігійної складової, з'являється питання економічного характеру, яке пов'язане з недостатнім прибутком для утримання невиліковно хворої людини.

Проаналізувавши вище сказане, можна дійти до того, що немає єдиної думки стосовно того потрібна еутаназія, чи ні. А питанням легалізації повинні займатися можновладці, попередньо дізнавшись думки населення.

Список використаних джерел:

1. Оніщенко Н. М. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні. Київ, 2007. 424 с.
2. Ворона В. А. Право на еутаназію як складова права людини на життя. *Право України*. 2010. № 5. С. 199-205.
3. Хімченко С. А. Доктринальні підходи до проблеми легалізації в Україні. Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. Одеса, 2010. № 55. с. 225-233.

ПРАВОЗАСТОСОВНІ ПОМИЛКИ ТА ЇХ ВИДИ

Безугла Аліна Петрівна

студентка I курсу Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Мінакова Є.В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Однією з особливостей правової системи України за останні декілька років є створення, прийняття та підписання нормативно-правових актів. Але, на жаль, не всі вони мають потрібний вигляд, високу якість та не всі складені за відповідними вимогами, це і є причиною з'явлення недоліків у правовому регулюванні, які заважають реалізації прав суспільства та низької оцінки суспільством чинної правової бази. Такими помилками являються: думлювання, упущення, прогалини, колізії, мовностилістичні помилки, конкуренції.

Дуже багато вчених висловлюється по-різному та кожен має свою думку і звичайно вона є правильною. Найпершим цю проблему почав досліджувати видатний давньогрецький філософ Аристотель. Цьому дослідженню він присвятив трактат "Про софістичні спростування" та почав називати помилки "логічними видами софістичних роздумів". Підставою помилок вчений вважав порушення правил логічних операцій та неправильне вживання словесних фраз.

Французький філософ Дені Дідро говорив: "якщо першопричина полягає у помилковості людей чи неправильно визначених ідеях, то джерело істини повинно знаходитися у правильно визначених ідеях. Помилкова думка – помилка розуму, яка схиляє до помилкового судження".

О. К. Сухотін зазначає, що "помилка може виконувати важливу пізнавальну роль і більш важливу, більш пізнавальну, ніж навіть істинна. Часто виявляється, що і помилки здатні допомогти науці та увійти в долю співучасником продуктивного пошуку".

Дослідивши думки цих вчених, можна зробити висновок, що **помилка** - це результат неправильного ходу думок, неправильної дії, вчинок, що не досягає поставленої мети. **Помилка** - завжди відступ від норми, ідея протилежна правильному, здійснена ненавмисно.

На сьогоднішній день, немає жодних точних рамок для розуміння правозастосовних помилок. Багато вчених класифікують правозастосовні помилки по-різному та в кожного свій список критеріїв, але чимось вони все-таки схожі.

Правозастосовна помилка як різновид юридичної помилки - це втілений у правозастосовному акті результат недотримання суб'єктом правил чи вимог юридичної техніки, правил української мови, законів формальної логіки, що є наслідком неправильного прийняття акта, договору, чи важливого документа.

Види правозастосовних помилок:

1. залежно від правового стану учасників правозастосовного процесу:

- вчиненні суб'єктами цього процесу (помилки прокурора, слідчого);
- помилки інших учасників правового процесу (потерпілого, свідків, експерта);

2. залежно від виду норми права:

- помилки у застосуванні норм матеріального права;

- помилки у застосуванні норм процесуального права;
 - 3. залежно від стадій правозастосовного процесу:**
 - помилки, що допускаються суб'єктами у справі;
 - помилки у кваліфікації - неправильна оцінка дій чи бездіяльності стосовно до конкретної норми права;
 - помилки у прийнятті рішення - тягнуть перекручення волі держави стосовно сутності справи;
 - помилки у виконанні прийнятого акта - враховуються всі допущені помилки на попередніх стадіях правозастосовного процесу.
- Розглянемо й іншу версію видів правозастосовних помилок, до них відносяться:
1. **помилки правового характеру** - помилки, що не відповідають вимогам, що прописані в кодексах України (не вказані ініціали, дата, місце, час проведення, посада особи, що проводила слідчу дію, відсутність підпису, печатки);
 2. **логічні помилки** - неправильний та нелогічний виклад змісту;
 3. **фактичні помилки** - неістинність процесу мислення, недостовірність відносин та зв'язків між предметами і явищами оточуючої дійсності;
 4. **лінгвістичні помилки** - недотримання орфографічних, стилістичних, лексичних, граматичних, пунктуаційних норм української мови;
 5. **логіко-лінгвістичні помилки** - використання плеонастичних і тавтологічних конструкцій;
 6. **помилки технічного характеру** - низька культура оформлення правозастосовного акта (нерозбірливий почерк, неохайність оформлення, пропущення літер);
 7. **помилки структурного характеру** - неправильне оформлення реквізитів чи відсутність їх.

Помилку може зробити кожен, як прокурор, так і свідок, але все ж таки потрібно дотримуватися всіх правил та вимог, бо він цього залежить доля не однієї людини. Для того щоб нормативно-правовий акт був якісним, він має відповідати правилам та вимогам юридичної техніки, які є основою складання цих документів.

Список використаних джерел:

1. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право. Харків: Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2006.
2. Красницька А.В., Підвисоцький В.В. Юридичне документознавство: мультимедійний посібник. Київ: НАВС. Лекція 5. URL:https://arm.naiau.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html.
3. Куракін О.М. Поняття та види помилок в правовому регулюванні. Актуальні питання юридичної науки: теорія та практика: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кіровоград, 11 груд. 2013 р.). Кіровоград: КІДМУ КПУ, 2013. С. 28–29.
4. Міневич О.І. Поняття та види правових помилок: загальнотеоретичне дослідження : дис.. ... канд.. юрид наук : 12.00.01 / Міневич Олена Іванівна. Одеса, 2021. – 237 с.

ПРИНЦИП ГЛАСНОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Крапівний Роман Іванович

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Науковий керівник: Яковенко Євген Олександрович

доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, Україна

Вступ

Гласність судочинства як компонент політичного визначення цього соціального явища водночас має певні особливості, пов'язані з відокремленістю та специфікою функціонування судової влади в Україні та належністю до принципів адміністративного судочинства. Особливої актуальності зазначене питання набуває через те, що публічно-правові спори хоча й належать до юрисдикції адміністративних судів, проте найголовнішим завданням адміністративного судочинства є захист прав і свобод громадян, законних інтересів юридичних осіб, тощо.

Крім того, принцип гласності адміністративного процесу- передбачений Конституцією України та рядом процесуальних нормативно-правових актів, а тому дотримання усіх законодавчих норм, насамперед Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України), є беззаперечною основою існування демократичної держави та повноцінного захисту громадян від неправомірних дій органів публічної влади.

Мета: З'ясування особливостей реалізації процесів гласності та відкритості в адміністративному судочинстві України.

Основна частина

Принцип гласності та відкритості судового процесу визнається також Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Зокрема у ч.1 ст.11 вказаного закону зазначено, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків установлених законом. Ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом[1].

Кодексом адміністративного судочинства України гласність та відкритість адміністративного процесу також визнано одним із основоположних принципів адміністративного судочинства.

Відкритий судовий розгляд означає встановлений процесуальним законодавством порядок розгляду справ у судах, за якого судові засідання проводяться відкрито з наданням рівної можливості громадянам, які зацікавлені справою, бути присутніми в залі, стежити за ходом судового засідання, конспектувати, стенографувати, використовувати портативні аудіо-технічні пристрої (кіно, фото та відеозйомка із застосуванням стаціонарної апаратури проводяться тільки з дозволу суду й учасників процесу). Обмеження принципу відкритого розгляду судової справи можуть бути тільки легальні, тобто передбачені законом. Для кожного процесу існують спеціальні підстави таких обмежень.

Гласність судового процесу є основною і необхідною умовою справедливого

розгляду справи незалежним і безстороннім судом, а так само є забезпеченням можливостей для захисту прав і законних інтересів осіб, які беруть участь в адміністративному судочинстві.

Відкритий розгляд справи означає, що кожний громадянин, якому виповнилося шістнадцять років, може бути присутнім в залі судового засідання та робити письмові нотатки. Відкритий судовий розгляд збільшує ефективність громадського контролю за діяльністю суду, підвищує у суддів і осіб, які беруть участь у справі, почуття відповідальності, забезпечує виховний вплив судового процесу. Проте проведення в залі судового засідання фото і кінозйомки, теле-, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання допускається з дозволу суду. Суд вирішує це питання ухвалою, визначаючи, чи не будуть вказані дії негативно впливати на нормальний перебіг судового розгляду і чи не перешкоджають вони встановленню об'єктивної істини у справі. Однак фото- і кінозйомка, відео- і звукозапис можуть бути заборонені судом, навіть якщо зазначені дії проводяться без стаціонарної апаратури, якщо їхнє проведення перешкоджає проведенню судового засідання. Гласність для сторін процесу, на відміну від загального принципу гласності, реалізується у їхньому праві на гласне судочинство, а також у праві бути повідомленими про зміст позовних вимог і заперечень сторін, знайомитися з матеріалами справи, бути вислуханими у судовому засіданні тощо. У ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини й основоположних свобод право на справедливий судовий розгляд пов'язано з відкритим розглядом справи. Кожен має право на інформацію про час і місце розгляду своєї справи. Закритий судовий розгляд допускається, якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, яка охороняється законом, а також за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, з метою забезпечення таємниці усиновлення, запобігання розголошенню відомостей про особисті аспекти життя осіб, які беруть участь у розгляді справи, або відомостей, що принижують честь і гідність особи [2; с. 50].

Гласність судочинства в Конституції асоціюється з повною фіксацією судового процесу технічними засобами, оскільки фіксація судового процесу технічними засобами розглядається, як спосіб забезпечення гласності судочинства. Недотримання встановлених правил під час складання та оформлення протоколів позбавляє їх доказової сили і процесуального значення.

Відкритість адміністративного процесу надає особам, які не причетні до адміністративної справи, право бути присутніми на засіданнях суду. Без відкритого доступу до судових засідань про довіру до суду не може бути й мови. Це вимагає від суддів як носіїв судової влади відповідальної і коректної поведінки, яка б заслуговувала на повагу з боку учасників процесу. Відкритість полягає також у прилюдному проголошенні судових рішень. Відкритим може бути лише усний судовий розгляд справи, який відбувається у судовому засіданні з викликом чи повідомленням осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників адміністративного процесу. Принцип відкритості судового процесу не виключає можливості учасників процесу брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справив судові засідання визнана судом обов'язковою. Зазначена можливість передбачена у ст. 195 КАСУ. Учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше, ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи. Вони беруть участь у судовому засіданні в

режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного цифрового підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

За ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо відповідає учасник справи, який подав відповідну заяву. Суд може постановити ухвалу про участь учасника справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду, визначеному судом. Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції тільки в приміщенні суду. Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників. Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби й технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки. Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео та звукозапису. Відео та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи.

Висновки

Принципи гласності та відкритості в адміністративному судочинстві є невід'ємною ознакою прозорості діяльності судової гілки влади, які підвищують рівень довіри суспільства до судової системи.

1. Особи, які беруть участь у розгляді справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, не можуть бути позбавлені права на отримання в адміністративному суді як усної, так і письмової інформації щодо результатів розгляду справи. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в адміністративному суді інформації про дату, час і місце розгляду своєї справи та щодо змісту ухваленого судового рішення.

2. Кожен має право на ознайомлення в установленому законодавством порядку із судовими рішеннями, які набули законної сили, у будь-якій розглянутій у відкритому судовому засіданні справі. Це право може бути обмежено відповідно до закону в інтересах нерозголошення конфіденційної інформації про особу, державної чи комерційної таємниці, що охороняється законом.

3. Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито. Суд ухвалою може оголосити судові засідання або його частину закритими з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, захисту особистого та сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи, а також в інших випадках, установлених законом.

4. Розгляд справи в закритому судовому засіданні проводиться з додержанням усіх нормативних основ адміністративного судочинства. Під час розгляду справи в закритому судовому засіданні можуть бути присутні тільки особи, які беруть участь у справі, а в разі необхідності – експерти, експерти з питань права, спеціалісти, перекладачі та свідки.

5. Якщо під час закритого судового засідання буде з'ясовано, що інформація з обмеженим доступом є суспільно значимою або доступ до інформації обмежено з порушенням чинного законодавства, суд постановляє ухвалу про її дослідження у відкритому судовому засіданні.

6. Під час судового розгляду справи в судовому засіданні забезпечується повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу,

крім випадків неявки в судове засідання всіх осіб, які беруть участь у справі, чи у разі, якщо відповідно до положень законодавства розгляд справи здійснюється за відсутності осіб, які беруть участь у справі (у тому числі при розгляді справи в порядку письмового провадження).

7. Офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійснений судом у порядку, встановленому Кодексом адміністративного судочинства України.

8. Особи, присутні в залі судового засідання, можуть використовувати портативні аудіо-технічні засоби. Проведення в залі судового засідання фото і кінозйомки, відео, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі, крім тих, які є суб'єктами владних повноважень.

9. Судове рішення, ухвалене у відкритому судовому засіданні, проголошується відкрито. Якщо судовий розгляд відбувався у закритому судовому засіданні, відкрито проголошується лише вступна та резолютивна частина рішення.

Принцип гласності вимагає від суду забезпечити сторонам та іншим особам, які заінтересовані у результатах вирішення справи, право на доступ до матеріалів справи, право знати про час і місце судового засідання, право бути вислуханим у суді, а також право знати про всі рішення, ухвалені у справі. Ці права забезпечені, зокрема: здійсненням судових викликів та повідомлень, проголошенням судових рішень, видачою або надісланням копій судових рішень. Негласне здійснення судочинства позбавляло б сторін та інших учасників адміністративного процесу будь-яких гарантій для доведення обґрунтованості своєї позиції.

Список використаних джерел:

1. «Про судоуст`рій і статус суддів»: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2016. № 31. ст. 545.
2. Європейська конвенція з прав людини: проблеми національної імплементації (загальнотеоретичні аспекти) : Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина: Видаються з 1997 року / П. М. Рабінович, Н. М. Раданович; Акад. прав. наук України, Наук.-дослід. ін-т держ. буд-ва та місц. самоврядування. Львів : Астрон, 2002. 192 с.
3. «Про державну таємницю»: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 16. ст. 93.
4. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 21–22. ст.135.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 4. ст.19.
6. «Про банки і банківську діяльність»: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 5–6. ст. 30.
7. «Про доступ до судових рішень»: Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2006. N 15. ст. 128.

ПРИЧИНИ ВИСОКОЇ РОЛІ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Легка Юлія Валентинівна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Лук'яненко Т.В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Сучасне міжнародне публічне право значно відрізняється від класичного по суб'єктам, змісту та територіальній сфері дій. Суб'єктом класичного міжнародного права визначались тільки цивілізовані європейські народи та держави. Весь афро-азіатський регіон знаходився поза сферою регулювання міжнародного права. Колонії і протекторати розглядали як легальні форми експлуатації слаборозвинених народів, а війна рахувалася правомірним способом вирішення міжнародних спорів.

Сутність сучасного міжнародного публічного права виражається в його загально-демократичності, універсальності, антидискримінації.

До функцій сучасного міжнародного публічного права відносяться:

- Підтримка і забезпечення міжнародного миру та безпеки;
- Регулювання співробітництва держав в політичних, економічних та соціальних областях;
- Міжнародний захист прав людини.

В нинішній час роль міжнародного публічного права значно посилюється. В сучасному світі, де інтеграційні процеси стали об'єктивною необхідністю, односторонні дії держави, не враховуючи інтереси інших держав, можуть поставити під загрозу існування людства в цілому. Під вплив науково-технічного прогресу безперервно розширюються та поглиблюються міжнародні відносини, посилюються процеси інтернаціоналізації світового хазяйства, росте взаємозалежність держав. Виникли якісні нові міжнародні проблеми: проблема охорони навколишнього середовища, енергетична, сировинна, продовольча, боротьба з організованою злочинністю та міжнародним тероризмом. Всі ці проблеми потребують узгоджених зусиль всіх держав.

Все це підвищує роль міжнародних відношень в житті людської спільноти. Відповідно виростає і роль міжнародного публічного права. Розвиток міжнародних відносин сприяє появленню і формуванню нових галузей міжнародного права. В свою чергу міжнародне публічне право оказує всі посилюючі впливи на міжнародні відношення, на всю міжнародну систему в цілому. Зразком тут може бути, встановлення галузі міжнародного економічного права безпосередньо впливає на укріплення міжнародної економічної безпеки всіх держав.

В сучасному взаємозалежному і єдиному світові неможливо не оцінити ту роль, яку грає міжнародне право та міжнародні відносини. В різні періоди історії воно грало неоднозначну роль в зовнішній політиці і дипломатії держав. Немоżliвим являється розгляд ролі міжнародного права в розриві від зовнішньої політики, дипломатії держав і системі міжнародних відносин. Їх взаємозв'язок і взаємовплив одне на одного настільки сильний, що неможливо недооцінити роль якоїсь із них в цій системі.

Довгий час в міжнародно-правовій та політичній літературі міжнародному праву відводилася допоміжна роль в політиці. Цей підхід оправдовувався тим, що «національний» або « державний» інтереси стоять вище міжнародного права, що держави в своїй зовнішній політиці повинні керуватися саме цими принципами, а міжнародному праву відводилася другорядна роль, що дуже часто приводило до його грубим порушенням, розв'язуванню війн, нагнітання гонки ядерної зброї, протистоянню воєнно-політичних союзів і держав, конфронтації в глобальному масштабі.

Можна вважати, що після прийняття Статуту ООН та його складу наступила нова епоха в історії міжнародного права. Навіть, сьогодення, і збройна агресія Росії проти України показує, що нехтувати міжнародним правом неможна, оскільки воно грає свою особливу роль в міжнародному правопорядку- це роль стабілізації та балансуєчого фактору в світовій політиці, що любі дії держав, які порушують норми та принципи міжнародного права з точки зору захисту своїх національних та державних інтересів неспроможні, тому держави повинні дотримуватися примату міжнародного права в зовнішній політиці і добросовісно виконувати взяті на себе обов'язки.

Список використаних джерел:

1. Рапецький В.М. Міжнародне публічне право. Київ, 2012. С.11-27.
2. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. Міжнародне право. Основи теорії. Київ: Либідь, 2002. С. 10-49.
3. Міжнародне право: навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 3-17.
4. Гердеген М. Міжнародне право / Матіас Гердеген / Пер. з німецької. Київ: «К.І.С.», 2011. С.26-40.
5. Буткевич, В. Г. Міжнародне право ХХІ століття: пошук шляхів до універсальності. - Київ : Юридична книга, 2005. Т. 10 : Юридична наука незалежної України. С. 831-857.
6. Буткевич, В. Г. Виклики міжнародному праву в умовах глобалізації світу. Право України. 2012. № 3/4. С. 12-50.

ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ

Дмитренко Д.Д.

Студентка 1 курсу магістратури

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Яковенко Є.О.

канд. юрид. наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Стаття 129 Конституції України закріплює, що обов'язковість судового рішення є однією з засад судочинства. Дана норма також передбачена у Кодексі адміністративного судочинства України також являючись одним з принципів адміністративного судочинства. Але процес здійснення правосуддя не закінчується проголошенням рішення судом, адже для позивача вагомим є саме його виконання, з чим трапляються складнощі, оскільки деякі рішення виконуються несвоєчасно або не виконуються взагалі. Коли судові рішення не виконуються добровільно, то вкрай важливим є сам механізм гарантування ефективного виконання судового рішення відповідачем. Захист прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб завершується саме з виконанням рішення, адже при цьому здійснюється їх практична реалізація. Неможливість виконання перешкоджає не тільки здійсненню права на судовий захист, а й стає причиною зневіри людей у дієвості законодавства.

Деякі питання, які пов'язані із безпосереднім виконанням судових рішень в адміністративних справах, розглядали чимало науковців, серед яких Н. Блажівська, О. Крупчан, В. Кузьмишин, А. П'ятницький, М. Смокович, Д. Смотрич, Н. Хлібороб, С. Шатрава та інші.

Особливість процедури виконання адміністративних рішень, полягає в тому, що наявна можливість звернутись окрім Державної виконавчої служби України або приватних виконавців, до Державної казначейської служби України, але за тієї умови, якщо боржником виступає орган державної влади. Тобто, на сьогоднішній день, питання щодо виконання адміністративних судових рішень на законодавчому рівні регулюється Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» (далі – Закон) [1].

Якщо проаналізувати Закон можна побачити, що судові рішення, де державний орган виступає боржником, повинно виконуватись останнім через списання коштів з власного рахунку, в межах бюджетних призначень, протягом трьох місяців. Основною гарантією виконання даних умов стають кошти, передбачені за бюджетною програмою для виконання судових рішень та використовуються у тих ситуаціях, коли у державного органу відсутні відповідні призначення для виконання судового рішення, а також, коли списання коштів не відбулося у встановлені законом строки. Усе це призводить до того, що основний вплив здійснюється на саме бюджет, а не на орган.

Варто зауважити, що даний закон є малоефективним через недостатність фінансових ресурсів на його виконання. До прикладу, бюджетна програма КПКВК 3504040 «Заходи щодо виконання рішень суду, що гарантовані державою» (далі – КПКВК 3504040) передбачають 500 000,0 тис. грн на 2018 рік для погашення заборгованості держави при тому, що за останніми даними Казначейства на час

здійснення аудиту обліковуються рішення судів, виконання яких гарантоване державою, на суму 4 627 000,0 тис. грн. [2]. Отже, виходячи з цих даних, можна побачити, що кошти, виділені державою, покривають заборгованість тільки частково. Поряд з цим п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників» передбачає, що рішення про стягування коштів з боржників приймаються та здійснюються виключно органами Казначейства на підставі виконавчих документів, та що найголовніше – у порядку черговості надходження таких документів [3]. Виходячи з цього, у тому випадку, якщо черга буде значна через брак фінансування, то очікувати виконання судового рішення буде довготривалим.

Де-юре судові рішення забороняється не виконувати, але де-факто воно не завжди виконується відповідачем на добровільній основі. Необхідно зазначити, що Європейський суд із прав людини визначає будь-яку затримку щодо виконання рішення суду порушенням однієї з норм Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, а саме порушенням права особи на розгляд судової справи в межах розумних строків [4]. Зважаючи на це, держава повинна не тільки забезпечити доступ до правосуддя й гарантувати справедливий суд, а й сприяти швидкому практичному втіленню приписів, що були встановлені під час розгляду справи судом.

Н. Блажівська доречно зазначає, що відповідно до Конвенції діяльність Європейського Суду являє собою субсидіарний механізм захисту прав і свобод людини, а основна відповідальність за їх гарантування покладається на національні правові системи [5]. Проте в національній правовій системі мають місце ситуації, коли уповноважені органи не в змозі виконати покладені на них обов'язки, шляхом належного виконання рішень національних судів та приписів ЄСПЛ. Як приклад можна привести скарги до Європейського суду з прав людини «Юрій Миколайович Іванов проти України» та «Бурмич та інші проти України» в яких рішення національних судів, винесені на їх користь проти суб'єктів владних повноважень, не виконуються або неналежно виконуються.

Через те, що Україна так і не змогла протидіяти появі нових прецедентів з тотожних справ, а рішення ЄСПЛ проти України тільки збільшили суму заборгованості перед кредиторами та тиск на Державний бюджет України, то Комітет міністрів Ради Європи у 2016 році прийняв рішення щодо необхідності запровадження триступеневої стратегії для вирішення проблеми невиконання рішень національних судів. Однак, слід зазначити, що влада так і не спромоглася втілити її у життя.

Вагомою прогалиною у процесі практичної реалізації рішень суду вбачається низький рівень якості самого рішення, що залежить від всебічного та об'єктивного розгляду справи з самого початку судового процесу. Як приклад, можна привести інститут реалізації прав позивача – забезпечення позову. Якщо у справі своєчасно не здійснили заходи забезпечення, вірогідно, що після ухвалення рішення судом та набрання ним законної сили його виконання вже буде неможливим. На жаль, знов таки на практиці суди вкрай неохоче задовольняють клопотання щодо застосування заходів забезпечення позову [6, с. 7].

Самі суди і судова система не повинні стояти осторонь проблеми виконання рішень. У 2016 р. був запроваджений повноцінний інститут судового контролю за виконанням рішень судів. Зокрема, суди наділені правом застосовувати значні штрафи до керівників суб'єктів владних повноважень, які не виконують судові рішення. В реєстрі судових рішень можна побачити ухвали про накладення персональних штрафів на перших осіб центральних та місцевих органів виконавчої

влади. Усе це вказує на те, що сьогодні суддівська спільнота може й повинна реагувати на проблему невиконання судових рішень.

Важливою проблемою виконання судових рішень адміністративних судів, є й неефективність здійснення примусового стягнення. В адміністративному процесі примусове стягнення можливе органами виконавчої служби й казначейства. Переважно виконавча служба неохоче працює із виконанням адміністративних судових рішень та зазвичай починають роботу після того, як на них будуть подані скарги або відповідні заяви про визнання їх дій (бездіяльності) незаконними [7]. Причиною цього можна назвати, неспроможність виконавцями жодним чином вплинути на дії посадовця чи службовця.

Отже, виконання судового рішення є одним із основних питань адміністративного судочинства. Стверджувати про те, що суд ефективно захистив право, можна тільки тоді, коли держава забезпечила повне і своєчасне його виконання. Аби вирішити наявні проблеми у виконанні судових рішень доречно було б запровадження ретельнішого підбору кадрів на посади суддів та виконавців, запровадити жорсткий контроль за їх діяльністю, для того, щоб вони виконували свої обов'язки професійно та якісно, що в свою чергу буде слугувати якісному виконанню судових рішень в адміністративних справах, а також переглянути деякі норми законодавства, які гальмують здійснення процесу ефективного виконання рішень адміністративних судів.

Список використаних джерел:

1. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 № 4901-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17?new=1&find=1&text=%D0%9A%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0>.
2. Рішення Рахункової палати від 31 травня 2018 року № 13-2. Про результати аудиту стану використання бюджетних коштів на відшкодування шкоди, завданої фізичним та юридичним особам органами державної влади, та на забезпечення виконання рішень суду, що гарантовані державою URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/13_2_2018/R_RP_13-2_2018.pdf.
3. Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників. Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 03.08.2011 № 845 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Рада Європи від 04.11.1950 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
5. Наталія Блажівська До питання про місце рішень Європейського суду з прав людини у національній правовій системі URL: <http://pgpjournal.kiev.ua/archive/2018/4/39.pdf>.
6. Крупчан О. Виконання рішень адміністративних судів: проблеми та шляхи їх вирішення. Юридична Україна. 2010. № 2. С. 4–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2010_2_3.
7. Кузьмишин В. Виконання рішень суду суб'єктами владних повноважень – правовий та етичний аспекти. Вісник Вищого адміністративного суду України. 2008. № 3. С. 76–80.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД АДМІНІСТРАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Попад'іна Марія Валеріївна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Горбалінський В.В.

канд. юрид. наук, доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

У сучасній адміністративно-правовій теорії поняття «публічна адміністрація» та «публічне адміністрування» має значення однієї з базових, ключових категорій. Ці терміни використовуються в якості фундаментальних у науковій та навчальній літературі переважної більшості держав, а саме адміністративне право історично розумілося і розуміється як галузь права, що регулює організацію та діяльність публічної адміністрації.

Проблемам розвитку управлінських відносин приділяли увагу такі науковці В. Авер'янов, Г. Атаманчук, А. Васильєв, Б. Лазарева, Т. Коломоець, Л. Кошелева, Н. Нижник, В. Селіванова, М. Стрельбицький, В. Цветкова та інші. Разом із тим кожен із науковців розглядав систему та особливості управлінських відносин по-різному, акцентуючи увагу на одних особливостях та залишаючи поза увагою інші.

Адміністрування саме по собі є управлінською діяльністю, оскільки латинське слово *administratio* означає «служіння», «допомога», «управління».

Адміністрування – прерогатива виконавчих органів влади або державних службовців. Поняття *administratio* в контексті *public administration* слід тлумачити тим же методом, що й «адміністрування», оскільки адміністрування є складовою управління, а також процедурою втілення рішень, встановлених у системі управління.

У широкому сенсі під публічним адмініструванням розуміють всю систему адміністративних інститутів з певною ієрархією влади, за допомогою якої відповідальність за виконання державних рішень рухається зверху донизу. Тобто у даному випадку публічне адміністрування – це скоординовані групові дії, що стосуються державних справ, які пов'язані з трьома гілками влади (законодавчої, виконавчої та судової); мають важливе значення для формування державної політики; виступають елементом політичного процесу; значно відрізняються від адміністрування у приватному секторі; пов'язані з численними групами та індивідами, котрі працюють у різних компаніях та спільнотах. У вузькому розумінні публічне адміністрування пов'язане із виконавчою гілкою влади і розглядається як професійна діяльність державних службовців, яка включає всі види діяльності, спрямовані на реалізацію рішень уряду; вивчення, розробку і впровадження напрямків урядової політики (1, с. 42-43). Також публічне адміністрування розуміють як діяльність публічної адміністрації відносно задоволення загальних публічних інтересів соціуму (2, с. 23).

Публічне адміністрування – категорія, що характеризує функціонування публічної адміністрації, види, способи та методи її діяльності і виражає адміністративну форму публічного управління. Публічну адміністрацію і публічне адміністрування в якості категорій вітчизняного адміністративного права

слід розглядати як елементи, що розкриваються на основі принципу взаємообумовленості і взаємозв'язку.

Процес публічного адміністрування, найважливішим елементом якого є публічна служба, включає в себе діяльність у системі інститутів публічної влади і публічної служби, спрямованої на збалансоване задоволення потреб суспільства і держави, виконання нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади і місцевого самоврядування, забезпечення верховенства права, дотримання Конституції України та законодавства, а також реалізацію законних прав і свобод людини і громадянина.

Об'єктом публічного адміністрування виступають управлінські відносини між учасниками публічно-адміністративної системи в процесі діяльності, спрямованої на досягнення національних цілей і дотримання інтересів народу.

Предметом публічного адміністрування служить система юридичних та організаційних заходів, що складають організаційноправовий механізм реалізації органами публічної адміністрації поставлених перед ними завдань та функцій. Як предмет публічного адміністрування також можуть виступати організація управління на різних рівнях (національному, регіональному і місцевому); структурні елементи системи адміністрування; організація управлінської діяльності, в тому числі законодавчих, виконавчих і судових органів, а також органів місцевого самоврядування; механізм керування державною системою; техніка державного адміністрування; принципи, методи управління; механізм самоорганізації і саморегулювання публічної системи.

У глосарії Програми розвитку ООН закріплено, що такий термін як «публічне адміністрування» має два тісно пов'язаних між собою значення по-перше, як цілісний державний апарат (політика, правила, процедури, системи, організаційні структури, персонал тощо), що фінансується за рахунок коштів державного бюджету та відповідає за управління і координацію роботи виконавчої гілки влади та її взаємодію з іншими зацікавленими сторонами в державі, суспільстві, а також зовнішньому середовищі; по-друге, як управління та реалізація різних урядових заходів, що пов'язані з виконанням законів, постанов та рішень уряду та управління, що пов'язане з наданням публічних послуг (3).

Метою публічного адміністрування є здійснення ефективного управління, при якому забезпечуються визначені законом права та інтереси суб'єктів права за умови забезпечення інтересів держави, а також підтримання правопорядку.

При розробці сучасної концепції публічної адміністрації необхідно розмежовувати поняття публічного та державного адміністрування з одного боку і публічного адміністрування та публічного управління – з іншого. Державне адміністрування виступає як ядро, центральна ланка публічного адміністрування, яке здійснюється публічною адміністрацією та реалізується не тільки державними органами (органами виконавчої влади, адміністративним апаратом законодавчої і судової влади, іншими органами і установами), а й недержавними органами і організаціями, наділеними публічними функціями для забезпечення відповідних публічних інтересів.

Таким чином, публічне адміністрування включає ввесь комплекс публічних заходів адміністративного характеру, пов'язаних з виконанням законів, підтримкою правопорядку і громадської безпеки, забезпеченням і захистом прав і законних інтересів приватних осіб, наданням публічних управлінських послуг, а також застосуванням у встановлених законом випадках заходів адміністративного примусу, в тому числі й заходів адміністративної відповідальності. Публічне адміністрування –

це спосіб функціонування публічної адміністрації, форма реалізації її функцій уповноваженими на те суб'єктами, як адміністративної організації держави. Таке розуміння публічного адміністрування, по суті, виходить з його ототожнення з публічною адміністративною діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Колесникова К.О. Співвідношення державного управління та публічного адміністрування у процесі суспільної трансформації. Публічне управління: теорія та практика. 2013. Вип. 3. С. 41-45.
2. Кузьменко О.В. Правова детермінація поняття «публічне адміністрування». Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2009. № 3. С. 20-24.
3. Глосарій Програми розвитку ООН. URL: <http://www.unpan.org/Directories/UNPublicAdministrationGlossary/> (Дата звернення: 10.10.2020).
4. Кошелева Л.Є. Основні теоретичні підходи до визначення публічного адміністрування. Теорія та історія державного управління. 2018. вип. 2 (37). С. 13-19.

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС СУСПІЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

Бідняк Софія Станіславівна

студентка Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Наливайко Лариса Романівна

Д-р. юрид. наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Військова агресія Російської Федерації щодо України, розпочата у 2014 році, призвела до появи значної кількості осіб, які були вимушені переміститись на підконтрольну Україні територію з тимчасово окупованих територій та Автономної Республіки Крим. Початок повномасштабної війни 24 лютого 2022 року спричинив нову хвилю внутрішнього переміщення в Україні, що обумовлює необхідність пошуку нових шляхів забезпечення прав та свобод внутрішньо переміщених осіб потребує перегляду та доопрацювання.

Окремі аспекти правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні вивчали такі науковці, як: Є. Герасименко, Р. Голдмен, Н. Діденко, Ф. Денг, Т. Жванія, І. Козинець, К. Крахмальова, М. Кобець, В. Микитенко, Є. Микитенко, Л. Наливайко, О. Новікова, В. Олефір, О. Панькова, Б. Піроцький, О. Позняк, М. Сірант, Н. Тищенко, Л. Шестак, А. Шевцов та ін.

Внутрішні переміщення – це насамперед питання прав людини. Сьогодні ВПО зіштовхуються з низкою адміністративних проблем, які перешкоджають таким особам повноправно інтегруватися. Першочерговий обов'язок влади – забезпечити захист і гуманітарну підтримку ВПО, які перебувають у межах її юрисдикції, а також нести відповідальність за здійснення такого обов'язку, натомість ВПО мають право вимагати й отримувати захист та допомогу від цих органів [4]. Тож, відповідальність за захист ВПО лежить, перш за все, на національних органах влади. Однак найчастіше ВПО опиняються в такому положенні, коли національна влада не вживає або не може здійснити заходи захисту. Це може бути пов'язано з відсутністю повноважень щодо конфліктних регіонів, які не перебувають під контролем відповідного уряду, а також з відсутністю волі, відсутністю інституційних рамок або відсутністю коштів.

Інтеграція та реінтеграція ВПО може відбуватися на трьох рівнях із залученням різних сторін: інтеграція за допомогою приймаючих громад, до яких вони переміщені, реінтеграція до громад з яких вони були переміщені; інтеграція за допомогою урядових організацій; інтеграція за допомогою неурядових та міжнародних організацій [3, с. 12].

Міжнародне співтовариство та уряди повинні розробляти та покращувати засоби та методи розгортання гуманітарної допомоги ВПО. Це досягається шляхом розширення кола учасників з числа урядових та неурядових організацій, які співпрацюють у сфері гуманітарної допомоги. Якщо провести контент-аналіз з питань проблем внутрішньо переміщених осіб велику увагу засоби масової інформації приділяють питанням відсутності роботи, житловим проблемам, проблемам освіти та охорони здоров'я.

Оскільки більшість переміщених осіб не може знайти адекватну роботу за спеціальністю на новому місці проживання, допомога держави, міжнародних організацій, громадського сектору у перекваліфікації, перенавчанні людей, отриманні ними грантів для самозайнятості стає для ВПО вагомим підтримкою. Згідно з даними дослідження «GfK Ukraine» 57% ВПО винаймають житло за власні кошти, 26% проживають у родичів і друзів, 8% мешкають у житлі, наданому державою, 5% – у житлі, наданому благодійними організаціями, лише 4% проживають у власних помешканнях. Додатковою проблемою для соціальної політики України є те, що серед ВПО працездатних осіб лише 24% [2]. Отже, українська держава не може самотійно виконати усі соціальні зобов'язання через різні чинники, тому допомога численних міжнародних організацій у відбудові інфраструктури на територіях, які постраждали від війни створила нові можливості для розвитку місцевих спільнот.

З одного боку, ВПО можуть становити значні виклики й обтяжувати ті громади, які їх приймають, і місцеві органи влади. Присутність ВПО здатна зумовити високий рівень безробіття, тому ефективна інтеграція в життя місцевих громад – це виклик. З іншого боку, приїзд ВПО може відкрити нові можливості для тих громад, що приймають таких осіб. Наприклад, села, у яких зменшується кількість населення, змогли запобігти ризику закриття своїх шкіл чи інших служб із приходом нових сімей, так само ситуація, часом, призводить до появи нових ринків, а разом із ними – нових робочих місць.

Особливого значення набуває інтеграція за допомогою неурядових та міжнародних організацій. Так, до системи установ, покликаних забезпечити права і свободи ВПО, належать наступні: Управління Верховного Комісара ООН з питань біженців; Міжнародний комітет Червоного Хреста та Полумісяця; Лікарі без кордонів; ЮНІСЕФ; ЮНЕСКО; Центральний фонд реагування на надзвичайні ситуації; Всесвітня продовольча програма ООН; Всесвітня організація охорони здоров'я; Програма розвитку ООН; Комісія з питань жінок та дітей – біженців тощо [1, с. 265].

Отже, міжнародні організації є майданчиком комунікації та важливим фактором миротворчих та гуманітарних процесів, а тому цей ресурс має активно використовуватися державами для ефективного врегулювання існуючих конфліктів. Надзвичайно важливою залишається роль міжнародних організацій у консолідації міжнародної підтримки України та врегулюванні російсько-українського конфлікту. Важливо акцентувати увагу на тому, що міжнародні організації можуть бути значно обмежені у своїх повноваженнях щодо допомоги державі з огляду на політико-ідеологічні, економічні та інші розходження у поглядах між сторонами конфлікту, тому основна робота щодо забезпечення прав і свобод ВПО належить державі в особі компетентних органів та інститутам громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О. Ф. Новікова, О. І. Амоша, В. П. Антонюк та ін.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Київ, 2016. – 448 с.
2. Звіт за результатами дослідження впливу проекту «Всебічна стабілізаційна підтримка для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) і постраждалого населення в Україні» / ІОМ Ukraine. Київ, 2016.
3. Капінус О.Я. Особливості державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. Спец: 25.00.01 – теорія та історія державного управління. Івано-Франківськ. 2021. 21 с.
4. Роль місцевих і регіональних влад у захисті внутрішньо переміщених осіб (ВПО): доповідь CG37(2019)09final. URL: <https://rm.coe.int/16809c3f91>

СУДОВІ ВИКЛИКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Кібець Карина Володимирівна

здобувач вищої освіти юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Науковий керівник: Яковенко Євген Олександрович

канд. юрид. наук, доцент кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Питання належного повідомлення учасників судового провадження залишається одним із ключових у будь-яких спорах. Воно постає щоразу, коли хтось із учасників не з'являється у судові засідання, і суду, перш ніж продовжити розгляд справи, доводиться відповідати на кілька запитань, які не прописані прямо у процесуальному законодавстві: чи повідомлений учасник про дату, час і місце судового засідання? Чи були використані всі засоби для належного повідомлення? Чи є неповідомлення наслідком ухилення особи від отримання повідомлення і, відповідно, зловживання процесуальними правами? Чи неявка у судові засідання стала наслідком об'єктивних поважних обставин? Чи діють учасники судового спору, не з'являючись у засідання, добросовісно?

Обумовлюється ця проблема недостатнім фінансуванням судових органів, що має наслідком відсутність коштів для надсилання поштової кореспонденції. Проте, чи повинно це впливати на належне повідомлення про судові рішення?!

Слід зазначити, що навіть недостатнє фінансування не дає підстав суду для невиконання своїх обов'язків. Тим паче оприлюднення судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень не може нівелювати обов'язок судового органу щодо належного повідомлення. Ця позиція роз'яснена в постанові ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 679/219/20 [2].

Крім того, на практиці досить часто трапляється так, що суди наполягають на тому, що особа була належно повідомлена про той чи інший факт, а ця особа, у свою чергу, наголошує на зворотньому. Для того, щоб вирішити це питання Касаційний адміністративний суд ВС у постанові від 12 квітня 2021 року у справі № 400/1832/20 визначив випадки, коли повідомлення вважається належним. Таким чином, доказами отримання ухвал, повісток, скарг про виклик до суду є :

1) підтвердження отримання повістки, надане телефоном, текст такого підтвердження роздруковується, а телефонне підтвердження записується працівником апарату суду;

2) заява позивача, подана в порядку частини 1 статті 129 КАС України, щодо надіслання йому тексту повістки на електронну пошту [1];

3) довідка, складена секретарем, якщо протягом дня, наступного за днем надіслання тексту повістки, підтвердження від учасника судового процесу не надійшло [3].

Касаційний господарський суд у складі ВС у постанові від 18 березня 2021 року у справі № 911/3142/19 дійшов до висновку, що також належним повідомленням є відправлення рекомендованого листа [4].

Європейський суд з прав людини, розглянувши справу «Стрижак проти України», у своєму рішенні від 08 листопада 2005 року дійшов наступних висновків:

фактично, Уряд не надав жодних доказів того, що повідомлення було відправлене і не продемонстрував, що воно було отримане заявником у певний день, що воно було отримане заявником у певний день, що надало б йому чи його адвокату можливість підготуватись до слухань. Суд вирішує, що заходи повідомлення у цій справі не були достатньою мірою забезпечені і, таким чином, заявник був позбавлений можливості надати свої аргументи під час публічного слухання у Дніпропетровському обласному суді. Суд вирішує таким чином, що тут було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції з огляду на відмову національних органів повідомити заявника про дату та час слухання у цій справі.

Суд не прийняв до уваги посилання Уряд України на те, що: навіть якщо припустити, що до заявника з якихось причин не надійшло письмове повідомлення про час і дату слухання справи, він і його представник мали можливість отримати таку інформацію у Дніпропетровському обласному суді. У день судового засідання список справ вивішується на спеціально відведеному місці [5].

Слід зазначити, що неналежне повідомлення чи неповідомлення будь-кого з учасників справи про дату, час і місце судового засідання взагалі може стати підставою для безумовного скасування рішення суду. Така позиція висловлена Касаційним господарським судом ВС у справі № 910/17792/17.

Верховний Суд, який недавно висловив свою правову позицію щодо належного повідомлення за допомогою SMS в електронній формі та належного повідомлення у разі повернення повідомлень про засідання без вручення.

Ця позиція викладена Верховним Судом у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 27 березня 2019 року у справі № 201/6092/17 за позовом трьох фізичних осіб до Департаменту житлового господарства Дніпровської міської ради про визнання права на приватизацію та зобов'язання вчинити певні дії [6].

Для інформування особи про час та місце розгляду справи можуть використовуватися різні способи: рекомендований лист, телеграма, телефакс, телефонограма, особисте вручення повідомлення представникам. Множинність способів повідомлення дозволяє уповноваженій посадовій особі обрати один або декілька способів, які забезпечують поінформованість особи.

Верховний Суд дійшов висновку, що обов'язок уповноваженої посадової особи письмово повідомляти особу, що якої застосовується адміністративне стягнення не пізніше ніж за п'ять днів до дати розгляду справи про адміністративне правопорушення вважається виконаним, якщо особа, яка притягується до відповідальності, знає (поінформована) про час та місце розгляду справи за п'ять днів до дати розгляду справи.

Підсумовуючи викладене у публікації, можливо стверджувати, що:

- на сьогоднішній день діючи положення КАС України не є досконалими, зокрема ті, що визначають порядок (процедуру) належного інформування учасників судового процесу, момент з якого вважаються, що такі особи є належним чином повідомлені щодо своїх (прав/обов'язків);

- національний Суд, здійснюючи правосуддя, зокрема повинен забезпечувати гарантій доступності правосуддя та реалізації права на судовий захист, законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свободу в наданні суду доказів і в доведенні перед судом їх переконливості;

- національний Суд під час вирішення спірних питань у конкретній справі повинні мотивувати свою позицію відповідними принципами, які лежать в основі Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, практикою Суду та

нормами міжнародного права одночасно дотримуючись національних конституційних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>.
2. Постанова ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 679/219/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>
3. Постанова від 12 квітня 2021 року у справі № 400/1832/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
4. Постанова від 18 березня 2021 року у справі № 911/3142/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.
5. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі від 08 листопада 2005 року в справі» Стрижак проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_441.
6. Постанова Верховного Суду у справі № 910/17792/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua>.

ТРАСОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СЛІДІВ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ, ЗАЛИШЕНИХ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Тертичний Олександр Валерійович

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
*Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
МВС України, Україна*

Одним із теоретичних розділів криміналістичної техніки як системи знань є криміналістичне вчення про сліди. Цю галузь найчастіше називають трасологією. Трасологія – це галузь криміналістичної техніки, яка вивчає матеріально фіксовані сліди. У криміналістиці сліди, що залишаються після вчинення злочину, вивчаються з метою якнайшвидшого його розкриття, виявлення злочинців та встановлення істини.

Трасологічна експертиза є одним з найбільш поширених видів криміналістичних експертиз, що має свої особливості дослідження об'єктів. З усього різноманіття матеріальних слідів злочину до сфери трасологічної експертизи належать лише ті, що є матеріально фіксованими відображеннями одиничних об'єктів – предметів, осіб, тварин. Ці сліди називають слідами-відображеннями [1].

При розслідуванні цілої низки злочинів часто виникає необхідність встановити автотransпортний засіб, який побував місці події. Насамперед це необхідно для розкриття дорожньо-транспортних пригод, з яких водії зникли, а також інших злочинів, які пов'язані із використанням транспортного засобу. Часто вирішення зазначених питань має велике значення при розслідуванні вбивств, крадіжок, розбійних нападів тощо. Пошуки слідів транспортного засобу мають бути організовані у всіх випадках, коли характер злочину або обстановка на місці події дає підстави для припущень, що злочинці використовували транспортний засіб. На це, наприклад, може вказувати велика кількість викрадених матеріальних цінностей, які неможливо забрати в руках, застосування громіздкого обладнання для зламу перешкоди.

Об'єктами трасологічної експертизи транспортних засобів є:

- зліпки з об'ємних і відбитки з поверхневих слідів;
- фотознімки слідів, виготовлені за правилами масштабної вимірювальної фотографії;
- предмети зі слідами (одяг, взуття);
- частини або деталі транспортного засобу (шина або шини автомобіля, осколки фарових розсіювачів, покажчиків поворотів, лобового скла, частини лакофарбового покриття;
- людина або труп, якщо на тілі виявлені сліди шин у вигляді саден і синців (призначається комісійна експертиза за участю судово-медичного експерта).

Перед експертом-трасологом ставляться питання в залежності від об'єктів і предмета дослідження, цілей і завдань дослідження, необхідних для вирішення трасологічною експертизою.

Три основні групи питань, які можуть бути поставлені на вирішення трасологічної експертизи транспортних засобів.

Питання, які стосуються встановленню групової належності транспортних

засобів:

- яким видом транспорту залишені сліди?
- чи відповідають форма, розміри і взаємне розташування слідів зіткненню автомобілів (транспортних засобів) певних типів, видів, марок?

- яка модель шини, що залишила сліди на місці події?

- чи міг даний вид транспорту залишити ці сліди?

Питання, які стосуються встановленню конкретного транспортного засобу:

- не даним чи транспортним засобом залишені сліди?

- одним і тим же або декількома транспортними засобами залишені сліди?

- чи не даної чи шиною залишені сліди на місці події?

Питання, які стосуються встановленню цілого за частинами:

- не належать виявлені на місці дорожньої пригоди частини деталей пошкодженим деталям даного транспортного засобу?

- чи становили раніше єдине ціле уламки скла, частинки фарби, виявлені на місці події і на транспортному засобі? [2]

При всій різноманітності слідів транспортних засобів необхідно звернути першочергову увагу на ті з них, що зустрічаються в практичній діяльності найчастіше, а саме на сліди протектору шин транспортного засобу (сліди коліс).

У процесі огляду місця події найбільш часто виявляються сліди шин, що можуть бути як поверхневими, так і об'ємними. Поверхневі сліди залишаються на твердих слідосприймаючих поверхнях і можуть бути слідами нашарування чи відшарування. Сліди нашарування, у свою чергу, бувають позитивними, якщо вони утворені частками, що знаходилися на виступах протектора, і негативними, якщо на слідосприймаючу поверхню нашарувалися часточки речовини, що знаходилася в поглибленнях протектора. Сліди нашарування залишаються у тих випадках, якщо виступаючі поверхні протектора, зіштовхуючись з дорожнім покриттям, знімають з нього частину пилу, снігу, утворюючи в такий спосіб малюнок протектора. У залежності від стану коліс у момент слідоутворення розрізняють сліди котіння і ковзання. Сліди котіння утворюються при поступально-обертальному русі колеса і являють собою розгорнення кола на площині, а сліди ковзання - при русі юзом, гальмуванні, пробуксовуванні.

Варто зазначити, що при прямолінійному русі сліди передніх коліс не виявляються, оскільки вони перекриваються слідами від задніх коліс (під час руху вперед). При криволінійному русі, як правило, відбиваються сліди всіх шин, а слідами розвороту з застосуванням заднього ходу можна визначити і базу транспортного засобу.

Найбільше трасологічне значення має бігова доріжка, що являє собою робочу частину і протектора, і шини в цілому. Шина транспортного засобу з трасологічної точки зору характеризується загальними й окремими ознаками її будови, що відображаються у слідах.

За сукупністю загальних ознак встановлюється придатність сліду для встановлення групової належності. До них відносяться: тип, розміри в цілому, ширина бігової доріжки, малюнок протектора і розміри його окремих елементів, асиметрія в розташуванні елементів малюнка протектора уздовж центральної лінії бігової доріжки, ступінь загальної зношеності шини, які відображені у сліді.

Окремі ознаки зовнішньої будови шини, які відображаються у сліді:

- виробничі (раковини, що виникли в результаті попадання сторонніх включень, що з'явилися на протекторній стрічці перед вулканізацією покришки; недопресовки, унаслідок яких окремі ділянки елементів малюнку мають меншу висоту і виглядають

як виступи із закругленими краями; викришеності окремих крайових ділянок виступаючих частин рельєфу протектора у виді поглиблень з нерівними краями);

- такі, що виникли в процесі експлуатації (пробоїни чи проколи; тріщини і порізи; викришеність і зрізаність, окремих частин виступаючих елементів; місцева зношеність протектора);

- такі, що виникли внаслідок ремонту (латки, пластир).

Також варто зазначити, що в окремих випадках до протектору шини можуть прикріплюватись спеціальні шипи проти ковзання. Їхня наявність і розташування, а також конфігурація країв, являються ознаками, що мають високу ідентифікаційну вагомість.

Якщо для проведення трасологічної експертизи разом зі слідом протектору шини будуть надані шини транспортного засобу, проводиться порівняльне дослідження. У разі встановлення збігу загальних ознак порівняльне дослідження продовжується з метою виявлення та порівняння окремих ознак. Для формування висновку про тотожність необхідно, щоб окремі ознаки у сліді та шині транспортного засобу збігалися не лише за наявністю, розташуванням та взаємним розташуванням, але й за особливостями будови: розміром, формою, конфігурацією, які найбільше піддаються змінам.

Висновки. На сьогоднішній день експертиза слідів транспортних засобів є досить поширеним видом трасологічної експертизи. Вона дає змогу встановити автотransпортний засіб, який побував місці події, насамперед для розкриття дорожньо-транспортних пригод, з яких водії зникли, а також інших злочинів, які пов'язані із використанням транспортного засобу. При всій різноманітності слідів транспортних засобів, найчастіше в практичній діяльності зустрічаються сліди протектору шин транспортного засобу (сліди коліс). При проведенні порівняльного дослідження сліду протектора шини транспортного засобу, вилученого на місці події, із протектором шини транспортного засобу, вилученої у підозрюваної особи, за умови встановлення збігу загальних та окремих ознак, можливо встановити тотожність сліду та шини, якою він був залишений.

Список використаних джерел:

1. Судова трасологічна експертиза. Метод. посіб. / укл. К.М. Ковальов, В.А. Кузнецов. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2019.
2. Сова Ф. П. Следы шин автотранспортных средств и их использование в розыскной и следственной практике. - М., 1978.

ФОРМУВАННЯ РИНКУ БІОМЕТАНУ В УКРАЇНІ: ЕНЕРГЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Трегуб Олександр Андрійович

кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу
господарсько-правових досліджень проблем економічної безпеки
*Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова НАН України», м. Київ, Україна*

Реалізація біометанових проєктів є одним із найважливіших напрямів відновлення та розвитку вітчизняної біоенергетики у воєнний і повоєнний періоди. Потужний біометановий сектор у перспективі може забезпечити значний внесок в енергетичну безпеку та декарбонізацію України, а також збільшити її експортний потенціал до ЄС. Саме тому запуск виробництва біометану, заміщення ним природного газу й інших видів викопного палива є одночасно і енергетичним, і екологічним пріоритетом.

За оцінками українських фахівців, загальний потенціал виробництва біометану в Україні складає 9,7 млрд м³ на рік [1, с. 28]. Розрахунки науковців показують, що реальним є збільшення обсягів виробництва біометану до 1 млрд м³ у 2030 р. та до 4,5 млрд м³ у 2050 р. [2, с. 30].

На сьогоднішній день масштабне виробництво біометану розглядається як частина повоєнної відбудови національної економіки. У підрозділі «Енергетична безпека» проєкту Плану відновлення України пропонуються амбітні цілі щодо прискореного нарощування виробництва біометану до 1 млрд м³ у 2023–2025 роках та до 2 млрд м³ у 2026–2032 роках [3]. Їхнє досягнення могло б передусім сприяти відмові від імпорту природного газу.

У 2021 р. розпочалося прийняття законодавства у біометановій сфері. Фундаментом цього законодавства є Закон України від 21.10.2021 р. № 1820-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва біометану». Цим законодавчим актом закріплено визначення біометану, врегульовано питання створення реєстру біометану, встановлено порядок формування, передачі, розподілу та анулювання гарантії походження біометану [4]. Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 р. не лише не зупинило, але навіть пришвидшило формування правових засад виробництва і використання біометану. Уже в умовах воєнного стану був затверджений Порядок функціонування реєстру біометану [5], а також зняті технічні обмеження на доступ біометану до газотранспортної системи та газорозподільних систем [6]. Сьогодні на порядку денному стоять інші завдання.

Зокрема, нещодавно розроблені проєкт Плану відновлення України та проєкт Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року свідчать про наміри держави врегулювати питання щодо використання біометану як моторного палива та державної реєстрації дигестату біогазових установок [3; 7]. Не менш важливо ініціювати запровадження розширеної державної підтримки біометанових проєктів, спрямованої на стале зростання як виробництва, так і споживання біометану.

У країнах ЄС діють різні схеми підтримки біометану, які включають гранти на будівництво біометанових станцій, пільгове кредитування, фіксовані тарифи, обов'язкові квоти на споживання біометану, податкові пільги та інші форми

підтримки. У багатьох країнах ЄС для стимулювання виробництва біометану встановлено спеціальні (фіксовані, «зелені») тарифи або надбавки (бонуси) до ринкової ціни. Високу ефективність показала схема субсидування ціни на біометан у Франції, завдяки якій було побудовано потужний ринок цього відновлюваного газу. Тариф на біометан у цій країні залежить від величини проєкту і виду біомаси, що використовується для виробництва біометану [1, с. 19–21]. Така гнучкість у наданні стимулюючого тарифу дозволяє враховувати вартісні, технологічні, екологічні та інші чинники, зокрема й показник сталості біоенергетичних ресурсів.

У серпні 2022 р. Європейська комісія схвалила італійську схему для підтримки виробництва біометану, яка буде частково надаватися за рахунок Фонду відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility). Підтримка призначена для будівництва та експлуатації нових або реконструкції існуючих заводів з виробництва *сталого* біометану. Вона є частиною стратегії Італії щодо скорочення викидів парникових газів та збільшення частки відновлюваних джерел енергії. Підтримка надаватиметься у двох формах: *інвестиційні гранти* із загальним бюджетом 1,7 млрд євро, які будуть виплачені наприкінці етапу будівництва всім підтриманим проєктам; *стимулюючі тарифи* з орієнтовним бюджетом у 2,8 млрд євро, які мають сплачуватися упродовж експлуатаційного етапу проєктів протягом 15 років. Відповідна схема підтримки діятиме до 30 червня 2026 р. [8], тобто майже 4 роки.

Досвід Італії та інших європейських країн може стати основою для створення національної схеми підтримки виробництва і споживання біометану в Україні. Зважаючи на складну фінансово-економічну ситуацію, доцільно розглянути можливість часткового субсидування біометанових проєктів шляхом залучення коштів міжнародної допомоги. Наприклад, уже висловлювалася думка щодо доцільності розширення напрямів допомоги за рахунок Фонду енергетичної підтримки України після завершення війни та відновлення пошкодженої енергетичної інфраструктури [9, с. 101].

Уявлення про масштаби необхідної державної підтримки біометанового сектору дають розрахунки Г.С. Трипольської, яка виходила з рівня цін на газ станом на 2021 р. (0,24 євро/м³). За її оцінками, сумарний обсяг субсидування виробництва біометану з 2025 р. по 2040 р. може становити від 0,263 до 3,5 млрд євро, або від 16,5 до 217 млн євро на рік [10, с. 128].

Окремої уваги потребує такий напрям, як підвищення ролі біометану в транспортному секторі. У ст. 25 Директиви (ЄС) 2018/2001 про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел, яка входить до четвертого енергетичного пакету «Чиста енергія для європейців» і підлягає імплементації в Україні, встановлено мінімальний внесок *вдосконаленого* (advanced) рідкого біопалива для транспорту та біогазу в кінцеве споживання енергії в транспортному секторі. Ключовою ознакою вдосконаленого біометану та іншого біопалива є те, що вони отримуються лише з нехарчової біомаси, тому не конкурують за сировину із агропродовольчою продукцією. У Додатку IX до Директиви (ЄС) 2018/2001 наводиться перелік видів сировини, з якої може вироблятися вдосконалене біопаливо.

Формування ринку біометану в Україні залежатиме від подальших кроків щодо розвитку правового регулювання у сфері виробництва та використання цього виду біопалива. До напрямів такого розвитку потрібно віднести запровадження розширеної державної підтримки біометанових проєктів та створення умов для збільшення обсягів споживання вдосконаленого біометану в транспортному секторі.

Список використаних джерел:

1. Гелетука Г., Кучерук П., Матвеев Ю. Перспективи виробництва біометану в Україні: аналітична записка UABIO № 29. 2022. 58 с. URL: <https://uabio.org/materials/13691/>.
2. Гелетука Г.Г., Железна Т.А., Драгнев С.В., Гайдай О.І. Аналіз заходів для повної відмови України від російського природного газу. Теплофізика та теплоенергетика. 2022. Т. 44. № 2. С. 29–37. <https://doi.org/10.31472/tpe.2.2022.4>.
3. Проект Плану відновлення України: матеріали робочої групи «Енергетична безпека» / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. 164 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf>.
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку виробництва біометану: Закон України від 21.10.2021 р. № 1820-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1820-20#Text>.
5. Про затвердження Порядку функціонування реєстру біометану: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 р. № 823. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2022-%D0%BF#Text>.
6. Про внесення змін до Кодексу газотранспортної системи та Кодексу газорозподільних систем: постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 02.08.2022 р. № 847. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0847874-22#Text>.
7. Проект Національного плану дій з розвитку відновлюваної енергетики на період до 2030 року. URL: <https://saee.gov.ua/uk/content/elektronni-consultatsii>.
8. State aid: Commission approves Italian scheme under Recovery and Resilience Facility to support biomethane production. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_4803.
9. Трегуб О. Розвиток відновлюваної енергетики в умовах повоєнного відновлення економіки України. Проблеми раціонального використання соціально-економічного, еколого-енергетичного, нормативно-правового потенціалу України та її регіонів: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 01 серпня 2022 р.). Луцьк: ГО «Інститут економічних та еколого-енергетичних досліджень», 2022. С. 98–101.
10. Трипольська Г. Перспективи державної підтримки розвитку галузі біометану в Україні до 2040 року. Екон. prognozuvannâ. 2021. № 2. С. 128–142. <https://doi.org/10.15407/eip.2021.02.128>.
11. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources (recast). Current consolidated version: 07/06/2022. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02018L2001-20220607>.

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Подкопаєв Сергій Васильович

ORCID ID: 0000-0002-5281-3981

*Д-р. юрид. наук, доцент, старший науковий співробітник відділу дослідження
проблем кримінального процесу та судоустрою*

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, Україна*

Серед результатів триваючого процесу реформи прокуратури України можна назвати визначення конституційного статусу прокуратури в системі правосуддя, а також встановлення на законодавчому рівні додаткових гарантій незалежності прокурорів, які загалом тяжіють до суддівських. В якості однієї з таких гарантій законодавець у Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII розглядає функціонування органів прокурорського самоврядування [1].

Слід звернути увагу, що формування прокурорського самоврядування є тією тенденцією, яка прослідковується в багатьох країнах. При цьому загального стандарту чи вимог щодо його організаційних форм не існує, однак у будь-якому випадку функціонування відповідних самоврядних суб'єктів виступає своєрідним інструментом забезпечення незалежності прокурорів, що, в свою чергу, є безумовним наслідком незалежності судової влади. Змістовне наповнення незалежності судової влади, як про це безпосередньо зазначається у п. IV Висновку № 9 (2014) [2], п. 3 Висновку № 13 (2018) Консультативної ради Європейських прокурорів [3], зумовлює зміни в підходах до визначення статусу прокурорів, установавання додаткових гарантій їх незалежності та загалом підвищення рівня автономії.

У різних країнах органи прокурорського самоврядування мають відмінності у статусі та ступені впливу на національні системи прокуратур. Звісно вони не розглядаються як засіб вирішення всіх проблем в системі, але слугують своєрідним буфером між прокурорами та політичною елітою. Саме забезпечення уникнення зловживання прокуратурою в політичних цілях лягло в основу запровадження самоврядування прокурорів [4, с.5].

Для України це питання тим більш важливе враховуючи той факт, що Верховна Рада України є політичним органом, який бере безпосередню участь в процедурі призначення та звільнення Генерального прокурора (надає згоду на таке призначення чи звільнення). Також вона може висловити недовіру Генеральному прокуророві, що має наслідком його фактичну відставку з посади (п. 25 ст. 85 Конституції України) [5]. І хоча наявність в українського парламенту компетенції з висловлення недовіри Генеральному прокуророві піддавалася справедливій критиці

як суто політичний інструмент, в той же час відповідна норма на сьогодні все ще залишається в тексті Основного Закону. Відтак запровадження інституту прокурорського самоврядування в Україні певною мірою покликано мінімізувати політичний вплив на процесуальну діяльність прокурорів ураховуючи, в тому числі, специфіку процедур призначення та звільнення (відставки) Генерального прокурора.

З іншого боку, самоврядування прокурорів має якщо не мінімізувати то суттєво зменшити внутрішньо системний управлінський вплив на вирішення низки питань суто організаційного та кадрового характеру в традиційно централізованій системі, з домінуючим, донедавна, принципом єдиноначальності (це коли рішення, наприклад, кадрового характеру, приймалися Генеральним прокурором чи прокурорами обласного рівня одноособово).

У підсумку органи прокурорського самоврядування покликані, на нашу думку, реалізовувати низку різнорівневих завдань: (а) виступати свого роду «зв'язуючою ланкою» між прокуратурою, системою правосуддя та суспільством; (б) мотивувати професійну прокурорську спільноту до саморозвитку (самокорегування); (с) забезпечувати функціонування прокуратури в системі правосуддя та розвиток системи прокуратури, зокрема шляхом реалізації власної компетенції в кадровій сфері, участі у визначенні потреб забезпечення прокурорів, підтримки їх незалежності тощо.

Список використаних джерел:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.
2. European norms and principles concerning prosecutors: opinion No. 9 (2014) of the Consultative Council of European Prosecutors to the Committee of Ministers of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/168074738b>.
3. Незалежність, підзвітність та етика прокурорів: висновок Консультативної ради Європейських прокурорів (CCPE) від 23 листопада 2018 року № 13 (2018). URL: <https://rm.coe.int/opinion-13-ccpe-2018-ukr/1680939322>.
4. Стефан Л., Печі І. Порівняльне дослідження прокурорського самоврядування у державах-членах Ради Європи. Київ, 2018. 77 с.
5. Конституція України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

РОЗВИТОК КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Коструб'як Тетяна Валеріївна

Викладач юридичних дисциплін

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж управління, економік і права Полтавського державного аграрного університету», Україна

В сучасних умовах розвитку України як демократичної, європейської держави особливої уваги потребують питання щодо відповідності передовим стандартам діяльності правоохоронних органів, в тому числі органів досудового розслідування. Одним із напрямів, який потребує обов'язкового розвитку, є застосування новітніх техніко-криміналістичних засобів і методів виявлення, фіксації та дослідження матеріальних слідів злочинів та ін. джерел доказової інформації у кримінальному провадженні.

У другій половині XIX століття в Східній Європі, сформувалась в окрему галузь знань наука криміналістика яка відразу звернула на себе увагу юристів. На Конгресі 1896 року, що проходив в австрійському місті Лінці, з ініціативи засновника криміналістики Ганса Гросса, було запропоновано включити цю науку в програму підготовки студентів на юридичних факультетах.

У вітчизняній науковій літературі проблемам розвитку криміналістичної техніки присвячено ґрунтовні праці В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, Н. І. Кліменко, М. В. Салтевського, Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, Т. В. Варфоломеевої, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, Ю. М. Грошевого, А. В. Іщенка, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, М. В. Костицького, Г. А. Матусовського, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітька, І. В. Пирога, В. Ю. Шепітька, та інших авторів.

На сьогоднішній час наукова взаємодія між українськими та зарубіжними криміналістами здійснюється не в повному обсязі, хоча у багатьох країнах є досить цікаві унікальні розробки, які мають практичне значення.

Враховуючи викладене, слід звернути увагу на деякі перспективні області застосування техніко-криміналістичних засобів і методів, які впроваджуються в практичну діяльність з протидії злочинності в провідних зарубіжних країнах і поки що не знайшли належного розвитку в Україні. У галузі сучасних судово-експертних досліджень, які на сьогодні вважаються досить актуальними за кордоном, вважають наступні технології:

1) мас-спектрометрія з лазерною абляцією та індуктивно-пов'язаною плазмою, яка дозволяє досліджувати виявлені на місці події частки скла практично будь-якого розміру на рівні його атомарної структури, що надає змогу встановити походження мікроскопічних часток скла на одязі злочинця від зразків, вилучених з місця події [1];

2) фотографування з альтернативним освітленням, що допомагає виявити ушкодження на тілі потерпілого ще до того, як вони проявляться на шкірі. Спеціальна камера з використанням синього світла та оранжевих фільтрів чітко вказує на підшкірні ушкодження, які невидимі неозброєним оком [2];

3) магнітне дактилоскопіювання та автоматична дактилоскопічна ідентифікація. За допомогою цих технологій, техніки-криміналісти, судмедексперти і співробітники поліції можуть швидко і легко порівняти відбитки пальців на місці злочину з розширеною віртуальною базою даних. Крім того, використання безконтактного дактилоскопіювання дозволяє дослідникам отримати на місці

злочину відбитки пальців високої якості, без забруднення [3];

4) електронний ніс – пристрій, здатний розпізнавати людей і місцевість за запахом, що був розроблений у Великій Британії. Цей пристрій може визначити «власника» дихання або запаху тіла менше ніж за хвилину, аналізуючи летючі органічні сполуки та порівнюючи їх із наявними в базі даних. Тобто до набору біометричних даних про людину долучився ще один параметр – «відбиток запаху» [4].

Відомі й інші новітні технології для попередження і розслідування кримінальних правопорушень, які дуже корисно було б запровадити і в Україні.

Розглядаючи тему розвитку криміналістичної техніки, слід наголосити, що це питання є надзвичайно актуальним в умовах воєнного стану з метою покращення ефективності розслідувань воєнних злочинів, які спричинені нападом Російської Федерації на Україну. Слушно про це зауважує К.В. Латиш, яка у своїй роботі зазначає, що саме завдяки такому інноваційному цифровому засобу, як супутник, було доведено, що тіла вбитих цивільних осіб на узбіччях вулиць окупованих українських міст – справа рук російської армії, попри всі намагання Росії спростувати цей факт, назвавши його «постановою». Авторка також акцентує увагу на тому, що у цьому контексті не можна також забувати про масові поховання цивільних людей. Оскільки вони, здебільшого, знаходяться на тимчасово окупованих територіях і до них немає доступу – цифрова криміналістика, а саме аналіз та порівняння супутникових знімків, може суттєво допомогти у встановленні винних [5].

Отже, можна зробити висновок, що вивчення практичного досвіду і теоретичних напрацювань провідних зарубіжних країн дозволить підвищити якість криміналістичної діяльності в нашій країні, завдяки чому швидкість, якість і кількість розкриття злочинів збільшиться, а злочинність в Україні значно зменшиться. Однак з урахуванням прикладного характеру цієї науки велике значення має процес впровадження наукових рекомендацій у практику.

Список використаних джерел:

1. Abbegayle J. Dodds, Edward M. "Chip" Pollock, and Donald P. Land Forensic Glass Analysis by LA-ICP-MS: Assessing the Feasibility of Correlating Windshield Composition and Supplier: Final technical report. URL: www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/232134.pdf.
2. Willow Dawn Becker. 10 Modern Forensic Science Technologies. URL: www.forensicscolleges.com/blog/resources/10-modern-forensic-sciencetechnologies.
3. David Collins. XFT: a forensic toolkit for the original Xbox game Console. Int. J. Electronic Security and Digital Forensics, 2009, 2, 199-205.
4. Христьян А.О. Застосування новітніх технологій для попередження та профілактики злочинів. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2019. № 1(85). С. 295-302.
5. Латиш К.В. Цифрова криміналістика у період війни в Україні: можливості використання спеціальних знань у сфері інформаційних технологій. Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika. 2022. № 18. С. 31-37.

СЕКЦІЯ ІХ. ПОЖЕЖНА ТА ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА

ВИРОБНИЧИЙ ТРАВМАТИЗМ: ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ

Хінальська Тетяна Романівна

старший викладач кафедри харчових технологій

Львівський торговельно-економічний університет, Україна

Значна роль у запобіганні травматизму належить державній системі управління охороною праці, вдосконаленню державного нагляду з охорони праці і громадського контролю за станом безпеки праці на рівні підприємств, галузей, регіонів. Найбільш частими причинами настання нещасних випадків є порушення трудової та виробничої дисципліни працівниками під час виконання робіт, недотримання вимог інструкцій з охорони праці, допуск до роботи без належного навчання і перевірки знань з питань охорони праці, відсутність або недосконалість системи управління охороною праці. Загальноприйнята класифікація причин виробничого травматизму виглядає наступним чином: організаційні, технічні, санітарно-гігієнічні та психофізіологічні.

До організаційні причини належать: відсутність або неякісне проведення навчання з питань охорони праці; відсутність контролю; порушення вимог інструкцій, правил, норм, стандартів; невиконання заходів щодо охорони праці; порушення технологічних регламентів, правил експлуатації устаткування, транспортних засобів, інструменту; порушення норм і правил планово-попереджувального ремонту устаткування; недостатній технічний нагляд за небезпечними роботами; використання устаткування, механізмів та інструменту не за призначенням.

До технічних причини належать: несправність виробничого устаткування, механізмів, інструменту; недосконалість технологічних процесів; конструктивні недоліки устаткування, недосконалість або відсутність захисних загороджень, запобіжних пристроїв, засобів сигналізації та блокування.

Санітарно-гігієнічні причини, до котрих можна віднести: перевищення (відносно) запиленості та загазованості повітря робочої зони; відсутність або недостатнє природне освітлення, підвищену пульсацію світлового потоку; підвищений рівень шуму та вібрації, інфразвукових та ультразвукових коливань на робочому місці; підвищений рівень ультразвукової та інфрачервоної радіації тощо.

До психофізіологічних причини належать: помилкові дії внаслідок втоми працівника через надмірну важкість і напруженість роботи; монотонність праці; хворобливий стан працівника; необережність; невідповідність психофізіологічних чи антропометричних даних працівника використовуваній техніці чи виконуваній роботі.

Незважаючи на щорічну динаміку зниження кількості нещасних випадків, пов'язаних із виробництвом, за даними Держпраці, рівень травматизму на виробництві в Україні, залишається досить високим.

Причини нещасних випадків із смертельними наслідками, пов'язаних з виробництвом, за 2021 рік

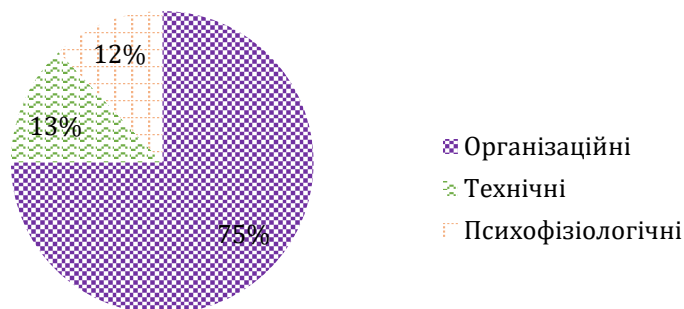

Рис. 1. Причини нещасних випадків за 2021 рік [2]

Є певна група подій, під час яких ризик травмування працівників значно вищий від інших. Найбільш поширеними та небезпечними подіями є падіння потерпілого, події на транспорті, падіння, обрушення, обвалення предметів, матеріалів. Виробничий травматизм є, насамперед, наслідком недоліків і упущень у роботі керівників підприємств та спеціалістів з охорони праці, а в другу чергу - самих працівників. На практиці часто інструктажі проводяться формально, інструкції на робочих місцях відсутні.

На даний час, в умовах воєнного стану праця пов'язана з великою кількістю нових, в тому числі смертельно небезпечних ризиків, що призводять до погіршення умов праці в усіх галузях економіки. Україна несе великі втрати в цій війні і ці втрати збільшуються внаслідок загибелі працівників на робочих місцях.

З метою зменшення ризиків травмувань Державна служба України з питань праці використовує всі можливі засоби для поширення інформації з питань праці. Відповіді на найбільш запитувані питання розміщуються на офіційному веб-сайті служби та на сторінках у соціальних мережах регулярно розміщуються інформаційні повідомлення у засобах масової інформації, інспектори праці відвідують роботодавців та надають індивідуальні консультації підприємствам, безпосередньо спілкуються з людьми тощо.

Аналізуючи причин нещасних випадків свідчить про те, що профілактична робота повинна проводитися щоденно, із кожним працівником окремо, з урахуванням особливостей його робочого місця з метою навчити працівників виявляти до початку і під час роботи наявні небезпечні фактори.

Розробка комплексу профілактичних заходів можлива лише за впровадження на державному рівні відповідних заходів: реалізація міжнародних та національних програм, спрямованих на зменшення виробничого травматизму [4], поліпшення умов праці на виробництві; поширення державного контролю за станом охорони праці на підприємствах; посилення громадського контролю за додержанням законодавства про охорону праці, створення безпечних виробничих та соціально-побутових умов праці; удосконалення системи навчання з питань охорони праці та промислової безпеки; розробка та реалізація проектів в сфері охорони праці та промислової безпеки на підприємстві.

Ризик травмування та професійної захворюваності на багатьох робочих місцях залишається доволі високим, а тому забезпечення належного рівня роботи з питань охорони праці на кожному підприємстві, в установі, організації має стати

першочерговим завданням для роботодавців, адже безпечні умови праці – це життя та здоров'я працівників.

Список використаних джерел:

1. Основні причини виробничого травматизму і профзахворюваності та заходи щодо їх попередження <https://buklib.net/books/27557/>.
2. Державна служба України з питань праці. <https://dsp.gov.ua/stan-vyrobnychoho-travmatyzmu/>.
3. С. Бондаренко. Профілактика виробничого травматизму на підприємстві – щоденна робота. <http://shpola-otg.gov.ua/2022/02/03/profilaktyka-vyrobnychoho-travmatyzmu-na-pidpryemstvi-shchodenna-robota/>.
4. Супрун Н. А. Корпоративна соціальна відпо-відальність як чинник сталого розвитку / Н. А. Супрун // Економіка і прогнозування. –2009. –№ 3. –С.71-74.

ТЕХНОГЕННА НЕБЕЗПЕКА - ВМІСТ РАДІОНУКЛІДІВ В ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Кудрявицька Аліна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0003-2888-1981

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри загальної екології,
радіобіології та безпеки життєдіяльності

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Важливим завданням безпеки діяльності людини є мінімізація дозових навантажень на населення. Його вирішення можливе за рахунок створення низки заходів, які спрямовані на запобігання, ліквідацію та зменшення можливих наслідків забруднення продукції рослинництва радіоактивними речовинами.

Аналіз експериментальних даних показав, що динаміка переходу радіонуклідів із ґрунту в рослини має суттєву залежність від фізико-хімічних властивостей ґрунтів, властивостей радіонуклідів як ізотопів конкретних хімічних елементів та співвідношень різних компонентів випадіння на різних слідах випадіння [1-2].

Фізико-хімічні властивості ґрунту надзвичайно впливають на інтенсивність надходження радіонуклідів із ґрунту в рослини. Численними науковцями доведено, що з підвищенням родючості ґрунту, інтенсивність нагромадження радіонуклідів рослинами значно знижується [1-3]. Основними факторами, що визначають надходження радіонуклідів у рослини кореневим шляхом, є сполука ґрунтового розчину й концентрація в ньому радіонукліда, фізико-хімічні характеристики радіонуклідів, агрохімічні властивості ґрунтів, біологічні особливості рослин і агротехніка обробітку культур.

Обсяг накопичення радіонуклідів у рослинах залежить від їх видових і сортових особливостей. Рослини, які отримують більше кальцію, накопичують більше стронцію-90, а рослини, що відрізняються високим вмістом калію, накопичують більше цезію-137.

Найбільш інтенсивно проходить нагромадження радіонуклідів у листках і стеблах і значно слабше – в генеративних органах рослин. Низькими рівнями забруднення характеризуються коренеплоди (просапні культури): буряк, морква, а бульби картоплі мають найменший коефіцієнт переходу. Нагромадження радіонуклідів різними видами і сортами сільськогосподарських культур визначається особливістю мінерального живлення, тривалістю вегетаційного періоду, характером розподілу кореневих систем у ґрунті, різною продуктивністю та іншими біологічними особливостями. Зернобобові культури, як правило, інтенсивніше поглинають більшість радіонуклідів порівняно із злаковими.

Відомо, що здатність виводити із організму радіонукліди мають: проросла пшениця, обліпіха (у будь – якому вигляді), золотий корінь, коріандр, солодка, піон, гречка, оман, елеутерокок, листя і ягоди суниці, брусниця (листя) та мучниця, айр, конюшина, овес та топінамбур, міководорость спіруліна, кропива, висушений калган – корінь, кріп, ягоди калини [1,3].

Основні заходи, спрямовані на зниження радіоактивного забруднення продукції рослинництва:

1. Враховувати комплекс основних агротехнічних і агрохімічних заходів: обробіток ґрунту, внесення азотно - фосфорних добрив та полив; вапнування кислих ґрунтів, розміщення культур.

2. Використовувати результати радіологічного обстеження з метою попередньої оцінки можливостей отримання продукції рослинництва, м'яса, і молока з вмістом радіонуклідів, що не перевищує допустимий рівень.

3. Проводити первинну дезактивацію і технологічну обробку (дані заходи знижують радіоактивне забруднення продуктів у 7-10 і більше разів).

Список використаних джерел:

1. Фурдичко О. І., Ковалів О. І. Збалансовані еколого-економічні та соціальні інтереси – основа якості життя і здоров'я людини. Агроекологічний журнал. - 2013.- №4. - С. 7–12.
2. Гудков І. М., Гродзинський Д. М. Особливості формування поглинених доз та віддалені радіобіологічні ефекти у сільськогосподарських рослин на забруднених радіонуклідами територіях. Вісник ДААУ. 2001. № 1. С. 8–12.
3. Хоменко І. М. Гігієнічна оцінка радіоактивного забруднення продуктів харчування та стану й ефективності забезпечення населення радіоактивно забруднених територій чистими продуктами харчування. Медичні перспективи. 2011. №2. С. 118–123.

СЕКЦІЯ Х. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ОТРИМАННЯ ЗВОРотної ТРАНСКРИПТАЗИ MMLV В КУЛЬТУРІ *ESCHERICHIA COLI* ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТЕСТ СИСТЕМ

Дмитро Прохоренко

ТОВ «ХЕМА» вул. Академіка Єфремова 23, 3179, м. Київ, Україна

У зв'язку з пандемією SARS-CoV-2 значно зросли потреби у використанні тест систем для виявлення нуклеїнових кислот *in vitro*. В лабораторній діагностиці для виявлення геному РНК-вмісних вірусів застосовують метод полімеразної ланцюгової реакції для якого необхідний ензим зворотна транскриптаза. Зворотна транскриптаза (ревертаза) або РНК-залежна ДНК-полімераза (КФ 2.7.7.49) каталізує синтез ДНК на матриці РНК геному вірусу та забезпечує процеси передачі генетичної інформації від РНК до ДНК (процес зворотний до транскрипції). У результаті роботи зворотної транскриптази на основі клітинної матричної РНК (мРНК) утворюється комплементарна ДНК (кДНК). Представлені на ринку комерційні зразки даного ензиму, зокрема moloney murine leukemia virus (MMLV) ревертази є високовартісними. Тому одержання значної кількості зворотної транскриптази з мінімальними фінансовими затратами для використання як для наукових досліджень в галузі молекулярної біології, так і для створення вітчизняних тест систем для діагностики SARS-CoV-2 на сьогодні є надзвичайно актуальним.

Метою роботи було удосконалення методики отримання зворотної транскриптази та її характеристика.

Для отримання зворотної транскриптази використовували методи генної інженерії, афінної хроматографії та імуноферментного аналізу. Концентрацію отриманого протеїну вимірювали за допомогою тест системи на флуориметрі Qubit 4 (Виробник Thermo Fisher Scientific). Чистоту білку визначали методом гель-електрофорезу поліакриламідного гелю в денатуруючих умовах. Здатність отриманої MMLV-ревертази до синтезу кДНК перевіряли за методом кількісної полімеразної ланцюгової реакції в реальному часі (reverse transcription quantitative real-time (RT-qPCR)).

Для отримання MMLV-ревертази у плазмідну конструкцію рЕТ-30a(+) вбудовували послідовність (Met+MMLV-ревертаза+РАРАР (пролін-аланіновий лінкер)+His6) для синтезу повнорозмірної зворотної транскриптази модифікованою полі-гістидиновою С-термінальною міткою. Отриману плазмиду вносили в культуру *Escherichia coli* штаму Rosetta методом електропорації та використовували селекцію суперпродукента. Відповідно до одержаних результатів використали бактеріальну лінію з найбільшою експресією MMLV-ревертази.

Після завершення селекції, з метою отримання значної кількості біоматеріалу для подальших досліджень проводили ферментацію. Отриману біомасу руйнували ультразвуком при температурі від +2 до +8°C. Подальшу очистку цільового протеїну з лізату клітин проводили методом метал-афінної хроматографії. Протеїн елюювали розчином 0,25 М імідазолу в буферній системі трис (гідроксиметил) амінометана 0,015 М рН 8,3.

Для перевірки чистоти зворотної транскриптази на наявність в ній домішок

інших пептидів зразок ензиму наносили на поліакриламідний гель у концентраціях в мкг (Рис. 1, 2) та 10 мкг (Рис. 1, 3) на лунку.

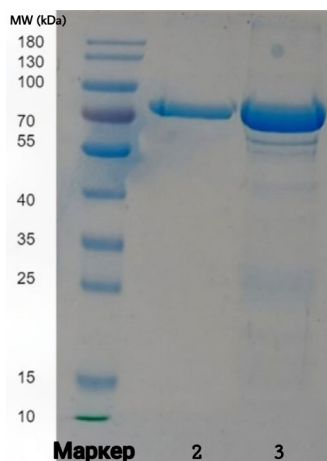

Рис. 1. Аналіз чистоти отриманої зворотної транскриптази (72 кДа) методом гелю електрофорезу в поліакриламідному гелі: маркер) Page Ruler Marker #26616 ThermoScientific; 2- зворотня транскриптаза в концентарції 5 мкг на лунку; 3- зворотня транскриптаза в концентарції 10 мкг на лунку

Отже, згідно з даними аналізу в поліакриламідному гелі отримали високочистий ензим масою 72 кДа.

Для перевірки здатності отриманої ревертази до синтезу кДНК на матриці РНК проводили постанову RT-qPCR для визначення наявності нуклеїнових кислот вірусу гепатиту С людини. Для порівняння використовували ревертазу «Faron» MD040. Як видно з Рис. 2 ампліфікація ДНК відбувалася у всіх випадках, що означає здатність ферменту до каталітичного синтезу кДНК. Початок флуоресценції на однакових циклах в порівнянні зі зразком комерційної ревертази свідчить про ефективність роботи ферменту. Відмінність отриманих значень відносної флуоресценції можна пояснити різними концентраціями речовин у полімеразній суміші (Рис.2).

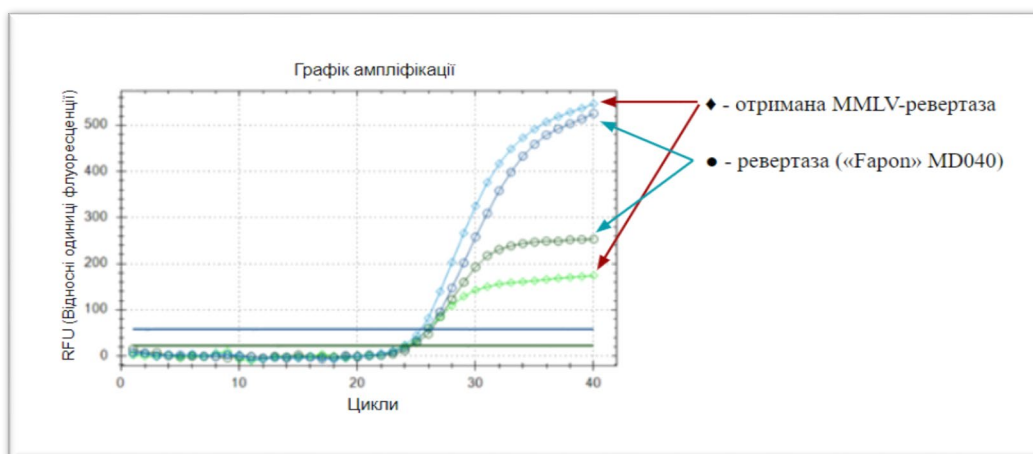

Рис. 2. Оцінка здатності отриманої MMLV-ревертази до каталітичного отримання кДНК на матриці РНК методом RT-qPCR

Таким чином, нами було отримано MMLV-ревертазу, яка згідно результатів гелю електрофорезу та RT-qPCR відповідає необхідній чистоті та здатності до каталітичного отримання кДНК на матриці РНК та її використання для подальших досліджень в молекулярній біології та для створення тест систем.

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ЗАЛЕЖНІСТЬ ПРОДУКТИВНОСТІ ТЕЛИЦЬ ВІД ФОРМУВАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ГРУП УТРИМАННЯ

Ткачук Олена Дмитрівна

ORCID ID: 0000-0001-6274-6092

асистент кафедри генетики, розведення та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет, Україна

Ткачук Олександр Сергійович

студент 1 курсу, РВО другий (магістерський) біотехнологічного факультету
Державний біотехнологічний університет, Україна

Барановський Дмитро Іванович

ORCID ID: 0000-0002-2104-995X

Канд. с.-г. наук, доцент кафедри генетики, розведення
та селекційних технологій в тваринництві
Державний біотехнологічний університет, Україна

Вступ. Актуальним питанням в технології виробництва молока є заходи з підготовки молодняку до максимальної реалізації потенційної здатності їх до продуктивності.

Інтенсивність росту і розвитку молодняку залежить не тільки від рівня годівлі, але і від інших складових утримання. В дослідженнях Бегучева Ф.П.[1], Місостова Т.О. [2], Геймура І.О.[3], Бірюкової І. [4] та інших авторів викладаються різні, інколи взаємопротилежні вимоги щодо групового утримання тварин та розмірів технологічних груп на наслідки їх росту і розвитку та подальшої молочної продуктивності.

Матеріал і методика досліджень. Дослідження проводилися на поголів'ї молодняку великої рогатої худоби в ТОВ «Восток» Ізюмського району Харківської області. До уваги були взяті технологічні умови вирощування молодняку телиць. Визначали шляхи поліпшення ефективності їх вирощування на різних етапах технологічного циклу від народження до молочної продуктивності.

Метою досліджень було з'ясування та наукове обґрунтування й реалізація на практиці ефективних способів вирощування телиць, що забезпечують максимальний прояв їх генетичної здатності. Досліджувався технологічний аспект - чисельність тварин в групі. Було сформовано три технологічні групи: I - 5 голів, II - 10 голів, III - 20 голів. В усіх групах площа лігва на одну голову становила 2м².

Результати досліджень. Досліджувалася динаміка маси тіла теличок від народження до 18 місячного віку (табл.1)

Таблиця 1

Динаміка маси тіла дослідних тварин, кг (M ± m)

Вік	Чисельність групи		
	5 голів	10 голів	20 голів
При народженні	32,4 ± 0,48	33,0 ± 0,53	32,8 ± 0,49
1 міс	50,2 ± 1,09	50,7 ± 1,42	50,1 ± 1,54
2 міс	71,4 ± 1,94	70,7 ± 1,99	69,9 ± 1,87
3 міс	102,4 ± 2,33	101,1 ± 2,41	100,2 ± 2,39
4 міс	129,1 ± 2,44	127,9 ± 2,51	126,4 ± 2,55
5 міс	159,9 ± 2,66	158,7 ± 2,70	158,0 ± 2,69
6 міс	188,4 ± 2,70	187,7 ± 2,75	186,9 ± 2,73
9 міс	241,3 ± 2,75	240,7 ± 2,88	239,9 ± 2,74
12 міс	292,3 ± 3,34	290,0 ± 3,27	279,4 ± 4,02
15 міс	343,9 ± 3,81	340,7 ± 3,92	339,6 ± 4,03
18 міс	395,4 ± 4,61	384,5 ± 4,29	374,4 ± 4,71

[авторська розробка]

Отримані дані свідчать, що чисельність тварин в технологічній групі зумовлює певну динаміку росту. Так, чим малочисельніша група, тим вищі показники приростів. Проте в даному випадку варто визначити економічну доцільність. Чим менші групи, тим більше трудових затрат приходить в розрахунок на одну голову.

В цілому підсумовуючи результати росту молодняку телиць при утриманні їх різними за чисельністю групами можемо констатувати, що у випадку малочисельного утримання в кількості п'ять голів в групі маса тіла їх у 18-місячному віці досягала в середньому 395,4 кг. Маса тіла телиць у групі чисельністю 10 голів становила 384,5 кг, а чисельністю 20 голів – 374,4 кг, що на 5,3% нижче першої групи і на 2,7% нижче другої групи.

Відповідним чином телиці у 18-місячному віці були запліднені (табл.2)

Таблиця 2

Результати плідного запліднення та молочна продуктивність первісток

Показники	групи		
	I	II	III
Маса тіла при плідному заплідненні, кг	411,4 ± 5,20	392,3 ± 4,93	376,7 ± 5,19
Маса тіла після отелення, кг	466,4 ± 5,77	459,9 ± 6,74	443,2 ± 7,01
Надій за 305 дів по першій лактації, кг	5103,1 ± 37,22	4981,2 ± 40,22	4732,1 ± 43,34
Жирність молока, %	3,75 ± 0,04	3,76 ± 0,03	3,76 ± 0,02
Кількість молочного жиру, кг	191,4 ± 1,59	187,3 ± 1,66	177,9 ± 2,03

[авторська розробка]

За даними таблиці 2 видно, що корови первістки, які вирощувалися в малочисельній групі мали в підсумку вищу масу тіла при плідному заплідненні, дещо крупнішими були після отелення та за першу лактацію мали вищу молочну продуктивність. Жирність молока була дещо нижчою, проте різниця не суттєва. В підсумку кількість молочного жиру на одну голову становила 191,4 кг, що на 2,18 % і 7,58% більше відповідно ніж у корів II і III дослідних груп.

Проте за неповними розрахунками затрати на вирощування телиць малочисельними групами по п'ять голів значно перевищують затрати при їх вирощуванні групами по 10 чи 20 голів.

Найбільш ефективним і доцільним технологічним процесом є вирощування телиць групою чисельністю 10 голів.

Висновки:

1. Між чисельністю групи телиць при їх вирощуванні і майбутньою продуктивністю встановлена протилежна залежність. Збільшення чисельності

технологічних груп при вирощуванні негативно впливає на динаміку їх росту та розвитку й молочної продуктивності за показниками першої лактації.

2. Оптимальною чисельністю вважається технологічна група 10 голів.

Список використаних джерел:

1. Технология выращивания ремонтных телок и нетелей/[Бегучев А.П., Клейбер Г.К., Клейменов Н.Н. и др.]; под ред. А.п.Бегучева//Промышленное производство молока. - М., 1982-гл.8.-С.257-272.
2. Геймур И.А. Поведение телят при различных условиях содержания/ И.А.Геймур // Молочно-м'ясне скотарство.-К., 1982.-Вип.59.-С.43-47.
3. Мисостов Т.А. Групповое содержание телят в молочный период/ Т.А. Мисостов, И.А. Геймур, А.А. Коновалова//Животноводство.-1997.-№6.-С.77-80.
4. Бірюкова І. Молочні ріки « Променя »/І. Бірюкова, Н.Геймер// Пророзиція.-2013.-№7.-С.175-178.

СЕКЦІЯ XII. ЗАГАЛЬНА МЕХАНІКА ТА МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

IMPORT SUBSTITUTION OF BRAKES IN THE LANDING GEAR WHEELS OF UKRAINIAN AIRCRAFT FOR MULTIPLE PURPOSES

Науково-дослідна група:

Кириленко Марина Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-3258-7251

старший викладач кафедри проектування літаків та вертольотів

Національний аерокосмічний університет

«Харківський авіаційний інститут», Україна

Рябков Віктор Іванович

ORCID ID: 0000-0001-6512-052X

доктор технічних наук, професор, професор кафедри

проектування літаків та вертольотів

Національний аерокосмічний університет

«Харківський авіаційний інститут», Україна

Тіт Володимир Анатолійович

Виробниче підприємство «Гідробест», м. Біла Церква, Україна

Summary. The subject of experiments is the technology of import substitution of cataloged brake wheels of Russian origin with brake wheels produced in Ukraine. This problem has been solved by developing technology for the production of Ukrainian sintered friction materials for rotor plates and stator plates based on: - Molybdenum and chromium doped cast iron of perlite grade CHNMH / U; - Friction sintered materials such as FMK-11 / U, FMK-79 / U, FMK-845. The example of FMK-79 / U shows qualification analysis of Ukrainian friction materials (U) for chemical composition, as well as the parameters of friction and wear. The interdepartmental commissions that conducted such an analysis found that these materials fully correspond to the sintered friction materials used by other manufacturers of aviation brakes, including in Russian-made designs. Brake disc designs substituted for the ones produced in Ukraine by means of modification changes in brake wheel parameters have been tested by performing the flight qualification tests during flights of the IL-76MD aircraft (board 76683) and the permission from the State Aviation Research Institute has been received to operate aircraft of this type with Ukrainian brakes. By varying the geometry, materials, and the number of friction sectors not only friction pairs in rotor plates and stator plates, but the complete brake units with pressure back plates and pressure plates for brake wheels of Ukrainian production such as HB334 and HB48A with guaranteed operating life of 1500 takeoffs and landings have been formed.

1. Introduction

Brake wheels are an integral part of the landing gear of all types of modern aircraft.

The main structural members of aviation brake wheels are hubs, brakes and tires, which implement the braking process of the aircraft at interrupted takeoff and braking distance during landing.

The most critical in brake wheels are, of course, brakes and tires, which initiate and support the braking process by coupling the wheel tire with the runway surface.

All aircraft companies in the world are in a continuous process of improving the design and production of aviation wheel brakes.

This problem is very relevant in Ukraine, which is explained by the following circumstances.

Civil and military aircraft created in our country use normalized aircraft wheels of the Russian origin, including such structural members as brakes and tires. Mostly they are operated both by Ukrainian and foreign airlines: An-26, An-32, An-72, An-74, An-132.

In addition, after achieving independence, the Ukrainian Air Force still use such airplanes and helicopters as IL-76, MiG-29, Mi-24 and others.

At the same time, it should be noted that the disc brakes of the wheels and tires have a very short life time, and their supply from Russia is suspended.

Such circumstances most acutely highlighted the problem of operation of military aircraft that are part of the Air Force of Ukraine.

Therefore, the issue of creating domestic aviation wheel brakes has become not only relevant but also a national state task.

2. Analysis of Recent Research and Publications

The aircraft manufacturers of the USA, Europe and the USSR have always preferred the creation of aircraft wheels.

The US federal regulations (Part-25) [1] laid down the standards for their design, production and operating requirements, which served as the basis for the standardization of their parameters and the development of catalogs.

The paper [2] presents a study of the displacements of aircraft during takeoff and landing, taking into account the peculiarities of the elastic compliance of the tires of the wheels installed in the landing gear struts.

The research carried out in [3] is devoted to the peculiarities of assessing the strength of aircraft wheels; however, this paper does not touch upon the question of the influence of the elastic compliance of the wheel on the displacement of the center of mass of the aircraft.

In [4], for the first time in the USSR, the requirements for the design of aircraft wheels were formulated, based on the requirements of the US Part-25. On their basis, a catalog of brake and non-brake wheels was created for aircraft of different weight categories, with different landing speeds and different configurations of the landing gear.

The operational reliability of aircraft wheels is analyzed in [5]. It shows that the technique of piloting upon landing, i.e. the qualifications of the pilot, the timeliness of application of the brake wheels have a decisive influence on flight accidents that occur during landing.

The creation of brakes is known to be based on the use of friction materials. In work [6] for the first time in Ukraine there was a work with a complete list of friction materials (by 1975), which could be used in heat-loaded aircraft brakes. However, there was still no technology for producing brake discs based on sintered powders.

For the first time, mention of the possibility of using sintered powders in brake discs appeared during the creation of the F-4 aircraft [7], and their advantage over carbon fiber materials was shown.

In the eighties of the last century, a holistic view was formed on the forms of using braking processes using the landing gear wheels [8], as well as on the friction materials used in their brakes [9] as of the state of materials science at that time.

The use of brake wheels in Ukraine at that time and still is based on the requirements of AP-25 [10]. Some features of their design, especially for wheel hubs of heavy transport aircraft [11], made it possible to significantly reduce their weight.

At the beginning of the 2000s (with an increase in aircraft landing speeds), interest was noted in the forms of care for wheel brakes (especially tires [12] and the safety of their use [13]). At the same time, works [14] appeared in the open press, which are the scientific and methodological basis for the formation of wheel catalogs [15] and the possibility of their use in the design of the landing gear [16] and in the retraining of specialists [16].

In recent years, the design of wheel braking devices [17] and structural heat-resistant materials [18] have been improved. Rather strict restrictions on the process of using wheel brakes are formulated in the ICAO requirements [19].

Operators of the Ukrainian aircraft, already operated and newly designed [20], are in especially difficult conditions, since Russia stopped supplying braking devices for aircraft of all types.

This situation can only be resolved by import substitution of brake wheels, i.e. development of standards for their design based on the requirements of FAR-25 and the Ukrainian technology for their production based on the Ukrainian friction materials.

3. Functions and Basic Structural Members of Aviation Brake Wheels

Requirements for aviation wheels are set out in the European and American APR 1493 and 1907, AIR 1934, MIL-W-5013, FAR-25 and CS-25 regulations, which define that the main purpose of the wheels is to ensure the normal operation of the aircraft in a certain range of conditions (characteristic of a particular type of aircraft) with acceptable dimensions, weight, reliability and life of the landing gear.

The main landing gear struts shall be provided with brake wheels (Fig. 1).

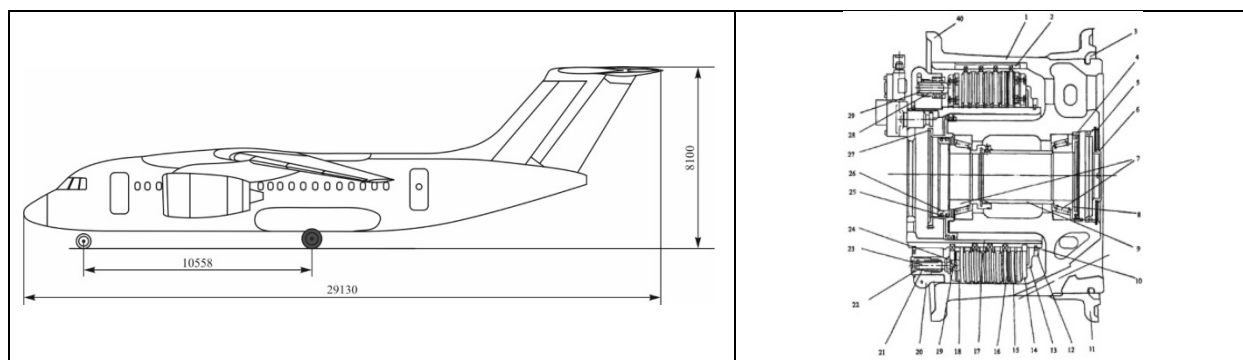

Fig. 1. Brake wheels as Units of Aircraft Takeoff and Landing Devices

Wheels and their tires must not get inflamed or break during heavy braking in the event of interrupted take-off. Successive take-offs and landings of the aircraft are mandatory, and their number and intervals between them depend on the purpose of the aircraft and are determined by the General Designer. Brake wheels must be equipped with thermal indicators that indicate (display) the heating temperature of the wheel during operation, and fusible fuses (plugs) that depressurize the wheel when overheated to avoid the destruction (explosion) of tire.

The main components of modern aviation wheels are hubs, tires and brakes (Fig. 2).

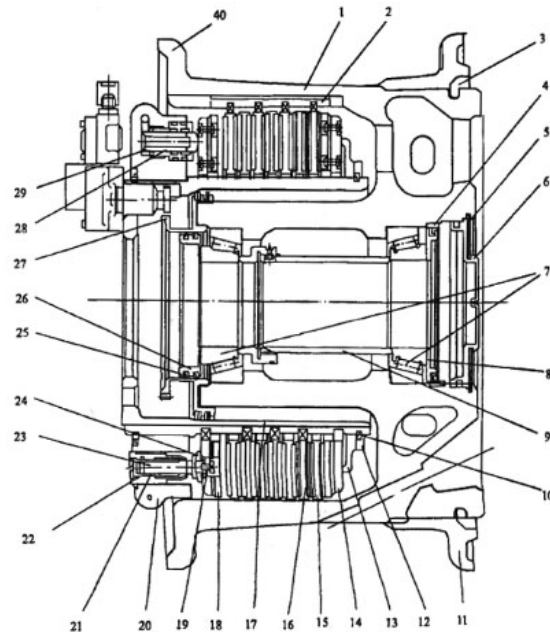

Fig. 2. Yak-42 Brake Wheel (without tire):

1 - wheel hub; 2 - guide; 3 - retaining ring; 4 - collar; 5 - retaining ring; 6 - cover; 7 - tapered roller bearing; 8 - holder; 9 - distance sleeve; 10 - e-clip; 11 - detachable flange; 12 - ring; 13 - flange of the brake housing; 14 - pressure back plate; 15 - cerammet plate; 16 - intermediate disk; 17 - brake housing; 18 - pressure disk; 19 - special screw; 20 - brake cylinder assembly; 21 - clamp; 22 - collet; 23 - restraint; 24 - spring; 25 - collar; 26 - holder; 27 - gear drive UA-58 (UA-53A); 28 - sleeve; 29 - piston; 30 - wheel hub flange.

The structure of import substitution provides for the creation of brake discs based on the Ukrainian friction materials FMK/U. Thus structurally tire is applied to disk of brake sectors of various geometry and various quantity that allows one to provide the required energy capacity of a brake for planes of various functions with variety of landing speeds (Fig. 3).

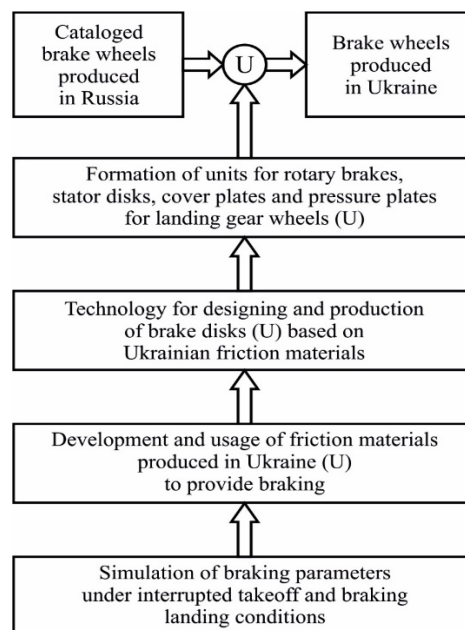

Fig. 3. Conceptual Structure of Import-Substituting Technology for Creation of Aviation Brake Wheels Produced in Ukraine

The main components of the import substitution structure are certainly studies on the creation and certification of the Ukrainian friction materials that can withstand the conditions of friction, wear and high temperatures in the emergency areas of aircraft braking.

Such materials include: cast iron ChNMH/U with the addition of molybdenum and chromium, and sintered antifriction materials FMK-79, FMK-11/U.

Parametric representation of these materials is given in tables 1 and 2.

Table 1

Chemical composition of cast iron ChNMH/U produced in Ukraine

Sample No. (of stator disks per State Standard)	Mass fraction of element, % (Pe - for another)										
	C	Mn	Si	Cr	Ni	Mo	Controlled impurities				
							Ti	V	P	S	Cu
0318U-097-410/U	3.20	0.979	2.08	0.332	1.013	0.356	0.043	0.006	0.028	0.01	0.184
ChNMH per Ind. St. 1 90167-75	3.0-3.8	0.6-1.0	1.6-2.5	0.15-0.45	0.8-1.4	0.2-0.5	Not more than 0.15	Not more than 0.15	Not more than 0.30	Not more than 0.10	-

[authors' development]

According to the results of measurements of chemical composition and regulatory requirements of State Standard 7769-82, the sample material belongs to the group of low-alloy nickel cast irons for castings with special properties with molybdenum and chromium and corresponds to alloyed cast iron of perlite grade ChNMH (Industrial Standard I 90167-75).

The Ukrainian material FMK-79 was tested in full compliance with the conditions specified for testing the same material made in Russia. The number of brakes was increased to 60. The test results are shown in Table 2.

Table 2

Results of Friction and Wear Tests of the Ukrainian Material FMK-79

t _{init./test.}	No. of braking	T _{fact.}	T _{av.}	M _{fr.}	M _{fr.av}	F _{fr.}
50	3	150	153	0.52	0.53	0.16
	4	150		0.52		
	5	160		0.54		
100	8	190	190	0.54	0.53	0.16
	9	190		0.54		
	10	190		0.52		
150	13	210	217	0.52	0.53	0.16
	14	220		0.52		
	15	220		0.54		
200	18	250	247	0.52	0.52	0.16
	19	240		0.52		
	20	250		0.52		
250	23	290	293	0.50	0.51	0.16
	24	290		0.52		
	25	300		0.50		
300	28	320	320	0.50	0.49	0.15
	29	320		0.48		
	30	320		0.50		
	39	370		0.48		

[authors' development]

These results allow us to state the following:

- The average linear wear of the friction pair is 0.055 mm;
- Wear intensity is equal to $0.10 \times 10^{-12} \text{ m}^3/\text{J}$.

The mechanical behavior of other sintered materials FMK-11/U and FMK-845/U were evaluated in a similar way.

4. Formation of Brake Units for Landing Gear Wheels of Aircraft in Operation

As already mentioned, Ukraine has a wide range of Ukrainian (An-26, An-30, An-32, An-72, An-74) and Russian (IL-76, MiG-29) aircraft.

The brake discs in the wheels of these aircraft have already exhausted their low life and need immediate replacement.

It should be borne in mind that the brake unit consists of different elements: rotor plate, stator (fixed) plates, pressure back plate and pressure plate.

Taking into account the research presented in Tables 1, 2, 3, brake discs for brake wheels of aircraft for various purposes have been formed. Thus, Fig. 4 shows the design of disks included in the brake units' assembly of the landing gear wheels of aircraft An-32, An-72, An-74, and in Fig. 5 – brake discs for the Su-25 aircraft.

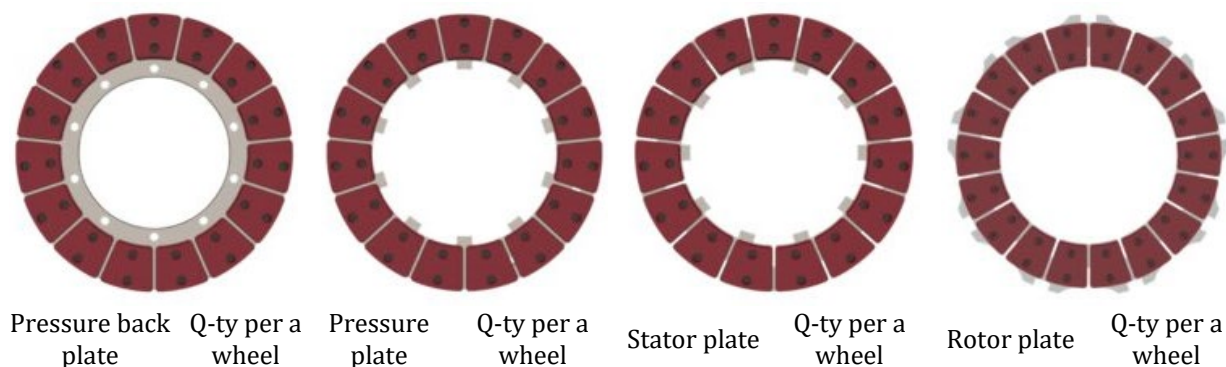

Fig. 4. **Structure and Design of Wheel Brake Discs for Brake Wheels of the An-32, An-72 and An-74 Aircraft Landing Gear**

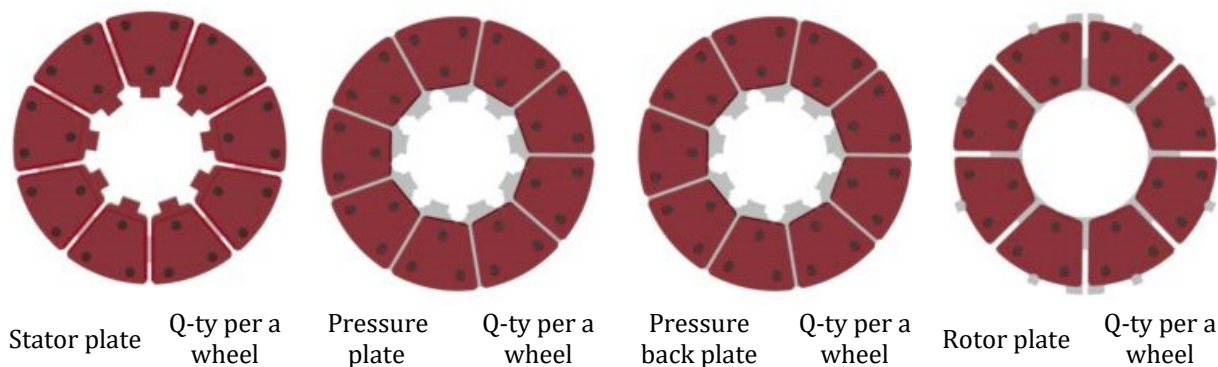

Fig. 5. **Structure and Design of the Disks that Form the Brake Unit of the Su-25 Aircraft Wheels**

Due to the high speed of the aircraft during landing and next on the braking landing run, the high power capacity of the brakes is realized by increasing the size of the friction sectors and the way they are attached to the disk frame.

The Ukrainian version of the brake discs, which is shown in Fig. 4, eliminates the problem of irregular flights of this aircraft.

Friction sectors are created on the basis of Ukrainian friction materials (Fig. 6).

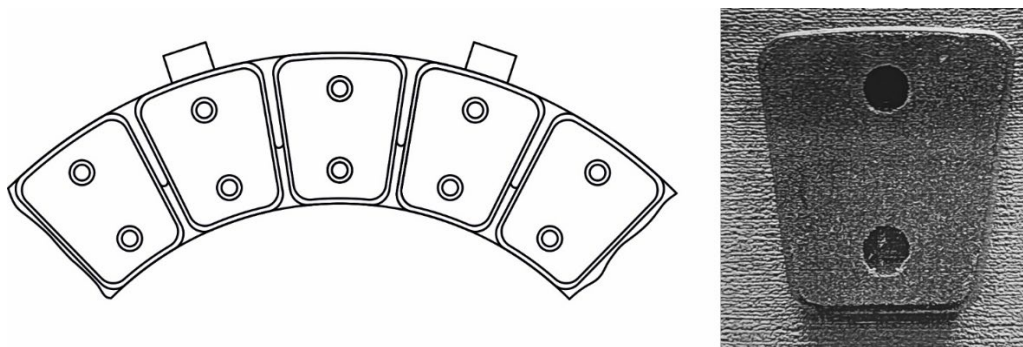

Fig. 6. Friction sectors based on FMK-79/U, FMK-845/U

Such and similar friction sectors are the basis for formation of brake discs (Fig. 7).

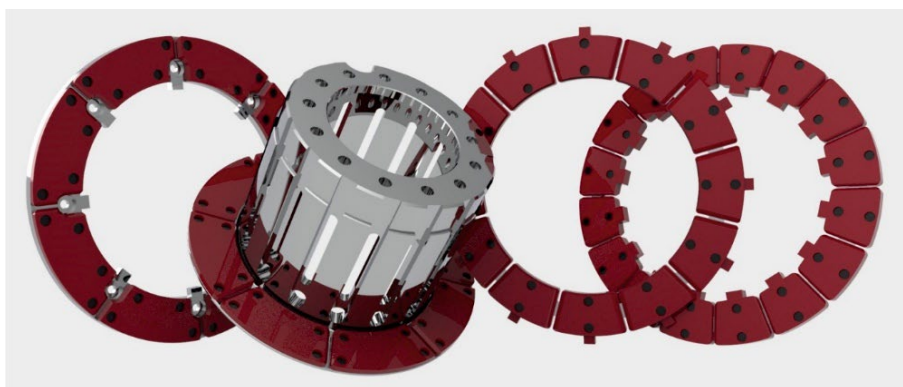

Fig. 7. Brake Discs Created on the Basis of Ukrainian Sintered Friction Materials

5. Import Substitution of Cataloged Aviation Wheels Based on Ukrainian Brake Discs

The given design and research studies allowed to present the process of import substitution in the form of a generalized method (Fig. 8).

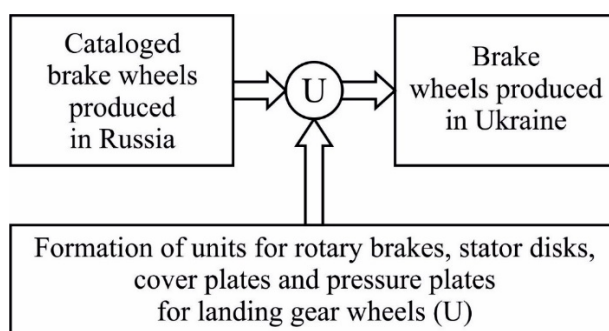

Fig. 8. Scheme of the Method of Import Substitution of Cataloged Wheels Based on Ukrainian Brake Discs

The studies shown in Tables 1, 2, 3, 4, as well as Figs 4, 5, 6, 7 allow not only to solve the problem of import substitution of brake discs, but to make the transition to the creation of the Ukrainian brake wheels.

The creation of such wheels is based on internationally recognized regulations BCAR, MSL-W-5013, TSO-C26 (USA), which regulate the characteristics of the brake, such as:

- Power capacity of the brake;
- Smooth operation of brakes, i.e. a gradual increase in friction;

• Ensuring rapid engagement and disengagement of brakes (full braking should occur in about 2 s, and full brake release - in 1.5 s).

For utilization in Ukraine this approach is implemented in the brake wheels of aircraft of the Russian origin with sufficient power capacity (Tables 3 and 4).

Table 3

Ukrainian Brake Wheels in the Structure of Import Substitution of Brake Discs

Types of aircraft	Cataloged wheels	Wheels of the Ukrainian production
An-32, An-74, An-132	KT 94/2A	HB33A
Su-25	KT 163 A	HB48A

[authors' development]

Table 4

Parameters of the Ukrainian Brake Wheel HB33A

Used Aircraft	An-26, An-32, An-72, An-74, An-132
Friction pair	FMK-79/U FMK-845/U
Length of take-off and landing run, m	3485
Warranty service life of the wheel, takeoffs and landings	1500
Warranty service life of brake discs, takeoffs and landings	250
Weight of wheel with brake, kg	77.3
Maximum take-off speed, km/h	250
Maximum landing speed, km/h	190
Average operating brake torque, kgf-m	700
Starting braking torque, kgf-m	889
Kinetic energy absorbed by the brake during one braking in the operating mode, kgf-m	400000

[authors' development]

Tests for friction and wear of FMK-79/U were carried out in the test laboratory of Bila Tserkva plant "Tribo" on a friction machine CIAM-90, where it was found that the Ukrainian friction materials are not inferior to Russian analogs in these parameters. Its guaranteed service life is 1.500 takeoffs and landings.

6. Conclusions

Analysis of the operation of aircraft and foreign airlines showed that the parameters of the brake wheels significantly affect the base conditions of aircraft, the regularity of their flights, the number of flight accidents and catastrophes when moving them on runway.

1. Operators of aircraft used in Ukraine are in a difficult situation, as their landing gear is equipped with cataloged brake wheels of the Russian origin, the service life of which has been exhausted, and their supplies from Russia have been suspended.

2. This problem has been solved by development of fabrication technique of domestic sintered friction materials for rotor plates and stator plates on the basis of:

- Molybdenum and chromium doped cast iron of perlite grade CHNMH/U;
- Friction sintered materials such as FMK-11/U, FMK-79/U, FMK-845.

The example of FMK-79/U shows qualification analysis of the Ukrainian friction materials (U) for chemical composition, as well as the parameters of friction and wear.

3. The interdepartmental commissions that conducted such an analysis found that these materials are fully consistent with the sintered friction materials used by other manufacturers of aviation brakes, including in Russian-made designs.

4. Import substitution of brake disc designs for domestic ones by modifying changes in brake wheel parameters has been tested by performing the flight qualification tests during

flights of IL-76MD aircraft (board 76683) and permission from the State Aviation Research Institute has been received to operate aircraft of this type with the Ukrainian brakes.

5. By varying the geometry, materials, and the number of friction sectors not only friction pairs in rotor plates and stator plates, but also complete brake units with pressure back plate and pressure plate for brake wheels of the Ukrainian production, such as HB334 and HB48A with guaranteed operating life of 1500 takeoffs and landings have been formed.

References:

1. Federal'nyye aviatsionnyye pravila. Chast' 25. Normy letnoy godnosti: Transportnyye???samolety [Elektronnyy resurs] // Institut pravovoy informatsii. URL: <http://www.law.cornell.edu/cfr/text/14/part-25> (data obrashcheniya: 20.09.2017).
2. Kirk, K.L. i Perri, P.Dzh. Analiz vibratsiy, vyzvannykh ruleniyem samoletov, metodom PSD, The Aeronautical Journal, 1971.
3. Makkarti Dzh.L. Iznos i svyazannyye s nim kharakteristiki aviatsionnoy shyny pri razryve / NASA. TN D-6963. Vashington, 1972. 28 s.
4. Zverev, I.I. Konstruktsiya i prochnost' aviatsionnykh koles i tormoznykh sistem [Tekst] / I.I. Zverev, S.S. Kokonin - M.: Mashinostroyeniye, - 1973. - S.224.
5. Khazanov, I.I. Eksploatatsionnaya nadezhnost' aviatsionnykh koles [Tekst] / I.I. Khazanov, R.V. Sakach, YU.N. Peyko, S.S. Kononik, V.V. Mozoley. - M., «Transport», 1974. - 224s.
6. Fedorchenko, I.M. Sovremennyye friktsionnyye materialy [Tekst] / I.M. Fedorchenko, V.M. Kryachek, I.I. - K.: Nauk, dumka 1975 - 192 s.
7. 247. Morris D.L. Dinamicheskoye ispytaniya shassi F-4 s aktivnym upravleniyem // AFWAL-TR-85-3005. avgust 1985 g.
8. Gamon M.A. «Razrabotka laboratornogo oborudovaniya Roun / Sort / Short Field Landing Gear, pervyy etap — predvaritel'noye proyektirovaniye i analiz», AFWAL-TR-85-3076, 1985.
9. Karri N.S. Konstruktsiya shassi samoleta: printsipy i praktika. Vashington: AIAA, 1988. 371 s.
10. Aviatsionnyye pravila AP-25. Normy letnoy godnosti samoletov transportnoy kategorii / Mezghosudarstvennyye. aviatsiya. kom. - Zhukovskiy: Izdatel'stvo "Letno-issledovaniye". v nikh. M.M. Grom. 1994. - 322 s.
11. Ryabkov, V.I. Osobennosti vybora koles shassi tyazhelykh transportnykh samoletov s uchetom real'nykh usloviy ikh eksploatatsii [Tekst] / V.I. Ryabkov, V.A. Trofimov // Otkrytyye informatsionnyye integrirovannyye tekhnologii. Sb. nauchnykh rabot. - KHAI, 2003. - Vyp. 16. - S. 45-49.
12. Remont i tekhnicheskoye obsluzhivaniye aviatsionnykh shin / Instruksii kompanii_Goodir Nederland BV Aviation Tyres IMIA. 2004. - 52 s.
13. Embraer annousen markel onylook [Elektronnyy resurs] // R; Mir Eyrlinl. Dekabr' 2006 g. URL: <http://www.embraer.com> (data podachi zayavki: 15.09.2017).
14. Kokonin, S.S. Osnovy proyektirovaniya aviatsionnykh koles i tormoznykh sistem [Tekst] / S.S. Kokonin, Ye.I. Kramarenko, A.M. Matveyenko. - M.: Izd-vo MAI, - 2007. -264 s.
15. Krakovskaya A. Konstruktsiya mekhanizma uborki shassi samoleta // Mekhanika i mashinostroyeniye. 2008. Tom. 12, vyp. 4. S. 357-373.
16. Ryabkov, V.I. Ustroystvo i vybor parametrov shassi samoleta [Tekst] / V.I. Ryabkov, V.A. Trofimov, L.V. Kapitanova i dr. // Uchebnik – KHAI, 2010 – 343 s.
17. Ryabkov, V.I. Vybor parametrov i eksploatatsii aviatsionnykh koles s uchetom osobennostey ikh shin i tormozov: ucheb. posobiye / V.I. Ryabkov, L.V. Kapitanova, D.V. Tinyakov, N.G. Tolmachev - KH.: Nats. aerokosmicheskoy universitet «Khar'kovskiy aviatsionnyy. in-t», 2014. – 84 s.
18. Elektronnyy svod federal'nykh pravil Pan 25 - Letnaya godnost'. Standarty Transportnaya kategoriya Samolety [Elektronnyy kod]. URb: <http://www.ecfr/cqi-bin/> - 27.04.2015.
19. IATA. Prognoz aviatsionnoy otrasli [Elektronnyy resurs]. URL: <http://www.iata.org/publications/Pages/airline-industry-forecast.aspx> (data publikatsii: 15.09.2017).
20. ICAO. Statistika aviaperevozchikov - dannyye o perevozkakh [Elektronnyy resurs]. URL: <http://portal.icao.int> (data podachi zayavki: 20.09.2017).
21. Embracer i BRA dogovarivayutsya o prodazhe do 40 E-Jet [Elektronnyy resurs] URL: <http://www.embraer.com/English/content/imprnsa/pressreleasesdetalhe/asp.idl6>.

СПОСОБИ ДЕФОРМАЦІЇ ПЛОСКИХ ЗАГОТОВОК У ПРОСТОРОВУ ФОРМУ

Хропост В.І.

Аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Самий простий спосіб деформації плоского листа – це його згинання вздовж прямої лінії. Лист можна зігнути більше або менше, тобто утворити двогранний кут, який може бути тупим, прямим або гострим. Таким чином можна утворити гранні поверхні – призми, піраміди та інші. Від способу згинання плоскої заготовки залежить вид утвореної поверхні [1].

Розглянемо способи згинання плоскої заготовки. Візьмемо плоске кільце і побудуємо в ньому декілька конгруентних трапецій (рис. 1,а). Вздовж зовнішніх ліній виріжемо контур із листового матеріалу (наприклад, цупкого паперу). Будемо згинати дану заготовку вздовж прямих ліній, що йдуть до центру кільця на однакові двогранні кути, поки крайні лінії не збіжаться. Ми отримаємо правильну зрізану піраміду.

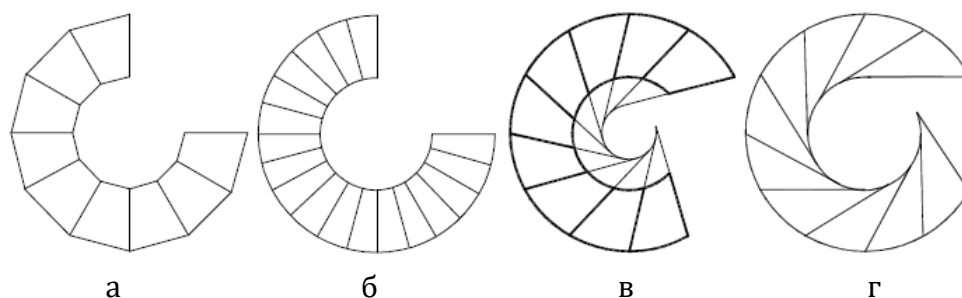

Рис. 1. Приклади плоских заготовок для згинання у розгортну поверхню:

- а) заготовка для згинання її у правильну зрізану піраміду; б) заготовка для згинання її у зрізаний конус; в) заготовка для згинання її у розгортний гелікоїд із ребром звороту за межами відсіку; г) заготовка для згинання її у розгортний гелікоїд, ребро звороту для якого є крайкою відсіку

Збільшенням числа бічних ребер можна отримати зрізану піраміду із більшим числом граней. Міркуючи таким чином можна довести число граней до такої кількості, коли окрему грань буде важко вирізнити серед інших, тобто зрізана піраміда перетвориться у зрізаний конус. Плоска заготовка для зрізаного конуса показана на рис. 1, б. Можна по іншому розташувати прямі лінії, вздовж яких відбуватиметься згинання заготовки, наприклад, так, як показано на рис. 1, в. Ці лінії є дотичними до кола, розташованого всередині плоского кільця. Згинаючи подібним чином заготовку вздовж накреслених прямих ліній ми отримаємо уже іншу розгортну поверхню – розгортний гелікоїд або торс-гелікоїд. Кола, які окреслюють кільце, перетворюються у гвинтові лінії, а прямолінійні твірні, продовжені далі, будуть дотичними до іншої гвинтової лінії, яка існує за межами відсіку гелікоїда – гвинтової лінії. Таке згинання кільця можна уявити його скручуванням і одночасним розтягуванням. Проте таке згинання має межі – воно можливе до тих пір, поки ребром звороту не стане внутрішня крайка заготовки (рис. 1, г). Проекції такої поверхні показані на рис. 1. Спроби збільшити крок поверхні призведуть до розриву листового

матеріалу. Таким чином, ребро звороту може бути розташоване на поверхні, як гранична крайка відсіку, або ж може бути розташоване за межами відсіку, як невидима крива.

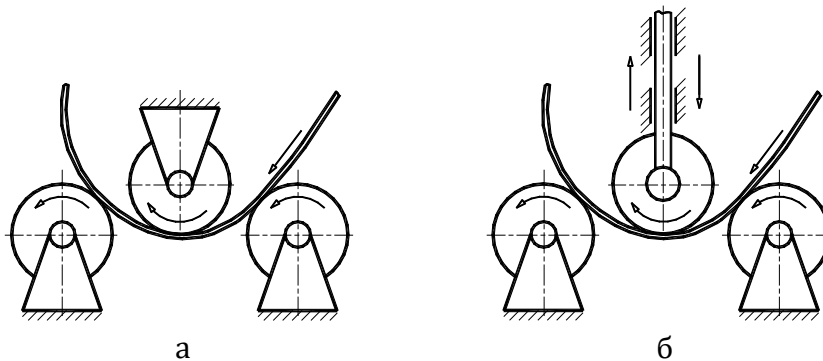

Рис. 2. Схема процесу формоутворення деталей із металевого листа: а) на простих валкових верстатах; б) на копіювальних валкових верстатах.

Є різні способи згинання листового матеріалу. Одним із них є деформація листа шляхом неперервного переміщення заготовки між деформуючими валками (рис. 2).

Кривина деталі при цьому залежить від параметрів налаштування верстата: відстані між крайніми (опорними) валками і положення відносно останніх верхнього (натискного) станка. В простих валкових верстатах параметри настройки при прокатці не змінюються і в результаті деформації утворюються деталі постійної кривини (рис. 2,а). В копіювально-згинальних верстатах (рис. 2,б) параметри налаштування в процесі формоутворення змінюються і в результаті прокатки заготовки одержують деталі із змінною кривиною.

В процесі згинання метал піддається одночасному дії розтягуючих і стискаючих зусиль. На зовнішній стороні заготовки волокна металу розтягуються і довжина їх збільшується, а на внутрішній – навпаки, стискаються, а довжина їх коротшає. І тільки нейтральний шар або, як прийнято називати, нейтральна лінія, в момент згину не відчуває ні стиснення, ні розтягування. Довжина нейтральної лінії після згинання заготовки не змінюється. Деформація металу може бути пружною, пластичною або поєднувати обидва випадки. На рис. 3 представлено пружну деформацію лінійки.

Взагалі процес деформації матеріалу під час згинання має дуже складний характер. Він залежить від властивостей матеріалу, тобто будови його кристалічної решітки. Цими питаннями займається окрема наука – матеріалознавство. З іншої сторони, деформація залежить від характеру прикладених зусиль, чим займається інша наука – опір матеріалів.

При пружному деформуванні деталь відновлює початкову форму після припинення дії деформуючих зусиль (лінійка стає прямою). Можливий варіант, коли деталь частково відновлює попередній стан. В такому випадку згинання деталі потрібно робити упереджено таким чином, щоб після припинення дії деформуючих сил вона набула потрібної форми. Цій тематиці присвячено низку робіт [2 – 4].

При пластичній деформації деталь набуває остаточної форми, яка залишається незмінною після припинення дії деформуючих зусиль. Прикладом такої деформації є згинання деталей у штампах (рис. 3,а). Детальному дослідженню процесів деформації, які відбуваються при такому згинанні, присвячена монографія [5]. В ній зазначено, що після гнуття форма та розміри поперечного перерізу заготовки при пластичній деформації змінюються [5, с. 19]. Зміни поперечного перерізу заготовки тим більші, чим менше радіус згину. Такий результат автори отримали при проведенні

експерименту. Для цього на заготовку наносилася прямокутна сітка, яка спотворювалася в результаті деформування заготовки (рис. 3,б). При такому деформуванні металу відбувається зміщення нейтральної лінії до центру кривини. Величина цього зміщення може бути визначена за формулою із опору матеріалів, однак вона залежить від багатьох чинників (форма поперечного перерізу, спосіб згинання, хімічний склад металу і навіть окрема партія одного і того ж матеріалу).

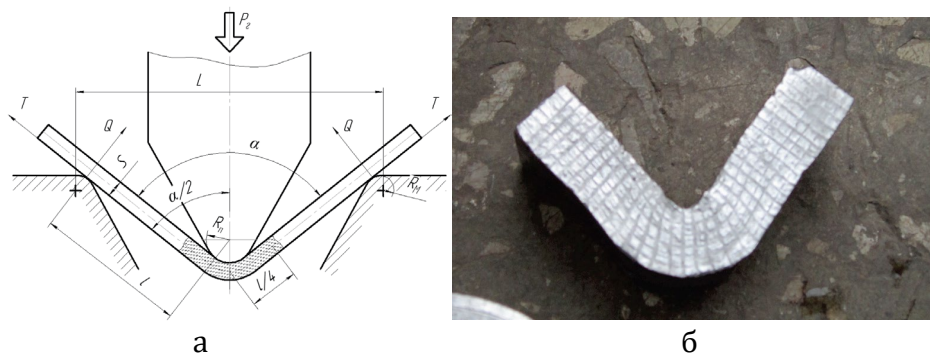

Рис. 3. Графічні ілюстрації до згинання пластини прямокутного перерізу:
а) схема дії сил при згинанні у штампі; б) деформація прямокутної сітки після згинання заготовки

Деякі геометричні моделі згинання листового матеріалу із врахуванням його товщини розглянуто в працях [6–8]. Аналіз перерахованих джерел свідчить про складність процесів деформування матеріалу смуги при її згинанні. З огляду на це в даній праці запропоновано деякі геометричні моделі згинання смуги прямокутного перерізу, виходячи із двох умов: 1) об'єм деталі в процесі її деформації не змінюється; 2) матеріал не стискається, але може розтягуватися.

Список використаних джерел:

1. Пилипака С.Ф., Кресан Т.А., Грищенко І.Ю. Обвідні поверхні однопараметричної множини площин: конструювання, вирізання відсіків, побудова розгорток.: монографія. Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2017. 313 с.
2. Пилипака С.Ф., Несвідомін В.М., Пилипака Т.С. Визначення фіктивного контуру деталі при згинанні листового матеріалу в циліндричну поверхню заданої форми із врахуванням пружинення металу. Прикладна геометрія та інженерна графіка. 2005. Т. 30. Вип. 4. С. 67-73.
3. Пилипака С.Ф., Несвідомін В.М., Пилипака Т.С. Згинання конічних поверхонь із листового матеріалу із врахуванням пружинення. Збірник наукових праць Київського національного університету технологій та дизайну (спецвипуск). Київ, 2005. С. 159–162.
4. Пилипака С.Ф. Изготовление конических деталей гибкой-прокаткой листового материала в фиктивную форму. Инженерные системы-2010: Международная научно-практическая конференция. (м. Москва, 6-9 квітня 2010 р.) Москва, 2010. С. 52-56.
5. Грушко О.В., Молодецька Т.І. Холодне гнуття товстолистових заготовок з малопластичних металів: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2014. 144 с.
6. Пилипака С.Ф., Несвідомін В.М., Пилипака Т.С. Пружне згинання стержнів при значних їх прогинах. Електротехніка і механіка. Київ, 2007. № 1. С. 52–56.
7. Пилипака С.Ф. Муквич М.М. Поступове формування шнеків із прямолінійної металевої смуги. Праці Таврійського державного агротехнологічного університету. Прикладна геометрія та інженерна графіка 2009. Т. 43. Вип. 4. С. 43–49.
8. Пилипака С.Ф. Кресан Т.А., Федорина Т.П., Хропост В.І. Врахування товщини листового матеріалу при виготовленні конічного диска згинанням плоского кільця. Інженерія природокористування. 2020. № 2 (16). С. 78-83.

СЕКЦІЯ XIII. ЕНЕРГЕТИКА ТА ЕНЕРГЕТИЧНЕ МАШИНОБУДУВАННЯ

ЗАСТОСУВАННЯ ДИНАМІЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ТА ВИБОРУ ПОТУЖНОСТЕЙ ТЕПЛОВИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ

Нікішин Дмитро Олександрович

ORCID ID: 0000-0002-9027-590X

Провідний інженер

Інститут електродинаміки Національної академії наук України, Україна

Проблема оптимізації розвитку енергетичних систем країни включає широке коло питань. До них відносяться: оптимізація паливно-енергетичного балансу, розміщення виробництв і трудових ресурсів, оптимізація по типах електричних станцій, визначення доцільних пунктів спорудження електростанцій, встановлених потужностей, оптимізація паливних потоків в енергетичній системі. Це завдання оптимізації розвитку складних систем-об'єктів, що характеризуються значною кількістю параметрів. Таким чином важкорозв'язною проблемою являється багатокритеріальність задачі [1-5].

Для цілей планування оптимального розвитку енергосистем отримали розвиток два класи моделей - оцінювальні і оптимізуючі.

Оцінювальні моделі реалізуються за допомогою програм розрахунків на ЕОМ деякої безлічі заздалегідь намічених варіантів рішення. Ці моделі володіють наступними позитивними властивостями [5-8]:

- 1) можливістю докладного обліку індивідуальних особливостей енергосистем;
- 2) примхливістю до характеру змін параметрів систем і виду функціональних залежностей між ними;
- 3) можливістю детального обліку вимог надійності.

Головним недоліком оцінювальних моделей є можливість оцінки порівняно малого числа варіантів проекрованої мережі, що було основною причиною розробки оптимізуючих моделей. Останні призначені для пошуку оптимального плану зі всієї безлічі допустимих планів, що і є їх вирішальною перевагою. В даний час спостерігається тенденція поєднання обох принципів [7-12].

Можливий і інший шлях, що припускає послідовне використання обох типів моделей. Заздалегідь за допомогою оптимізуючої моделі вибираються для порівняння лише варіанти, що знаходяться поблизу оптимального рішення. Потім за допомогою оцінювальної моделі виконується порівняння варіантів, що залишилися.

Із застосуванням цих моделей неможливо вирішити проблему оптимізації розвитку енергосистем в рамках однієї моделі. Для вирішення цього завдання використовується метод підоптимізації, що полягає в розчленовуванні складного завдання на ряд самостійних блоків з взаємною ув'язкою схвалюваних рішень.

У даному розділі розглянутий метод оптимізації місць розміщення і

встановленої потужності теплових електростанцій енергосистеми, що розвивається. Розвиток електричної мережі допускається враховувати наближено [10-13].

Лінійна модель розвитку системи теплових електростанцій найбільш проста серед всіх моделей даного класу. Відмітною особливістю лінійних моделей являється використання економічного функціонала, лінійно залежного від змінних. У свою чергу, зміна цих змінних обмежена лише лінійною системою зв'язку у вигляді лінійних рівностей і нерівностей.

Найбільш серйозним недоліком лінійної моделі розміщення і вибору потужностей теплових електростанцій являється неможливість врахування нелінійності економічних характеристик, та дискретності зміни встановлених генеруючих потужностей електростанцій, що оптимізуються.

Метод динамічного програмування позбавлений цього недоліку. Динамічне програмування являється спеціальним обчислювальним методом вирішення завдань нелінійного програмування, таким, що дозволяє представити процес у вигляді послідовності окремих етапів. При використанні методу функція, що мінімізується, повинна бути сепарабельною, тобто дорівнювати сумі функцій окремих змінних:

$$f(x_1, x_2, \dots, x_j, \dots, x_n) = f_1(x_1) + f_2(x_2) + \dots + f_j(x_j) + \dots + f_n(x_n)$$

Застосування методу динамічного програмування дозволяє замість одноразової оптимізації функції багатьох змінних виконувати оптимізацію функції тільки однієї змінної. Зменшення кількості розрахунків при цьому в порівнянні з простим перебором може бути дуже істотним. При його використанні організовується багатокроковий процес оптимізації, на кожному кроці якого оптимізується функція однієї змінної. Результати оптимізації, отримані на кроці процесу, запам'ятовуються і використовуються на подальших кроках.

У основі методу лежить принцип оптимальності Р. Беллмана, який може бути сформульований таким чином: який би не був шлях досягнення деякого стану системи, подальші рішення повинні належати оптимальній програмі для частини шляху, що залишилася, починаючи з цього стану.

Важливою перевагою динамічного програмування являється можливість рішення задачі відразу для сукупності початкових умов. При рішенні задачі всіма іншими методами довелося б повторювати всю процедуру оптимізації для початкових умов, що змінилися, знову.

Алгоритм методу динамічного програмування реалізовано в пакеті програм для персональних комп'ютерів, який призначений для визначення оптимальної потужності та вибору місць теплових електростанцій. При розробці пакету основна увага була приділена гнучкості і функціональності простого, не переобтяженого інтерфейсу. Призначений для користувача, інтуїтивний і візуально-орієнтований інтерфейс логічно представляє на екрані монітора всі елементи управління і дизайну.

Введення інформації здійснюється за допомогою імпорту даних з редактору Excel або шляхом вводу даних про елементи мережі у відповідні таблиці програми. В пакеті програм передбачений синтаксичний контроль вихідної інформації про елементи електричної мережі, передбачена обробка можливих помилок в процесі виконання програми. Для інформування користувача про неправильно введену інформацію на екран монітора виводяться відповідні повідомлення.

Програма дозволяє визначити найбільш вигідні потужності електростанцій, що споруджуються в пунктах при відомих функціях приведених витрат на спорудження і експлуатацію станцій і встановити.

Список використаних джерел:

1. Зайцев, Є., Кучанський, В., & Гунько, І. (2021). Підвищення експлуатаційної надійності та ефективності роботи електричних мереж та електроустановок: монографія. Publishing House «European Scientific Platform», 156. <https://doi.org/10.36074/penereme-monograph.2021>.
2. Тугай Ю.І., Кучанський В.В., Тугай І.Ю. Застосування керованих пристроїв компенсації зарядної потужності ЛЕП НВН в електричних мережах. Технічна електродинаміка. 2021. No 1. С. 53–56. DOI: <https://doi.org/10.15407/techned2021.01.053>.
3. Zaitsev, Ie.O, Kuchansky, V.V.: Corona discharge problem in extra high voltage transmission line. In: Zaporozhets, A., Artemchuk, V. (eds.) Systems, Decision and Control in Energy II, pp. 3–30. Springer, Berlin (2021). https://doi.org/10.1007/978-3-030-69189-9_1.
4. Kuchanskyi, V., Zaitsev, Ie.: Corona discharge power losses measurement systems in extra high voltage transmissions lines. In: Proceedings of 2020 IEEE 7th International Conference on Energy Smart Systems (ESS), Kyiv, Ukraine, pp. 48–53 (2020). <https://doi.org/10.1109/ESS50319.2020.9160088>.
5. V. Kuchansky, P. Satyam, O. Rubanenko, et al., "Measures and Technical Means for Increasing Efficiency and Reliability of Extra High Voltage Transmission Lines", Electrotechnical Review, Vol. 96, No. 11, pp. 135-141, 2020.
6. Кучанський, В., і Ю. Лиховид. «ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ КОНСТРУКЦІЇ ФАЗИ ТА ПЕРЕРІЗУ ПРОВІДУ ПОВІТРЯНОЇ ЛІНІЇ ЕЛЕКТРОПЕРЕДАЧ». Праці Інституту електродинаміки Національної академії наук України, вип. 61, Травень 2022, с. 052, doi:10.15407/publishing2022.61.052.
7. Vladislav Kuchansky and Volodymyr Tereshchuk, "Method of Regulating the Operating Modes of Main Electrical Systems in Terms of Voltage and Reactive Power" in Systems Decision and Control in Energy III, Cham:Springer, pp. 23-38, 2022.
8. Kuchansky, V., Malakhatka, D., Zaporozhets, A. (2022). Operating Modes Optimization of Bulk Electrical Power Networks: Structural and Parametrical Methods. In: Kyrylenko, O., Zharkin, A., Butkevych, O., Blinov, I., Zaitsev, I., Zaporozhets, A. (eds) Power Systems Research and Operation. Studies in Systems, Decision and Control, vol 388. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82926-1_5.
9. Кучанський, В., і Д. Малахатка. «ПАРАМЕТРИЧНА ОПТИМІЗАЦІЯ РЕЖИМІВ РОБОТИ МАГІСТРАЛЬНИХ ЕЛЕКТРИЧНИХ МЕРЕЖ ЗА КРИТЕРІЕМ ВТРАТ АКТИВНОЇ ПОТУЖНОСТІ». Праці Інституту електродинаміки Національної академії наук України, вип. 59, Вересень 2021, с. 072, doi:10.15407/publishing2021.59.072.
10. I.Blinov, I. Trach, Y. Parus, V. Khomenko, V. Kuchansky and V. Shkaruplyo, "Evaluation of The Efficiency of The Use of Electricity Storage Systems in The Balancing Group and The Small Distribution System," 2021 IEEE 2nd KhPI Week on Advanced Technology (KhPIWeek), 2021, pp. 262-265, doi: 10.1109/KhPIWeek53812.2021.9569981.
11. Hunko, I., Kuchanskyi, V., Nesterko, A., Rubanenko, O.: Modes of electrical systems and grids with renewable energy sources. LAMBERT Academic Publishing, p. 184 (2019). ISBN 978-613-9-88956-3.
12. Hunko, I.O., Kuchansky, V.V., Nesterko, A.B.: Engineering sciences: development prospects in countries of Europe at the beginning of the third millennium: Collective monograph, vol. 2, p. 492. Izdevniecība "Baltija Publishing", Riga (2018). ISBN 978-9934-571-63-3.
13. Kuchansky, V.; Satyam, P.; Rubanenko, O.; Hunko, I. Measures and technical means for increasing efficiency and reliability of extra high voltage transmission lines. Prz. Elektrotech. 2020, 11, 135–141.

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

МОДЕЛЮВАННЯ ПАРОГАЗОВИХ ВИБУХІВ НА ЯДЕРНИХ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕАКТОРНИХ УСТАНОВКАХ ІЗ ВОДО-ВОДЯНИМИ ЕНЕРГЕТИЧНИМИ РЕАКТОРАМИ (ВВЕР)

Вашенко Володимир Миколайович

доктор фізико-математичних наук, професор кафедри екології
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

Скалозубов Володимир Іванович

доктор технічних наук, професор кафедри Атомних електростанцій
Державний університет «Одеська політехніка», Україна

Кордуба Ірина Богданівна

кандидат технічних наук, доцент кафедри екології
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Жукова Олена Григорівна

кандидат технічних наук, доцент кафедри екології
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ, Україна

Косенко Сергій Ілліч

Державний університет «Одеська політехніка», Україна

Анотація. Головні уроки за проектною аварії на АЕС Fukushima-Daiichi у 2011 році визначають необхідність проводити моделювання, аналізу з метою розробки протиаварійних заходів для малоймовірних подій на АЕС з катастрофічними екологічними наслідками з урахуванням численних відмов систем безпеки. Парогазові вибухи є однією з основних причин катастрофічних екологічних наслідків Чорнобильської і Фукусімської аварій. Критерії і умови виникнення парогазових вибухів у динамічних аварійних режимах у «щільному» реакторному контурі ядерних енергетичних реакторних блоків (ЯЕРБ) із водо-водяними реакторами (ВВЕР) з відмовами систем запобіжних клапанів і аварійного парогазовидалення визначаються швидкістю зміни термодинамічних і фізико-хімічних параметрів. Умови виникнення водневих вибухів визначаються максимальною швидкістю збільшення температури оболонок твелів, а умови парових вибухів - максимальною швидкістю збільшення тиску в результаті інтенсифікації процесів пароутворення. Критерії виникнення парових вибухів у динамічних аварійних режимах визначаються граничною амплітудою тиску та швидкістю розповсюдження акустичних обурень у паровому об'ємі. А критерії водневої детонації у динамічних аварійних режимах визначаються граничною амплітудою збільшення температури оболонок твелів та середньою швидкістю течії теплоносія в активній зоні реактора.

Ключові слова: ядерний енергоблок, динамічний режим аварії, парогазовий вибух.

Руйнівні парогазові вибухи стали однією з основних причин катастрофічних екологічних наслідків Чорнобильської і Фукусімської аварій [1,2].

Питанням моделювання аварій і аналізу безпеки ядерних енергоустановок (ЯЕУ) присвячено багато досліджень [1-11 та ін.]. Однак питання визначення критеріїв і умов виникнення парогазових вибухів підчас аварій недостатньо вивчені.

При здійсненні аналізу безпеки ЯЕРБ із ВВЕР як правило моделюються умови парогазових вибухів для відносно «повільно» протікаючи аварійних процесів виходячи з наступних причин: успішне спрацювання систем безпеки (СБ), які обмежують тиск у реакторній установці - запобіжні клапани, пароскидальні пристрої, СБ подачі охолодження та ін.

Однак уроки аварії на АЕС «Фукусіма-1» указують на необхідність моделювання аварійних процесів з урахуванням численних відмов СБ з урахуванням відмови запобіжних клапанів реактора, які стали однією з головних причин важкої за проектною ядерної аварії на АЕС ТМІ-2 в США, у 1979 р., а також аварійного інциденту на Рівненській АЕС в Україні, у 2009 році.

В роботі розглянуто термохімічні критерії і умови парогазових вибухів при аваріях із «щільним» реакторним контуром за наступними головними положеннями і припущеннями:

1) умови виникнення парогазових вибухів моделюються для динамічних аварійних режимів у «щільному» реакторному контурі з відмовами запобіжних клапанів компенсатора тиску і систем аварійного парогазовидалення;

2) критерії водневого вибуху визначається максимальною швидкістю зміни температури оболонок твелів і генерації водню внаслідок термохімічної пароцирконієвої реакції, а критерій парового вибуху - максимальною швидкістю збільшення тиску внаслідок інтенсифікації процесів пароутворення;

3) реакторний контур і парогенератори моделюються як системи з осередненими по об'ємах тепло гідродинамічними параметрами;

4) консервативно покладається достатня для водневої детонації кількість розчиненого повітря.

З урахуванням прийнятих допущень рівняння теплогідродинаміки в реакторному контурі і парогенераторах ЯЕУ із ВВЕР [3-6]:

$$R_{TV} = \frac{\delta_F}{\lambda_F} + \frac{\delta_g}{\lambda_g} + \frac{\delta_{ob}}{\lambda_{ob}}$$

де δ_F , δ_g , δ_{ob} — товщина паливної матриці, газового зазору і оболонки твела; λ_F , λ_g , λ_{ob} — коефіцієнт теплопровідності паливної матриці, газового зазору і оболонки твела.

Умови водневої детонації у відносно «повільних» аварійних процесах:

$$T_{ob} \geq T_{obm}; \quad C_H \geq C_{Hm}, \quad (1)$$

де C_H , C_{Hm} — поточна і гранично допустима для вибухобезпечності концентрація водню.

C_{Hm} у загальному випадку залежить від концентрації кисню (каталізатор водневої детонації) і паровмісту (де каталізатор водневої детонації) [1,2].

Умови парогазових вибухів у динамічних аварійних режимах:

$$\frac{dP_R}{dt} \geq (P_{Rm} - P_{R0})a_V(P_R)/H_{VR}, \quad (2)$$

$$\frac{dP_g}{dt} \geq (P_{gm} - P_{g0})a_V(P_g)/H_{Vg}, \quad (3)$$

$$\frac{dT_{0b}}{dt} \geq (T_{0bm} - T_{0b0})v_T/H_a, \quad (4)$$

де P_{R0} , P_{g0} — початковий тиск у RC і SG; P_{Rm} , P_{gm} — гранично допустимий тиск у RC і SG; a_V — швидкість звуку в паровому об'ємі; — гранично допустима і початкова температура оболонок твेलів; H_{VR} , H_{Vg} — еквівалентний розмір парового об'єму в реакторі і парогенераторі; v_T — середня швидкість теплоносія в активній зоні реактора; H_a — висота активної зони.

Враховуючи рівняння (1)—(8), у загальному випадку умови парогазових вибухів у «щільному» RC і SG:

$$f_R(t_1) \geq (P_{Rm} - P_{R0})v_{aR}(t_1), \quad (5)$$

$$f_g(t_2) \geq (P_{gm} - P_{g0})v_{ag}(t_2), \quad (6)$$

$$f_{0b}(t_3) \geq (T_{0bm} - T_{0b0})v_H(T_{0bm}), \quad (7)$$

$$T_{0b}[f_{0b}(t_4)] \geq T_{0bm}; \quad C_H(t_5) \geq C_{Hm}. \quad (8)$$

Момент можливого настання парогазового вибуху в процесі позапроектної аварії зі «щільним» реакторним контуром і парогенератором:

$$t_0 = \min(t_1, t_2, t_3, t_4, t_5). \quad (9)$$

Висновки

1. Основні уроки великої аварії на АЕС “Fukushima-1” у 2011 р. для ядерної енергетики визначають необхідність моделювання, аналізу та розробки протиаварійних заходів для відносно малоймовірних подій, але які мають катастрофічні екологічні наслідки, з урахуванням численних відмов систем безпеки.

2. Критерії і умови виникнення парогазових вибухів у динамічних аварійних режимах у «щільному» реакторному контурі ядерних енергоустановок із ВВЕР та з відмовами систем запобіжних клапанів і аварійного парогазовидалення визначаються швидкістю зміни термодинамічних і фізико-хімічних параметрів.

3. Умови виникнення водневих вибухів визначаються максимальною швидкістю збільшення температури оболонок твелів, а умови парових вибухів — максимальною швидкістю збільшення тиску внаслідок інтенсифікації процесів пароутворення.

4. Критерії виникнення парових вибухів у динамічних аварійних режимах визначаються граничною амплітудою тиску та швидкістю розповсюдження акустичних обурень у паровому об'ємі.

5. Критерії водневої детонації у динамічних аварійних режимах визначаються граничною амплітудою збільшення температури оболонок твелів та середньою швидкістю течії теплоносія в активній зоні реактора.

Список використаних джерел:

1. IAEA International Fact Finding Expert Mission of the Fukushima Dai-Ichi NPP Accident

- Following the Great East Japan Earthquake and Tsunami: IAEA Mission Report. IAEA, 2011. 160 p.
2. Skalozubov V. I., Huiyu Zhou, Chulkin O. A., Pirkovskiy D. S. Modelling method of conditions for reliability-critical hydraulic impacts on pumps of thermal and nuclear power plants. *Problems of Atomic Science and Technology*. 2017. No. 4(110). P. 74-78.
 3. Skalozubov V., Bilous N., Pirkovskiy D., Kozlov I., Komarov Yu., Chulkin O. Water hammers in transonic modes of steam-liquid flows in NPP equipment. *Nuclear & Radiation Safety*. 2019. No. 2(82). P. 46—49.
 4. Skalozubov V., Kozlov I., Chulkin O., Komarov Yu., Piontkovskiy O. Analysis of reliability-critical hydraulic impact conditions at WWER-1000 NPP active safety systems. *Nuclear & Radiation Safety*. 2019. No. 1(81). P. 42—45.
 5. Вышемирский М. П., Мазурок А. С., Носовский А. В. Анализ влияния начальных и граничных условий на формирование термоудара корпуса реактора. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2013. № 1(57). С. 26—30.
 6. Мазурок А. С., Алексеев Ю. П., Крушинский А. Г., Корницкий А. В. Валидация теплогидравлической модели реакторной установки с детальной разбивкой опускного участка для анализа термических нагрузок на корпус реактора. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2012. № 1(53). С. 16–21.
 7. Результаты проведения стресс-тестов: Национальный отчет Украины. ГИЯРУ, 2011. 137 с.
 8. Воробьев Ю. Ю., Перепелица М. Л., Свердлов В. В. Анализ тяжелой аварии в бассейне выдержки отработавшего топлива для энергоблока ВВЭР-1000 при помощи MELCOR 1.8.5. *Ядерна та радіаційна безпека*. 2012. № 3(55). С. 3—9.
 9. Accident Management Programs in Nuclear Power Plants: A Guidebook. Technical Report Series No 368. Vienna.
 10. Beclman R. J. Soviet-Designed Pressurized Water Reactor Symptomatic Emergency Operating Instruction Analytical Validation Procedure. International Nuclear Safety Program. Idaho.
 11. Antonyuk N., Gerliga V., Skalozubov V. Excitation of thermoacoustic oscillations in a heated channel. *Journal of Engineering Physics and Thermophysics*. 1990. V. 59, Iss. 4. P. 1323-1328.

СЕКЦІЯ XV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ВИЯВЛЕННЯ ФЕЙКОВИХ НОВИН МЕТОДАМИ МАШИННОГО НАВЧАННЯ

Ковбасюк О.М.

студент кафедри програмного забезпечення
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна

Грицюк Ю.І.

професор кафедри програмного забезпечення
Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів, Україна

З розвитком Інтернет-технологій та мобільного зв'язку соціальні медіа-ресурси стають все більш масштабними та глибоко інтегрованими в наше повсякденне життя. Завдяки легкому доступу до них користувачі мають можливість отримувати найновішу інформацію та обмінюватися нею, а також висловлювати й поширювати свої думки. Шкода, але через відкритість соціальних мереж, через велику кількість користувачів і, як наслідок, джерел надходження інформації часто з'являються різні фейкові новини.

Під фейковими новинами розуміють інформацію, яка є неправдивою або такою, що вводить в оману людей, однак її подають як достовірну. Термін "фейкові новини" став часто траплятися в різних мережах під час президентських виборів у США 2016 року, після яких компанії Google, Twitter і Facebook вжили нагальних заходів для боротьби з ними. Однак, через експоненціальне зростання обсягу інформації на новинних онлайн-порталах і на сайтах соціальних мереж навіть непересічному користувачу розрізнити справжні та фейкові новини стало значно важче [1].

На сьогодні методи виявлення фейкових новин в основному поділяють на два типи – ручна перевірка фактів і автоматичні методи їх виявлення, які є альтернативою ручним методам, широко розповсюджених на практиці [2].

Після аналізу наявних досліджень [3-12] стосовно методів автоматичного виявлення фейкових новин не можливо однозначно стверджувати, що існує певний набір методів і алгоритмів, які найкраще підходять для вирішення розглянутої проблеми. Навпаки, більшість дослідників намагаються виробити свій підхід із застосуванням унікальної комбінації уже відомих практик, щоб якомога достовірніше вирішити дану проблему. Розглянемо їх дещо ґрунтовніше.

Shaina Raza і Chen Ding [4] розробили інноваційний фреймворк, у якому використали найсучасніші підходи з області машинного навчання. Цей фреймворк використовує вміст новин і соціальні контенти для вивчення корисного подання інформації, отриманої з різних медіа-ресурсів, а також для прогнозування ймовірності появи фейкових новин. Їхня модель побудована на архітектурі Transformer, яка значно полегшує процес машинного навчання на етапі репрезентації коефіцієнтів з даних фейкових новин і допомагає завчасно їх виявляти. У цій роботі

автори також використовували додаткову інформацію (метадані) із вмісту новин і соціальних контекстів для підтримки адекватності розробленої моделі з метою дещо достовірнішої класифікації правдивої інформації.

L. Ying та інші [2, 3] розробили багаторівневу мультимодальну мережу перехресної уваги MMCN (англ. Multi-level Multi-modal Cross-attention Network), у якій намагалися проаналізувати якомога більше ознак, що можуть впливати на визначення правдивості публікацій. Запропонована ними нова мережа спільно перетворює багатомодальну інформацію та багаторівневу семантику дописів у єдину наскрізну структуру, щоб виявляти фейкові новини. Мультимодальна мережа розроблена для внесення відповідної інформації для кожної публікації, яка може використовувати зв'язки між словами речення та областями зображення для доповнення та просування одне одного з метою високоякісного мультимодального її подання. Окрім цього, багаторівнева семантика текстової інформації інтегрована з візуальним вмістом для генерування багаторівневих семантичних характеристик за допомогою багаторівневої мережі кодування, об'єднаних у одне ціле для формування всебічного її подання.

Гібридну модель для визначення фейкових новин було досліджено Indhumathi Gurunathan [5], в якій використано методи машинного навчання. З усіх відомих частин новин, що можуть слугувати для їхнього аналізу, було використано всі доступні, в т.ч. заголовки, основний вміст, пов'язані зображення, соціальні мережі користувачів, які поширюють фейкові новини, і упередженість джерел, щоб виявити оманливі публікації.

Окрім наведених вище складних комплексних підходів, для вирішення поставленого завдання застосовують звичайні алгоритми без додаткових надбудов чи змін [6]. Розглянемо деякі з цих популярних алгоритмів дещо детальніше, а саме:

- Support Vector Machine – алгоритм машинного навчання з вчителем [6, 7], який використовують для класифікації інформації, тренують на маркованих наборах даних. Дослідники використовували різні класифікатори машинного навчання, тому алгоритм дав їм найкращі результати у виявленні фейкових новин.

- Naïve Bayes – алгоритм машинного навчання [6, 8], який використовують для встановлення класифікаційних завдань, щоб перевірити, чи є новина достовірною чи фейковою. Це ймовірнісний класифікатор, що використовує теорему Баєса для визначення ймовірності приналежності спостереження (елемента вибірки) до одного з класів при припущенні (наївному) незалежності змінних.

- Logistic Regression – популярний алгоритм машинного навчання з вчителем [6, 9], який використовують для прогнозування категоріальної залежної змінної з набору незалежних змінних. Очікуваний результат прогнозують за допомогою логістичної регресії, тобто він повинен мати категоріальне або дискретне значення.

- Random Forest (англ. випадковий ліс) – ансамблевий метод машинного навчання [6, 10] для класифікації, регресії та виконання інших завдань, який працює за допомогою побудови численних дерев прийняття рішень під час тренування моделі й продукує моду для класів (класифікацій) або усереднений прогноз (регресія) побудованих дерев. Недоліком є схильність до перенавчання. Основним принципом алгоритму є спільні знання, які є простими та потужними. Модель випадкового лісу є особливо успішною, оскільки вона містить велику кількість некорельованих моделей (дерев), які взаємодіють, щоб перевершити кожну з окремих складових моделей.

- Convolutional Neural Network – згорткові нейронні мережі (ЗНМ, CNN, ConvNet)

в машинному навчанні [6, 11] – це клас глибинних штучних нейронних мереж прямого поширення, який успішно застосовують для аналізу візуальних зображень, є корисним для виявлення фейкових новин. Дослідники використовували рекурентну нейронну мережу, щоб класифікувати новини як правдиві чи фальшиві.

- **Neural Network** – один із видів алгоритмів машинного навчання [6, 12], які використовують для вирішення проблем класифікації новин. Сьогодні нейронні мережі використовують як альтернативу всім наявним алгоритмам для машинного перекладу, розпізнавання мови та музики, оброблення зображень, визначення об'єктів на фото та відео.

- **K-Nearest Neighbor** – контрольований алгоритм машинного навчання [6, 13], який використовують для вирішення проблем класифікації фейкових новин. Він зберігає дані про всі випадки, щоб класифікувати новий випадок на підставі подібності. Дослідники використовували цей класифікатор для виявлення фейкових новин у соціальних мережах.

- **Decision Tree** – контрольований алгоритм машинного навчання [6, 14], який допомагає виявляти фейкові новини. Він високоефективний і має точність класифікації, практично однакову з іншими методами машинного навчання. Він поділяє набір даних на різні менші підмножини, оцінює всі можливі спліт-тести даних і вибирає той, який має найбільший приріст інформації.

- **XGBoost[3]** (від англ. eXtreme Gradient Boosting, екстремальне градієнтне підсилювання) – програмна бібліотека з відкритим кодом, яка пропонує систему градієнтного підсилювання для таких мов, як C++, Java, Python, R, Julia, Perl та Scala. Вона працює під Linux, Windows та macOS. Згідно з опису її проекту, вона має на меті забезпечити "Масштабовану Портативну та Розподілену Бібліотеку Градієнтного Підсилювання (GBM, GBRT, GBDT)".

- **SVM** (англ. *Support Vector Machine* – метод опорних векторів) – один із найбільш популярних методів машинного навчання, який застосовують для вирішення завдань класифікації та регресії. Основна ідея методу полягає у побудові гіперплощини, що оптимально розділяє об'єкти вибірки.

Z Khanam et al. [15] виконав практичне дослідження, у якому порівняв ефективність роботи деяких алгоритмів на одному наборі даних (рис. 1). Схоже дослідження було опубліковано Dharmaraj R. Patil у роботі [16]. Результати аналізу алгоритмів з цієї роботи наведені у таблиці 1.

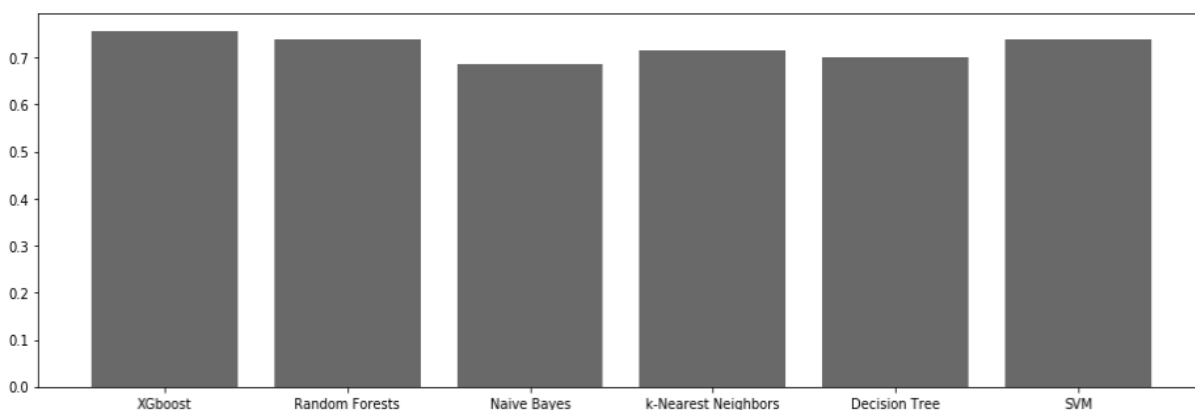

Рис. 1. Точність результатів усіх алгоритмів [15]

Таблиця 1.

Оцінка ефективності методів на наборі даних Fake News [16]

Classifier	Accuracy, %	Precision, %	Recall, %	F1-score, %
Logistic Regression	94.89	95	95	95
Random Forest	91.60	92	92	92
SVM	96.49	97	96	96
Naive Bayes	84.62	88	85	84
Decision Tree	88.51	89	89	89

З наведених даних можна побачити, що найкращі результати класифікації новин на правдиві і фейкові дали XGboost та SVM класифікатори. З інших методів, що показали високу точність виявлення фейків, можна виділити алгоритми Random Forest та Logistics Regression. Усі решта алгоритми машинного навчання також дають можливість вирішувати дану проблему на відповідних наборах даних, але їх результати є дещо гіршими і самі методи потребують кращого підбору параметрів і налаштування.

Незважаючи на прийнятні результати роботи стандартних алгоритмів, Sudhakar Murugesan [17], Rohit Kumar Kaliyar [18], Nishant Rai [19] у своїх дослідженнях довели, що одними з найкращих методів визначення фейкових новин є рішення, побудовані на BERT моделі для класифікації текстів. У роботах вони показали, що підхід із застосуванням BERT моделі дає кращі результати, ніж розглянуті Dharmaraj R. Patil [16] і Z Khanam et al. [15], стандартні алгоритми.

Нагадаємо, що BERT (англ. *Bidirectional Encoder Representations from Transformers*, двоспрямовані кодувальні подання з трансформерів) – методика машинного навчання, що ґрунтується на трансформері, призначена для попереднього тренування процедури оброблення природної мови (ОПМ), розроблена компанією Google.

Оригінальну англomовну модель BERT постачають у двох наперед натренованих варіантах: модель BERTBASE, нейромережна архітектура з 12 шарами, 768 прихованими, 12 головами, 110 мільйонами параметрів; модель BERTLARGE, нейромережна архітектура з 24 шарами, 1024 прихованими, 16 головами, 340 мільйонами параметрів; обидві треновано на BooksCorpus з 800 мільйонами слів, та однієї з версій англійської Вікіпедії з 2 500 мільйонами слів.

На етапах свого дослідження структура досягла революційних результатів у 11 завданнях на розуміння природної мови, в т.ч. аналіз настрою, маркування семантичних ролей, класифікацію речень та усунення неоднозначності багатозначних слів або слів з кількома значеннями [21].

Виконання цих завдань відрізняє BERT від попередніх мовних моделей, таких як word2vec і GloVe, які обмежені в інтерпретації контексту та багатозначних слів. BERT ефективно усуває неоднозначність, яка є найбільшою проблемою для розуміння природної мови, про що стверджують дослідники в цій роботі [21].

Мета будь-якого методу оброблення природної мови – зрозуміти людську мову так, як вона зазвичай вимовляється. У випадку BERT, це означає передбачення слова в пустому місці. Для цього моделі, як правило, повинні навчатися, використовуючи велике сховище спеціалізованих позначених навчальних даних [20, 21].

Однак, BERT пройшла попередню підготовку, використовуючи тільки корпус звичайного тексту без міток (а саме всю англійську Вікіпедію та Корпус Брауна). Її попередня підготовка слугує базовим рівнем "знань", яку можна пристосовувати під свої завдання. З цього моменту BERT може адаптуватися до постійно зростаючої маси пошукового вмісту та запитів і бути налаштованою відповідно до специфікацій

користувача. Цей процес відомий як трансферне навчання [20, 21].

Створення BERT стало можливим завдяки дослідженням Google алгоритмів Transformers, позаяк є частиною моделі, яка надає BERT підвищену здатність розуміти контекст і неоднозначність мови. Transformer робить це, обробляючи будь-яке задане слово за відношенням до всіх інших слів у реченні, а не обробляючи їх по одному. Переглядаючи всі навколишні слова, Transformer дає змогу моделі BERT зрозуміти повний контекст слова, а отже, краще зрозуміти наміри шукача [20].

Що більше слів у кожному реченні чи фразі, то більш двозначним стає слово у фокусі. BERT враховує розширене значення, читаючи в обох напрямках, враховуючи вплив усіх інших слів у реченні на фокусне слово та усуваючи імпульс зліва направо, який зміщує слова до певного значення в міру просування речення.

Отже, після аналізу проблеми автоматичного виявлення фейкових новин за допомогою методів машинного навчання можна зробити такі висновки. Дана задача є актуальною у даний час і навіть пріоритетною для визначеної цільової аудиторії. Багато дослідників уже спробували вирішити її за допомогою певного підходу, використовуючи уже відомі алгоритми чи створюючи власні інноваційні моделі. Деякі праці показують прийнятні результати точності виявлення фейків на певних наборах даних, але все одно мають деякі проблеми, щоб набути масового використання. Здебільшого, це складність реалізації, підготовка і маркування тренувальних наборів даних, погіршення показників точності із зміною контексту даних та ін. Окремо варто виділити BERT модель для аналізу природної мови, яка набуває все більшої популярності у вирішенні завдань цього типу. Її перевагами є високі і досить стабільні протягом певного часу показники точності виявлення фейкових новин, можливість конфігурації моделі і використання різних параметрів для підбору найбільш ефективних для вирішення певного типу проблем. Також варто виділити кращі показники виявлення фейкових новин, ніж у стандартних алгоритмів, рекомендації інших дослідників щодо використання та постійне вдосконалення підходів, що базуються на BERT.

Список використаних джерел:

1. Kai Shu, Amy Sliva, Suhang Wang, Jiliang Tang, & Huan Liu. (2017). Fake News Detection on Social Media: A Data Mining Perspective. ACM SIGKDD Explorations Newsletter. Vol. 19, Issue 1, pp. 22–36. <https://doi.org/10.1145/3137597.3137600>.
2. L. Ying, H. Yu, J. Wang, Y. Ji and S. Qian. (2021). Fake News Detection via Multi-Modal Topic Memory Network. In IEEE Access, vol. 9, pp. 132818-132829. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3113981>.
3. L. Ying, H. Yu, J. Wang, Y. Ji and S. Qian. (2021). Multi-Level Multi-Modal Cross-Attention Network for Fake News Detection," in IEEE Access, vol. 9, pp. 132363-132373. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2021.3114093>.
4. Shaina Raza & Chen Ding. (2022). Fake news detection based on news content and social contexts: a transformer-based approach. International Journal of Data Science and Analytics, 13, 335–362. <https://doi.org/10.1007/s41060-021-00302-z>.
5. Gurunathan, Indhumathi. (2019). A Hybrid Model to Detect Fake News. Computer Science Graduate Projects and Theses. 17. Retrieved from: https://scholarworks.boisestate.edu/cs_gradproj/17.
6. A. A. Ahmed, A. Aljarbouh, P. K. Donepudi, and M. S. Choi. (2021). Detecting Fake News Using Machine Learning: A Systematic Literature Review. Journal of Educational Psychology, vol. 58, no. 1, pp. 1932–1939. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2102.04458>.
7. Singh, V., Dasgupta, R., Sonagra, D., Raman, K., & Ghosh, I. (2017). Automated Fake News Detection Using Linguistic Analysis and Machine Learning. International Conference on Social

- Computing, Behavioral-Cultural Modeling, & Prediction and Behavior Representation in Modeling and Simulation (SBP-BRIMS). <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.16825.67687>.
7. Pratiwi, I. Y. R., Asmara, R. A., & Rahutomo, F. (2017). Study of hoax news detection using naïve bayes classifier in Indonesian language. 2017 11th International Conference on Information & Communication Technology and System (ICTS), Surabaya, pp. 73-78. <https://doi.org/10.1109/ICTS.2017.8265649>.
 8. Logistic Regression in Machine Learning, available online, <https://www.javatpoint.com/logistic-regression-in-machine-learning>, (accessed 15 December 2021).
 9. Houtao Deng, An Introduction to Random Forest, <https://towardsdatascience.com/random-forest-3a55c3aca46d> (accessed 15 December 2021).
 10. Jadhav, S. S., & Thepade, S. D. (2019). Fake News Identification and Classification Using DSSM and Improved Recurrent Neural Network Classifier, *Applied Artificial Intelligence*, 33(12), 1058-1068. <https://doi.org/10.1080/08839514.2019.1661579>.
 11. Kaliyar, R. K., Goswami, A., Narang, P., & Sinha, S. (2020). FNDNet-A deep convolutional neural network for fake news detection. *Cognitive Systems Research*, 61, 32-44. <https://doi.org/10.1016/j.cogsys.2019.12.005>.
 12. Kesarwani, A., Chauhan, S. S., & Nair, A. R. (2020). Fake News Detection on Social Media using K-Nearest Neighbor Classifier. 2020 International Conference on Advances in Computing and Communication Engineering (ICACCE), Las Vegas, NV, USA, pp. 1-4. <https://doi.org/10.1109/ICACCE49060.2020.9154997>.
 13. Kotteti, C. M. M., Dong, X., Li, N., & Qian, L. (2018). Fake news detection enhancement with data imputation. 2018 IEEE 16th Intl Conf on Dependable, Autonomic and Secure Computing, 16th Intl Conf on Pervasive Intelligence and Computing, 4th Intl Conf on Big Data Intelligence and Computing and Cyber Science and Technology Congress (DASC/PiCom/DataCom/CyberSci Tec). Athens, 2018, pp. 187-192. <https://doi.org/10.1109/DASC/PiCom/DataCom/CyberSciTec.2018.00042>.
 14. Z. Khanam et al. (2021). IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 1099 012040.
 15. Patil, D.R. (2022). Fake News Detection Using Majority Voting Technique. *ArXiv*, abs/2203.09936.
 16. Sudhakar Murugesan, Kaliyamurthie K.P. Estimation of precision in fake news detection using novel bert algorithm and comparison with random forest. *Authorea*. May 12, 2022.
 17. Kaliyar, R.K., Goswami, A. & Narang, P. FakeBERT: Fake news detection in social media with a BERT-based deep learning approach. *Multimed Tools Appl* 80, 11765–11788 (2021). <https://doi.org/10.1007/s11042-020-10183-2>.
 18. Nishant R., Deepika K., Naman K., Chandan R., Ahad A. (2022) Fake News Classification using transformer based enhanced LSTM and BERT. *International Journal of Cognitive Computing in Engineering*, Volume 3, 2022, Pages 98-105, <https://doi.org/10.1016/j.ijcce.2022.03.003>.
 19. Jacob Devlin, Ming-Wei Chang, Kenton Lee, and Kristina Toutanova. 2019. BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. In *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies*, Volume 1 (Long and Short Papers), pages 4171–4186, Minneapolis, Minnesota. Association for Computational Linguistics.
 20. Ben Lutkevich. (2020). BERT language model. Retrieved from: <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/BERT-language-model>.

СЕКЦІЯ XVI. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АКТУАЛЬНІСТЬ МОДЕЛЮВАННЯ БІЗНЕС ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВА

Макаренко Вячеслав Юрійович

магістр-професійник навчально-наукового інституту інноваційних технологій
*Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури», Україна*

Науковий керівник: Шибко Оксана Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-5894-0642

канд. техн. наук, доцент, доцент кафедри комп'ютерних наук,
інформаційних технологій та прикладної математики
*Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури», Україна*

Анотація. В даній роботі визначена актуальність моделювання бізнес-процесів на підприємствах.

Ключові слова: Бізнес процес, автоматизація, моделювання.

Постановка проблеми:

У будь-якій роботі є рутинна. Іноді на вирішення рутинних питань витрачається так багато часу, що здається, ніби з неї складається весь робочий день. Насправді цей час можна було б заощадити за допомогою автоматизації хоча б частини внутрішніх процесів.

Автоматизація робочих процесів - виключення працівника з участі у робочих питаннях. Звичайно, виключити його повністю поки не можна (жодна система не здатна працювати взагалі без людини), але можна зняти з неї частину завдань.

Вступ

Як відомо, під бізнес-процесом розуміють логічний, послідовний, взаємозалежний набір заходів, що залучає ресурси виробника, створює цінність і видає результат споживачеві [4]

Основні причини, що спонукають підприємство оптимізувати бізнес процеси це заощадити робочий час, а разом уникнути помилок та незапланованих затримок у роботі.

Основний матеріал

Волков О. у своїй роботі відмічає, що бізнес-процес представляє собою логічний, послідовний, взаємопов'язаний набір заходів, що споживає ресурси виробника, створює цінність і видає результат споживачу [1]. Будь-яка операція на підприємстві є носієм як матеріальних витрат, так і витрат на оплату роботи персоналу, тому за допомогою засобів моделювання можна проводити вартісний аналіз бізнес-процесів,

який визначає облік витрат з метою визначення загальної вартості бізнес-процесу. Як зазначає Терещенко О., до переваг вартісного аналізу моделі бізнес-процесу слід віднести визначення: дійсної вартості виробництва продукції; дійсної вартості підтримки клієнта; списку процесів, які мають найбільшу вартість і, таким чином, вимагають першочергової оптимізації [2, с. 341].

На сучасному етапі розвитку інформаційних технологій, яке використовується при автоматизації будьякого виду діяльності підприємства, практично не існує програмного забезпечення, що не дозволяло б проводити моделювання бізнес-процесів підприємства [3, с. 318].

При усій різноманітності існуючих програмних засобів виділяється розробка підрозділу Dynamics корпорації Microsoft – Microsoft Dynamics AX, яка є одним з рішень для управління підприємством. За функціональними можливостями дане ERP-рішення дозволяє проводити опис усіх бізнес-процесів підприємства і забезпечує наскрізне керівництво. В результаті створюється єдиний інформаційний простір, в умовах якого діяльність підприємства краще контролюється, досягаються корпоративні цілі та виробляються ефективні управлінські рішення [4].

На сьогодні існує два шляхи впровадження системи: або за допомогою запрошених фахівців або використовуючи власних працівників. У першому випадку, фахівці зі сторони повинні провести діагностику і аналіз поточної ситуації на підприємстві; сформулювати модель оптимізації; розробити моделі процесів та інструкції до них; приступити до впровадження разом з координаційним комітетом замовника. При цьому для успішного впровадження програми Microsoft Dynamics AX, обов'язковим є навчання і тестування користувачів нової системи, інакше результати впровадження виявляться нижче запланованих показників.

У другому випадку, за умов наявності на підприємстві власного штату ІТ-спеціалістів високої кваліфікації немає гострої необхідності доручати роботу стороннім організаціям. При такому варіанті впровадження автоматизованих систем керівництво підприємства зобов'язане провести навчання власного персоналу, що призводить до не таких високих витрат як у першому випадку, проте процес автоматизації займає більше часу та підвищуються багатократно ризики неякісного впровадження. Крім цього, підприємство не застраховане від звільнень навчених працівників.

Що зробити перед використанням автоматизації?

Перш ніж приступати до автоматизації, розберися з внутрішніми процесами в компанії та всім іншим:

- Проаналізуй, що команді і так вдається зробити швидко, а що викликає проблеми? Що потребує багато часу, але не потребує людської участі? Саме ці процеси потрібно автоматизувати насамперед.

- Подумай, які дані потрібні команді більшості видів роботи. Це можуть бути імена та контакти клієнтів, номери завдань, посилання на ранні проекти. Збери у таблиці всі необхідні дані. Вони допоможуть на етапі впровадження автоматизації.

- Визнач посадові обов'язки кожного учасника команди. Ідеально, якщо вони теж будуть записані в окремій таблиці – з іменами, контактами та доступом до поточних завдань. Це допоможе тобі як керівнику (ти нарешті точно визначиш, що і яким чином має робити кожен працівник), і майбутню автоматизацію для більш точного розподілу завдань та зв'язків.

На виході ти отримаєш багато корисної інформації:

- які процеси потребують автоматизації для скорочення часу, а які для виправлення помилок;

- яку інформацію потрібно зберігати у вигляді бази даних із доступом із додатків;

- що необхідно знати під час постановки завдання;

- як налаштувати автоматичне перенаправлення завдань та багато іншого.

Можна, звичайно, зібрати розробників і зробити систему автоматизації саме під свої потреби, але куди простіше та швидше (а це важливо, коли на рутині гадаєш час) скористатися готовим сервісом, налаштувавши його під себе.

У будь-якому випадку автоматизовані процеси полегшать твою роботу і покращать показники бізнесу — спробуй впровадити їх хоча б у частину процесів, і ти побачиш, як підвищиться ефективність у команди.

Висновок

Коли компанії впроваджують автоматизацію бізнес-процесів, вони звільняють себе та своїх співробітників для виконання важливої роботи.

Автоматизація також дозволяє усунути будь-який ризик людської помилки, що призводить до покращення продукту чи послуги.

Все це впливає на кінцевий результат компанії-вищу продуктивність праці, що призводить до більш високого прибутку.

Список використаних джерел:

1. Волков О. Стандарты и методологии моделирования бизнес-процессов [Электронный ресурс] / Олег Волков // Связьинвест. – №2005. – №6. – Режим доступа к журн. : <http://www.connect.ru/article.asp?id=5710>.
2. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник / Терещенко О.О. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
3. Лисенко О.А. Основні методологічні підходи до моделювання бізнес-процесів на підприємстві // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – №13(167). – С. 314-319.
4. Корепин В. Microsoft Dynamics AX 2009. Руководство пользователя : Т. 1 / В. Корепин. – М.: Эком, 2010. – 1520 с
5. Фролова Л.В. Формирование бизнес-модели предприятия [текст] Учебник. / Л. В. Фролова, Е. С. Кравченко – К.: Центр учебной литературы, 2012. – 384 с.

СЕКЦІЯ XVII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AEROSPACE INDUSTRY

Nataliia Syzonets

undergraduate student of Computer Science faculty
Kharkiv National University of Radioelectronics, Ukraine

The aerospace industry spans various levels of development, manufacturing, maintenance, and support of aircraft, spacecraft, and rotorcraft. It is a mission-critical industry, and its success depends on components that need to be highly reliable and accurate. Due to this, the industry needs to constantly improve its manufacturing processes, reduce labor costs and human errors, monitor the health of devices inside the aircraft, and effectively address safety issues.

Aerospace has always struggled to keep up with the latest technology trends due to its long regulatory cycles. All the bottlenecks mentioned above can be addressed by implementing Artificial Intelligence. The caveat here is that the algorithms need to be highly intelligent and reliable.

Artificial intelligence and its computational capabilities for data interpretation can streamline and simplify analytics, system management, customer service, and various other processes and activities. Artificial intelligence has already demonstrated promise in several other industries, such as banking, advertisement, retail, and health. Artificial intelligence (AI) in the aerospace industry can help companies streamline manufacturing while also addressing safety concerns. Further, AI systems can analyze inputs from various assets and process vast amounts of data faster than manually.

In this way, aerospace companies can carry out effective and faster inspections of various properties. The use of AI in aerospace can also help create a range of applications that can save/monitor fuel, boost operational performance, and assist in controlling air traffic. It has become crucial for business leaders to explore and leverage the benefits of Artificial Intelligence. Raytheon, General Dynamics, and Northrop Grumman have also announced AI-based development projects and product releases in recent years. Similarly, companies such as Lockheed Martin, Airbus, and Boeing have invested in AI startups through their venture arms.

Maintenance is essential to ensure the efficient functioning of the aircraft. Since servicing is typically conducted on a scheduled basis, the process can be time-consuming and inconvenient. Unexpected glitches or malfunctions can result in a significant loss of resources and time. Since 45 percent of industry professionals see fixing unforeseen maintenance problems as a critical way to drive performance, it is no surprise that aviation businesses are increasingly looking into predictive maintenance facilitated by AI. Cloud-based applications have been used by Airbus for data processing, retrieval, and analysis to increase aircraft maintenance efficiency.

Predictive analytics sifts through data from sensors and reports, interpreting and sorting it. As a result, algorithms can detect and track possible faults in real-time and forecast the most appropriate repair times, resulting in more intelligent maintenance schedules.

Aerospace companies place a high emphasis on fuel quality, and even a tiny decrease in aircraft fuel consumption can have a massive impact on a company's bottom line and emissions. The standard commercial flight consumes approximately 4 liters per second, 240 liters per minute, and 14,400 liters per hour. We can cut fuel consumption by 5 to 7 percent with the aid of AI systems.

AI-powered systems assist in the reduction of fuel consumption. For instance, Safety Line, a French firm, has created a machine learning tool that can optimize climb profiles for pilots before each flight. Since the climbing process uses the most fuel, optimizing this stage results in significant fuel savings.

Customer satisfaction and quality of service are especially critical for commercial aviation. AI is one of the ways that airlines can improve their customer engagement and deliver exemplary customer support. Chatbots are an example: AI-based automated platforms that can respond to consumer inquiries in real-time and human-like ways. By automating customer service, online chatbots can save customers time and effort. Some of the ways in which this can be achieved are: accurate and personalized suggestions on customer's purchase decisions, AI-assisted chatbots offer efficient and friendly support 24×7 automated assistance, and streamline customer interactions.

According to a SITA poll, 14 percent of airlines and 9% of airports currently use chatbots, with 68 percent of airlines planning to deploy AI-driven chatbots shortly [1].

Artificial intelligence can be used to improve pilot training facilities by providing a suitable simulation environment to pilots. This is achieved using AI-enabled simulators in combination with virtual reality systems. These simulators may also capture and analyze practice data to create personalized training data using biometrics to monitor and predict individual performance.

AI and machine learning can provide the best customer experience possible through automation and self-service applications. It also enables aerospace companies to make better decisions about pricing and market positioning through the use of data. Machine learning incorporation in the aerospace industry ensures cost-effectiveness and safety. Employee workflow is being streamlined, and advanced aviation maintenance is ensuring greater air safety. AI also played a significant role in advancing the aerospace industry by offering helpful information that would otherwise be impossible to access by traditional approaches [2].

eInfochips has engaged with five of the world's top 10 aerospace firms with key avionics capabilities to provide security-critical hardware and software solutions for commercial aircraft, military aircraft, and UAVs. We assist our customers in incorporating AI into their devices by leveraging our deep expertise in the domain and solid partnerships with all top AI hardware platforms. Also, we have extensive experience with several AI libraries and frameworks, including ML training algorithm creation, porting, optimization, and Installation. We have deep experience in several fields, including Device Engineering, Digital Engineering, and Quality Engineering.

References:

1. Saini, H. (2022, March 1). 8 Applications of AI in the Aerospace Industry. Retrieved December 3, 2022, from <https://www.analyticssteps.com/blogs/8-applications-ai-aerospace-industry>.
2. Kole, S. (2022, April 7) Intelligent Aerospace: How is AI used in Aerospace and Defense? Retrieved December 2, 2022, from <https://www.impactmybiz.com/blog/intelligent-aerospace-ai-in-aerospace-defense/>.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN AGRICULTURE

Bogdan Tkachenko

undergraduate student of Computer Science faculty
Kharkiv National University of Radioelectronics, Ukraine

Agriculture plays a crucial role in the economic sector for each country. Population around the world is increasing day by day, and so is the demand for food. The traditional methods that are used by the farmers are not sufficient to fulfill the need at the current stage. Hence, some new automation methods are introduced to satisfy these requirements and to provide great job opportunities to many people in this sector. Artificial Intelligence has become one of the most important technologies in every sector, including education, banking, robotics, agriculture, etc. In the agriculture sector, it is playing a very crucial role, and it is transforming the agriculture industry. AI saves the agriculture sector from different factors such as climate change, population growth, employment issues in this field, and food safety. Today's agriculture system has reached a different level due to AI. Artificial Intelligence has improved crop production and real-time monitoring, harvesting, processing and marketing. Different hi-tech computer-based systems are designed to determine various important parameters such as weed detection, yield detection, crop quality, and many more.

Before understanding AI impact and application in Agriculture, we must understand what are the challenges in agriculture by using traditional methods, which are given below.

In farming, different weather factors such as Rainfall, temperature, and humidity play an important role. Due to pollution, sometimes climate varies abruptly, and hence it becomes difficult for farmers to make proper decisions for harvesting, sowing seeds, and soil preparation.

For a better crop, it is necessary that the soil should be productive and have the required nutrition, such as Nitrogen, Phosphorus, and Potassium. If these nutrients are not present in an effective way in the soil, then it may lead to poor quality crops. But it is difficult to identify these soil-quality with traditional ways.

In the agriculture lifecycle, it is required that we save our crops from weeds. Else it may increase the production cost, and it also absorbs nutrients from the soil. But in traditional ways, identification and prevention of crop from weeds is not efficient.

As with the traditional methods of Agriculture, there are so many challenges that farmers would face. To solve these challenges, AI is being widely used in this sector. For agriculture, Artificial Intelligence has become a revolutionary technology. It helps the farmers by yielding healthier crops, controlling pests, soil monitoring, and many more ways. Below are some key applications of Artificial Intelligence in the Agriculture sector:

Weather & price Forecasting. As we have discussed in challenges, it is difficult for the farmers to make the right decision for harvesting, sowing seeds, and soil preparation due to climate change. But with the help of AI weather forecasting, farmers can have information on weather analysis, and accordingly, they can plan for the type of crop to grow, seeds to sow, and harvesting the crop. With price forecasting, farmers can get a better idea about the price of crops for the next few weeks, which can help them to get maximum profit.

Health Monitoring of Crops. The quality of crops widely depends on the type of soil and nutrition of the soil. But with the increasing rate of deforestation, the soil quality is degrading day by day, and it is hard to determine it. To resolve this issue, AI has come up with a new application called Plantix. It was developed by PEAT to identify the deficiencies in soil, including plant pests and diseases. With the help of this application, farmers can get

an idea to use better fertilizer which can improve the harvest quality. In this app, AI's image recognition technology is used by which farmers can capture the images of plants and get information about the quality.

Agriculture Robotics. Robotics is being widely used in different sectors, mainly in manufacturing, to perform complex tasks. Nowadays, different AI companies are developing robots to be employed in the Agriculture sector. These AI robots are developed in such a way that they can perform multiple tasks in farming. AI robots are also trained in checking the quality of crops, detecting and controlling weeds, and harvesting the crop with faster speed compared to a human.

Intelligent Spraying. With AI sensors, weed can be detected easily, and it also detects weed affected areas. On finding such areas, herbicides can be precisely sprayed to reduce the use of herbicides and also saves time and crop. There are different AI companies that are building robots with AI and computer vision, which can precisely spray on weeds. The use of AI sprayers can widely reduce the number of chemicals to be used on fields, and hence improves the quality of crops and also saves money.

Disease Diagnosis. With AI predictions, farmers can get knowledge of diseases easily. With this, they can easily diagnose diseases with proper strategy and on time. It can save the life of plants and farmer's time. To do this, firstly, images of plants are pre-processed using computer vision technology. This ensures that plant images are properly divided into the diseased and non-diseased parts. After detection, the diseased part is cropped and send to the labs for further diagnosis. This technique also helps in the detection of pests, deficiency of nutrients, and many more.

The future of AI in farming largely depends on the adoption of AI solutions. Although some large-scale researches are in progress and some applications are already in the market, yet industry in agriculture is underserved. Moreover, creating predictive solutions to solve a real challenge faced by farmers in farming is still in progress at an early stage.

References:

1. Lenniy, D. (2022, September 4). Artificial Intelligence in Agriculture: Rooting Out the Seed of Doubt. Intellias. <https://intellias.com/artificial-intelligence-in-agriculture/>.
2. Columbus, L. (2021, February 17). 10 Ways AI Has The Potential To Improve Agriculture In 2021. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/louiscolumbus/2021/02/17/10-ways-ai-has-the-potential-to-improve-agriculture-in-2021/>.

MS SQL SERVER ЯК УНІВЕРСАЛЬНА БАЗА ДАНИХ

Джафарова Крістіна Русланівна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту
інноваційних освітніх технологій

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Україна

Науковий керівник: Пономарьова Олена Анатоліївна

ORCID ID: 0000-0003-1254-4403

канд. техн. наук, доцент, завідувач кафедри комп'ютерних наук,
інформаційних технологій та прикладної математики

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, Україна

У даній статті розглядаються плюси та мінуси Microsoft SQL Server. Мета статті полягає в тому, щоб дати уявлення про те, наскільки SQL Server може (або не може) відповідати сучасним потребам в управлінні базами даних.

SQL і реляційні бази даних набувають все більшого значення в нашому бізнес-світі, керованому даними, тому що компаніям важливо мати можливість керувати даними, маніпулювати ними та запитувати дані якнайшвидше та ефективніше.

MS SQL Server - це програмне забезпечення, що дозволяє ефективно зберігати, змінювати та керувати реляційними даними. Поряд із Oracle, MySQL, PostgreSQL та DB2 Microsoft SQL Server є однією з найпопулярніших систем управління реляційними базами даних на ринку.

Перший випуск MS SQL відбувся у 1989 році, коли Microsoft об'єднала свої зусилля з Ashton-Tate та Sybase, щоб розробити програмне забезпечення для створення та обслуговування баз даних, яке дало б поштовх розвитку ринку бізнес-баз даних Microsoft. На сьогодні Microsoft SQL Server одна з найбільш підтримуваних і найпопулярніших СУБД на ринку, яку використовують найбільші світові компанії.

MS SQL Server конкурує з багатьма системами управління базами даних (СУБД). Його відрізняє насамперед широкий набір інструментів та додатків, що полегшують роботу з даними. Його обширний GUI (графічний інтерфейс користувача) забезпечує просту і інтуїтивно зрозумілу взаємодію з базою даних, а також дозволяє створювати статистику для звітів.

SQL Server створюється, поширюється і розробляється Microsoft, який є дуже професійним в обслуговуванні клієнтів, він має глобальну спільноту користувачів серверів, де можна шукати вирішення будь-яких практичних проблем.

Однією з найважливіших функцій SQL Server є надання даних іншим програмним програмам (клієнтам).

Взаємодія даних в MS SQL Server відбувається з T-SQL (транзакційний SQL), ця мова майже не відрізняється від стандартного SQL, — у ньому є кілька додаткових фраз та невеликі зміни у синтаксисі. Його засвоєння не є проблемою при знанні стандартного SQL. До того ж можна завжди звернутися до документації SQL Server за незначними відмінностями.

Розширений стандарт SQL мови - Transact-SQL (T-SQL) дозволяє взаємодіяти з базами даних SQL Server та керувати їх даними або запитувати їх.

Архітектура клієнт-сервер та роль РСУБД (рис. 1):

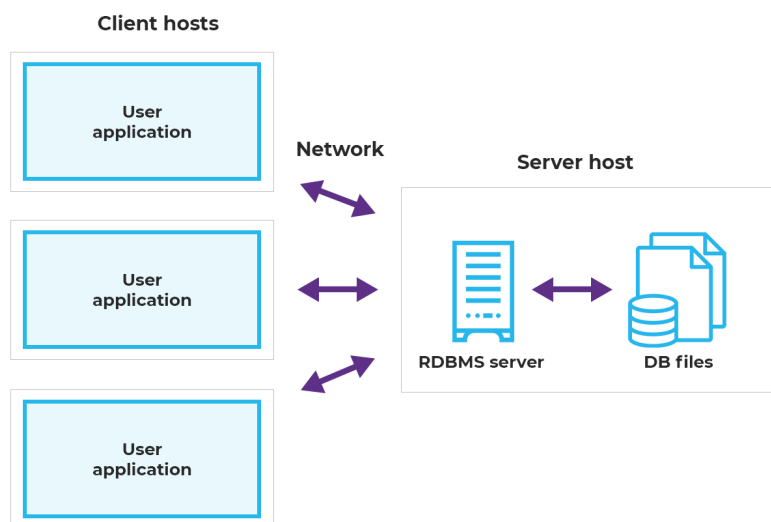

Рис. 1. Архітектура клієнт-сервер та роль РСУБД

Залежно від завдання, яке виконує команда T-SQL, він може належати до одного з таких типів:

DDL (Data Definition Language/Мова визначення даних). До цього типу належать різні команди, які створюють базу даних, таблиці, індекси, процедури, що зберігаються і т.д. Загалом визначають дані.

Зокрема, до цього типу ми можемо віднести такі команди:

CREATE: створює об'єкти бази даних (саму базу даних, таблиці, індекси тощо)

ALTER: змінює об'єкти бази даних

DROP: видаляє об'єкти бази даних

TRUNCATE: видаляє всі дані з таблиць

DML (Data Manipulation Language/Мова маніпуляції даними). До цього типу відносять команди з вибору даних, їх оновлення, додавання, видалення - загалом усі команди, з допомогою якими ми можемо управляти даними.

До цього типу належать такі команди:

SELECT: витягує дані з БД

UPDATE: оновлює дані

INSERT: додає нові дані

DELETE: видаляє дані

DCL (Data Control Language/Мова керування доступу до даних). До цього типу відносять команди, які керують правами доступу до даних. Зокрема, це такі команди:

GRANT: надає права на доступ до даних

REVOKE: відкликає права на доступ до даних [1].

Microsoft SQL Server постачається в різних редакціях, кожна з яких пропонує різні функції, тому клієнти можуть вибрати потрібну для себе.

Узагальнюючи всі можливості MS SQL, можна відмітити найважливіші:

- Вилучення цінних аналітичних відомостей із усіх даних, надсилаючи запити до всього середовища даних без перенесення або реплікації даних.

- Використання мови та платформи на власний вибір з підтримкою відкритого вихідного коду. Запуск SQL Server у контейнерах Linux з підтримкою Kubernetes або Windows.

- Висока стабільність та короткий час відгуку бази даних без внесення змін до додатку; висока доступність критично важливих додатків, сховищ та озер даних.

- Вбудовані функції класифікації та захисту даних, моніторингу та передачі

оповіщень.

- Створення корпоративних звітів SQL Server Reporting Services, а також включений у продукт сервер звітів Power BI, який надає користувачам доступ до докладних інтерактивних звітів Power BI на будь-якому пристрої.

Висновки. SQL Server бере до уваги всі сучасні стандарти роботи з даними різного формату та різних джерел, і є природним рішенням для створення платформи для інтеграції, контролю та аналізу будь-яких даних [2].

Список використаних джерел:

1. Руководство по MS SQL Server 2022. Введение в MS SQL Server и T-SQL. Вилучено з: <https://metanit.com/sql/sqlserver/1.1.php>.
2. Roman Pijacek. Microsoft SQL Server Pros and Cons. Вилучено з: <https://learnsql.com/blog/microsoft-sql-server-pros-and-cons/>.
3. 10 reasons to migrate to Microsoft SQL Server 2019 Вилучено з: <https://slddigital.com/en/article/10-reasons-to-migrate-to-microsoft-sql-server-2019/>.

ЖЕРТВА КІБЕРЗЛОЧИНІВ: ОЗНАКИ ТА МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ

Яровенко Ганна Миколаївна

ORCID ID: 0000-0002-8760-6835

д-р. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики

Сумський державний університет, Україна

За останнє десятиліття спостерігається стрімке зростання кіберзлочинів у різних сферах життєдіяльності суспільства, що є наслідком Четвертої промислової революції. Діяльність кіберзлочинців направлена на викрадення особистої інформації та порушення функціонування кіберфізичних систем. Жертвами таких злочинів можуть виступати, в першу чергу, індивіди, які використовують мобільні та програмні додатки для здійснення платежів, операцій в Інтернет-магазинах, спілкування в соціальних мережах, електронного листування, онлайн-комунікації, тощо. В результаті, вони можуть втратити свої персональні та фінансові дані, або будуть змушені сплатити кошти, які незаконно вимагають кіберзлочинці. Також жертвами можуть виступати суб'єкти господарювання через витоки даних, порушення їх цілісності, доступності, конфіденційності. Як наслідок, вони втрачають інформацію, клієнтів та прибуток. Держава в особі державних органів та компаній може бути об'єктом кіберзагроз, що проявляється у здійсненні кібершпигунства, кібертероризму, кібервійн, хактивізму, масштабних кіберзлочинів та атак на електронний уряд. Наслідки таких злочинів є катастрофічними, оскільки вражаються секретні об'єкти або об'єкти надмірно важливі для забезпечення життєдіяльності та безпеки держави. Такі дії призводять до зриву та порушення їх діяльності в коротко- та середньостроковій перспективі, отримання великих обсягів фінансових втрат, суттєвих для держави.

Таким чином, основними ознаками жертв кіберзлочинців є: за наслідками – фінансові, технічні, соціальні, політичні, репутаційні, психологічні; за нематеріальними об'єктами впливу – інформація та знання; за матеріальними об'єктами впливу – кіберфізичні пристрої, інформаційні системи, IP-адреси, поштові сервери, тощо; за суб'єктністю жертви – індивіди, суб'єкти господарювання, держава в особі державних органів.

Як можна протидіяти кіберзлочинам? На практиці, на жаль, не існує універсальних інструментів для боротьби із ними. Це пов'язано із досить широким спектром таких злочинів, різноманітністю об'єктів впливу та масовим характером їх реалізації. Головним є організація спеціалізованих підрозділів кіберзахисту, якщо мова йде про суб'єктів господарювання та державні органи, або персонального захисту у випадку індивідів. Також значну роль в цьому відіграє обізнаність та поінформованість користувачів щодо потенційних ризиків та кіберзагроз. Але найбільш ефективними засобами виступають спеціалізоване програмне забезпечення, наприклад, антивірусні програми, системи безперервного моніторингу, блокування та розпізнавання кібершахрайств, математичні методи та інструменти. Останні виступають досить потужним засобом для виявлення потенційних загроз шляхом здійснення моделювання та прогнозування ситуацій, виходячи з ретроспекції попередніх подій. Тут можна виділити інструменти інтелектуального аналізу даних, такі як нейронні мережі, дерева рішень, генетичні та еволюційні алгоритми, асоціативний та кластерний аналіз, регресійний аналіз.

Таким чином, сьогодні кіберзлочинність набуває значних масштабів та може охоплювати широкі верстви населення, бізнес та державу. Дане явище подолати повністю не можливо, оскільки вміння та навички кіберзлочинців завжди будуть на крок уперед від заходів безпеки. Але це не відмінняє необхідність та можливість протидії злочинцям, що полягатиме у розробці та застосуванні комплексних та більш складних методів та заходів захисту.

Робота виконана в рамках держбюджетної науково-дослідної роботи 0121U109559 «Національна безпека через конвергенцію систем фінансового моніторингу та кібербезпеки: інтелектуальне моделювання механізмів регулювання фінансового ринку».

МЕТОД ОПТИМІЗАЦІЇ КІЛЬКОСТІ ДЖЕРЕЛ ІНДИКАТОРІВ КОМПРОМЕТАЦІЇ

Максимишин Роман Андрійович

здобувач вищої освіти фізико-технічного інституту

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Науковий керівник: Ткач Володимир Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-6237-177X

канд. наук, доцент, доцент кафедри інформаційної безпеки

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Анотація. Описано основні підходи сучасних науковців та законодавчих органів до тлумачення поняття «кіберрозвідка». Описано головні етапи проведення кіберрозвідки та вказано умови автоматизації процесу. Проаналізовано підходи до класифікації типів кіберрозвідки та коротко проаналізовано основні. Окремо дана характеристика методу пошуку максимальної кількості індикаторів компрометації (IoC) та їх розповсюдження. Зроблено опис розробленого методу аналізу APT. Представлено виявлені індикатори технік MITRE, які призначені для першого етапу методу – фільтрації подій та зменшення їх кількості шляхом пошуку застосування технік у подіях. Зроблено визначення особливостей APT-атак та мети досліджень. Для запропонованого методу проведено практичну реалізацію та результат представлено у графічному вигляді. Використано скорингову систему до даних, зібраних про шкідливе програмне забезпечення Regis, для якого було виявлено 33 хеші та 17 false positive хешів. Побудовано візуалізацію оцінки індикатора компрометації.

Актуальність дослідження. Невід’ємною частиною процесу управління інформаційною безпекою є оцінка ризиків, для чого використовуються різні методи та засоби. Незалежно від сфери діяльності, оцінка ризиків кібербезпеки представляє собою впорядкований процес, що складається з етапів, на кожному з яких можуть застосовуватись свої методи та засоби. При виборі методів та засобів слід приділяти увагу не результативності методів в цілому, а їх ефективності на певному етапі, можливості поєднання, засобам переходу від одного методу до іншого для досягнення якомога коректнішого результату [3]. Ризики кібербезпеки є невід’ємною частиною інформаційної діяльності, що можуть відбуватися в інформаційній, соціальній, технічній інфраструктурі держави, організації чи в інформаційно-комунікаційних мережах, впливаючи на стан державних інформаційних ресурсів і національну безпеку. Представлене дослідження стосується аналізу моделі ідентифікації ризиків кібербезпеки в розподілених інформаційних системах.

Мета роботи. Проаналізувати та практично перевірити можливості використання методу оптимізації кількості джерел індикаторів компрометації.

Об’єктом дослідження є кіберрозвідка.

Предмет дослідження: сукупність необхідних умов, що забезпечують найкращий підхід до можливостей використання методу оптимізації кількості джерел індикаторів компрометації.

Викладення основного матеріалу. Одним з найважливіших організаційних заходів в сфері захисту інформації в комп’ютеризованих системах є визначення переліку загроз інформації, які порушують її властивості – цілісність, доступність та

конфіденційність.

В Українському законодавстві прийнято ряд стандартів, що засновані на міжнародних стандартах на які спирається СУІБ, серед них діє ДСТУ ISO / IEC 27001:2015 (ISO / IEC 27001:2013; Cor 1:2014, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту системи управління інформаційною безпекою. Вимоги». Інший стандарт, розроблений комітетом ISO–ISO / IEC 31010: 2009 «Менеджмент ризиків. Методи оцінки ризиків» зосереджений на оцінці ризиків.

Метод NIST (National Institute of Standards and Technology) – метод оцінки ризиків інформаційної безпеки Національного інституту стандартів США. NIST відповідає за розробку стандартів і настанов, включаючи мінімальні вимоги, для забезпечення інформаційної безпеки, насамперед, для інформаційних систем. Цей набір стандартів та керівних принципів щодо керування ризиками інформаційної безпеки надає інструкції для інтегрованої, загально-організаційної програми керування ризиками інформаційної безпеки. Розроблені NIST в 2013–2014 рр., у тісній співпраці з приватним та державним секторами, рамкові принципи кібербезпеки реалізують процесний підхід до керування ризиками [5]. Процес управління ризиками інформаційної безпеки, запропонований даним методом представлено на рис. 1.

Рис. 1. Порядок роботи методу NIST по етапах
Джерело: результати власних досліджень

Методологія Azure забезпечує розумну аналітику безпеки в масштабах хмар для всього підприємства. Azure Sentinel дозволяє легко збирати дані безпеки в рамках гібридної організації – від пристроїв до користувачів, додатків, серверів будь-якої хмари. Рішення використовує силу штучного інтелекту, щоб забезпечити швидке виявлення реальних загроз і вивільнити людські ресурси від тягара традиційних УПІБ, усуваючи необхідність витрачати час на створення, підтримку та масштабування інфраструктури [6]. Конфіденційність даних досягається шляхом надання доступу на основі рівня доступу, який необхідний користувачам або мережевим функціям для виконання їх ролей. В Azure Active Directory можуть бути сотні ролей IdAM і навіть більше політик дозволів. Для своєчасного тестування експерт може зосередитися на користувачах, групах або ролях доступу, яким було

надано привілейований доступ, таких як глобальні адміністратори Azure, ролі власника або адміністратор мережі. Ці дозволи, що застосовуються безпосередньо до різних груп облікових записів користувачів, будуть являти собою проблему безпеки і повинні враховуватися в процедурах тестування.

Методологія ISO 2700х. Більша частина програмних експертних систем відповідають стандарту ISO / IEC 27001:2005. Дані стандарти формулюють вимоги до систем управління інформаційною безпекою, процесу управління ризиками, основні метрики і способи вимірювання, а також керування їх впровадженням. Ключова модель, що використовується для керування ризиками інформаційної безпеки це модель, яка була відображена у всіх стандартних підходах до управління ризиками інформаційної безпеки і є основою ISO / IEC 27005 і BS 7799-3. В цій моделі вказано перелік та черговість використання ключових для управління ризиками інформаційної безпеки процесів, серед яких планування, реалізація, перевірка, дія [4].

Індикатор компрометації (Indicator of Compromise, IoC) – набір даних про об'єкт або активність, який вказує на несанкціонований доступ до комп'ютера (компрометація даних). Наприклад, індикатором компромісу може бути велика кількість невдалих спроб входу. Завдання пошук ІОС дозволяє виявляти індикатори компрометації на комп'ютері і виконувати дії з реагування на загрози [7].

Опишемо розроблений метод аналізу APT (Advanced Persistent Threat) атак та його основні етапи. Існують індикатори технік MITRE, які призначені для першого етапу методу – фільтрації подій та зменшення їх кількості шляхом пошуку застосування технік у подіях. Важливим етапом для методу аналізу було визначено пов'язання подій між собою за певними параметрами [11].

Першим етапом є фільтрація даних, яка є одним із найголовніших етапів. Етап фільтрації полягає у відсіюванні даних за допомогою пошуку індикаторів застосування технік у подіях. Для реалізації таких етапів методу, як: побудова взаємозв'язків між процесами за допомогою алгоритму нечіткого пошуку, побудова послідовності застосування технік MITRE та співставлення із життєвим циклом APT атаки, визначення хронології подій APT атаки – був розроблений спеціальний застосунок мовою програмування Java із використанням бібліотек XChart, Graphstream, Apache CSV для зчитування даних та їх подальшого графічного відображення. Початково на вхід до застосунку дається файл із подіями, файли з техніками та тактиками, техніками та їх ідентифікаторами. На виході формуються графіки із хронологією технік APT та список відповідних подій [9].

Всього створені такі класи: Chart.java, Eventjava, EventGraph.java, BuildAPTjava, IdTechniquesjava, Levensteinjava, ParserCsv.java, Tacticsjava, TechniqueChartjava, Techniquesjava. Головним класом є BuildAPTjava, у якому відбувається запуск функцій для реалізації усіх алгоритмів відбору даних.

Таким чином, актуальнв стає завдання своєчасного визначення (детектування) BD ще на етапі підготовки цільової акції. Встановлення оперативного контролю над BD дозволяє приймати своєчасні рішення про припинення атаки, або про проведення додаткових заходів зниження збитків від цієї атаки у випадку неможливості її припинення. Такий підхід відповідає реалізації проактивної стратегії кіберзахисту, метою якої є переривання APT-атаки ще до початку етапу цільової акції [2].

За основу досліджень роботи була прийнята кібернетична модель APT-атаки. В основі моделі є представлення дій зловмисника у вигляді кібернетичної системи (CyberSystem of APT, CSoA), об'єктом управління котрої є хост (хост – комп'ютер IP-мережі) зі складу ITS жертви, а суб'єктом управління – віддалений хост зловмисника.

Поведінка CSoA може бути представлено рисунком 2.

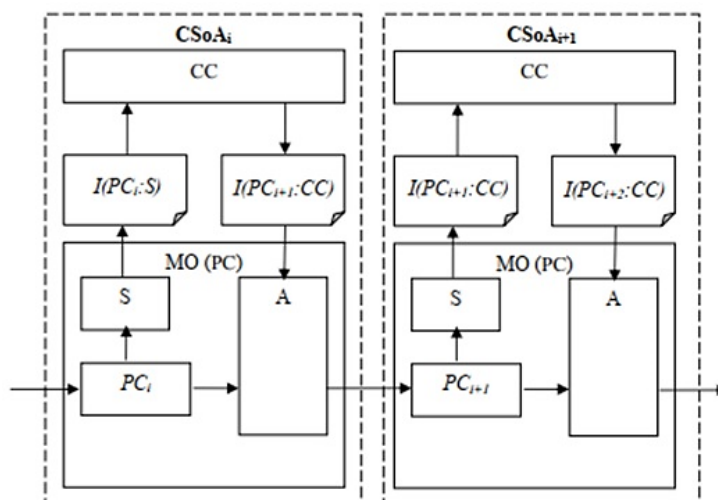

Рис. 2. Графічна модель кібернетичної системи АРТ-атаки

Персональний комп'ютер (PC), що входить до складу корпоративної мережі, виступає в ролі об'єкта управління (МО). Зловмисник і його комп'ютер представлені як центр управління (CC). $I(PC_i: S)$ – це інформація про стан PC_i персонального комп'ютера в рамках актуальної (поточної) фази $CSoA_i$. Дана інформація сформована і направлена до CC сенсором S. На основі прийнятої інформації центр управління CC приймає рішення про переведення об'єкта управління МО в наступний стан PC_{i+1} і оформлює це рішення в вигляді інформації $I(PC_{i+1}: CC)$. Далі ця інформація пересилається до МО, де прийняте рішення реалізується за допомогою актуатора A: об'єкт управління переходить в наступний стан PC_{i+1} . Кожний i -й цикл управління $CSoA_i$ закінчується переходом в цикл $CSoA_{i+1}$ на основі виконання актуатором A команди $I(PC_{i+1}: CC)$.

Процес управління в рамках CSoA і поведінку самої CsoA (перехід з одного циклу в інший) може бути описаний наступною системою рівнянь:

$$\begin{cases} I(PC_{i+1}: CC) = F_{cc}[I(PC_i: S)]; \\ PC_{i+1} = F_A[PC_i, I(PC_{i+1}: CC)]. \end{cases} \quad (1)$$

де $PC_i + 1$, $I(PC_i: S)$, $I(PC_{i+1}: CC)$, PC_i – це кінцеві бітові множини;

$F_{cc} [.]$ – це оператор відображення, який на основі прийнятої інформації і по заданому правилу прийняття рішення формує команду про перехід в інший стан;

$F_A [.]$ – це оператор відображення, який на підставі прийнятої команди переводить об'єкт управління з одного стану в інший.

Вся АРТ-атака за допомогою CSoA може бути представлена у вигляді наступної множини:

$$APT = \{CSoA_i\}, i = 1, \dots, I. \quad (2)$$

де: **APT** – це кінцева множина, що складається з кінцевих підмножин $CSoA_i$ (відповідних циклів управління кібернетичної системи атаки);

$CSoA_i = \{PC_i, I(PC_i: S), I(PC_{i+1}: CC)\}$ – підмножина, що складається з кінцевих бітових наборів (множин). Ці набори двох суміжних циклів CSoA, що пов'язані між собою системою рівнянь;

$i = 1, \dots, I$ – номер поточного циклу CSA; I – кількість циклів АРТ атаки.

Візуальним поясненням запропонованої моделі може бути структура на рисунку 3. Розробка моделі поведінки BD включає такі частини, що відповідають розглянутим процедурам CSoA:

- програма-агент, що збирає та передає дані про стан хоста-жертви (далі – Sensor BD, SBD);
- прямий канал BD (Forward Link BD, FLBD), за допомогою якого повідомлення про стан хоста-жертви доставляється до хоста-зловмисника;
- програма хоста-зловмисника, що приймає та представляє зловмиснику інформацію про стан хоста-жертви (Control Center BD, CCBBD);
- зворотній канал BD (Return Link BD, RLBD), за допомогою якого команди та повідомлення від зловмисника доставляються до хоста-жертви;
- програма-агент, що приймає та виконує команди від хоста-зловмисника (Actuator BD, ABD).

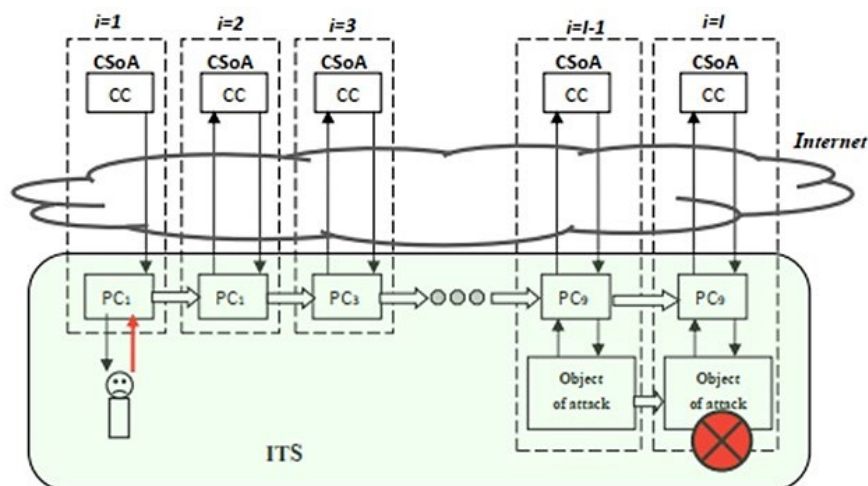

Рис. 3. Графічне представлення кібернетичної моделі АРТ атаки

Для прикладу наведемо скомпрометовану IP адресу. Quality of Detection для IP-адреси у нашому випадку буде 100%, тобто 1. Припустимо, що для пошуку IP-адрес використовуються сервіси як feodotracker, рівень False Positive Rate не повинен бути високий [10], будемо вважати, що він рівний 0.2. Отже, отримуємо формулу та графік на рисунку 4, з якого бачимо, що за деякий час актуальність даних падає.

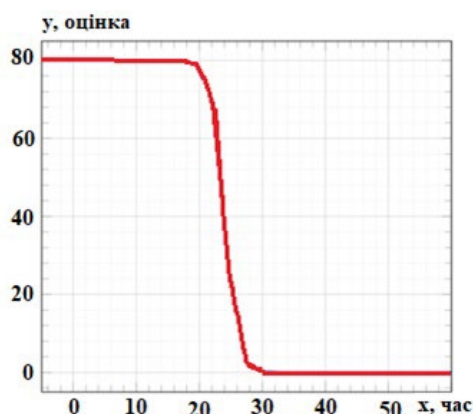

Рис. 4. Графік актуальності індикатора для скомпрометованої IP-адреси

Працездатність запропонованого способу було перевірено за допомогою обладнання ситуаційного центру кібербезпеки. До складу макету корпоративної ITS було включено; фізичний роутер периметру, фізичний NGFW FortiGate 6300F / 6500F, чотири віртуальні хости. З хоста зломисника (віртуальний хост) засобами ОС Kali Linux шляхом впровадження Reverse Shell через порт 80 було встановлено канал дистанційного управління хостом ITS. В якості сенсорів безпеки використовувались FortiGate 6300F / 6500F та розроблено програмне забезпечення, що дозволяє визначати обчислювальний процес на хості. Для обробки даних від сенсорів безпеки застосовувались штатні засоби FortiGate 6300F / 6500F (журнали подій). Аналіз подій проводився відповідно розробленому шаблону BD.

Висновки. Отже, наголошено на значному розвитку кіберрозвідки в інформаційному просторі. Проаналізовано підходи до класифікації типів кіберрозвідки та коротко проаналізовано основні. Зроблено аналіз моделей та методів захисту кіберпростору (стандарти аналізу ризиків, NIST, методологія Azure та ISO 2700x) та зроблено порівняння методів оцінки ризиків. Окремо дана характеристика методу пошуку максимальної кількості індикаторів компрометації (IoC) та їх розповсюдження. Їх можна використовувати як на рівні мережі, так і на рівні хосту. Кожен день з'являються нові атаки, які занадто складно відстежувати спеціалісту з кібербезпеки, або навіть команді спеціалістів. Зроблено опис розробленого методу аналізу АРТ. Представлено виявлені індикатори технік MITRE, які призначені для першого етапу методу – фільтрації подій та зменшення їх кількості шляхом пошуку застосування технік у подіях. Описано програмну реалізацію, яка покриває інші етапи методу аналізу, зокрема підходи до побудови послідовності подій та хронології виявленої АРТ атаки шляхом оптимізації кількості джерел індикаторів компрометації. Зроблено визначення особливостей АРТ-атак та мети досліджень. Описано вибір моделі АРТ-атаки та розробку моделі поведінки BD. Побудовано візуалізацію оцінки індикатора компрометації.

Список використаних джерел:

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII (2017), (45), Ст. 403.
2. Архипов О. Є. (2019) Адаптивний підхід до обробки даних експертного оцінювання при вирішенні завдань у сфері захисту інформації. Захист інформації. 2019. Т. 21, (3), 158–167.
3. Джулій В. М. (2019) Метод виявлення та протидії розподіленим атакам, спрямованим на відмову в обслуговуванні. Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки, (2), 122–127.
4. Довбешко С. В. (2019) Застосування методів інтелектуального аналізу даних для побудови систем виявлення атак. Сучасний захист інформації. (37), 6–15.
5. Застосування моделей оцінювання ризиків інформаційної безпеки в інформаційно-телекомунікаційних системах. (2015) Системи обробки інформації. Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, (128), 75–79.
6. Леонов Б. Д. (2019) Удосконалення методичного забезпечення експертних досліджень спеціальних програмних засобів у сфері протидії кіберзлочинності. Інформація і право, (31), 98–106.
7. Пузиренко О. Г. (2014) Аналіз процесу управління ризиками інформаційної безпеки в забезпеченні живучості інформаційно-телекомунікаційних систем. Системи обробки інформації. Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, (124), 128–134.

8. Федорченко А. В. (2018) Кореляція інформації в системах на основі графа зв'язків типів подій. Київ: Університет ІТМО, 67 с.
9. Шевченко А. (2019) Аналіз застосування методів машинного навчання на основі штучних нейронних мереж для виявлення кіберзагроз. Information Technology and Security. January-June. Vol. 7, (12), 79–90.
10. Charies K. (2022) OpenVAS Terms to Know. Keller Charies. Вилучено з: [https:// securityorb.com / general-security / openvas-term-to-know](https://securityorb.com/general-security/openvas-term-to-know).
11. MITRE. (2022) Вилучено з: [https:// attack.mitre. org](https://attack.mitre.org).
12. Petar Radanlieva. (2018) Future developments in cyber risk assessment for the internet of things. Computers in Industry, (102), 14–22.

СЕКЦІЯ XVIII. ТРАНСПОРТ ТА ТРАНСПОРТНІ ТЕХНОЛОГІЇ

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ МОДИФІКАЦІЙНИХ ЗМІН У ЛІТАКАХ ТРАНСПОРТНОЇ КАТЕГОРІЇ

Рябков Віктор Іванович

ORCID ID: 0000-0001-6512-052X

Д-р. техн. наук., професор, професор кафедри проектування літаків та вертольотів
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна

Капітанова Людмила Валеріївна

ORCID ID: 0000-0003-3878-6734

Д-р. техн. наук., доцент, доцент кафедри проектування літаків та вертольотів
Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут», Україна

Вступ. Літаки транспортної категорії широко використовуються у перевезенні вантажів та пасажирів, а їх ефективність оцінюється за нині існуючими критеріями – вартістю літака-години та іншими приватними показниками [2, 5, 6].

Такий підхід не завжди задовольняє авіакомпанії, що експлуатують, оскільки специфіка конкретних літаків вимагає більш повного обліку всіх витрат при експлуатації літаків цього типу.

У роботах [3, 4] з метою оцінки ефективності літаків транспортної категорії запропоновано використовувати інтегральні показники – вартість життєвого циклу та критерій питомих витрат за життєвий цикл.

При цьому для оцінки вартості життєвого циклу в роботі [3] наведено вираз

$$C_{\text{ж.ц}}^{\text{ч}} = A_{\text{р}}(m_{\text{кн}}, L)N_{\text{р}} \quad (1)$$

де $A_{\text{р}}$ – собівартість рейсу;

$N_{\text{р}}$ – Число рейсів за весь період експлуатації;

$m_{\text{кн}}, L$ – комерційне навантаження та дальність її перевезення.

Іншою формою ідентифікації вартості життєвого циклу модифікацій є її запис через заявлений ресурс

$$C_{\text{ж.ц}}^{\text{ч}} = A^{\text{ч}}(m_{\text{кн}}, L)T_{\text{ч}} \quad (2)$$

де $A^{\text{ч}}$ – наведені витрати, що припадають одну годину польоту;

$T_{\text{ч}}$ – амортизаційний термін служби літака в льотному годиннику.

Якщо ж амортизаційний термін заданий у календарному часі, то

$$C_{\text{ж.ц}}^{\text{г}} = A^{\text{ч}}(m_{\text{кн}}, L)B_{\text{год}}T_{\text{г}} \quad (3)$$

де $B_{год}$ – річний наліт літака в годиннику;
 T_2 – календарний термін служби у роках.

Для кількісного визначення критерію питомих витрат обґрунтовано використання залежності [4]

$$\bar{C}_{ж.ц} = \frac{C_{ж.ц}}{m_{кн} L N_p} \quad (4)$$

де N_p – число комерційних рейсів за весь період експлуатації.

Постановка задачі. Дослідити можливість та специфіку застосування інтегральних вартісних показників для оцінки ефективності модифікацій одного з видів транспортних літаків адміністративного призначення.

Рішення поставленої задачі. Специфіка адміністративних літаків у тому, що з них детермінованим є кількість пасажирів ($P_{пас} \sim 10...22$), т. е. величина комерційної навантаження змінюється мало, а дальність її перевезення може збільшуватися більш як удвічі (табл. 1).

Таблиця 1

Значення основних параметрів базового адміністративного літака та його модифікацій

Параметр модифікації	Число пасажирів, чол.	Злітна маса, кг	Маса комерційного навантаження	Дальність польоту	Тип двигуна
Базовий літак	10	6360	1200	2000	WWR(USA) "JT15D-5"
Перша модифікація	10	6898	1200	3000	WWR(USA) "JT15D-5"
Друга модифікація	10	7470	1200	4000	WWR(USA) "JT15D-5"
Третя модифікація	20	5760	2400	1330	WWR(USA) "JT15D-5"
Четверта модифікація	20	6260	2400	1620	WWR(USA) "JT15D-5"
П'ята модифікація	22	7200	2640	2000	WWR(USA) "JT15D-5"

У цій таблиці на предмет аналізу за інтегральними вартісними параметрами представлено шість різних модифікацій літаків цього типу з одним і тим же двигуном. Злітна маса аналізованих модифікацій змінюється від 5760 кг до 7470 кг, а комерційне навантаження – від 1200 кг до 2640 кг.

Такі дані отримані за методикою, викладеною в роботі [1], тобто в модифікаціях цього літака, що розглядаються, змінювалися такі основні параметри, як злітна маса і рейсова продуктивність. Зміна злітної маси пов'язана зі збільшенням кількості пасажирів, що перевозиться, зміна рейсової продуктивності – зі збільшенням дальності від 2000 км до 4000 км.

Як зазначалося, нині вартісна оцінка такого сімейства літаків здійснюється за частковими показниками їх ефективності [2, 4 – 6] – собівартості перевезення однієї тонни вантажу на один кілометр та експлуатаційними витратами, що припадають на одну годину польоту – $A^ч$.

Аналіз значень, наведених на рис. 1, показує, що годинні витрати першої та другої модифікацій приблизно рівні і дещо нижчі, ніж у базового літака, тоді як третя, четверта та п'ята модифікації літака за цим параметром набагато вище ніж базовий

варіант літака.

Зіставлення вартісних показників, наведених на рис. 1, не дає однозначної відповіді про економічну доцільність того чи іншого варіанта модифікації.

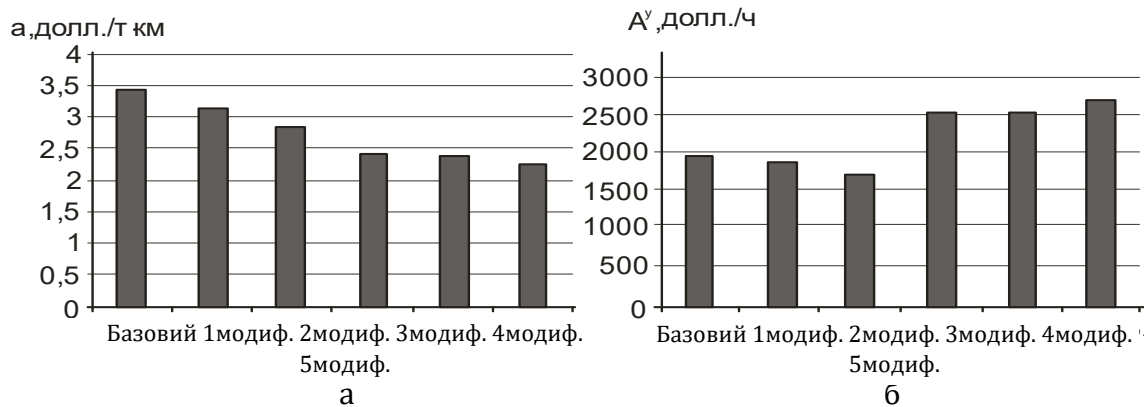

Рис 1. Приватні показники вартісної ефективності модифікацій адміністративного літака: а – собівартість перевезення однієї тонни вантажу однією кілометр; б – витрати, що припадають на одну годину польоту

У цьому виявилися всі основні недоліки приватних вартісних параметрів оцінки ефективності літаків:

- працюють лише за схемою «технічний параметр» – ефективність та не враховують гами взаємозалежностей інших параметрів;
- дають відповідь про ефективність тільки при сукупності їх використання;
- використовуються тільки на одному етапі життєвого циклу – при експлуатації літака;
- придатні лише перевірочних розрахунків ефективності вже готових літаків, тобто. їх не можна використовувати під час управління витратами ще на етапі проектування модифікацій.

Більше певну відповідь можна отримати, якщо розглядати ці модифікації за величиною вартості їх життєвого циклу як інтегральної економічної характеристики (рис. 2).

З даних, наведених на (рис. 2), випливає, що вартість життєвого циклу є сумарним параметром повних витрат, що здійснюються при проектуванні, виробництві та в період експлуатації літака.

Чисельно витрати за весь життєвий цикл у кілька разів перевищують вартість літака, а технічні параметри, що приймаються в передескізному проектуванні, істотно змінюють цей економічний показник.

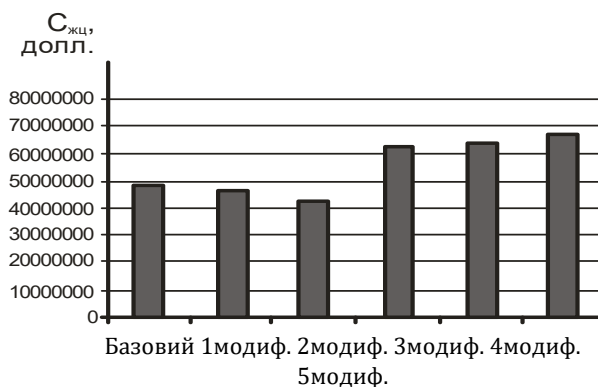

Рис 2. Вартість життєвого циклу модифікацій адміністративного літака (С_{ж.ц.}) при календарному ресурсі 25000 льотних годин

Визначення вартості життєвого циклу дозволяє кількісно оцінити як абсолютну, а й відносну величини цього параметра кожної із аналізованих модифікацій залежно, наприклад, від кількості здійснюваних рейсів (рис. 3).

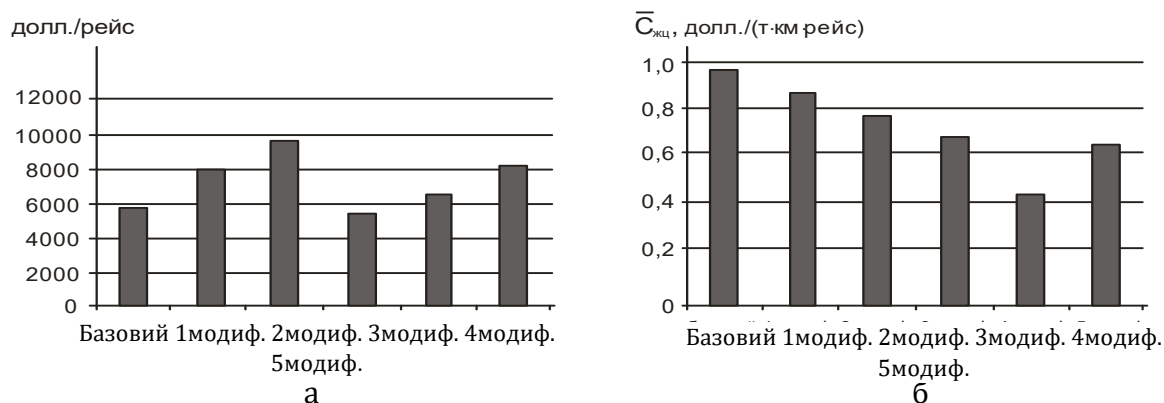

Рис. 3. Значення відносних величин вартості життєвого циклу, що припадають на один рейс (а), та критерію питомих витрат (б) для різних модифікацій адміністративного літака

Висновки. Зіставляючи всі наведені на рис. 1, 2 та 3 вартісні показники п'яти модифікацій літака, слід зазначити:

- всі вони і визначають конкурентоспроможність розглянутих модифікацій як на ринку літаків, так і на ринку авіаперевезень;
- дані, наведені на (рис. 1), тобто. величини витрат, що припадають на перевезення однієї тонни вантажу на один кілометр, та годинні витрати – показники, які давно використовуються в оцінці ефективності літаків, проте вони не дають остаточної відповіді про ефективність модифікації;
- на (рис. 2 і 3) наведено вартісні характеристики, отримані на основі розробленого методу [3,4], з яких випливає:
 - абсолютні витрати за життєвий цикл мінімальні у другій модифікації (див. рис. 1,б), тоді як собівартість перевезення однієї тонни вантажу на кілометр мінімальна у п'ятій модифікації (див. рис. 2);
 - витрати на один рейс (див. рис. 3) дуже важливі для адміністративного літака, оскільки вони визначають тарифи на авіаперевезення; за цим показником перевага належить третій модифікації;
 - величина витрат за життєвий цикл, що припадає на рейс такого літака (див. рис. 3), визначає тарифи на авіаперевезення. За мінімальною величиною цього вартісного показника слід виділити базовий варіант, а також третю та четверту модифікації;
 - виходячи з мінімальної величини критерію питомих витрат за життєвий цикл, перевагу слід надати четвертій модифікації (див. рис. 3, б) як найбільш інтегральному показнику вартісної ефективності.

Таким чином, досягнуто основної мети – здійснено реалізацію методу оцінки ефективності модифікацій адміністративного літака за інтегральними вартісними показниками – вартістю життєвого циклу та критерієм питомих витрат за життєвий цикл.

Список використаних джерел:

1. Balabuyev P. V., Bichkov S. A., Grebenikov A. G., ZJeldochenko V. N., Kobilyanskiy A. A., Myalitsa A. K., Ryabkov V. I., Tseplyaeva T. P. (2013) Principles of designing of airplanes with

- gas turbine engines. Study Guide. - Kharkov National Aerospace University «Kharkov Aviation Institute». 731 p.
2. Андриенко Ю. Г., Мирошников А. В. (1984) Временная междуведомственная методика оценки сравнительной эффективности перспективных самолетов гражданской авиации М.: Воздушный транспорт, 203 с.
 3. Бабенко Ю. В. (2015) Метод оценки стоимости жизненного цикла модификаций самолетов транспортной категории. Вопросы проектирования и производства конструкций летательных аппаратов: сб. науч. тр. Нац. аэрокосмич. ун-та им. Н. Е. Жуковского «ХАИ». – Вып. 82 (2). Х. : НАКУ, С. 52-59.
 4. Бабенко Ю. В. (2015) Критерий удельных затрат за жизненный цикл самолетов транспортной категории. Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии: сб. науч. тр. Нац. аэрокосмич. ун-та им. Н. Е. Жуковского «ХАИ». – Вып. 77. Х. : НАКУ, С. 69 - 75.
 5. Кобилянський, О. І., Желдоченко В.М. (2001) Деякі економічні характеристики літаків. Х.: НАКУ, «ХАИ»,. – 22 с.
 6. Самойлов В.И. (2006) Разработка системы оценки конкурентоспособности пассажирских самолетов на стадии создания: автор, дис. ... канд. экон, наук : 08.00.05– М.: МАИ, 2006. – 24 с.

СЕКЦІЯ ХІХ. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

АНГЛОМОВНІ ПРИСЛІВ'Я, ПРИКАЗКИ ТА ОСОБЛИВОСІ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ

Легкова Марія Павлівна

здобувач вищої освіти факультету іноземної філології та соціальних комунікацій
Сумський державний університет, Україна

Науковий керівник: Шуменко Ольга Анатоліївна

канд. філол. наук, доцент, доцент кафедри германської філології
Сумський державний університет, Україна

Одним із основних аспектів доповнення усього літературного процесу, розширення його тематичних, жанрово-змістовних та естетичних меж виступає використання прикладної літератури у культурному просторі будь якого народу. Саме прислів'я і приказки визнаються достатньо розповсюдженим жанром усної народної творчості різних народів. Доцільність та влучність використання прислів'їв та приказок сприяє наділенню виразності людського мовлення, переконливості та специфічного емоційного забарвлення. Саме це й обумовлює актуальність дослідження особливостей прислів'їв та приказок англійською мовою, а також їх перекладу на українську.

Походження та джерела англійських прислів'їв дуже різноманітні і визначаються особливостями історичної динаміки англійської мови, національною специфікою британської культури та результатами її взаємодії з іншими культурами світу. За своїм походженням англійські прислів'я (як і в будь якій іншій європейській мові) традиційно поділяються на рідні та запозичені (переважно з латинської та французької мов). До основних джерел англійських прислів'їв та приказок можливо віднести фольклор, Святе Письмо та літературні твори, особливо творчість У. Шекспіра.

Прислів'я та приказки виступають в якості одного із найбільш важливих елементів літературознавства, оскільки є достатньо поширеними в класичній та сучасній літературній творчості, в публікаціях в засобах масової інформації, а також мовленнєвому спілкуванні між людьми. Словниковий набір сучасної англійської мови продовжує наповнюватися шляхом створення і запозичення вдалих афористичних зворотів, авторами яких виступають впливові особистості та відомі люди. Прислів'я та приказки виступають в якості невід'ємної частини культури будь якого народу, не маючи знань чи розуміння про які негативно впливають на повноцінне досягнення національного складу мислення. Їх афористичний характер, яскравість використовуваних образів, особливості поетичного стилю зумовлюють зацікавлення у науковій спільноті, у тому числі й стосовно ґрунтовного аналізу сутності та форм мовленнєвих зворотів.

За допомогою використання прислів'їв та приказок існує можливість для стислого, образного та емоційного висловлювання власної думки, у зв'язку із чим саме їх віддається перевага в усному мовленні. У той же час, достатньо поширеним є їх використання у літературній творчості, коли вони виступають в якості заголовків

для публікацій, назв творів, розділів чи підрозділів книг, а також для короткого і влучного опису характерів окремих індивідів, їх вчинків чи поглядів.

Спочатку прислів'я та приказки використовувалися у зв'язку із існуванням потреби у фіксації в людській свідомості великого філософського та історичного досвіду, який накопичувався протягом багатьох поколінь, дозволяючи сформувати канони власного буття у вигляді законів чи правил поведінки. Проте, людська свідомість не характеризується необмеженими можливостями, оскільки у пам'яті досить складно зберегти значний обсяг інформації стосовно подій, явищ чи взаємовідносин між окремими людьми. У цьому зв'язку прислів'я та приказки переважно характеризуються лаконічністю, що знаходить свій прояв у максимально чіткому та стислому зовнішньому вираженні, що можливо описати як «words are tight, but thoughts are spacious» (словам тісно, а думкам просторо) [кочерг, с. 311].

Фактично прислів'я та приказки можливо розглядати як одні з найстародавніші жанри усної народної творчості, сприймаючи їх у ролі перших зразків мовленнєвої діяльності людини і пам'яток її словесного мистецтва. На протязі тривалого періоду використання таких висловлювань сприймалося як здатність конкретного народу до підбору та осмислення найхарактерніших, найтиповіших сторін природних явищ, побутового життя, трудової діяльності, родинних і суспільних відносин тощо. Отже, вони використовувалися в якості допоміжного інструмента для накопичення життєвого досвіду, підкреслюючи специфіку взаємовідносин між індивідами. Отже, прислів'я та приказки потрібно розглядати в якості коротких, стислих, а іноді й римованих висловлювань, за допомогою яких передаються результати спостереження людиною власного життя у формі афористичних зворотів [пастуш, с. 144].

Прислів'я та приказки виступають в якості стійких висловів, що відображені у формі синтаксично завершених речень, породжуючись усною народною творчістю чи запозичені з літературних джерел, внаслідок чого втрачається зв'язок з останніми. Вони є одним із елементів мовної картини світу, оскільки виникають не лише для опису світових явищ, але й для його інтерпретації, оцінки, вираження суб'єктивного ставлення. Окрім наявності певного змістовного навантаження, за допомогою прислів'їв та приказок є можливим надання яскравості та виразності мовленню. Прислів'я та приказки на перший погляд є подібними між собою, проте їх доцільно співвідносити як ціле та частина.

Будь який текст, який підлягає перекладу, повинен бути точним і повним викладом матеріалу. При цьому, в окремих випадках дозволяється наявність тих виразних елементів, які використовуються в художній літературі і які надають мові емоційну насиченість, що напряму залежить від тематики тексту, який перекладається. Спеціаліст, який безпосередньо займається перекладом тексту, намагається виключити можливість довільного тлумачення перекладених пропозицій. У цьому зв'язку доцільно зауважити, що при перекладі наукових текстів практично відсутні такі виразні засоби, як метафори, метонімія та інші стилістичні фігури, які широко використовуються в художніх творах для додання живої, образної мови. У той же час, переклад художніх творів здійснюється із урахуванням мовної специфіки відображення різноманітних мовних оборотів у конкретній мові [караб, с. 34].

В залежності від того, який саме текст підлягає перекладу, існує потреба у врахуванні можливості використання експресивних мовленнєвих оборотів, оскільки у деяких випадках є необхідним збереження одного із принципів наукової термінології, а саме точності та ясності думки. У цьому зв'язку можливо стверджувати, що наукові тексти є дещо «сухими», позбавляючи окремих елементів емоційного забарвлення. При цьому, протилежна картина спостерігається при

перекладі художніх творів чи публіцистичних текстів.

Таким чином, процес перекладу обов'язково включає в себе реконструкцію тексту, засновану на розумінні та інтерпретації перекладача. Водночас, переклад – це скоріше акт міжкультурної комунікації, аніж акт міжмовної комунікації. Сутнісне значення слова, яке перекладається, напряду залежить від семантичних характеристик, а також способів поєднаних за його допомогою слів. У випадку конституального використання слів у художніх творах, часто знаходить свій прояв глибоке усвідомлення автором його семантичної структури. Це обґрунтовано властивостям для слова парадигматичних і семантичних зв'язків, внаслідок чого лексичний потенціал слова розкривається будь-якою мовою. Отже, ефективність міжмовної та міжкультурної комунікації забезпечується шляхом усвідомлення мовних та комунікативних компетенцій перекладача, його здатності правильно обирати ті чи інші варіанти переклади, використовуючи при цьому різноманітні лексико-семантичні трансформації.

Призначення будь-яких прислів'їв та приказок полягає у передачі концентрованої мудрості досвіду певного народу, набутого ним протягом століть, у конкретних формах. При цьому, такі форми повинні відповідати наступним вимогам:

- легкість сприйняття;
- знаходження певного відгуку в розумінні реципієнтів;
- привернення до себе уваги; легкість для запам'ятовування;
- існування можливості для збереження у певній мові протягом тривалого періоду [Fedulenkova, с. 381].

Кожна із вище представлених вимог виступає в якості невід'ємного елемента паремії. Для більш детального розуміння сутності того, завдяки яким вимогам прислів'я та приказки здатні досягати будь-якої із вище представлених цілей, важливу роль відіграє специфіка їх структурної побудови.

Варто зауважити, що вплив прислів'їв та приказок на емоційну сферу людини є недостатньо вивченим у науковій спільноті, що зумовлено відсутністю єдиного підходу до розуміння даного питання. Так, у відповідності до позиції В. Панфілова, саме за допомогою використання мовних зворотів існує можливість зафіксувати не лише емоції, але й сутність їх розумової складової, що в окремих випадках набуває відповідного лексичного значення [мишко, с. 100].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що відтворення англійських прислів'їв переважно здійснюється в оригінальній формі, що супроводжується використанням особливих патернів поверхневих структур та їх модифікацій. Детермінування останніх має місце за умови наявності цілої низки семантичних та прагматичних факторів мовленнєвого модусу. Шляхом використання прагматичних інтенцій здійснюється об'єктивація емотивності та експресивності прислів'їв та приказок.

Для більшості прислів'їв та приказок є характерною наявність саме спонукального та розповідного характеру. Це зумовлено тим, що кінцевою метою будь якого прислів'я виступає необхідність розповісти типовий випадок із наявністю типової моралі, а також спонукання слухача до вчинення певних дій чи висновків. Прислів'я і приказки спонукальної форми в будь-якому випадку наділені відтінками поради чи наказу. Інколи зустрічаються випадки, коли в них міститься заохочення до утримання від певних дій [зіненко, с. 13].

Завдяки своїй виразності та значним впливом на слухача, прислів'я та приказки мають специфічну структурну побудову. Зосереджуючи людський досвід, вони коротко передають історичні події минулого для подальшого впливу на майбутнє. При цьому, для англійських прислів'їв та приказок є притаманним використання простих граматичних структур, що зумовлено необхідністю мовленнєвої економії та

компресуванні інформації. Саме граматичне ущільнення виступає в якості обов'язкової ознаки англомовних прислів'їв та приказок, оскільки саме від рівня вираження залежить майстерність складення прислів'я.

Для більш яскравого відображення та передачі змісту англомовних прислів'їв та приказок, глибокого усвідомлення застережень, порад чи рекомендацій, прийто використовувати гіперболізацію, що полягає у навмисному та очевидному перебільшенні [24, с. 150].

Важливим аспектом, використання якого сприяє досягненню виразності прислів'їв та приказок, виступає рівень майстерності застосування стилістичних засобів, тобто тропів. Саме завдяки їх використанню здійснюється вагомий вплив та образні аспекти будь-яких прислів'їв та приказок, виступаючи в якості їх невід'ємного елемента. У випадку відсутності спеціальних художньо-стилістичних засобів будь-які прислів'я та приказки набуватимуть форми звичайних речень. Їх широке використання зумовлене потребою трансформувати форму звичайного речення в таку, яка б неодмінно привертала увагу слухача, підкреслювала основний сенс виразу та підвищувала його естетичність. Найбільш поширеним виявилось використання таких засобів художньо-естетичних засобів: алітерація, рима, асонанс, повтор, метонімія, метафора, синекдоха, персоніфікація, антитеза, гіпербола, епітет та іронія. Її вживання є критично важливим в контексті будь-яких фразеологізмів або паремій. Саме вони роблять їх унікальними мовними одиницями.

Таблиця 1

Приклади перекладу англійських прислів'їв та приказок за допомогою пошуку еквіваленту українською мовою

Англомовні прислів'я	Переклад українською мовою
It is never too late to learn	Вчитись ніколи не пізно
A friend in need is a friend indeed	Друзі пізнаються в біді
Breaking is not making	Руйнувати – не будувати
Strike while the iron is hot	Куй залізо, доки гаряче
Money can't buy happiness	За гроші щастя не купиш
Don't change horses in midstream	На переправі коней не міняють
Like father, like son	Який батько, такий і син
There is no smoke without fire	Немає диму без вогню
Two heads are better than one	Одна голова добре, а дві краще

Таблиця 2

Приклади перекладу англійських прислів'їв та приказок за допомогою пошуку часткового еквівалента

Англомовні прислів'я та приказки	Переклад українською мовою
Like water off the duck's back	Як з гуски вода
To kill two birds with one stone	Одним пострілом двох зайців убити
To buy a pig in a poke	Купити kota в мішку
A drop in the bucket	Краплина в морі
To be born with a silver spoon in one's mouth	Народитися в сорочці
A good beginning makes a good ending	Добрий початок – половина діла
Rome was not built in a day	Не одразу Рим будувався
Actions speak louder than words	Не по словах судять, а по ділах
Make hay while the sun shines	Коси, коса, поки роса
To teach the dog to bark	Не вчи рибу плавати
It is enough to make a cat laugh	Курям на сміх
One swallow does not make a summer	Одна ластівка весни не робить
Every bird likes its own nest	Кожен кулик своє болото хвалить
Time cures all	Час – найкращий лікар

Переклад англійських прислів'їв та приказок українською мовою здійснюється шляхом використання спеціальних методів. Серед них нами виділено наступні: використання повного відповідника (еквівалента), часткових відповідників, псевдо-дослівних відповідників. При цьому встановлено, що у процесі перекладу такої категорії прислів'їв та приказок є недоцільним використання дослівного перекладу, оскільки в окремих випадках україномовний переклад може мати зовсім інший зміст.

Шляхом дослідження текстів через призму інтертекстуальності існує можливість для об'єктивного опанування текстами, отримуючи можливість для розуміння літературного процесу, а також складного взаємного переплетіння на різноманітних жанрових, лексичних, синтаксичних та ритмічних рівнях. Інтертекстуальність передбачає та враховує психологічні аспекти творчої діяльності. Кожен автор є неповторною особистістю, яка здійснює творчу діяльність на власний розсуд, приймаючи до уваги власну совість та ментальні характеристики [2, с. 34].

У зв'язку із вищевикладеним, можливо зробити висновок, що інтертекстуальність є всеохоплюючою та різносторонньою категорією, оскільки саме її використання сприяє формуванню уявлень про розвиток літературі, текстову інтерференцію, формування та розвитку талантів та самобутності літературної творчості. Інтертекстуальність передбачає поглиблення знань, постійне розширення власного тезаурусу, одночасно насолоджуючись результатами літературної творчої діяльності. До того ж, саме інтертекстуальність, яка є теоретично новою методологією, виступає в якості важливого способу для розуміння семантичної, символічної та смислової сутності літературних текстів; сприйняття одного тексту на фоні іншого, які перебувають у тісному взаємозв'язку між собою.

Отже, з усього вище наведеного, можна зробити висновки: прислів'я та приказки виступають в якості стійких висловів, що відображені у формі синтаксично завершених речень, породжуючись усною народною творчістю чи запозичені з літературних джерел, внаслідок чого втрачається з'язок з останніми. Вони є одним із елементів мовної картини світу, оскільки виникають не лише для опису світових явищ, але й для його інтерпретації, оцінки, вираження суб'єктивного ставлення. Окрім наявності певного змістовного навантаження, за допомогою прислів'їв та приказок є можливим надання яскравості та виразності мовленню. Прислів'я та приказки на перший погляд є подібними між собою, проте їх доцільно співвідносити як ціле та частина. Процес перекладу обов'язково включає в себе реконструкцію тексту, засновану на розумінні та інтерпретації перекладача. Водночас, переклад – це скоріше акт міжкультурної комунікації, аніж акт міжмовної комунікації. Сутнісне значення слова, яке перекладається, напряму залежить від семантичних характеристик, а також способів поєднаних за його допомогою слів. Ефективність міжмовної та міжкультурної комунікації забезпечується шляхом усвідомлення мовних та комунікативних компетенцій перекладача, його здатності правильно обирати ті чи інші варіанти перекладу, використовуючи при цьому різноманітні лексико-семантичні трансформації.

Відтворення англомовних прислів'їв переважно здійснюється в оригінальній формі, що супроводжується використанням особливих патернів поверхневих структур та їх модифікацій. Саме граматичне ущільнення виступає в якості обов'язкової ознаки англомовних прислів'їв та приказок, оскільки саме від рівня вираження залежить майстерність складення прислів'я.

Переклад англійських прислів'їв та приказок українською мовою здійснюється шляхом використання спеціальних методів. Серед них нами виділено наступні: використання повного відповідника (еквівалента), часткових відповідників, псевдо-

дослівних відповідників. При цьому встановлено, що у процесі перекладу такої категорії прислів'їв та приказок є недоцільним використання дослівного перекладу, оскільки в окремих випадках україномовний переклад може мати зовсім інший зміст.

Сутність таких прислів'їв та приказок можливо усвідомити виключно за допомогою переосмислення кожного із їх складових елементів. Повноцінне знайомство з будь-якою культурою припускає не лише вивчення матеріальних складових цієї культури, не лише знання її історичною, географічною і економічною детермінант, але і спробу проникнення в образ мислення нації, спробу поглянути на світ очима носіїв мови цієї культури. Національний менталітет заявляє про себе в звичках, звичаях, що передаються з покоління в покоління, в нормах. Саме подібні прислів'я і приказки можуть стати незамінним об'єктом дослідження в області лінгвокраїнознавства.

Список використаних джерел:

1. Зіненко Г. Англійські прислів'я та їхні українські відповідники. Київ: Арії, 2018. С. 10–15.
2. Карабанова О. О. Переводческие трансформации как понятие и явление: дисс. на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.20 – «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание». Москва, 2000. 166 с.
3. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підруч. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий центр "Академія", 2001. 368 с.
4. Кудіна О.Ф. Перлини народної мудрості: посіб. для студ. та виклад. вищ. навч. закл. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 320 с.
5. Мишко С.А. Лінгвокраїнознавчий аспект у вивченні іноземної мови як чинник розвиваючого навчання. Київ: Вища школа, 2002. 153 с.
6. Пастушенко Т.О. Архітектоніка етноспецифічного образу людини в англійських пареміях. Наукові записки. Сер. Філологічні науки. 2005. № 81 (3). С. 143–147.
7. Ivanov E.E., Petrushevskaya J.A. Etymology of English Proverbs. Journal of Siberian Federal University. № 5. 2015. С. 864–872.
8. Fedulenkova T. English phraseological units and their constant functions. International Journal of Applied and Fundamental Research. Vladimir : Vladimir State University n.a. the Stoletov brothers. 2. 2013. С. 381–387.

НІМЕЦЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ У ТЕКСТАХ МАС-МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ: ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Мельник Валерія Сергіївна

Здобувач вищої освіти філологічного факультету
Житомирський державний університет ім. Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Анхим Олексій Іванович

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри
германської філології та зарубіжної літератури
Житомирський державний університет ім. Івана Франка, Україна

Фразеологізм – це самостійна номінативна одиниця мови, що являється стійким поєднання слів, яке виражає цілісне фразеологічне значення і за функцією співвідносна з окремими словами: як і слова, фразеологізми служать найменуваннями предметів, явищ, ознак, дій та станів.

Фразеологічні одиниці характеризуються образністю. В основі образності лежить "сумісне бачення двох картин", одна з яких створює образне (переносне) значення слова (або виразу), а інша відповідає його буквальному (вихідному) значенню.

Зазначені картини, відповідні двом різним значенням, накладаються одна на одну, причому образне значення перебуває у першому плані, а буквальне — другою, вихідному.

Нами було проведено дослідження фразеологічних одиниць німецькомовного мас-медійного дискурсу.

Наприклад, у статті, присвяченій перемозі Ердогана на президентських виборах, назва *Die fetten Jahre sind vorbei* [2] - 'Минули добрі часи' - цей фразеологізм відсилає нас до рядків з Біблії про *die sieben fetten und die sieben mageren Jahre* - 'сім років хороший і поганих».

Ця фраза вживається зазвичай у значенні добрі та погані часи.

Усічений її варіант у назві використовується для того, щоб налаштувати нас на песимістичний лад, у статті вимальовується далекий від позитивного образ Ердогана:

Erdoğan hat den Türken in den vergangenen zwei Jahren nach einem blutigen Putschversuch – und auch schon davor – sehr viel zugemutet. Und doch vertraut eine konservative Mehrheit dem starken Mann der Türkei weiterhin [2] –

'Ердоган багато бід приніс туркам за останні два роки після кривавої спроби державного перевороту – і навіть до неї. І все ж таки консервативна більшість продовжує довіряти сильній людині Туреччини».

Несумірність вчинків Ердогана і довіри, що надається йому, чується в цих словах. Недоказаність заголовка про минулі добрі часи говорить невисловлену «правду» про погані часи, що настали.

В інтерв'ю про обраного президента Ердогана назва: *Es ist noch nicht aller Tage Abend* [1] - 'Ще не вечір'.

Цей фразеологізм – про невизначеність майбутнього Туреччини з «новим» президентом Ердоганом та неоднозначність образу самого президента.

У суперечці про політику щодо біженців Зеєхофер пред'являє такі закиди Ангелі Меркель: *Seehofer hat Merkel vorgeworfen, beim Thema Abweisungen aus einer Micky Maus einen Elefanten gemacht zu haben.*

Дана трансформація фразеологізму *aus einer Mücke einen Elefanten machen* - 'робити з мухи слона' - вживається Зеєхофер для ще більшого ефекту від його звинувачення, до нього ще додається таким чином відтінок комічності, інфантильності.

Ангела Меркель у світлі цієї фрази виглядає не найкращим чином: як несерйозний діяч, який піднімає багато галасу з нічого. Це позиція її опонента і це його образ Ангели Меркель, яку він створює для нас.

У рамках прагмалінгвістичних досліджень фразеологізмів німецької мови та їхньої ролі у конструюванні тексту особлива увага приділяється фразеологічним модифікаціям. Під фразеологічними модифікаціями можемо розуміти оказіональні, тобто, ситуативні і текстуальні зміни форми значення одиниць, таких як фраземи, ідіоми, крилаті слова, прецедентні афоризми.

Прикладом структурної модифікації крилатого вираження у вигляді контекстуально обумовленого заміщення може бути наступний заголовок статті: *Französisches Café erzieht Gäste: Wer sparen will, muss freundlich sein.*

Підзаголовок: *Wer seinen Kaffee im Kommandoton bestellt, muss mehr bezahlen. Weil ihn unfreundliche Gäste störten, hat ein Wirt aus Nizza verschiedene Tarife festgelegt, für harsche und höfliche Kunden. Das war zwar nicht ganz ernst gemeint, hat aber eine erstaunliche Wirkung* [3].

Друга частина заголовка містить модифіковану назву та рядок з вірша німецького поета Теодора Фонтані (1819–1898) «*Wer schaffen will, muß fröhlich sein*», що стало крилатою фразою німецької мови (Будь радісний, якщо хочеш творити):

У модифікованому заголовному варіанті компоненти стійкого виразу заміщаються за принципом однакової часткової приналежності і алітераційного чергування: дієслова *schaffen* → *sparen*, прикметнику *fröhlich* → *freundlich*, збереженням синтаксичної структури вихідної форми складної речення.

Цей приклад показовий виявлення текстових і семантичних зв'язків усередині заголовного комплексу, так як сенс модифікованого стійкого словосполучення розкривається в підзаголовку: *verschiedene Tarife* (когезивне співвіднесення з компонентом *sparen*), *für harsche und höfliche Kunden* (співвіднесення з компонентом *freundlich*).

Таким чином, в результаті проведеного нами аналізу вживання фразеологічних одиниць можна зробити такі висновки:

1. Фразеологізми – це яскраві висловлювання, які відомі та зрозумілі всім, а отже, є універсальною комунікаційною одиницею.

2. В медійному дискурсі найчастіше використовують не якісь особливі фразеологізми, а загальноприйняті та загальновідомі прислів'я, стійкі та крилаті висловлювання.

Список використаних джерел:

1. Augenblick mal! [Електронний ресурс] // Spiegel. 23.10.2013. URL: www.spiegel.de/einestages/augenblick-mal-mantelausverkauf-in-kopenhagen-a-951265.html.
2. Es ist noch nicht aller Tage Abend [Electronic resource] // Süddeutsche Zeitung. 25 Juni 2018. Mode of access: <http://www.sueddeutsche.de/politik/wahlen-in-dertuerkei-es-ist-noch-nicht-allertage-abend-1.4029236>.

3. Französischen Café erzieht Gäste: Wer sparen will, muss freundlich sein [Електронний ресурс] // Spiegel. 12.12.2018. URL: www.spiegel.de/reise/europa/erziehung-durchpreisnachlass-cafe-in-nizza-gibt-hoeflichen-gaesten-rabatt-a-938702.html.
4. Jung-Akademiker im Glück: Ich studiere, also bin ich erfolgreich [Електронний ресурс] // Spiegel. 24.07.2018. URL: www.spiegel.de/unispiegel/jobundberuf/studie-zu-jungakademikern-studium-ist-die-beste-jobgarantie-a-912787.html.
5. Seehofer und Merkel: Versöhnung ausgeschlossen [Electronic resource] // Süddeutsche Zeitung. 2 Juli 2018. Mode of access: <http://www.sueddeutsche.de/politik/seehofer-und-merkel-im-asylstreit-versoehnungsausgeschlossen-1.4035676>.

ТРУДНОЩІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АУДІОВІЗУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ

Чайковська Олена Юріївна

канд. філол. наук, доцент кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського, Україна

Оскільки під час перекладу аудіовізуального контенту перекладачеві необхідно працювати як і з вербальними, так і з невербальними засобами мультимедіа, при цьому синхронізувати їх з картинкою та звуком, то під час виконання такої роботи може виникнути низка труднощів. Відомий дослідник у галузі аудіовізуального перекладу Ф. Карамітроглу вважає, що кількість можливих проблем аудіовізуального перекладу нескінченна, і список, який би врахував кожен з них, ніколи не закінчиться [1].

Незалежно від того, який вид перекладу застосовується: субтитри, дубляж чи озвучка, аудіовізуальний перекладач зіткнеться з низкою поширених проблем [2, с.154–155]. Дослідивши праці іноземних та українських мовознавців, варто класифікувати **основні труднощі**, які виникають у перекладача під час перекладу аудіовізуального контенту:

1. Труднощі, зумовлені взаємодією аудіозмісту та зображення.

Для досягнення якісного перекладу аудіовізуального продукту, аудіокомпоненти та зображення мають бути синхронізовані. Текст повинен відповідати тому, що відбувається на екрані. Важливим фактором, особливо під час дубляжу, є відповідність міміки та артикуляції героїв їх реплікам. Адже важливо не тільки передати зміст тексту, а й щоб рухи тіла та артикуляційного апарату героїв співпадали з їх мовленням. Фрази не можуть бути занадто довгі, або навпаки – занадто короткі. Тому для досягнення найкращого результату, перекладачеві часто доводиться перефразовувати та змінювати формулювання тексту перекладу, щоб він відповідав діям на екрані.

2. Адаптація перекладу.

1. *Переклад реалій.* Погоджуючись з думкою Е. Маркенштейна щодо того, що перекладачеві необхідно знайти точний відповідник реалії у мові перекладу, щоб не втратити першочерговий зміст тексту, (наприклад: *das Butterbrot* з нім. означає «хліб з маслом», а ось в укр. мові слово «бутерброд» не несе значення саме хліба з маслом, до хліба може бути додано багато інших компонентів) [3, с. 288–291].

2. *Ментальність, традиції, культура, законодавство представників вихідної та цільової мов.* Особливо важливо на це звернути увагу під час перекладу реклами, щоб перекладений продукт мав сенс та не ображав представників цільової групи [4, с. 33].

3. *Переклад полісемантичних слів.* Виходячи із контексту, необхідно правильно підібрати відповідник у цільовій мові. АВП перекладачеві заздалегідь необхідно ознайомитися із відео- та аудіоматеріалом. Наприклад, термін *Behandlung* має такі значення у перекладі українською: обслуговування, огляд (машини), фізико-хімічна чи термічна обробка, трактування, підхід, розгляд завдання/проблеми [5, с.174].

4. *Переклад жартів.* Перекласти жарт означає, перш за все, вбудувати його в новий культурний і лінгвістичний контекст. Перед перекладачем постає надзвичайне завдання, не тільки змусити реципієнта цільового тексту зрозуміти комічний ефект, але й зробити його зрозумілим, бо саме на цю аудиторію спрямований посил цього жарту [6, с. 48].

5. Процес *створення субтитрів вимагає стиснення діалогів*, щоб вони вписувалися в короткі субтитри, які з'являються на екрані, і які можна залишити на екрані лише на обмежений час [2, с.155].

3. Труднощі з технічним обладнанням. Абабілова Н. та Усаченко І. стверджують, що перекладач залежить від обладнання, причому не лише перекладацького, а й іншого, наприклад, знімального [7]. Не можна не погодитись з тим, що якість звуку, зображення та відео може погіршитися через технічні проблеми.

Підсумовуючи, зробимо висновок, що незалежно від того, який вид АВП перекладу здійснюється, перекладач зіткнеться з низкою поширених проблем. Ці труднощі виникають на лінгвістичному рівні: проблема перекладу реалій, полісемантичних слів, жартів, сленгу тощо. На культурному рівні: необізнаність в культурах, мовах, традиції вихідної та цільової аудиторій. Для АВП залучається широке використання технічного обладнання, яке не гарантуватиме ідеальної обробки необхідної інформації.

Список використаних джерел:

1. Karamitroglou Fotios. Towards a Methodology for the Investigation of Norms in Audiovisual Translation. ISBN: 978-90-420-0619-5, 2000.
2. Chiaro Delia. 9 Issues in audiovisual translation. Routledge, 2008. URL: https://www.academia.edu/32927855/9_ISSUES_IN_AUDIOVISUAL_TRANSLATION_DELIA_CHIARO.
3. Markstein E. Realia / E Markstein. Handbuch Translation. – Tübingen : Stauffenburg, 1998. – S. 288–291.
4. Єлісєєва С. В. Аудіовізуальний переклад як один із аспектів процесу Євроінтеграції. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика, 2021. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_2/8.pdf.
5. Терещенко Лілія. Помилки в аудіовізуальному перекладі: лінгвістичний і дидактичний аспекти. Vol 21, No 1, 2018. URL: <http://philmessenger.knlu.edu.ua/article/view/135673>.
6. Stein, T. – Die audiovisuelle Übersetzung von Wortspielen. Die audiovisuelle Übersetzung von Wortspielen am Beispiel der ecuadorianischen Webserie Enchufe. Pandaemonium, São Paulo, v. 21, n. 35, set.-dez., p. 47-68, 2018.
7. Абабілова Наталія, Усаченко Ірина. Аудіовізуальний переклад як виклик для сучасних перекладачів. Науковий вісник Херсонського державного університету. UDC 81'25-028.26. 2020. URL: <https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/573/551>.

СЕКЦІЯ ХХ. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ПОЛІТИЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ: ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ

Омельченко Станіслав Валентинович

Аспірант кафедри політології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Ставченко Сергій Вікторович

д-р. політ. наук, доцент, професор кафедри політології

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Можливості пошуку взаєморозуміння та консенсусу в умовах політичного різноманіття та інформаційної відкритості вимагають якісно нового рівня підготовки інститутів та центрів прийняття рішень. Безпека в широкому розумінні є базовою умовою сталого соціально-економічного розвитку. Це поняття відповідає на питання доцільності реалізації тих або інших проєктів, узгодженості дій щодо забезпечення глобальної конкурентноздатності кожної окремої країни.

Разом з тим актуальним є питання поведінкових ролей окремих інститутів демократичної політики, спрямованих на формування стану безпеки. Також вартим уваги є питання оптимальних алгоритмів політичної співпраці якнайкоротшого шляху стабілізації відносин влади і суспільства, держави і громадськості. В умовах викликів світової пандемії COVID-19 узгодженість політичних позицій всередині інститутів прийняття рішень набула визначальної ваги.

Для сучасної України в умовах російської агресії надважливими є питання забезпечення національної згоди та консенсусу щодо ціннісних засад демократичного розвитку та європейського вектору зовнішньої політики. Актуальною є проблема ідентифікації інституційних засад безпекової політики та забезпечення стабільності в безпековому сегменті.

Важливим питанням у контексті формування політико-інституційних основ безпекової політики є принципи організації та взаємодії політичних інститутів. В умовах демократії предмети відання установ та відомств мають чіткі правові рамки. Важливим є й територіальний розподіл компетентних інституцій. Прикладом слугує система вироблення державної екологічної політики України.

Важливими центрами, які здатні інтегрувати зусилля різноспрямованих політичних інститутів, з'єднати їх функції в рамках безпекової програми діяльності, є політичні лідери. Спроможність конкретної особи або групи осіб ухвалювати рішення в безпековій сфері свідчить про високий рівень розвитку демократичної політичної системи. Але при цьому слід звертати увагу й на суб'єктивність та особистісні якості таких дійових осіб.

Політична конкуренція в умовах демократії належить до постійно діючих умов взаємодій в рамках встановлення стану політичної безпеки. Зазначені категорії не можуть бути конфліктними та суперечливими, інакше йдеться про обмеження прав

та політичних свобод або про перешкоджання діяльності законній владі.

Вертикальний вектор підпорядкування політико-інституційної структури політичної стабільності властивий не лише авторитарним, але й демократичним країнам. В умовах демократії вертикальне підпорядкування позбавлене ієрархічного характеру та здійснюється на умовах згоди. Особливо це стосується процесів формування швидких відповідей на кризові загрози, коли прийняття рішень має здійснюватися за скороченою процедурою та у короткі терміни. Це вимагає від лідерської політичної установи високої адаптивності та оперативності дій.

Загрозою національній безпеці є надмірне захоплення окремими частинами еліти відстоювання своїх вимог та підвищення владного статусу. Це іноді призводить до порушення статус-кво і розбалансування політичних відносин. У зв'язку з цим, як для сталих, так і для трансформаційних демократій, важливим є укладання домовленостей щодо встановлення безпекових «червоних ліній» в рамках національної політичної системи. Але ці процеси вимагають посилення «угодороспроможності» політичних дійових осіб.

Таким чином, політико-інституційні основи політичної стабільності формуються як на довгостроковій формальній основі, так і на основі ситуативного вибору політичних дійових осіб. Завданнями консолідованих зусиль щодо збереження політичної стабільності є формування умов, коли конструктивна безпека політичних інститутів буде інваріантною, тобто позбавленою деструктивно-конфліктної альтернативи.

СЕКЦІЯ ХХІ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ ТА ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ ОСВІТНЬОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Сачук Юлія Вікторівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
факультету історії, педагогіки та психології

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Логвиненко Тетяна Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-4416-216X

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
соціальної педагогіки та корекційної освіти

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Інклюзивне навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в нашій країні переживає період становлення. Формується та уточнюється його нормативно-правова база, а безпосередня практика реалізації інклюзивного навчання вимагає внесення певних коректив, розроблення методичного забезпечення, поширення існуючого позитивного досвіду тощо.

Група науковців – розробників засадничих положень інклюзивної освіти (Засенко В.В., Колупаєва А.А., Миронова С.П., Софій Н.З., Найда Ю.М., Таранченко О.М. та ін.) роблять наголос на тому, що супровід процесу навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами має забезпечувати доступність до усіх форм навчання та освітніх послуг.

Інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього навчального закладу забезпечується силами різних фахівців, серед яких : представники адміністрації закладу, вчитель та асистент вчителя, практичний психолог і соціальний педагог, корекційний педагог, медичний працівник, батьки дитини, фахівець інклюзивно-ресурсного центру, асистент дитини та ін.

Залучення до процесу реалізації завдань освітньої інклюзії такого широкого кола учасників актуалізує питання налагодження чіткого розподілу функціональних обов'язків та забезпечення узгодженості дій усіх фахівців, їх тісної взаємодії.

Педагогічна взаємодія виконує важливу роль в організації діяльності всіх учасників освітньої інклюзії. Вона розглядається як процес цілеспрямованої, узгодженої співпраці педагогів із суб'єктами, які потребують допомоги, координації зусиль зі спеціалістами соціальних інститутів для вирішення існуючих проблем, подолання труднощів, забезпечення успішної соціалізації та особистісного розвитку суб'єкта.

Професійна взаємодія вчителів, фахівців соціальних служб, психологів, медичних працівників, соціальних педагогів, керівників школи у наданні допомоги

дітям для успішної їх соціалізації, характеризує зміст професійної діяльності всього педагогічного колективу. Важливим суб'єктом у здійсненні психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами на засадах тісної співпраці виступають інклюзивно-ресурсні центри. Саме від злагодженої діяльності всіх учасників Команди психолого-педагогічного супроводу закладу загальної середньої освіти та інклюзивно-ресурсного центру, залежить успіх організації інклюзивного навчання дітей з ООП.

До функціональних обов'язків працівників ІРЦ сьогодні входить не тільки проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, але й надання дітям (у віці від 2 до 18 років) комплексу різноманітних освітніх послуг, серед яких психолого-педагогічні, корекційно-розвиткові. Центри також мають надавати консультативну допомогу батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку та забезпечувати дітей з ООП системним кваліфікованим супроводом. Така діяльність є важливою і потрібною для кожною дитини з особливостями психофізичного розвитку [1].

Одним із завдань ІРЦ є налагодження взаємодії з педагогічними колективами дошкільних закладів освіти та шкіл. Працівники Центру мають надавати консультації педагогам освітніх установ, які стосуються розвитку дітей з особливими освітніми потребами, методичні поради стосовно організації їх навчання. Такі поради будуть дуже цінними вчителю та асистенту вчителя, які тільки починають роботу з такою дитиною. Успішне здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в значній мірі залежить від рівня та якості взаємодії працівників ІРЦ та педагогів школи. Така взаємодія має бути систематичною, комплексною, різноплановою.

Бажано, щоб працівник ІРЦ входив до складу Команди психолого-педагогічного супроводу. Його допомога буде дуже потрібною і важливою для всіх учасників Команди супроводу, починаючи від директора, вчителів, асистента вчителя, соціального педагога і включаючи батьків дитини. Від самого початку, коли розробляється і затверджується Індивідуальна програма розвитку дитини з ООП, важливим є надання фахівцем ІРЦ консультативної допомоги Команді супроводу в питаннях особливостей організації навчання, надання додаткової інформації про підсумки комплексної оцінки дитини і, приміром, порад щодо умов, які потрібно забезпечити дитині для успішного виконання певних видів навчальної діяльності тощо.

Безпосередньо для педагогів школи фахівці ІРЦ можуть запропонувати низку тренінгів, методичних консультацій, майстер-класів тощо. Від такої співпраці виграють усі учасники процесу соціально-педагогічного, психолого-педагогічного супроводу – педагоги, фахівці ІРЦ, батьки, а головне – діти з ООП.

Таким чином, добре налагоджена співпраця та взаємодія фахівців ІРЦ і Команди психолого-педагогічного супроводу в закладі загальної середньої освіти, яка переходить у якісно нову форму – спільну діяльність, є багатоаспектним і творчим процесом, який забезпечує надання якісних освітніх послуг кожній дитині з ООП в умовах інклюзивної освіти.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова КМУ від 12.07.2017 р. № 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>.

ДОСВІД СПІВПРАЦІ З ГРОМАДОЮ ГРОМАДСЬКОГО КОЛЕДЖУ КАПІОЛАНІ, КОЛЕДЖУ СПЕЛЬМАН ТА ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПОРТЛЕНДА ЗАДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ СТУДЕНТІВ

Шаранова Юлія Володимирівна

доктор філософії, доцент кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
*Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського", Україна*

Суспільно корисне служіння студентів, яке проявляється у співпраці з окремими громадами та надання їм послуг є невід'ємною частиною навчання в деяких навчальних закладах.

Пропонуємо розглянути три заклади освіти Сполучених Штатів Америки, які найкраще проілюструють взаємодії громад і навчальних закладів. Першим розглянемо Портландський державний Університет (Portland State University), який є великим міським державним університетом, і який у 2022 році став одним із найбільш інноваційних університетів, в якому зараз навчається понад 22 000 студентів. Більшість його студентів походять зі штату Портленд, і сподіваються залишитися там після закінчення навчання. Якщо Ви зайдете на територію кампусу, то будете вражені девізом університету, вивіска з яким знаходиться на мості, що з'єднує два корпуси: «Нехай знання служать місту». Університет має багато програм, які втілюють цей девіз (який був ініційований студентами) у життя. Служіння громаді та партнерство з громадою є ключовими елементами навчальних та позааудиторних заходів, а також є центром багатьох досліджень викладачів.

Під керівництвом колишнього президента Джудіт Рамалі та колишнього проректора Майкла Ріардона, університет переробив всю свою навчальну програму, щоб підсилити чотири цілі, включаючи етичні питання та соціальну відповідальність. Ця програма під назвою «Університетське навчання» побудована таким чином, щоб підкреслити громадську участь, починаючи з семінарів для першокурсників і продовжуючи завершальним досвідом старших курсів. [1]

Більшість коледжів і університетів підтримують зв'язки з сусідніми спільнотами лише для того, щоб мінімізувати напругу, яка неминуче виникає між жителями міста і університетом. Портландський державний Університет (ПДУ) йде далі, ніж більшість закладів освіти, оскільки участь у житті громади є невід'ємною частиною бакалаврського навчання. Більш важливим, ніж символізм девізу університету, є те, що стандарти оцінювання викладачів, що вже перебувають на посаді або просуваються по службі, отримують «доплату за охоплення громади». Термін «громада» означає не лише територію Портленда, бо стандарти підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу стверджують, що «середовище Державного університету Портленд надає викладачам багато можливостей зробити свій досвід корисним для спільноти за межами університету». ПДУ також є лідером у просуванні викладання та досліджень, які безпосередньо стосуються Великого Портлендського метрополійного регіону. Навчальні курси суспільного служіння є частиною громадської участі, на якій наголошується в університетській навчальній

програмі. [2]

Як можна побачити у навчальних програмах ПДУ для студентів бакалаврату, цілі для першокурсників виявляють особливий акцент на зв'язку з громадою, і в той же час громадянська освіта ПДУ є тісно пов'язаною з цілями та результатами інших навчальних закладів США, наприклад: «Студент розумітиме вплив особистого та колективного вибору на суспільство, наприклад, через усвідомлення політичних і соціальних явищ», «Студент буде усвідомлювати наслідки своїх дій для інших»; «Студент буде усвідомлювати цінність і важливість суспільно корисного служіння»; «Студент братиме участь у навчальній спільноті. у групових проєктах та колаборативних завданнях як серед однолітків, так і в більших спільнотах.» Студент також розвиватиме зв'язки з викладачами, університетською спільнотою та навколишньою метрополійною територією». [1]

Також ПДУ пропонує спеціальні інтернаціональні освітні програми, наприклад курси англійської мови «Англійська мова через сталий розвиток та навчання суспільно корисному служінню» (English through sustainability and service learning). Ось що пропонують ці курси: «Заняття будуватимуться на основі ідей стійкого розвитку та суспільно корисного служіння. Кожне заняття буде зосереджено на розвитку навичок слухання, говоріння, читання, письма та розвитку словникового запасу студентів з акцентом на одну з Цілей сталого розвитку ООН, а також покращить розуміння американської культури. Заняття мають комунікативний та студентоцентричний підхід. Студенти матимуть широкі можливості досліджувати культурні теми та розширювати свої навички англійської мови за допомогою занять у невеликих групах, проєктах та взаємодії з іншими за межами класної кімнати в штаті Портленд та інших громадах Портленда. Заняття дадуть студентам можливість використовувати та практикувати свою англійську мову в реальних життєвих ситуаціях. Студенти можуть відвідувати місця в Портленді та писати про них, відвідувати культурні заходи, спілкуватися зі студентами ПДУ, слухати запрошених доповідачів, обговорювати теми, пов'язані зі сталим розвитком, навчанням суспільно корисного служіння та американською культурою, а також досвід волонтерства в громаді. Зміст занять буде зосереджено на одній із Цілей Сталого Розвитку (ЦСР), встановлених ООН. Ось кілька прикладів тем, запрошених доповідачів, екскурсій і заходів з суспільно корисного служіння: ЦСР-11 «Сталі міста та громади», ЦСР 1 «Ні бідності», ЦСР 4 «Якісна освіта». Також ПДУ залучають запрошених доповідачів, пов'язаних з Портлендським державним університетом. [3]

Щодо навчання суспільно корисному служінню, то воні включатиме: «Проєкт «Навчання суспільно корисному служінню у саду» (Service Learning Garden) разом із «Навчальним садом ПДУ» (Learning Garden Lab PSU), «Проєкт «Навчання суспільно корисному служінню спільно з «Банком дитячої книги» (The Children's Book Bank), «Проєкт «Навчання суспільно корисному служінню з Орегонським «Банком їжі»» (The Oregon Food Bank). Також курс включає ознайомлення із американською культурою, шляхом відвідування «міжнародних кавових годин», щоб поспілкуватися із студентами ПДУ; участі у пішохідних екскурсіях центром Портленда; відвідуванням інших популярних місць Портленда, як-от Суботній ринок, Фермерський ринок, книжковий магазин Пауелла, кав'ярень тощо; участі у пікніках громадської організації «ФОКУС»; відвідування музичних фестивалів. [3]

Місія коледжу Спельман (Spelman College) формулює цілі, які відображають те саме загальне розуміння морального та громадянського розвитку, яке ми бачили в більшості інших закладах вищої освіти США. Метою коледжу є «розвиток інтелектуального, етичного та лідерського потенціалу всіх його студентів» і

«розширення можливостей людини в цілому, яка цінує багато культур світу та прагне до позитивних соціальних змін». Особливістю розуміння цих цілей коледжем Спельман (КС), як і ПДУ полягає в зв'язках із громадою. КС пов'язаний переважно з двома громадами. Одна з них — це відносно бідна чорна частина Атланти, в якій розташований коледж, а також район, де народився і виріс Мартін Лютер Кінг-молодший і де розташована відома баптистська церква Ебенезер, яка відіграла вирішальну роль у рух за громадянські права. Причиною особливого розуміння моральної та громадянської відповідальності, є ширша спільнота афроамериканців, особливо афроамериканок. Будучи історично одним із лише двох існуючих коледжів для темношкірих жінок (інший — коледж Беннетт (Bennett College) у Ґрінсборо, штат Північна Кароліна), місія КС є тісно пов'язаною з його історією, кількістю студентів, і його роллю як видатного інституту темношкірого суспільства. Хоча багато в чому КС дуже схожий на інші невеликі гуманітарні коледжі, він має свою особливість, він займається підготовкою афроамериканських жінок до досконалості та лідерства. Коли студенти та відвідувачі входять до воріт університетського містечка, вони бачать невелику пам'ятну табличку з написом «Коледж Спельман, жінки, які служать», фраза, яка є неофіційним девізом коледжу. Заява про місію КС перегукується з тією ж тематикою ПДУ. Лідерство, служіння та відданість покращенню місцевої громади, найбільшій темношкірій громаді, були основою освітньої місії КС з моменту заснування коледжу, хоча служіння та лідерство студентів приймали різні форми в різні часи. Протягом останніх років КС працював над тим, щоб перевести свою більшу місію та мету в набір інституційних цілей і перелік навичок і галузей знань, які студенти повинні мати можливість продемонструвати до того часу, коли вони стануть його випускниками. Ці цілі пояснюються в довіднику для студента, який кожен студент отримує на початку навчання. Інституційні цілі включають освіту чорношкірих жінок-лідерів; сприяння інтелектуальному, культурному, етичному та духовному розвитку; і виховання гордості, надії та сили характеру. У сфері особистого розвитку цілі включають здатність застосовувати етичні цінності як орієнтир у поведінці, демонструвати культурну чутливість і розуміння, служити суспільству для здійснення позитивних соціальних змін і бути лідером в громаді та інших організаціях. КС працює над досягненням цих цілей за допомогою багатьох різних засобів, включаючи річну орієнтаційну програму для першокурсників, обов'язковий мультидисциплінарний курс на першому курсі, обов'язкову збірну програму для студентів-другокурсників, курси на багатьох академічних кафедрах, які включають моральні та громадянські цілі, а також багато клубів та інших позааудиторних програм, які координуються Центром громадських послуг і розбудови громади Джонетти Б. Коул. Центр було названо на честь харизматичної колишньої (1987–1997) президентки КС, яка принесла до коледжу підвищену турботу про моральні та громадянські проблеми. Усі студенти повинні пройти курс «Африканська діаспора та світ», що містить інтенсивний письмовий курс, який досліджує зв'язок африканської діаспори з іншими культурами та з основними історичними, філософськими, мистецькими та науковими розробками у світі. Курс «Міська освіта», який є обов'язковим для всіх освітніх спеціальностей, включає виїзну практику, під час якої студенти працюють над відновленням місцевої громади та її шкіл. Як сказав один викладач, «коли проблеми громади знаходяться прямо через дорогу від вас, ви не можете просто заплющити на них очі, а повинні зіткнутися з ними в класі». Близько 75 відсотків випускників факультету залишаються викладати в громаді Атланти, що сприяє зміцненню міцних зв'язків між КС і місцевими школами. Соціальна та расова

справедливість є основними цілями для багатьох викладачів КС, і багато з них чітко висвітлюють ці питання у своїх курсах. Дехто з більш політично орієнтованих викладачів стверджують, що КС слід більше працювати, щоб допомогти студентам зрозуміти корінні причини соціальних проблем, якими вони займаються, стати активними у вирішенні цих причин на законодавчому та політичному рівнях, а також поставити під сумнів деякі припущення щодо важливості індивідуального прогресу, які неявно присутні в меті КС підготувати студентів до керівних посад. [2]

Зокрема, у цьому коледжі можна доєднатися до Офісу громадської залученості Боннера (Bonner Office of Civic Engagement), який працює зі студентами, викладачами, співробітниками, партнерами з громади та випускниками, щоб сприяти спільним зусиллям, спрямованим на вирішення найнагальніших викликів нашого часу. Його мета полягає в тому, щоб КС у партнерстві з громадою надавав студентам можливість стати творчими лідерами, підтримував некомерційні організації у вирішенні потреб, визначених громадою, і надихав на наукові інновації та міждисциплінарне вирішення проблем. При цьому Офісі громадської залученості, наразі проходять наступні програми з суспільно корисного служіння: «Друзі по домашньому завданню» (Homework buddies), в якому волонтери працюватимуть з учнями над виконанням домашніх завдань; програма «Вставай» (Arise), для розширення прав і можливостей жінок і дівчат. Цього року було організовано прогулянку/біг для команд матерів і дочок. За кілька місяців до заходу їхньому координатору заходів був потрібен волонтер, щоб допомогти виконати прості адміністративні завдання, такі як маркування та штампування поштових листів, телефонування чи надсилання електронних листів постачальникам і підтвердження відвідування; «Армія порятунку» («Salvation Army»), яка забезпечує щоденне триразове харчування для осіб і сімей, які залишилися бездомними. Волонтери допомагають готувати та подавати поживні страви в цьому притулку; «Рятівне коло» (LifeLine)- це найбільша організація із захисту тварин в Атланті, вона співпрацює із спільнотою коледжу Спельман, щоб змінити визначення «гуманності». «Рятівне коло» є прогресивним лідером національних ініціатив із захисту тварин, надаючи доступ до ресурсів і підтримку для утримання домашніх тварин в родинях, зменшуючи перешкоди для «усиновлення домашніх тварин», на сьогоднішній день понад 700 волонтерів пишаються тим, що приєдналися до цієї місії та змінили життя домашніх тварин і людей даної спільноти. Волонтерів заохочують розвиватися та освоювати нові навички, пропонують тренінги з читання мови тіла та поведінки тварин, відточування маркетингових навичок, таких як написання біографії та фотографування домашніх тварин, підбір партнерів, щоб допомогти «усиновлювачам» знайти ідеального вихованця для них, тощо. Волонтери допомагають вигулювати собак, допомагають із тваринами, які загубилися або знайшлися, пишуть переконливі профілі та підтримують бази даних, які використовуються для підбору домашніх тварин із потенційними вихованцями та «усиновлювачами», використовують власні транспортні засоби для транспортування тварин на прийом до ветеринара; допомагають у ветеринарних клініках, миють інструменти, спостерігають за тваринами, які прокидаються від анестезії, допомагають персоналу підібрати потенційним «усиновлювачам» ідеальних вихованців, які найкраще підходять для їхнього способу життя та сімей. [4]

Місія громадського коледжу Капіолані, як і практично всіх громадських коледжів, будується навколо міцних зв'язків з місцевою громадою. У цьому випадку місцевою громадою є місто Гонолулу, що надає коледжу Капіолані (КК) особливого характеру. В цьому дворічному коледжі навчаються студенти, серед яких немає

єдиної етнічної більшості, і багато з цих студентів є недавніми іммігрантами, для яких англійська є другою мовою. Серед кількох цілей, які представляють моральне та громадянське виховання, є такі дві: випускники повинні вміти «критично досліджувати та оцінювати цінності та переконання своєї власної культури, а також цінності інших культур; і продемонструвати розуміння етичних, громадянських і соціальних питань, пов'язаних з минулим, теперішнім і майбутнім Гаваїв і світу». Девіз коледжу «Прагніть до вищого! Залучайся. Вчись. Досягай.». Підхід КК до освіти розкривається у двох із шести навчальних курсів коледжу, які допомагають сформувати багато курсів у коледжі. По-перше, це наголос на навчанні суспільно корисного служіння, завдяки якому багато викладачів і студентів беруть постійну участь у місцевій громаді. Як і в штаті Портленд, залучення викладачів до місцевої спільноти є важливим критерієм просування по службі та перебування на посаді. По-друге, це зосередження на гавайських та азіатсько-тихоокеанських цінностях, що підкреслює складність пересічних традицій регіону. Велика кількість професорсько-викладацького складу КК наголошує на Гавайських і Азіатсько-Тихоокеанського особливостях у своєму викладанні, і заклад в цілому пронизаний сильною гавайською ідентичністю. Керівництво закладу освіти бачить включення цінностей, етики та навчання суспільно корисного служіння в навчальну програму як органічний процес, що йде знизу вгору, ініціюється та сприяє залученню навчального закладу до спільноти. Наприклад, Керол Хошіко, декан факультету бізнес-освіти, закладів громадського харчування та гостинності, а також громадських програм, сказала, що багато викладачів у цих сферах вважають природним включати різні аспекти морального та громадянського навчання у свої курси, включно з навчанням суспільно корисного служіння. Це було очевидно, наприклад, у програмі громадського харчування, де багато викладачів уже встановили тісні партнерські стосунки з громадою та часто заохочували студентів до волонтерства та допомоги в координації заходів із цими громадськими партнерами. Викладачі в захваті від сильної присутності гавайських цінностей у навчальній програмі громадського харчування, частково тому, що вони визнають, що особливістю КК є багата спадщина культурних традицій, знайдених на Гаваїях. Як наслідок, посилення акценту на цих цінностях і традиціях, таких як, наприклад, «дух привітності та щедрості алоха», що було безпрограшним рішенням для студентів і викладачів. Цей акцент є не лише потужним інструментом навчання та засобом допомоги студентам більш змістовно розмірковувати про своє навчання та роботу, але це робить студентів більш затребуваними, коли вони шукають роботу. Кулінарна програма КК часто надає послуги безкоштовного харчування для заходів, організованих місцевими організаціями обслуговування, отже зв'язки з громадою міцні [2].

Меріан Райт Едельман, засновниця Фонду захисту дітей, одного разу сказала: «Освіта — для покращення життя інших і можливість зробити вашу громаду та світ кращими, ніж ви їх бачили» [5]. Боб Франко з коледжу Капіолані підтримує цю ідею. Він - у центрі національної та глобальної мережі громадянського навчання та демократичної участі, «готуючи студентів, яких потребує демократія». Він є прихильником навчання суспільно корисного служіння або «педагогіки залучення громади», яка поєднує результати навчання та громадську роботу таким чином, щоб принести користь як розвиткові студента, так і загальному благу. Використовуючи освіту як платформу, Франко створив можливості для інтеграції академічної роботи з навчанням поза аудиторією. Коли в 1995 році Франко ввів навчання суспільно корисного служіння в навчальний план КК, було запропоновано не більше ніж кілька класів. Восени 2018 року Франсіско Акоба, викладач-координатор відділу «Навчання

Служінню та Сталості» (Service and Sustainability Learning), нарахував близько 30 курсів, які передбачають повний курс навчання або 20 годин практичного досвіду в громаді протягом семестру. Однією з багатьох програм, у створенні яких Франко брав участь як керівник, є програма «Програма Конвеєру Палоло» (Pālolo Pipeline Program), яка розпочалась як навчальний проект у 1998 році, мета якого полягала в тому, щоб сприяти розвитку технологічної грамотності, інтересу до освіти та громадянської активності серед мешканців долини Палоло. Після 10 років у своїй 20-річній історії цей освітній «конвеєр» став моделлю навчання суспільно корисного служіння, завдяки якій понад 50 мешканців почали навчатися в коледжі, а також отримав національне визнання. Навесні 2018 року він організував бесіди з викладачами та співробітниками щодо розробки Плану громадянських дій КК. В результаті новий план узгоджує шляхи навчання суспільно корисному служінню у коледжі з Цілями сталого розвитку ООН. Цей крок заохочує студентів вийти за межі обслуговування в сфери громадських форумів прийняття рішень, де студенти можуть слухати, вчитися та взяти на себе лідерську роль як частину свого досвіду бакалавра [6].

Отже, можна зробити висновки, що громадський коледж Капіолані, коледж Спельман та державний університету Портленда у вихованні громадянськості віддають пріоритетну роль співпраці з громадами у рамках навчанні суспільно корисному служінню.

Список використаних джерел:

1. Portland State University, Office of University Studies. (1994). Portland State University, University Studies Program. Faculty summary: A new program for undergraduate education. Portland.
2. Colby, A., Beaumont, E., Ehrlich, T., & Corngold, J. (2010). Educating for Democracy: Preparing Undergraduates for Responsible Political Engagement. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
3. <https://www.pdx.edu/international-special-programs/english-through-sustainability-and-service-learning>.
4. <https://spelman.givepulse.com/group/events/492926>.
5. Lewis, Jone Johnson. (2021, February 16). Marian Wright Edelman Quotes. Retrieved from <https://www.thoughtco.com/marian-wright-edelman-quotes-3530138>.
6. <https://www.kapiolani.hawaii.edu/service-learning-conference-in-madrid/>.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АКАДЕМІЧНО-СЕРВІСНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ СЕСТЕР МЕДИЧНИХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ США

Жижномірський Валерій Володимирович

здобувач магістерського освітнього ступеня, факультет № 1
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського», Україна

Науковий керівник: Клонцак Оresta Ігорівна

канд. пед. наук, асистент кафедри соціально-гуманітарних наук
КЗВО ЛОР «Львівська медична академія імені Андрея Крупинського», Україна

Академічно-сервісне навчання (*англ.* academic service-learning) з кожним роком стає все більш поширеним освітнім підходом під час навчання студентів у закладах вищої освіти країн світу. Протягом останніх років у Сполучених Штатах Америки спостерігається посилення інтересу до застосування академічно-сервісного навчання як освітньої стратегії у системі вищої освіти. Великого успіху ця стратегія набуває під час підготовки різних фахівців, зокрема сестер медичних у коледжах та університетах країни.

Мета цієї публікації – визначити та проаналізувати, яку користь приносить медичним сестрам академічно-сервісне навчання, а також довести позитивний вплив академічно-сервісного навчання на освітній процес та майбутню професійну діяльність медичних сестер.

Такі дослідники як Джон Дьюї (John Dewey), Енді Фурко (Andy Furco), Фертман (Fertman), Пауль Чампагне (Paul Champagne), Маркус, Говард і Кінг (Markus, Howard, and King), Рама і Баттістоні (Rama & Battistoni), Сейфер (Seifer) вивчали вплив академічно-сервісного навчання на студентів закладів вищої освіти США. Також на основі теоретичних і філософських засад досліджували розвиток академічно-сервісного навчання, а саме яким чином суспільство сприймає новий освітній підхід, вплив на громадське та повсякденне життя сестер медичних.

Пауль Чампагне (Paul Champagne) дійшов висновку, що на відміну від застосування традиційних освітніх стратегій, які можуть сприяти пасивності з боку студентів, академічно-сервісне навчання передбачає активну участь студентів у вирішенні соціальних проблем, сприяючи процесу навчання. Студенти краще розуміють навчальний матеріал, розмірковують про соціальну справедливість і свою відповідальність щодо інших. Навчання передбачає партнерські відносини на основі співпраці між університетами та спільнотами. Для досягнення довгострокового успіху, особливо в медичних закладах, вирішальне значення має розширення прав і можливостей окремих осіб і спільноти [2].

Також завдяки дослідженням Маркуса, Говарда і Кінга (Markus, Howard, and King) була доведена цінність академічно-сервісного навчання у закладах вищої освіти США. Відповідно до проведеного дослідження науковці виявили, що студенти, яких залучали до академічно-сервісного навчання отримали кращі оцінки з відповідної дисципліни, мали більш позитивні переконання та цінності щодо громадської діяльності та суспільства, а також продемонстрували більш високі результати навчальних досягнень на проміжних та випускних екзаменах. Інші дослідження підтверджують твердження про те, що академічно-сервісне навчання позитивно впливає на особистісні, поведінкові, моральні, соціальні та когнітивні результати

студентів [1].

Відомий американський філософ, психолог та реформатор освіти Джон Дьюї (John Dewey) прагнув, щоб студенти стали активними учасниками навколишнього світу, він пропагував активну теорію навчання і педагогіки. Він формулює процес здорового, емпіричного “рефлексивного дослідження”, яке складається з п’яти фаз:

1) здивування, сумнів у відповідь на ситуацію, характер якої ще можливо визначити;

2) можливе передбачення, попередня інтерпретація даних елементів;

3) ретельний огляд всіх можливих міркувань, що визначить і прояснить розглянуту проблему;

4) подальша розробка попередньої гіпотези, щоб зробити її більш точною і послідовною;

5) розробка більш твердої гіпотези, на основі якої можна діяти (і яка сама залишається відкритою для подальшого тестування та перегляду) [3].

Невід’ємним елементом академічно-сервісного навчання є рефлексія, яка застосовується для «розвитку або вдосконалення навичок критичного мислення, таких як здатність виявляти проблеми, сприйнятливість до нових або інших ідей і передбачення наслідків своїх дій» [2, с. 49]. Застосування рефлексії відрізняє академічно-сервісне навчання від інших видів навчання. Без рефлексії такий досвід навчання є не академічно-сервісним навчанням, а скоріше прикладом волонтерства або навчання на рівні співпраці. Наприклад, якщо студенти – майбутні медсестри допомагають соціально вразливим верствам населення, проте не застосовують рефлексію, це являє собою служіння громаді та не є прикладом академічно-сервісного навчання [2].

Отже, беручи до уваги вище наведенні дослідження можна зробити висновок, що академічно-сервісне навчання є складним і багатогранним явищем в педагогіці. На даний час ця освітня стратегія активно застосовується у навчальних закладах різних країн світу, проте значної популярності набула у США. Важливу роль відіграє застосування академічно-сервісного навчання під час підготовки медичних сестер, оскільки завдяки цій освітній стратегії майбутні сестри медичні мають можливість знаходитись ближче до своїх пацієнтів не тільки фізично, а й духовно. Вони навчаються бути не тільки хорошими спеціалістами в своїй галузі, а й приносять користь суспільству.

Список використаних джерел:

1. Bringle R. G., Hatcher J.A. Implementing Service Learning in Higher Education. *Journal of Higher Education*. 1996. Vol. 67. No. 2. P. 221–239.
2. Brown J.M., Schmidt N.A. Service–Learning in Undergraduate Nursing Education: Where is the Reflection? *Professional Nursing*. Vol. 32(1). P. 48–53.
3. Deans T. Service-learning in two keys: Paulo Freire’s critical pedagogy in relation to John Dewey’s pragmatism. *Michigan Journal of Community Service Learning*. 1999. №1. P. 15–29.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Ольга Климюк

*Луцький педагогічний фаховий коледж Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна*

Науковий керівник: Северіна Л.Є.

*Спеціальність вищої категорії «викладач-методист» циклової комісії ТМФВ
КЗВО «ЛПК» ВОР, м. Луцьк, Україна*

Анотація. У статті розкрито особливості організації уроку фізичного виховання у школі. Висвітлено типи уроків, структуру, принципи та методи організації фізичної культури.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, молодший шкільний вік, початкова школа.

Пріоритетними напрямками розвитку України на сучасному етапі є питання освіти та здоров'я підростаючого покоління. Це пов'язано з погіршенням здоров'я населення, у тому числі дітей та підлітків, що робить реальною загрозу збереження та відтворення людського ресурсу як найважливішого чинника національної безпеки держави, її інтелектуального та економічного потенціалу.

Фізкультурно-освітня діяльність істотно змінилася у зв'язку з модернізацією освіти, підвищенням якості, розвитком гуманістичної спрямованості цілей, змісту, умов освіти та виховання особистості. У вихованні всебічно розвиненої людини важливе значення має фізичне виховання. Фізичне виховання дітей має здійснюватися спільними зусиллями сім'ї, школи та громадськості, при цьому провідна роль належить школі. Саме у школі закладаються основи фізичного виховання дітей. Особливо гостро проблема фізичного виховання сучасних дітей постає під час пандемії Covid-19 та правового режиму воєнного стану, коли багато шкіл перейшли на систему дистанційного і змішаного навчання і не мають змоги займатися фізичною культурою в достатній кількості.

Питання мотивації та формування інтересу до занять фізичною культурою школярів, особливості організації уроку та значимість фізичної культури в освітній діяльності висвітлено у працях таких науковців: С. Бобровник, О. Бербенець, О. Біліченко, Т. Круцевич, Н. Пангелова, В. Щирба, В. Семененко, С. Трачук.

Мета фізичного виховання у шкільні роки – зміцнити здоров'я, підвищити рівень фізичного стану, фізичну підготовленість та працездатність, задовольнити потреби окремих учнів та суспільства у формуванні духовно та фізично розвиненої людини та активної життєвої позиції [3, с. 20].

У процесі фізичного виховання вирішуються такі основні завдання:

- а) зміцнення здоров'я, загартовування організму та підвищення рівня фізичного розвитку та працездатності;
- б) оволодіння життєво необхідними руховими навичками та вміннями, у тому числі прикладного характеру;
- в) виховання моральних та вольових якостей людини;
- г) розвиток фізичних якостей;
- д) оволодіння технікою виконання спеціальних спортивних вправ [5, с.37].

Будучи невід'ємною частиною освітньої роботи школи, фізичне виховання має відігравати важливу роль у підготовці учнів до життя, до суспільно корисної праці.

Практична реалізація фізичного виховання учнів здійснюється у вигляді спеціально організованих занять фізичною культурою. Усі види занять поділяють на дві групи: уроки та позаурочні форми. Урок фізичної культури – основна форма фізичного виховання учнів.

Позаурочні заняття проводяться у гуртках фізичної культури для молодших школярів, із видів спорту у секціях, у групах з урахуванням інтересів учнів (різновиди аеробіки, східні єдиноборства, оздоровче плавання, види фітнесу) [1, с.69].

У процесі проведення позакласних та позашкільних занять обов'язкове дотримання загальних та методичних принципів, принципів спортивного тренування. У практиці загальноосвітніх шкіл діє базова програма з фізичного виховання, в якій регламентовано вимоги до навчального предмета «Фізична культура», передбачені цілі та завдання, організаційно – методичні вказівки, орієнтовний розподіл годин, базовий розділ змісту.

Основною формою організації навчально-виховної роботи у школі є урок.

Урок фізичної культури є такою формою занять, яка охоплює обов'язково всіх учнів школи. Уроки проводяться з певним постійним складом учнів цього класу. Уроки фізичної культури проводяться за сталим розкладом, у певні дні та години тижня, протягом певної кількості часу. Вони забезпечують систематичне вивчення того мінімуму знань та навичок, які передбачені програмою, та становлять основу для різнобічного фізичного виховання учнів. Правильне проведення уроків забезпечує успіх самостійної роботи та виконання учнями різних завдань вчителя, пов'язаних з удосконаленням умінь та навичок, одержуваних під час уроків.

Кожен урок фізичної культури відповідає наступним вимогам:

а) мати певні завдання – завдання, виконання яких має бути забезпечено у процесі всіх уроків, та завдання, що виконуються протягом одного окремо взятого уроку;

б) бути правильно методично побудованими;

в) бути послідовним продовженням попередніх занять і водночас мати свою цілісність та закінченість. Водночас кожен урок повинен значною мірою передбачати завдання та зміст наступного чергового уроку;

г) відповідати за своїм змістом певним складом учнів щодо віку, статі, фізичного розвитку та фізичної підготовленості;

д) бути цікавим для учнів, спонукати їх до активної діяльності;

е) містити вправи та ігри, що сприяють різнобічному фізичному розвитку, зміцненню здоров'я, формування постави;

ж) правильно поєднуватись з іншими уроками у розкладі навчального дня;

з) мати виховний потенціал [4, с. 122].

Уроки фізичної культури мають освітні, виховні та оздоровчі завдання.

Під структурою уроку розуміється орієнтовний план, яким можна скористатися як основним орієнтиром при складанні окремого уроку. Структура уроку допомагає вчителю в раціональному підборі вправ, найбільш правильному розташуванні матеріалу та визначенні можливого навантаження на уроці. Для початкових класів прийнято типову структуру уроку. Вона є основою для побудови конкретного уроку відповідно до його завдань.

У практиці роботи шкіл розрізняють такі типи уроків:

а) вступні уроки;

- б) уроки ознайомлення з новим матеріалом;
- в) уроки вдосконалення у виконанні пройденого матеріалу;
- г) змішані уроки;
- д) підсумкові уроки [4, с.89].

Під шляхом ведення уроків розуміються методи організації учнів під час уроку до виконання вправ відповідно до плану вчителя. Основними способами є: фронтальний, потоковий, позмінний, груповий та індивідуальний.

Важливе місце у процесі навчання мають принципи та методи навчання. Основні принципи навчання на уроках фізкультури:

- систематичність та послідовності при навчанні фізичного виховання;
- принцип свідомості та активності учнів;
- принцип міцності знань та навичок;
- принцип доступності;
- принцип наочності [2, с. 72].

У практиці фізичного виховання застосовуються багато різних методів та методичних прийомів навчання.

Методи можна об'єднати у такі групи:

- а) словесні (пояснення, розповідь, розмова, команда, розпорядження, вказівка);
- б) наочні (показ, використання наочних посібників);
- в) практичні (вправи, змагання, ігри) [4, с.75].

Усі методи та методичні прийоми взаємопов'язані.

Застосовуючи їх у різних поєднаннях, вчитель забезпечує повноцінний процес фізичного виховання.

Урок фізкультури з молодшими школярами будується також як і у старших і включає три частини: підготовчу, основну і заключну. Перша частина уроку передбачає обов'язкове проведення розминки з підготовки школярів до виконання його основних завдань. У заключній частині уроку найкраще проводити рухливу гру або естафету. Участь в іграх та естафетах, що вимагають прояви рухової активності учнів, дозволяє їм засвоювати правила та норми раціональних форм рухів, розвивати психічні та фізичні якості, комунікативні здібності. Такі уроки фізичної культури приносять задоволення та радість школярам, вони рухаються, а не сидять, нудьгуючи на лавках, вони бачать вчителя у гарному настрої, знають та наочно відчують результати своєї праці.

Домашні завдання під час уроків фізичної культури сприяють виконанню школярами фізичних вправ щодня, що привчає їх регулярно займатися фізичними вправами.

Для успішного проведення навчальної роботи з фізичного виховання потрібна відповідна матеріальна база – шкільний спортивний майданчик, спортивний чи гімнастичний зал.

Отже, фізична культура є складним суспільним явищем, покликаним вирішувати як завдання фізичного розвитку підростаючого покоління, так і виконувати багато соціальних функцій суспільства у сфері моралі, виховання, етики. Тому вчителю фізичного виховання необхідно постійно удосконалювати свою професійну майстерність для того, щоб відповідати сучасній системі освіти та вимогам суспільства.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми і перспективи розвитку фізичного виховання та спорту в закладах

освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Кременчуцький педагогічний коледж імені А. С. Макаренка, 25 квітня 2019 року) / [редактор-упорядник: Т. В. Кулікова]. Кременчук: Методичний кабінет, 2019. 210 с.

2. Васьков Ю. В., Пашков І. М. Управління фізичним вихованням в загальноосвітньому навчальному закладі. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. 192 с.
3. Круцевич Т.Ю, Пангелова Н.Є. Теорія і методика фізичного виховання. Київ: Олімпійська література. 2017. 384 с.
4. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів. Дніпропетровськ : «Інновація», 2007. 252 с.
5. Стецюк Л. І. Ефективний урок : структура, самоаналіз, аналіз : метод. посіб. Вінниця : ММК. 2014. 74 с.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ВИВЧЕННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Валентина Миколаївна Миголь

Викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

Ірина Іванівна Слинько

Викладач вищої категорії

Відокремлений структурний підрозділ «Фаховий коледж інформаційних технологій та землевпорядкування Національного авіаційного університету», Україна

В епоху діджиталізації особливої популярності набуває дистанційне навчання як найбільш гнучкої та доступної форми навчання для багатьох студентів.

На етапі переходу на дистанційне навчання більшість методик і систем навчання, що приносять хороші результати при традиційному навчанні, повністю не відповідають сьогоднішнім вимогам.

У світі студент повинен вміти самостійно добувати інформацію з різних джерел, формувати власну думку, вміти її аргументувати, застосовувати отримані знання практично.

Якщо раніше метою освіти були готові знання, нині вони стають лише допоміжними засобами інтелектуального розвитку.

Дистанційне навчання дає можливість отримувати нові знання, самостійно плануючи місце та час.

Дистанційне навчання (ДОН) — взаємодія викладача та студентів між собою на відстані, що відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мети, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) та реалізується специфічними засобами Інтернет технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність. [1]

Завдяки цій системі здобувачі освіти мають можливість освоювати нові матеріали, консультуватися з викладачами, виконувати контрольні та екзаменаційні роботи в комфортних для них умовах за допомогою свого комп'ютера чи смартфона.

Під час дистанційного навчання студент використовує різноманітні інтернет платформи, які організовують його самостійну роботу за допомогою навчальних засобів та комп'ютерних програм, але з провідною роллю викладача.

Основним принципом дистанційної форми навчання є безпосередня інтерактивна взаємодія студента з викладачем. Технологія дистанційного навчання орієнтована в першу чергу на проведення зрозумілих, зручних для занять, що проводяться віртуально, у формі відео конференцій та в групових чатах. При застосуванні відео конференцій одночасна передача звуку, відео зображення, графічної інформації на екрані, від викладача до того, хто навчається, і назад створює ефект офлайн заняття і дозволяє досягти необхідного результату. При дистанційному навчанні студент безперервно взаємодіє з викладачем та іншими студентами. Невід'ємною частиною дистанційного навчання є електронні підручники. Великим плюсом є їхня доступність і завдяки сучасним технологіям зручність їх використання. Для здійснення контролю знань можуть застосовуватися онлайн тестування, виконання контрольних робіт, а також написання есе та їхне

відправлення викладачеві у призначений час. [2]

Ціла низка дидактичних завдань при дистанційному навчанні іноземної мови вирішується ефективніше. Змінюється, насамперед, роль викладача, основне завдання якого підтримувати і спрямовувати розвиток як навичок і умінь, а й його творчий пошук. Відносини зі студентами будуються на засадах спільного співробітництва. Також будь-яка з освітніх програм може реалізовуватись у дистанційній формі. В цих умовах неминучий перегляд організаційних форм навчальної роботи, які склалися на сьогоднішній день: збільшення самостійної індивідуальної роботи та збільшення обсягу практичних та творчих робіт пошукового та дослідницького характеру.

Виконання завдань та використання нових інформаційних технологій дозволяє студентам занурюватись у реальне мовне середовище через безпосереднє телекомунікаційне спілкування безпосередньо з носіями мови. Також це відкриває для них доступ до електронних, дидактичних та довідкових матеріалів.

Інтернет найкраще сприяє вивченню іноземної мови дистанційно, оскільки з допомогою соціальних мереж і різноманітних чатів, ми можемо спілкуватися з носіями мови у час доби, цим практикуючи як розмовну мову, а й граматику.

За допомогою дистанційної форми навчання успішно реалізується саме індивідуальний підхід, який враховує можливості студента, його інтелектуальні здібності, сприяє зняттю психологічних труднощів у освоєнні навчального матеріалу.

Таке впровадження найперспективніших технологій (відеоматеріали, комп'ютерна графіка, презентації, електронні словники, відеоконференції та ін.) стає невід'ємною частиною навчання.

Незважаючи на негативно налаштоване суспільство дистанційне навчання все ж таки має ряд переваг:

1) свобода доступу та економія часу – можна займатися практично в будь-якому місці, немає необхідності витрачати час на дорогу.

2) зниження витрат на навчання - витрати на підручники (у паперовому виданні вони значно дорожчі за електронні), немає необхідності знімати житло в іншому місті.

3) можливість у будь-який (робочий) час поставити запитання викладачеві або обговорити завдання з однокласниками в чаті, якщо зіткнувся з труднощами, та не чекати наступного уроку.

Найбільш популярними та зручними на сьогоднішній день платформами для дистанційного навчання є: Google Classroom (у поєднанні з усіма продуктами Google, такими як Google диск, Google документи).

Проте попри ряд переваг система дистанційного навчання має низку недоліків.

Основний недолік такого навчання є зворотним боком переваги - зручності. Свобода і комфорт при дистанційному навчанні вимагають більшої частки самодисципліни, ніж навчання. Для когось дистанційне навчання — своєрідне змагання, випробування сили волі. Деякі дуже довго втягуються у процес. [3]

Ще один недолік - це те, що технічні можливості користувачів при дистанційному навчанні поки що обмежені. Не всі мають комп'ютер та доступ до інтернету.

На закінчення можна сказати про те, що організація навчання іноземної мови в дистанційній формі дозволяє найповніше реалізувати особистісно-орієнтований підхід до навчання.

Студент за такої форми навчання розглядається як особистість, готова до безперервного процесу здобуття та вдосконалення знань. Систематичність одна із

найважливіших вимог, які визначають успішність щодо іноземних мов. В даний час дистанційне навчання здатне забезпечити безперервність навчального процесу.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Дистанційне навчання: виклики, результати та перспективи. Порадник. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч. –метод. посіб. Упоряд.: Воротникова І.П., Чайковська Н.В. – К.: Київ ун-т. імені Б. Грінченка, 2020. 456 с.
3. Биков В.Ю. Дистанційне навчання / В.Ю. Биков // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. 7

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Середа Ганна Юріївна

ORCID ID: 0000-0002-1802-2174

старший викладач кафедри іноземних мов

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Освіта, навчання завжди полягали у передачі знань і умінь від одного індивіда до іншого в процесі спільної діяльності, від вчителя до учня, від викладача до студента. Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) дозволяє здійснювати цю спільну діяльність дистанційно.

Перші кроки в розвитку дистанційної освіти в Україні були зроблені ще у 2000 році, коли Міністерство освіти і науки затвердило «Концепцію розвитку дистанційної освіти в Україні» [1]. А у 2013 році було затверджено «Положення про дистанційне навчання», яке визначило, що «під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [2].

Необхідно відзначити, що, хоча при дистанційному навчанні взаємодія викладача і студентів здійснюється на відстані, воно включає всі властиві навчальному процесу компоненти (цілі, зміст, методи), тільки реалізуються вони специфічними засобами інтернет-технологій, що передбачають інтерактивність.

Положення про дистанційне навчання передбачає два режими взаємодії викладача і студентів: «синхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої всі учасники одночасно перебувають у веб-середовищі дистанційного навчання (чат, аудіо-, відеоконференції, соціальні мережі тощо)» і «асинхронний режим – взаємодія між суб'єктами дистанційного навчання, під час якої учасники взаємодіють між собою із затримкою у часі, застосовуючи при цьому електронну пошту, форум, соціальні мережі тощо» [2]. Зазвичай синхронна і асинхронна моделі використовуються у комбінації.

Сучасні форми організації навчання за допомогою дистанційних освітніх технологій передбачають використання платформ дистанційної освіти, таких як Moodle, Google Classroom та ін. Подібні платформи поєднують у собі всі основні ІКТ і повністю готові до використання. Вони дозволяють студентам отримувати необмежений доступ до всіх електронних освітніх ресурсів у межах навчального курсу незалежно від їхнього місцезнаходження та часу доби. Такий підхід дозволяє студентам поєднувати роботу та навчання. На зміну аудиторним заняттям під час дистанційного навчання приходить телеконференція. Всім здобувачам освіти заздалегідь на електронну пошту надходить повідомлення про проведення телеконференції. Під час онлайн телеконференції учасники навчального процесу у реальному часі зв'язуються з викладачем, отримують від нього інформацію, обговорюють та виконують завдання. Платформи дистанційного навчання мають вбудовані ресурси для створення тестів.

Під компетентністю викладача в галузі застосування сучасних технологій дистанційного навчання слід розуміти здатність та готовність використовувати

платформи дистанційної освіти та інші сучасні ІКТ з метою формування у студентів необхідних знань та вмінь, організовувати найбільш ефективну взаємодію учасників освітнього процесу як у синхронному, так і в асинхронному форматах, здійснювати контроль за успішністю студентів. Платформи дистанційного навчання дозволяють використовувати автоматичну перевірку тестових завдань із автоматичною системою розрахунку балів, завдання ж креативної спрямованості оцінюються викладачем.

Дистанційна форма з використанням ІКТ спочатку застосовувалась як частина змішаного навчання у комбінації із традиційними формами проведення занять в аудиторіях. Ситуація змінилась, коли розпочалась пандемія Covid-19. Заклади вищої освіти (ЗВО) вимушені були терміново запроваджувати систему дистанційного навчання. В різні періоди пандемії ЗВО, в залежності від ситуації, використовували або дистанційне навчання, або комбіноване.

З 24 лютого 2022 року в умовах воєнного стану ситуація в багатьох містах України, зокрема в Харкові, примусила ЗВО до екстремального переходу виключно на навчання в дистанційній формі. Став у нагоді досвід, який отримали викладачі і студенти під час пандемії, але він не був достатнім, адже не враховував фактори швидкої зміни обставин за короткий час, яка властива воєнному стану. Студенти і викладачі вже не можуть гарантовано у назначений розкладом час розпочати телеконференцію. Повітряні тривоги, обстріли, технічні проблеми з постачанням електроенергії і забезпеченням зв'язку заважають зібрати групу студентів на телеконференцію у повному складі. Викладачі з тих же причин не завжди можуть розпочати заняття у назначений час і вимушені інформувати студентів за допомогою телефонного зв'язку або різних месенджерів про перенос телеконференції на інший час і навіть на інший день. Крім того, є студенти, які знаходились на тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій. Вони вимушені були пропустити заняття і тепер бажають надолужити втрачене і продовжувати навчання далі. Постійно виникають і інші проблеми, до яких призвела війна. Вирішення всіх цих питань вимагає від викладача індивідуального підходу до кожного студента.

У таких умовах на перше місце виходить вміння викладача виявити гнучкість та адаптивність, організувати індивідуальну траєкторію навчання для кожного з тих студентів, які цього потребують, допомогти їм ефективно поєднувати самостійну роботу із участю в телеконференціях, проконсультувати студентів усно чи письмово за допомогою будь-яких месенджерів у зручний для викладача та студента час, а не тільки у ході консультацій, відведених розкладом.

Сучасні технології дистанційного навчання дозволяють швидко скоректувати навчальні плани і стратегії навчання під вимоги, зумовлені війною, щоб кожен студент мав можливість навчатися згідно до робочої програми кожної з передбачених навчальним планом освітніх компонент.

Отже, в умовах воєнного стану основною перевагою дистанційного навчання виступає можливість в разі необхідності застосовувати диференційований та індивідуальний підходи, щоб створити умови для навчання всім здобувачам освіти попри обставини, зумовлені війною, і навіть умови для участі студентів у дистанційних олімпіадах і конференціях. Основною ж ідеєю методики дистанційного навчання є створення навчального віртуального середовища, що включає різні інтернет-джерела, проведення онлайн-лекцій та консультацій, використання телеконференцій для проведення занять, розробка тестування. А в умовах воєнного стану є можливість організації практичних занять, консультацій, заліків та іспитів, тестування як індивідуально, так і для групової роботи. Науково-педагогічні

працівники ЗВО вважають дистанційну форму навчання перспективною, адже вона дозволяє розвивати інноваційні педагогічні технології з використанням широких можливостей сучасних ІКТ. Однак кожен з них розуміє, що для найбільш успішного формування у студентів необхідних компетентностей доцільно поєднувати використання дистанційних інноваційних комп'ютерних технологій з традиційними методами навчання. Сподіваємося, що так воно і буде, коли, нарешті, ми всі зможемо повернутися до мирного життя. А дистанційне навчання має перспективи подальшого розвитку і вдосконалення. Європейська Комісія схвалила План дій з цифрової освіти на 2021 – 2027 роки [3]. Згідно цього плану очікується створення Європейського центру цифрової освіти з метою узгодження стандартів, сумісності, доступності та забезпечення якості цифрової освіти.

Список використаних джерел:

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні / Затверджено Міністерством освіти і науки України 20 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uiite.kpi.ua/2019/06/03/1598/>.
2. Положення про дистанційне навчання / Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України 25.04.2013 № 466. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/liaws/show/z0703-13#Text>.
3. Digital Education action Plan 2021-2027 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Бігун Олександр Миколайович

кандидат педагогічних наук, старший викладач,
завідувач відділення початкової та дошкільної освіти

*Володимир-Волинський педагогічний фаховий коледж ім. А.Ю. Кримського
Волинської обласної ради, Україна*

Події останніх двох років започаткували фундаментальні зміни в організації освітнього процесу в Україні, обумовлені необхідністю забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів. У час пандемії та воєнного стану проблема створення якісного і водночас ефективного освітнього середовища засобами технологій змішаного навчання набуває особливого значення, адже мова йде про здатність закладів фахової передвищої освіти адаптуватися до нових умов, забезпечити повноцінну реалізацію освітніх програм, утримати сталий контингент здобувачів, створити передумови для успішного залучення і відбору абітурієнтів.

В умовах диверсифікації підходів до організації освітнього процесу мотиваційна складова відіграє провідну роль у створенні передумов для успішного здобування освіти на будь-якому рівні. Не викликає сумніву той факт, що рівень навчальних досягнень здобувачів безпосередньо залежить від ступеня сформованості їхньої мотивації до навчання.

Проблему формування навчальної мотивації здобувачів окреслили в своїх наукових працях наступні вітчизняні дослідники: Н. Атаманчук, Р. Кириченко, А. Колодяжна, Ю. Колос, Н. Кушлакова, І. Ляшенко, І. Онищенко, О. Рогульська, М. Складановська, О. Тарасова, Ю. Федоренко та ін.

Попри те, що мотивацію розглянуто у більшості досліджень як фактор, що забезпечує ефективність застосування певних технологій, методів або прийомів, відсутні систематизовані дослідження щодо психолого-педагогічних аспектів формування навчальної мотивації здобувачів в умовах змішаного навчання.

Під поняттям «змішане навчання» науковці розуміють гібридну модель організації освітнього процесу, яка передбачає поєднання навчання онлайн, очного форми, а також самостійної роботи здобувачів. У цілому для традиційної (очної) моделі організації освітнього процесу завжди були притаманні ознаки змішаного навчання, оскільки виконання самостійної роботи здобувачами передбачає віддалений формат і зазвичай потребує використання цифрових технологій.

Аналіз науково-методичних джерел засвідчує різноманіття підходів до окреслення сутності поняття «навчальна мотивація». Дослідники розкривають це поняття як «систему внутрішніх факторів, що викликають і спрямовують орієнтовану на досягнення мети поведінку людини» [6, 44]; «дію конкретних спонукань (мотиви, потреби, інтереси, прагнення, стимули, настанови, ціннісні орієнтації), які зумовлюють свідомий вибір професії і відповідальне виконання обов'язків, передбачених цією професією» [4, 118]; «систему зовнішніх і внутрішніх мотивів, які мають багаторівневу структуру, рівні сформованості якої можна оцінити за визначеними критеріями та показниками, що відображають ставлення студентів до

навчального предмета, формування якої відбувається в кілька послідовних етапів» [1, 12].

Проведений аналіз наукових досліджень дозволяє зробити висновок, що навчальна мотивація – це система зовнішніх і внутрішніх спонукань, які стимулюють пізнавальну активність здобувача, його готовність до набуття ряду компетентностей, необхідних для здобуття певного фаху.

До зовнішніх мотивів у структурі навчальної мотивації можна віднести загрозу відрахування із закладу освіти, інші дисциплінарні стягнення, очікування визнання, кар'єрного успіху в майбутньому. До внутрішніх мотивів належать інтерес до самого процесу здобуття знань, прагнення опанувати обраний фах, стати компетентним фахівцем [6, 45].

Проблема підвищення навчальної мотивації здобувачів фахової передвищої освіти була завжди актуальною, однак зважаючи на те, що події останніх років вкрай негативно вплинули на ефективність освітнього процесу в цілому і якість навчальних досягнень здобувачів зокрема, питання покращення рівня пізнавальної активності студентів стало особливо важливим.

Зважаючи на вищевикладене, пошук і практична реалізація шляхів підвищення навчальної мотивації здобувачів надасть можливість знайти можливість розв'язання наступних суперечностей:

1. між необхідністю/доцільністю обрати ту чи іншу форму організації освітнього процесу (очна, дистанційна, змішана) і можливістю забезпечити здобуття програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою;

2. між реальним рівнем знань, умінь і навичок здобувачів, що відображаються у вигляді сформованих загальних та спеціальних компетентностей, і можливістю їх об'єктивно оцінити за шкалою закладу освіти;

3. між кількісними та якісними показниками результатів навчання і фактичним рівнем знань здобувачів;

4. між бажанням здобувачів отримати повну загальну середню освіту в коледжі як основу для подальшого навчання в системі вищої освіти й реальним прагненням до самореалізації в сфері майбутнього фаху;

5. між формальним підходом до викладання, який спрямований на звичайну констатацію рівня навчальних досягнень здобувачів, і компетентнісним підходом, що передбачає формування стійкої навчальної мотивації з домінуючими внутрішніми чинниками.

Достатній ступінь вмотивованості зобов'язує здобувача виконувати всі поставлені завдання, успішно завершити курс навчання в коледжі і сприяє подоланню вищезазначених суперечностей.

Мотивація до навчання виникає не до початку спеціально організованої навчальної діяльності, а в процесі цієї діяльності, якщо вона є цікавою, а здобувачі є активно залученими і проявляють ініціативу. Звідси можна зробити висновок, що значною мірою навчальну мотивацію здобувачів формують викладачі.

Професіоналізм викладача обумовлює формування стійкої навчальної мотивації. Серед обов'язкових вимог: високий рівень професійної компетентності, знання навчальної дисципліни, психолого-педагогічний такт, володіння педагогічними технологіями, у тому числі для ефективної організації дистанційного навчання, вміння знайти індивідуальний підхід до студента, педагогічний прогностицизм, педагогічна інтуїція, гнучкість і динамічність, спостережливість, наявність почуття гумору, рефлексія [1].

Високий рівень сформованості мотивації позитивно впливає на успішність

здобувачів. В умовах дистанційного навчання викладач не має можливості безпосередньо мотивувати діяльність студента, як це зазвичай відбувається в аудиторії. Зважаючи на це, мотивація здобувачів стимулюється вдалим добром змісту освітньої діяльності, методів, прийомів, засобів та матеріалів. Основні вимоги до організації дистанційного освітнього середовища включають:

1. використання доступної базової віртуальної платформи (Google Workspace, Moodle та ін.);
2. стимулювання зацікавленості й активності здобувачів засобами електронних інструментів (Kahoot, Wordwall, Voting Mentimeter та ін.);
3. урізноманітнення методів, форм і засобів дистанційного навчання, застосування елементів «перевернутого класу», формувального оцінювання тощо;
4. уведення в практику функції «сеанси підгруп» (Meet) або «сесійні зали» (Zoom) з метою забезпечення парної та групової роботи студентів під час онлайн-занять;
5. використання форм Google та інших ресурсів, що дозволяють створювати інтерактивні опитування та генерувати тести;
6. практикування ігрових видів діяльності, рольових/ділових ігор;
7. націленість дистанційного навчання на створення певного продукту, реалізація проєктних технологій;
8. керування успіхами і невдачами в навчанні, у тому числі облік досягнень здобувачів);
9. розробка дієвої системи тестового контролю навчальних досягнень, забезпечення можливості повторного виконання тестових завдань;
10. забезпечення належного зворотного зв'язку;
11. самоаналіз й осмислення діяльності учасників освітнього процесу, виділення ефективних і неефективних стратегій навчання (рефлексія) [3, 153-154].

Аналіз науково-методичних джерел дозволяє виділити заохочувальний та основний етапи формування початкової мотивації. На заохочувальному етапі важливими є створення ситуації успіху, похвала викладача, позитивні відгуки друзів і батьків. Другий етап передбачає формування стійкої мотивації з домінуючими внутрішніми чинниками. На обох етапах важливо застосовувати як психологічні (індивідуальний підхід, доброзичливість), так і загально-педагогічні методи (диференціація навчання, відповідність завдань рівню підготовки здобувачів, поступове зростання їх складності) [1, 12].

Важливо, щоб освітнє середовище в аудиторії було конкурентним, адже позитивна конкуренція є одним із найбільш дієвих стимулів до самовдосконалення.

Мотиваційний потенціал особистості викладача практично реалізується шляхом надання студентам можливості обирати завдання, чіткого окреслення цілей освітньої діяльності та критеріїв оцінювання, створення сприятливого психологічного мікроклімату на заняттях, використання різнопланових видів роботи (індивідуальна робота, робота в парах, групах), заохочення за особливі успіхи, індивідуальне спілкування зі студентами, моніторинг і фіксація навчальних досягнень, створення умов для самовдосконалення і саморозвитку [5].

Однією з найбільш поширених проблем дистанційного навчання є забезпечення об'єктивності педагогічного контролю навчальних досягнень студентів у контексті дотримання принципів академічної доброчесності, унеможливлення залучення інших осіб до виконання контрольних завдань, некоректного використання ресурсів мережі Інтернет [2].

Шляхи вирішення вищезазначеної проблеми передбачають:

1. обов'язковий усний контроль з використанням відповідних електронних інструментів;

2. розробку та практичне використання баз тестових завдань, забезпечення варіативності й багаторівневості тестів;

3. упровадження завдань, що мають творчий характер і передбачають розробку певного продукту із подальшим захистом.

Зважаючи на вищевикладене, можна зробити висновок, що в змішаній моделі організації освітнього процесу головну роль відіграє когнітивна мотивація, тобто мотивація усвідомленої дії, коли здобувач виконує роботу не через страх і не для того, щоб отримати визнання або нагороду, а для здобуття якісної освіти і подальшої самореалізації в сфері професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Андросюк Г. Л., Цепко Т. А. Мотивація як основний чинник підвищення ефективності навчання студентів на заняттях з англійської мови. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2019. № 62, Т. 2. С. 11–16.
2. Джеджера К. В., Джеджера О. В. Навчальна мотивація здобувачів вищої освіти як проблема вимушеного дистанційного навчання в умовах карантину. *Завдання та проблеми науки і практики* : зб. наук. праць. Берлін, 2021. С. 237–239.
3. Ляшенко І. В. Розвиток мотивації студентів до дистанційного навчання у вищій школі. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 1 (9). С. 153–154.
4. Онищенко І. Веб-квест як засіб формування мотивації до професійної діяльності в майбутніх учителів початкової школи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. Умань, 2020. Вип. 3. С. 115–123.
5. Савицька Т. В. Роль постаті викладача у створенні мотивації до опанування іноземної мови. *Реалії, проблеми та перспективи вищої медичної освіти* : матеріали навч.-наук. конф. з міжнар. участю. Полтава, 2021. С. 227–229.
6. Складановська М. Г. Мотивація до навчальної діяльності як фактор успішності навчання. *Вчені записки кафедри документознавства та інформаційної діяльності (КДІД) НМетАУ* : зб. наук. праць. Дніпро, 2020. Вип. 2. С. 44–49.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЦЕНТРІВ ДОЗВІЛЛЯ МОЛОДІ

Олексюк Марта

аспірантка II курсу

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Україна

Сучасна соціокультурна ситуація суспільства характеризується поряд негативних процесів, що намітилися у сфері духовного життя – втрата духовно-моральних орієнтирів, відчуження від культури та мистецтва дітей, молоді та дорослих, значним скороченням фінансової забезпеченості закладів культури, у тому числі й діяльності сучасних культурно-дозвільних центрів.

Головне завдання центру дозвілля молоді, як соціального інституту, складається у розвитку соціальної активності та творчого потенціалу особистості, організації різноманітних форм діяльності та відпочинку, створення умов для повноцінної самореалізації у сфері дозвілля [1].

Значний внесок у дослідження ролі та місця дозвілля молоді люди зробили Г.А.Пруденський, Б.А.Трушін, В.Д.Петрушов, В.Н.Піменова, А.А.Гордон. Проблемам саморозвитку та самореалізації особистості в галузі дозвілля присвячені праці А.І.Беляєва, А.С.Каргіна, Т.І.Бакланова та інших.

На жаль, соціально-економічні труднощі суспільства, велика кількість безробітних, особливо серед молоді, відсутність необхідної кількості культурних закладів та недостатню увагу до організації дозвілля молоді з боку органів місцевої влади та існуючих культурно-дозвільних закладів наводить до виникнення соціально небезпечних проблем у молодіжному середовищі

Вільний час є одним із важливих засобів формування особистості молодої людини, і безпосередньо впливає на її продуктивно-трудова сфера діяльності, тому що в умовах вільного часу найбільш активно відбувається рекреаційно-відновлювальні процеси, що знімають різні фізичні та психологічні навантаження [2].

У суспільстві соціалізація молоді відбувається у значною мірою поза сім'єю. Значніший вплив на формування особистості надають соціальні інститути: засоби масової інформації, вищі навчальні заклади, групи однолітків, заклади соціокультурної галузі тощо.

Практика організації молодіжного дозвілля свідчить, що найбільше привабливими формами молоді є танці, музика, ігрові дії, ток-шоу, КВН. Проте не завжди існуючі культурно-дозвільні центри планують свою роботу з огляду на сучасні інтереси молоді.

До специфічних рис сучасної молоді можна віднести перевагу пошукової, творчо-експериментальної активності та відображенням сучасного молодіжного дозвілля є своєрідним середовищем його протікання.

Іншою прикметною рисою дозвільної діяльності молоді стало яскраво виражене прагнення до психологічного комфорту у спілкуванні, прагнення отримати певні навички спілкування з людьми різного соціально- психологічного складу Спілкування молоді за умов дозвільної діяльності вимагає забезпечення всіх вимог в емоційних контактах, отримання необхідної інформації в поєднанні зусиль для спільних дій.

Сучасна молодь сьогодні інша, у неї з'являються екстремальні вимоги до довілля. Дозвілля молоді суттєво відрізняється від дозвілля інших вікових верств

населення через її специфічні духовні та фізичні потреб та властивих йому соціально-психологічних особливостей.

У сучасних умовах у сфері організації молодіжного дозвілля сформувалися два основних типи організації цієї діяльності – суспільно організоване аматорство (клуби за інтересами, аматорські об'єднання, ініціативні клуби тощо) та організаційно не оформлені дозвільні спільноти, індивідуальні дозвільні спільноти із захоплень.

Діяльність дозвільних закладів має бути спрямована на створення найбільш сприятливих, оптимальних умов для відпочинку, для розвитку духовних та творчих потреб людини та вирішення конкретних соціально- культурних завдань суспільства.

До таких реально діючих, що динамічно прогресують соціально- культурним об'єднанням належать культурно-розважальні центри молоді. Яскраво визначено соціальну відкритість культурно-дозвільних молодіжних центрів знаходить своє відображення у створенні зон та секторів вільного спілкування, аматорства, майстерності.

У вітчизняній практиці протягом XX століття сформувався ряд достатньо стійких моделей культурно-дозвільних закладів (клуб, будинок культури, палац культури, культурний центр), орієнтованих переважно на клубні та видовищні функції. Однак, як визначають соціологічні опитування та вивчення діяльності сучасних культурно-розважальних центрів вони не виправдовують реалії сучасного соціального життя XXI століття та потреби різного віку населення[3].

Нові соціально-економічні процеси у суспільстві викликають до життя та відповідні типи будівель. Сучасний період характеризується виникненням поліфункціональних споруд різного призначення: ділового, видовищного, культурно-дозвільного, навчального, оздоровчого тощо, при цьому головною їх відмінністю є комплексність та універсальність.

Повноцінна організація вільного часу з урахуванням диференційованих потреб різних вікових, професійних груп населення, насамперед – молоді, є одним із головних факторів, що зумовлюють у сучасних умовах необхідність поглибленого дослідження як питань соціальної організації дозвілля, так і розвитку та вдосконалення матеріальної бази для його проведення. У зв'язку з цим підвищуються вимоги до різноманітності та якості споруд, призначених задовольняти потреби різних соціальних верств населення сфері дозвілля. Особливо гостро стоїть проблема формування дозвілля молоді, яка є найбільш активною та мобільною соціальною групою суспільства.

«Центр дозвілля» – поняття дуже широке і на етапі постає як якісно новий рівень розвитку соціально-культурної діяльності населення, залишаючись близьким до такого типу закладів, як клуб.

Під час проектування молодіжного центру дозвілля слід враховувати суть сучасної концепції дозвілля, принципи організації якого дедалі більше орієнтовані задоволення потреб різних за інтересами груп молоді. На відміну від інших закладів культурного обслуговування населення, які виконують вузькі завдання з організації дозвілля, молодіжні центри призначені для багатoproфільного обслуговування потреб молоді. Перед центрами дозвілля молоді поставлено завдання надати найбільш широкий вибір високоякісних послуг, що дозволить залучити до культурного проведення дозвілля Широкі верстви молодого населення.

На сьогоднішній день при прискореному ритмі життя, дефіциті живого людського спілкування, потреби молодого покоління в отриманні більшого спектра послуг, але за менший час, при виникненні екстремальних вимог молоді, багатофункціональні центри дозвілля стають все більш важливими. Але, на жаль, в

Україні існуючі архітектурні об'єкти не в змозі повною мірою задовольнити ці потреби. Проблемою виявляється роздробленість та вузька спеціалізація молодіжних закладів. Функціональні зв'язки між розрізненими розважальними закладами не розвинені та не опрацьовані архітектурно.

Сучасна молодь сьогодні інша, у неї з'являються екстремальні вимоги до довкілля. Дозвілля молоді суттєво відрізняється від дозвілля інших вікових груп населення в силу її специфічних духовних та фізичних потреб та властивих йому соціально-психологічних особливостей.

Розвиток технології обслуговування вимагає створення в закладах розваг молоді нових функціональних зон, безліч різноманітних за своєю функціональною сутністю систем, що сприяє об'єднанню їх в єдиному просторі, що дозволяє зробити місця масового відпочинку молоді більш цікавими та різноманітними. Будівництво центрів, що надають різноманітний спектр послуг, що розповсюджуються як у нашій країні, так і за кордоном. Вони користуються великою популярністю у відвідувачів, тому що територія багатофункціонального центру включає зони, відповідні різним функцій як розважального, так і культурного призначення. У цьому закладі можуть реалізувати свої переваги різнобічні особистості.

Головним споживачем розважальних послуг є студентська молодь, яка має найбільшу кількість вільного часу, не будучи зайнятим у виробничій праці. За даними соціологічного опитування лише 30% молодих людей (у віці 16-28 років) воліють проводити вільний час у домашніх умовах, а інші 70% присвячують цей час заняттям у різних гуртках, спілкуванню з друзями, відвідування спортивних закладів, барів, ресторанів, концертів, кінотеатрів, виставок тощо.

У структурі багатофункціонального молодіжного центру бажано, при обліку його розміщення у міській забудові та наявності відповідної площі, передбачити майданчики для відпочинку та відкрити спортивну зону.

Центри спілкування молоді бажано розміщувати над центром міста, а проектувати їх у кожному житловому районі з можливістю їх відвідування жителями найближчих районів, що дозволить охопити необхідними для потреб молоді культурно-розважальними заходами найбільше частина молодого населення у районі.

Проблема архітектурної організації дозвілля молоді як покоління несе на собі відповідальність за майбутнє нашої країни, сьогодні стоїть дуже гостро. Необхідним завданням формування всебічно розвиненої людини є розвиток та вдосконалення системи закладів, які допоможуть скоординувати структуру існуючих типів та створення нових, які забезпечать найбільше ефективну організацію становлення нового покоління нашої країни.

Список використаних джерел:

1. Про державну підтримку клубних закладів: Указ Президента України від 21 березня 2000 року № 485 Урядовий кур'єр. 2000, №59.
2. Вишняк О.І., Тарасенко В. І. Культура молодіжного дозвілля. Київ: Вища школа. 2005. – 32 с.
3. Панфілова Є.В. Цінності культури дозвілля студентської молоді. Молодий вчений. 2012. № 8 С. 278-283.

ФІЗКУЛЬТХВИЛИНКА ЯК ОДНА ІЗ МАЛИХ ФОРМ АКТИВНОГО ВІДПОЧИНКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Марія Рогак

Луцький педагогічний фаховий коледж Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Науковий керівник: Людмила Северіна

*спеціаліст вищої категорії; викладач-методист циклової комісії ТМФВ
КЗВО «ЛПК» ВОР, м. Луцьк, Україна*

Анотація. У статті значення фізкультхвилинки для дітей молодшого шкільного віку, визначено їх класифікацію та роль фізкультхвилинки у активному відпочинку учнів початкової школи.

Ключові слова: освітній процес, початкова школа, фізкультхвилинка, активний відпочинок.

На сучасному етапі впровадження дистанційної та змішаної форми навчання у період пандемії та введення правового режиму воєнного стану в Україні гостро постає питання фізичної активності учнів молодшого шкільного віку. Оскільки освітні умови змушують вагому частку навчального часу дитини проводити за комп'ютером або смартфоном, то рухова активність учнів зменшується і сприяє негативним наслідкам для здоров'я молодшого школяра. Тому вчителю та батькам не слід ігнорувати можливостей активного відпочинку дитини. І однією із таких форм є фізкультхвилинка.

Важливість використання фізкультхвилинки розкрито у наукових доробках Т.Павлій, Н.Москаленко, В.Савченко, Ю. Круцевич та ін.

Основне завдання початкової школи – організувати навчальний процес так, щоб кожна дитина, незалежно від своїх можливостей, могла успішно розвиватися, реалізовувати себе в пізнавальній діяльності. Правильно організований урок дає дітям можливість довгостроково підтримувати розумову працездатність високому рівні. Тому однією з обов'язкових умов організації уроку є фізкультхвилинка.

Фізична активність учнів у школі має бути організована при взаємодоповнювальному поєднанні двох напрямів:

- уроків фізкультури та роботи спортивних секцій у позаурочний час (так звані великі форми активного відпочинку);
- малих форм активного відпочинку, які вводять у структуру навчального дня підтримки високого рівня працездатності протягом усього часу навчання [4].

До малих форм належать: ранкова гімнастика до початку навчальних занять; фізкультхвилинка та фізкультпаузи; фізичні вправи на групі продовженого дня. За рахунок малих форм фізичного виховання можна задовольняти щомісячну потребу у рухах та реалізувати близько 40% добової норми рухової активності дитини [4].

Терміном «фізкультхвилинка» прийнято позначати короткочасні серії фізичних вправ, які є основою активного відпочинку під час уроку [1].

При сучасному освітньому навантаженні на учня початкової школи відпочинок справді грає вагому роль, оскільки допомагає отримати новий заряд енергії. Концепція Нової української школи активно спирається на здоров'язбережувальні технології, та своєчасне і правильне відновленню сил учня, особливо молодшого шкільного віку [2].

Аналіз наукової та методичної літератури дозволив нам відобразити процес відновлення працездатності учня на уроці за такою схемою (рис.1):

Рис.1. Процес відновлення працездатності учня початкової школи на уроках

На уроках слід стежити за появою перших ознак втоми.

Про розвиток перевтоми у школяра свідчать:

1. Зниження продуктивності праці: збільшується кількість помилок та час виконання завдань;
2. Ослаблення внутрішнього гальмування: спостерігається рухове занепокоєння, часті відволікання, неуважність;
3. Поява відчуття втоми [5, с. 36].

У початковій школі рекомендують 1-2 обов'язкових фізкультхвилинки під час уроку. Час початку фізкультхвилинки вибирає сам учитель, орієнтуючись те що, коли в значної частини учнів починає проявлятися втома [3, с. 234].

Проведення фізкультхвилин має вирішувати такі завдання:

- а) зменшення втоми та зниження негативного впливу одноманітної робочої пози;
- б) активізацію уваги учнів та підвищення здатності до сприйняття навчального матеріалу;
- в) емоційний «струс» учнів, можливість скинути вантаж негативних емоцій і переживань [1].

Будь-який учитель може сказати про важливість фізкультхвилинки на уроці, але не всі вчителі знають способи, як справді провести цікаву та захоплюючу фізкультхвилинку.

Основні вимоги до проведення фізкультхвилин:

- проводяться на початковому етапі втоми (8-а, 13-а, 15-а хвилини уроку, залежно від віку, виду діяльності, складності навчального матеріалу тощо);
- в 1 класах проводяться 2 фізхвилинки через 15 хвилин після початку уроку та на 25 хвилині робочого часу. В інших класах початкової школи одна після 20 хвилин від початку уроку.
- підбираються добре знайомі дітям, прості та цікаві вправи;
- надається перевага вправам для стомлених груп м'язів;
- комплекси фізкультхвилин підбираються залежно від виду уроку та його змісту;
- необхідно забезпечити різні за змістом та формою фізкультхвилинки, оскільки одноманітність знижує інтерес дітей до них, а отже, і результативність;
- проводити фізкультхвилинки необхідно в чистому, добре провітрюваному і освітленому приміщенні;
- при виконанні вправ потрібно зберігати правильну поставу та не затримувати

дихання при рухах;

- тривалість всього комплексу 2-3 хвилини. Комплекс вправ доцільно змінювати кожні 2-3 тижні;

- під час проведення фізкультхвилин учні можуть сидіти за партою або стояти біля неї, знаходитися біля класної дошки або в проходах між партами, стояти в колі, врозтіч, у парах і т.ін.

- під час проведення діагностичних робіт та деяких практичних уроків (мистецтво, фізкультура та ін.) фізкультхвилинку не проводять;

- обов'язкова умова ефективного проведення фізкультхвилин – позитивний емоційний тон [4].

Отже, фізкультхвилинки є однією із малих форм активного відпочинку учнів початкової школи. Її проведення необхідне для відновлення працездатності учнів та зняття емоційного напруження. Кількість та вид фізкультхвилин визначає вчитель. Але для ефективності їх проведення потрібно дотримуватися окремих рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. Дубровська Л., Долматова М., Бойко М. Педагогічні умови використання фізкультхвилин та фізкультпауз у навчально-виховному процесі молодших школярів. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/bitstream/123456789/1060/1/17.pdf> (дата звернення: 01.12.2022 р).
2. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.12.2022 р).
3. Матвієнко О. В. Виховання молодших школярів: теорія і технологія. Київ : Стилос, 2006. С. 234.
4. Педько В. П. Використання фізкультхвилин та фізкультпауз на уроках в початковій школі. URL: http://teacher.at.ua/publ/fizkultkhvilinki_dlja_pershoklasnikiv/10-1-0-10734 (дата звернення: 01.12.2022 р).
5. Поліщук Г., Поліщук І. Рух. Ритм. Дотик. Хмельницький: ПП. Дерепи І.Ж. 2007. 164 с.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ ПІД ЧАС ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ І СПОРТОМ

Логвиненко Віталій Олександрович

здобувач вищої освіти факультету здоров'я людини та природничих наук
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Логвиненко Олександр Борисович

ORCID ID: 0000-0001-6417-7006

канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, Україна

Одним із завдань фізичної культури є задоволення потреб кожної людини та суспільства в цілому в оздоровчій руховій діяльності. Ця діяльність повинна характеризуватись необхідною цілісністю, системністю виховних впливів, що формуються в єдності фізичного розвитку, моральності, інтелекту та належного рівня здоров'я особистості.

В сучасних наукових дослідженнях зазначається, як гостра проблема, зниження загального рівня здоров'я підлітків, недостатній виховний вплив на негативні прояви у здоров'ї учнівської молоді, недооцінка ролі занять фізичною культурою і спортом тощо. Однак моральні аспекти виховного впливу фізичної культури на підлітків не знаходять такого ж рівня стурбованості та висвітлення в наукових дослідженнях.

Підлітковий вік привертає увагу як період становлення особистості, її формування. Цей віковий етап розвитку багатьма дослідниками визначається як період активних проб, спрямованих на усвідомлення своїх інтересів, здібностей, суспільних цінностей, пов'язаних із вибором професії та свого місця у житті суспільства. Тому саме в цей період є широкі можливості для реалізації виховних впливів з метою формування морального світу підлітків, розвитку моральних якостей і навичок поведінки в суспільстві.

В сучасній науково-педагогічній літературі розкриваються окремі аспекти гуманістичного, морального виховання учнівської молоді засобами фізичної культури і спорту, підкреслюються значні виховні можливості цього навчального предмету в формуванні морально-вольових якостей учнів і зауважується, що існує потреба у подальшому удосконаленні фізкультурно-спортивної роботи з питань морального виховання учнів [1; 2].

Однак сучасна школа ще недостатньо використовує всі наявні у неї можливості процесу фізичного виховання для реалізації завдань морального виховання. А виховна робота в школі дуже часто обмежується лише окремими, тісно не пов'язаними між собою заходами. У процесі фізичного виховання ще не використовуються належним чином можливості практичного втілення гуманістичних, моральних та демократичних ідей сьогодення.

На уроках фізичної культури вчитель має достатньо можливостей для формування моральних якостей у школярів оскільки вони закладені в самій суті предмету. «Фізична культура». Тому, на наш погляд, необхідно більше уваги звернути на питання раціонального використання можливостей фізичної культури і спорту у формуванні морально-вольових якостей у підлітків та посилення ролі вчителів

фізичної культури у цьому процесі.

Моральний і фізичний розвиток учнів середнього шкільного віку є важливими складовими загального всебічного розвитку особистості підлітка. Для забезпечення ефективної реалізації їх як складових становлення особистості потрібно забезпечити постійний комплексний процес вдосконалення моральних, вольових і фізичних якостей.

Моральне виховання школярів під час занять фізичною культурою і спортом, зокрема підлітків, необхідно здійснювати із активним використанням у ньому як ігрової діяльності, так і елементів ігрових видів спорту. Ці напрями виховної роботи мають здійснюватись не відокремлено чи ізольовано, а в тісній єдності та органічному поєднанні з іншими дуже важливими напрямками виховання : розумовим, патріотичним, естетичним, трудовим та ін.

У закладах загальної середньої освіти, під час проведення навчальних занять (зокрема уроків фізичної культури), а також різноманітних позакласних тематичних виховних заходів фізкультурно-спортивного спрямування, потрібно активно використовувати ігрові форми навчання. При цьому слід пропонувати як спортивні ігри, так і народні. Головне, щоб вони за своїм цільовим спрямуванням та структурою мали змагальний характер.

Спортивні і народні рухливі ігри – це засіб, який можна рекомендувати до використання на практиці як чинник вирішення виховного завдання на уроках фізичної культури з огляду на більшу ефективність у порівнянні з традиційними засобами.

Спортивні змагання, диспути, вечори-зустрічі з відомими спортсменами, тренерами, естафети, спортивні турніри, легкоатлетичні кроси, тематичні свята фізичної культури і спорту, сімейні свята, загальношкільні турніри з футболу, волейболу, баскетболу та багато інших заходів – це всі ті форми виховної роботи, які несуть у собі великий виховний потенціал морально-вольового змісту. Врахування індивідуальних особливостей підлітків, здійснення виховного процесу на засадах особистісно-орієнтованого підходу, запровадження в практику фізичного виховання ігрових методів та інноваційних підходів, позитивно впливають на рівень формування моральних якостей підлітків.

Список використаних джерел:

1. Кірнос Т.М. Роль і значення духовної культури у вихованні учнівської молоді. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2020. С.113 – 115.
2. Фізичне виховання підлітків у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів. Кіровоград, 2014. 172 с.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ У ШКОЛЯРІВ

Кривченкова Яна

Студентка 2 курсу

Комунальний заклад вищої освіти "Луцький педагогічний коледж"

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Осип М.А.

Викладач біології

Комунальний заклад вищої освіти "Луцький педагогічний коледж"

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Здоров'я людини передбачає збереження й розвиток її психічних і фізіологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності за максимальної тривалості життя. Конституцією України життя та здоров'я людини визнані найвищими соціальними цінностями. Здоров'я населення вважається головним критерієм доцільності та ефективності всіх без винятку сфер діяльності держави. Поняття здорового способу життя охоплює різноманітні елементи, що стосуються всіх сфер здоров'я: фізичної, психічної, соціальної та духовної. Здоров'я залежить не тільки від біологічних, генетичних і психофізіологічних задатків людини, а й від її культури, тобто різних способів реалізації соціальних та природних сил індивіда. Збереження й відновлення здоров'я перебувають у прямій залежності від рівня культури особистості. Поняття «культура здоров'я» формулюють як певний рівень медико-валеологічної грамотності населення, стан соціального благополуччя, ступінь розвитку творчих сил, фізичних, психічних і розумових здібностей людини, виражених в організації її життєдіяльності, у ставленні до самої себе, інших людей, до природи. Основною метою діяльності учителя має бути створення умов для збереження та зміцнення здоров'я учнів, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. Основними завданнями учителя є: · впровадження у навчально-виховний процес особистісно орієнтованої моделі формування в учнів навичок здорового способу життя, вміння приймати оптимальні рішення щодо збереження і зміцнення власного здоров'я у різних ситуаціях, зокрема екстремальних; · удосконалення форм і методів формування здорового способу життя; · формування у дітей негативного ставлення до шкідливих поведінкових звичок. Змусити дитину вести здоровий спосіб життя неможливо, однак прищеплювати, виховувати культуру здоров'я потрібно. За оцінками фахівців, близько 75 % хвороб у дорослих є наслідком умов життя в дитячі та молоді роки. Незадовільний стан здоров'я молоді може знижувати рівень національної безпеки, економічні, інтелектуальні та духовні ресурси розвитку суспільства. Незважаючи на значну санітарно-освітню роботу, частина дітей не використовує навички здорового способу життя на практиці. Однією з обов'язкових умов, за яких можливе поліпшення ситуації, є заохочення молоді до здорового способу життя та енергійне впровадження програм збереження і поліпшення здоров'я. Учителю має забезпечувати засвоєння учнями комплексу конкретних знань про здоровий спосіб життя, зокрема, про прості та дієві заходи протидії організму інфекціям; значення гігієни, дотримання чистоти, правильного харчування для здоров'я людини; необхідність вакцинації для профілактики хвороб. Турбота про правильну поставу учнів, гігієну їх опорно-

рухового апарату, органів слуху та зору має бути предметом особливої уваги. Важливим напрямом діяльності учителя має бути також і навчання учнів гігієни розумової праці з метою уникнення перевтоми. Актуальними залишаються заходи щодо запобігання та протидії шкідливим звичкам: курінню, вживанню алкоголю, наркотиків. У процесі формування в учнів навичок здорового способу життя доцільно керуватися такими пріоритетами: - вірити в цінність кожної дитини; - дотримуватись конфіденційності; - надавати позитивну інформацію; - бути порадиником, а не моралістом; - поважати думку й позицію дитини; - акцентувати увагу дитини на власних позитивних рисах, характеристиках і здобутках. Під час профілактичної роботи учитель повинен дотримуватися наступних принципів: - відповідність змісту роботи потребам особистості; - своєчасне виявлення дітей «групи ризику» та надання їм допомоги; - активізація зворотного зв'язку – надання можливості учням висловлювати свої думки та почуття; - добровільність – мотивувати та пропонувати, а не примушувати та диктувати; - позитивна спрямованість – зміцнення позитивної позиції особистості щодо власної спроможності підтримання оптимального стану здоров'я; опертя на позитивні моменти – не стільки залякувати наслідками шкідливих звичок, скільки привертати увагу й посилювати симпатію до людей, які дотримуються здорового способу життя; - об'єктивність – інформація не повинна зводитись до формальних гасел; слід пам'ятати, що некваліфікована, необережна інформація може створити атмосферу таємничості та загадковості, спровокувати реакцію на «заборонений плід»; - залучення батьків, медичних працівників, психологів, соціологів, юристів до пропаганди та сприяння утвердженню у свідомості учнів принципів здорового способу життя; - систематичність – вся профілактична робота з превентивного виховання має передбачати комплекс заходів, спрямованих на формування свідомого ставлення до власного здоров'я; - врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей тощо. Основною фізіологічною умовою збереження і зміцнення здоров'я дитини є рух. У зв'язку з тим, що в учнів відбувається інтенсивний розвиток більшості рухових якостей, формування різних систем організму, учителю необхідно знати, що в цьому віці найкраще розвиваються такі якості, як швидкість, спритність, гнучкість і помірно - сила та витривалість. Для оптимізації рухового режиму слід використовувати фізкультхвилинки (2-3 хв.), фізкультпаузи (10-15 хв.), пальчикову гімнастику, спортивні години, фізкультурні заняття на прогулянці тощо. Використання рухливих ігор сприяє зняттю фізичного та емоційного напруження учнів, підвищенню працездатності, виробленню правильного дихання, осанки. Заходи, які мають здоров'язберігаючу функцію, повинні проводитися, в тій чи іншій формі, щоденно. Завдяки використанню в роботі інтерактивних технологій більш ефективно формуються життєві навички (компетентності), що сприяють здоровому способу життя. З метою реалізації завдання формування в учнів навичок здорового способу життя необхідно використовувати такі форми організації превентивного виховання: - заняття з валеології, охорони та безпеки життєдіяльності учнів; - гурткові, клубні заняття; - анкетування, тестування; - облік учнів, схильних до правопорушень, куріння, уживання алкогольних та наркотичних речовин; - дні, тижні здоров'я та профілактики шкідливих звичок; - колективні творчі справи; конкурси малюнків, творів; - родинні свята та свята здоров'я; - рольові ігри, вікторини, ігрові програми; - екскурсії та походи по рідному краю; - години спілкування на свіжому повітрі; - психологічні, валеологічні тренінги; - диспути, дискусії, круглі столи; - регулярне оновлення настиної інформації; - презентація матеріалів періодичної преси; - перегляд та обговорення фільмів; - використання елементів народної педагогіки

(прислів'я, приказки, народні рухливі ігри, фізична культура козаків тощо) під час проведення занять у другій половині дня; - співпраця з батьками учнів з питань формування культури їхнього здоров'я та здоров'я їхніх дітей (профілактичні консультації, тематичні колективні та індивідуальні бесіди, лекторії, круглі столи, тренінги, зустрічі з медиками, психологами, юристами, пожежниками, інспекторами дорожнього руху тощо); - розробка пам'яток; - робота «служби довіри» тощо. Отже, формуючи культуру здоров'я учнів, учитель повинен допомогти їм усвідомити важливість розумного, дбайливого ставлення до власного здоров'я, прищепити почуття відповідальності, розуміння, що саме здоров'я визначає якість життя; формувати прагнення бути здоровим; сприяти засвоєнню системи знань і практичних навичок здорового способу життя та безпечної поведінки. Сучасні діти повинні усвідомлювати, що майбутнє кожного, як і держави в цілому, – за здоровими поколіннями, адже тільки фізично і морально здорова людина здатна творити і приносити користь собі та іншим людям.

Список використаних джерел:

1. Борисенко А. Організація і методика проведення фізкультурних хвилині ж і фізкультурних пауз з учнями початкових класів // Фізичне виховання в школі. — 2002. — № 3.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. Основи здоров'я : Посіб. для вчит. — К.: Алатон, 2005.- 176 с.
3. Желева О.І. Формування навичок здорового способу життя: метод. посіб. - Золотоноша, 2014. - 147с.
4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988 (Офіційний вісник України, 2017 р., № 1, ст. 22)
5. Савченко О. Реалізація оздоровчої функції школи // Директор школи, ліцею, гімназії. — 2002. — № 4.

СЕКЦІЯ XXII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Лозінська Ліліана Станіславівна

магістрантка

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Гуртовенко Наталія Вікторівна

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна

Підвищення тривожності людини знаходиться в залежності від змісту інформації, яку вона отримує від соціальних мереж, тобто ситуативність емоційної сфери людини в напрямку її дисбалансу. Як відомо, тривожність – це індивідуальна властивість особи, риса характеру, що проявляється схильністю до надмірного хвилювання, стану тривоги в ситуаціях, які загрожують неприємностями, невдачами, фрустрацією.

Соціальні мережі збуджують центри задоволення в нашому мозку, що є причиною ризику виникнення значної залежності. Користувач відчуває приємні емоції, кожен раз, коли читає позитивний коментар під своєю фотографією або залишає гарний відгук. Бажання повторного отримання цих емоцій знову примушує нас відвідувати простори соціальних мереж, змушуючи там проводити все більше і більше часу.

Як відомо, метою створення соціальних мереж є, передусім, спілкування людей, але сьогодні ми спостерігаємо зовсім іншу картину: мережі наповнені непотрібною рекламою та непристойним матеріалом.

Ще один недолік соціальних мереж – це створення ефекту «затягування». Якщо розібрати цей недолік, то і тут простежується комерційна ціль.

Більшість активних користувачів Інтернету мають хоча б один обліковий запис в різних соціальних мережах. Досі домінуючою причиною приєднання до мереж було спілкування з друзями та знайомими, а не реалізація певних професійних завдань. Як же соціальні мережі впливають на здоров'я? Існує велика кількість різних думок з цього приводу.

Наприклад, науковці з Університету ім. Стірлінга з Великобританії, провели дослідження згідно якого участь у такій мережі як Facebook нарощує інтелект людини та активно тренує робочу пам'ять. Користування такими сервісами як Twitter, YouTube погіршують пам'ять людини. Пояснюють вчені це тим, що на мікроблогах на людину спрямований потік дуже лаконічних повідомлень, над яким не потрібно думати, що скорочує об'єм уваги. Інтенсивний обмін повідомленнями знижує рівень IQ людини, а довготривалий перегляд відео роликів розвиває синдром порушення уваги з гіперактивністю.

Сучасні дослідники (А. Голдберг, Д. Грінфілд, К. Янг) також дослідили

взаємозв'язок того, наскільки соціальні мережі впливають на загальний рівень тривожності, сон та концентрацію уваги. Це дослідження було опубліковане в журналі «Комп'ютери й поведінка людини» (Computers and Human Behaviour), де було встановлено, що люди, які користуються сімома та більше мережами, мають втричі вищий загальний рівень тривожності, ніж користувачі 1-2 платформами.

Також встановлений вченими кореляційний зв'язок між депресивним станом особистості та її вибором медіаплатформ з-поміж наявних. Хоча деякі минулі дослідження виявляли зв'язок між депресією та користуванням мережами, нові дослідження в цій галузі свідчать про зворотний ефект.

За даними закордонних психологічних досліджень, в яких брали участь більше ніж 700 студентів, показали, що симптоми депресії пов'язані з якістю онлайн-спілкування. Цікавим є те, що у тих, кому віртуальна комунікація приносила переважно негативні емоції, депресивні симптоми були вище.

Також за даними проведеного дослідження були зроблені висновки, що ризик депресії та тривожності був втричі вище у тих, хто користувався декількома соціальними медіаплатформами. Серед причин, названих дослідниками, були, перш за все, віртуальне цькування та викривлене уявлення про життя інших людей. Однак вчені продовжують вивчати такі взаємозв'язки і те, як соціальні медіа можуть виявляти симптоми депресії, що допоможе швидше звернутися за професійною допомогою.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновки, що соціальні мережі по різному впливають на людей в залежності від багатьох умов, і, перш за все, від рис характеру особистості, тому надмірне користування соціальними мережами може бути для деяких людей небезпечними. Але, з іншого боку, було б помилково стверджувати, що вони – безперечне «зло», адже соціальні мережі дають чимало переваг.

Список використаних джерел:

1. Брювер Д. Залежний розум : сигарета, смартфон, токсичні стосунки : як формуються шкідливі звички та як їх подолати. Харків : Віват, 2018. 288 с.
2. Гармаш І. В. Профілактика комп'ютерної залежності в дітей : казка на допомогу вчителю. *Основи здоров'я*. 2018. № 8. С. 4–6.
3. Добрянський В. І. Номофобія – хвороба XXI століття. *Безпека життєдіяльності*. 2018. № 2. С. 3–34.
4. Ільченко Ю. В. Інтернет – це помічник у сучасному світі чи шкода здоров'ю? : година спілкування. *Класному керівнику : усе для роботи*. 2019. №7. С. 20–24.
5. Іщенко Н. Соцмережі і ми : чим небезпечні нові медіа і що з цим робити? *День*. 2019. №176–177. С. 25, 28.
6. Тищенко А. Залежність чи тренд? *Безпека життєдіяльності*. 2018. № 9. С. 27.

«МОВА НЕНАВИСТІ» В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Бойко Світлана Тихонівна

науковий співробітник лабораторії психодіагностики

та науково-психологічної інформації

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, Україна

Особливістю нових комунікаційних технологій є інтерактивний характер. Це те, що відрізняє їх від старих, які подавали інформацію, але практично не комунікували з глядачами, читачами чи глядачами. Але можливості цифрового простору, де кожен може висловити свою думку і бути почутим, несуть у собі як переваги, так і небезпеки. Досить гостро стоїть проблема дедалі більшого поширення мови ненависті в сучасному медіапросторі.

Мова ворожнечі, а також – мова ненависті, нетерпимості (з англійської – hate speech) – це будь-яка комунікація (у вигляді зображень, відео, пісень, повідомлень тощо) у мові, письмі чи поведінці, що є агресивною або такою, що використовує принизливі чи дискримінаційні висловлювання стосовно особи чи групи просто на основі того, ким вони є. Дискримінація буває за ознакою релігійної чи етнічної належності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі, стану здоров'я, сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності чи за іншими ознаками.

Мова ворожнечі також існує в інтернеті – соціальних мережах та онлайн-ЗМІ. В Україні більшість випадків мови ворожнечі можна знайти у мережі «Facebook», у телеграм-групах та інших онлайн-медіа. Набагато більше шансів зіткнутися із цим явищем саме онлайн, адже так можна залишатися анонімним, робити це безкарно і зробити дошкульні висловлювання стосовно об'єкта ненависті доступними для дуже великої кількості людей – це можуть бути навіть мільйони.

Вважається, що будь-яка мова ворожнечі є шкідливою (до цього питання ми повернемося трохи пізніше), оскільки вона підриває соціальну згуртованість, спричиняє дискримінацію, розколює суспільство та може призвести до насильства, що є кроком назад для справи миру, стабільності, сталого розвитку та реалізації прав людини для всіх. Саме тому держави мають вживати всіх можливих заходів для боротьби з мовою ворожнечі.

Якщо мова ворожнечі підбурює до насильства, то вона заборонена міжнародним правом. Зокрема, стаття 20 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зобов'язує Держави законом заборонити будь-який виступ на користь національної, расової чи релігійної ненависті, що являє собою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства. На практиці це означає, що держави повинні розробити законодавство, що встановлює кримінальне та інше покарання за такі протиправні форми висловлювання. Однак ці закони не повинні використовуватися, щоб придушити голоси незгодних і обмежити вільний потік інформації та думок [1].

У травні 2019 року для боротьби з мовою ворожнечі та підвищення обізнаності щодо потенційної шкоди від неї Генеральний секретар ООН затвердив «Стратегію та План дій ООН щодо боротьби з мовою ворожнечі», спрямовані на активізацію зусиль ООН з усунення першопричин і рушійних чинників мови ворожнечі, створення умов для ефективного реагування ООН на вплив мови ворожнечі на суспільства, а також на підтримку урядів у реагуванні на мову ворожнечі та в боротьбі з нею [2].

Характерною рисою мови ворожнечі є те, що вона застосовується до особи чи групи на основі того, ким вони є. Наприклад, якщо одна людина грубо відповіла іншій у громадському транспорті, бо її штовхнули, це є образою. Але якщо в тій самій

ситуації людина вживає дискримінаційні вислови стосовно ідентичності цієї людини чи групи, до якої вона належить, або підбурює інших до дискримінації цієї людини або її групи, то це вже є мовою ворожнечі.

Важливо розуміти, що караються не всі прояви мови ворожнечі, і не кожен прояв мови ворожнечі має бути заборонений. Якщо мова ворожнечі не підбурює до насильства, її не можна забороняти, але її можна критикувати і знеохочувати, оскільки вона шкодить жертвам і суспільству. Їй можна протидіяти через освітні та інформаційні кампанії. З нею можна боротися через усунення першопричин, включно зі стереотипами та дискримінацією.

Чому таку увагу світові організації та міжнародне законодавство приділяють мові ненависті, особливо коли йдеться про заклики до насилля?

Уже хрестоматійна історія, яка сталася у 90-ті роки у східноафриканській країні Руанді, є трагічною ілюстрацією до того, які наслідки може спричинити використання мови ворожнечі для підбурювання.

Символічно, що саме цієї осені у Гаазі розпочався суд над Феліксьєном Кабугою, який був головним спонсором пропагандистської радіостанції «Радіо тисячі пагорбів» (Radio Television Libre des Milles Collines) у Руанді, що стала рупором пропаганди розпалювання міжнаціональної ворожнечі та зіграла одну з ключових ролей у геноциді в Руанді. У її ефірі звучали заклики «валити високі дерева» та «знищувати тарганів». Такі евфемізми фактично були закликами вбивати представників етнічної групи тутсі. Це яскравий приклад дегуманізації ворога – це, мовляв не люди, і хуту – інша етнічна група – мають без жалю їх знищувати.

В ефірі радіо систематично вкидалася інформація про те, що влада нібито розкрила плани тутсі щодо вбивства всіх хуту. Ця інформація розпалила масові вбивства з обох сторін, які тривали майже 100 днів. Загони вбивць озброєні мачете, придбані, зокрема, за гроші Кабуги, вривалися до будинків, церков, шкіл і не щадили нікого. Безліч жінок було зґвалтовано та вбито, а у тих, хто вижив, пізніше діагностували ВІЛ. Жертвами геноциду стали, за різними оцінками, від 500 тисяч до мільйона людей.

Кабуга понад 25 років ховався у Європі під чужим ім'ям, але воєнного злочинця було схоплено в Парижі в 2020 році в передмісті Парижа, де він примудрився спокійно проживати під фальшивим ім'ям разом зі своєю родиною. Міжнародний кримінальний трибунал ООН щодо Руанди висунув Кабузі звинувачення у геноциді ще в 1997 році. Важливим пунктом звинувачення є фінансування головної «радіостанції ненависті», яка спровокувала більшість ключових убивств.

На жаль, те, що відбувалося протягом останніх восьми років у російських засобах масової інформації, особливо на телеканалах, де не хто-небудь, а державні діячі закликали «Київ бомбить», а Україну «стереть с лица земли», якимось не дуже привертало увагу міжнародних організацій. Хоча відомо, що спочатку здійснюють інформаційно-психологічну операцію (здебільшого у ЗМІ це називають «інформаційною війною»), а вже потім починається цілком реальна війна зі справжньою зброєю. Так і відбулося у ситуації новітньої російсько-української війни.

Із повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року тема мови ворожнечі набула нового прояву. Якщо раніше медіаспільнота розмірковувала, як протидіяти цьому явищу, то зараз швидше стоїть питання, як цю мову впорядкувати. І це без жартів, а можна сказати і навпаки – саме з жартами, бо висміювання ворога – уже зброя. Адже цілком зрозуміло, що народ, який зазнав неймовірно жорстокої збройної агресії (причому безпідставної) має повне право висловлювати свій гнів і ненависть, сублімуючи їх у енергію спротиву й перемоги над ворогом та згуртованості і єдності. Риторика різноманітних міжнародних організацій, політиків та чиновників високого рангу, за якою потрібно було з

2014 року реальну російсько-українську війну називати «внутрішнім конфліктом», «українською кризою»; бойовиків, диверсантів, агентів ФСБ і ГРУ, сепаратистів – мало не «ополченцями», уже не працює (хоча вони й надалі намагаються це робити – який би дивний вигляд це для нас не мало). Інша справа, що потрібно осмислити і впорядкувати багато найменувань, термінів і понять. Зокрема:

1) навряд чи варто вживати назву «орки» (які є вигаданими істотами, літературними персонажами) стосовно цілком реальних громадян РФ, які зі зброєю в руках прийшли на українську землю як окупанти. На це вже звертали увагу багато журналістів та експертів. А то недалеко до того, що наступні покоління українців вважатимуть, що ми воювали з персонажами творів Толкіна, інших письменників, а також відеоігор. Хоча зрозуміло, що це і є підсвідома дегуманізація ворога (тому цю назву так активно і вживають: «хіба ж це люди... орки якісь...»);

2) потрібно звернути увагу на вживання слів з коренем «рус»: «руська» мова в значенні «російська», «руський» у значенні «росіянин» тощо. Цим ми самі утверджуємо у свідомості українців відмову від історично-культурної спадщини Русі, хоча саме Україна має на неї повне право – але аж ніяк не московське князівство і його подальші трансформації;

3) необхідно виробити позицію щодо засилля ненормативної лексики (мату) в українському медіапросторі, особливо у відеороліках наших військових або очевидців трагічних подій. Адже водночас стосовно перехоплених розмов російських військових, де вони вживають мат через слово, постійно йдуть коментарі: бачите, як вони розмовляють зі своїми матерями, дружинами, сестрами – дикуни, та й годі! Якись подвійні стандарти виходять...;

4) вживання слова «свинособаки». В Україні воно фактично сприймається як питоме. Але насправді це буквальний переклад давнього німецького поняття «Schweinhunden». Означає воно внутрішню людську ліню, нехлюйство, небажання нічого робити, розвиватися тощо. Дехто доводить цю «внутрішню свинособаку» до ситуації, коли завжди в ситуації вибору обирає найгірший варіант – причому чудово це усвідомлюючи. У багатьох культурах свиня була нечистою твариною, як і собака. Ця образа давня, і вона втратила більшість тих смислів, які мала колись, але у нас вона прижилася на означення російських загарбників. Цікаво, що Google перекладач ніколи не дає варіанту «свинособака», а передає смисл – «сволота», «покидьок», «виродок». Вочевидь, мають рацію ті, хто закликає не використовувати найменування ні в чому не винних чудових тварин для означення огидних людей та їхніх рис і вчинків;

5) потрібно всіляко підтримати кампанію щодо внесення слова «рашизм» до Оксфордського і Кембриджського словників англійської мови, а також міжнародну популяризацію його як терміна. Відомий американський історик Тімоті Снайдер присвятив статтю та есе у «The New York Times» цьому поняттю, зазначаючи його неймовірну влучність, але зауважуючи, що це «слово осуду», і англійською мовою поки що не можна так казати [3]

Отже, очевидно, що громадянському суспільству та його лідерам, науковій і педагогічній спільноті варто приділити увагу зазначеним питанням.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
2. Стратегія та План дій ООН щодо боротьби з мовою ворожнечі. https://docs.google.com/document/d/1XG1D_Aa-RWITceUkfaDCvEmzm0w64B3Il1puPxd-HuY/edit#.
3. Snyder T. The War in Ukraine Has Unleashed a New Word. In a creative play on three different languages, Ukrainians identify an enemy: 'ruscism.' <https://www.nytimes.com/2022/04/22/magazine/ruscism-ukraine-russia-war.html>.

ОПИС ФЕНОМЕНУ «ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ»

Тапал Валерія Анатоліївна

здобувач вищої освіти психологічного факультету

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Біла Оксана Григорівна

кандидат психологічних наук, доцент

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Поняття «емоційний інтелект» з'явилося в ХХ ст. Почав його використовувати Майкл Белдок. Ще існує думка, що термін «емоційний інтелект» був запропонований вченими Єльського університету Пітером Саловейом та Джоном Майєром у 90-х роках 20 ст.

Н. І. Андреева у власній книзі «Азбука емоційного інтелекту» зазначила таку думку, що значна частка філософських вчених і релігійних діячів вважали за потрібне займатись розвитком не тільки раціональної, а й емоційної частини людини. Ідея, що між емоційним та раціональним початками людини є взаємозв'язок, знайшла свій початок ще в філософських і релігійних трактатах.

Появі терміну ЕІ передували поетапні зміни думок на взаємозв'язок між емоційними та інтелектуальними процесами. Античні філософи у своїх працях також піднімали тему емоційно-когнітивної взаємодії. На їх думку розум домінує над емоціями. Згодом, коли психологія почала розвиватись як наука, збільшилась кількість емпіричних досліджень в області мислення, емоцій та комунікації. Дослідники почали пов'язувати взаємний вплив емоцій та комунікації на функціонування людини в житті.

Згодом вчені досліджували емоції та інтелект окремо. Під час досліджень винятковості взаємодії емоцій й інтелекту їх досліджували в психології інтелекту, а також окремо в межах психології емоцій. У психології емоції вже на цьому етапі почали вважати, що когнітивні процеси мають допоміжну роль, але психологія інтелекту вторинну роль відводить емоційним переживанням. Потім у дослідників виріс інтерес до дослідження як емоції та інтелект можуть взаємопливати один на одного. З точки зору О. О. Алябєвої «Саме емоційний інтелект в сучасному його розумінні був головним для існування людини в доісторичні часи, так як він проявляється у здібності адаптуватися в соціальному середовищі, жити в світі та знаходити спільну мову з іншими людьми» [3, с. 28].

Велику увагу питанню емоцій та вмінню контролювати емоції багато уваги приділяв фундатор методу психоаналізу - Зігмунд Фрейд. Значний внесок у дослідження інтелекту зробив Д. Уекслер. Він характеризував інтелект як «сукупність здібностей індивіда діяти цілеспрямовано, доцільно мислити та ефективно взаємодіяти з навколишнім світом» [3, с. 4].

Чарльз Дарвін стверджував, що емоції (виразні рухи - таку назву вони мали в його працях) абсолютно ідентичні у всіх людей та навіть деяких тварин. На його думку людина має вроджений навик розпізнавати емоції людей, які оточують. Щоб перевірити свою думку, Дарвін навмисне стежив за однією із своїх дітей, проявами її емоцій, щоб визначити чи людина інстинктивно вміє розуміти, розпізнавати та показувати свої емоції чи це набутий досвід. «Надзвичайно важко довести, що наші

діти інстинктивно дізнаються будь-який вираз. Я намагався вирішити це питання, спостерігаючи свою першу дитину, який нічому не міг навчитися від спілкування з іншими дітьми, і я переконався в тому, що вже в такому ранньому віці, коли він ще не міг нічого навчитися за допомогою досвіду, він вже став розуміти посмішку, йому приємно було її бачити, і він відповідав на неї своєю посмішкою» [1, с. 65].

Тетяна Котик вважає, що почуття, що з'являються у процесі емоційної взаємодії та різноманітних видів діяльності мають здатність породжувати абсолютно різний емоційний стан. Наприклад, «радість, тріумф, упевненість, злість та страх посилюють мотивацію та активність людини, спонукають до дії, а страждання, зневіра – пригнічують, послаблюють мотивацію та активність» [4, с.78]. Як висновок: емоції можна назвати мотиваторами діяльності. Однак певна діяльність також може впливати на виникнення емоційних процесів. «Від емоцій напряду залежить настрої людини, а саме стійкий емоційний стан відбивається на всіх думках та діях людини. Емоційний стан – непостійне психічне явище, воно має особливість змінюватися від негативного до позитивного та навпаки.

Причини цих змін не завжди усвідомлені людиною. До факторів змін настрою можна віднести: фізичне та моральне самопочуття, стан навколишнього середовища, пригадування пережитих негативних або позитивних почуттів, конфліктні ситуації, реалізація або неможливість реалізації певної потреби, соціальне середовище. А покращити емоційний стан та поліпшити настрої спроможні повноцінний сон, відпочинок, прогулянки на чистому повітрі, дружелюбні стосунки з людьми та знаходження свого ресурсу. Емоції завжди суб'єктивні, оскільки ми їх осмислюємо, усвідомлюємо та переживаємо, а отже вони відображають суб'єктивне ставлення людини до того, що перешкоджає або задовольняє особисті актуальні потреби» [2, ст. 78]. На думку дослідниці головною функцією емоцій – є оцінювання дійсності. Тому емоції є дуже важливими у реалізації всіх видів діяльності, вони мають вплив на мотивацію, також здатні регулювати міжособистісні відносини та мають вагомий вплив на ефективну пізнавальну, професійну, творчу діяльність.

В 1980 – 1990 рр. стається розквіт зосередження уваги на емоційному інтелекті та глибокого вивчення цієї теми. В 1983 р. Г. Гарднер представив світу свою модель інтелекту, в ній він поділив інтелект на міжособистісний та внутрішньоособистісний. А вже в 1988 р. Р. Бар у власній дисертації впровадив таке поняття, як емоційний коефіцієнт – EQ. В 1990 році світ побачив статтю П. Селовея та Д. Мейера «Емоційний інтелект», в ній дослідники зазначили, що EI – це різновид соціального інтелекту та акцентували увагу на особливій якості людини вміти спостерігати за своїми емоціями та емоціями оточуючих.

На сьогоднішній день емоційний інтелект вчені називають здібністю розумітися в емоційній сфері життя. Це означає, що людина має розбиратися в своїх емоціях та розуміти емоційне підґрунтя відносин, вміти застосовувати свої емоції, щоб краще комунікувати з людьми, будувати стосунки ефективно.

Висновки. Проаналізувавши наукові дослідження вчених щодо вивчення феномену EI, ми виявили, що поняття «EI» не можна віднести до чітко визначених понять в системі психологічних знань, але вчені ним характеризують вміння суб'єкта усвідомлювати, приймати та керувати емоційними станами і почуттями своїми та оточуючих. А також розкрили значення EI та те, що він включає в себе 4 компоненти, серед яких: сприйняття, оцінка і вираз емоцій; використання емоцій для підвищення ефективності мислення і діяльності; розуміння і аналіз емоцій; свідоме управління емоціями.

Список використаних джерел:

1. Аршава І. Ф., Носенко Е. Л. Аспекти імпліцитної діагностики емоційної стійкості людини: моногр. Д.: Вид-во ДНУ, 2008. – 468 с.
2. Власова О. І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку. К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. – 308 с.
3. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект: пер. с англ. А.П. Исаевой. М.: АСТ, 2009. – 478 с.
4. Котик Т. М. Нова Українська Школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально – методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. – 192 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА НАД ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ

Любімова Тетяна Володимирівна

докторант
МАУП, Україна

Проблема впливу психотравматичного досвіду на психіку жінки є однією з найактуальніших в кризовій психології зараз, оскільки травматизація і віктимізація жінок поширені в сучасному суспільстві.

Зазначено, що повномасштабна війна, яка з 24 лютого 2022 року триває в Україні, не нівелювала, а подекуди навіть загострила проблему насильства. Офіційних даних від МВС поки що немає, проте громадські організації, які займаються протидією насильству, відзначають, що війна стала фактором ризику, який вплинув не тільки на зростання кількості випадків, але й на збільшення жорстокості в ситуаціях домашнього насильства. Акцентуємо увагу, що вихідні положення міжнародних стандартів у сфері боротьби з домашнім насильством ґрунтуються на глибокому усвідомленні неприпустимості подібного насильства, яке є грубим порушенням прав людини.

Зазначимо, що події останніх 8 років примушують звернути увагу фахівців допоміжних професій на те, що саме жінки виявляються особливо вразливими.

Доведено, що безліч травмуючих подій можуть негативно впливати на психіку жінки: до їх числа відносяться: військові конфлікти, природні та техногенні катастрофи, адже вони носять глобальний характер, їхні наслідки зачіпають безліч жінок.

Сучасне світове товариство, ґрунтуючись передусім на загально гуманістичних принципах та керуючись відповідальністю держав перед своїми громадянами, дедалі більше звертає увагу на проблему звільнення міжнародної спільноти від будь-яких проявів насильства. Слід зазначити, що епоха насильства приходить на зміну епосі ненасильства, і навпаки, але найчастіше суспільство перебуває у цих двох іпостасях свого буття одночасно. До найбільш важливих міжнародних нормативно-правових документів вважаємо за доцільне віднести Модельний закон ООН про домашнє насильство, ухвалений 2 лютого 1996 року Комісією ООН з прав людини [2].

При вирішенні цих складних завдань особливо важливого значення набуває проблема боротьби із будь-якими проявами насильства. Зростання рівня насильницької злочинності в Україні, спричинене різноманітними факторами, саме: соціально-політичною нестабільністю, економічною кризою, рівнем безробіття, військовими діями, які становлять загрозу життю та здоров'ю громадян.

Наразі Україна є учасницею більшості міжнародних договорів, прийнятих на рівні ООН, а також конвенцій Ради Європи, які відіграють провідну роль у 23 міжнародному захисті прав людини. Зазначимо, що визнані міжнародні стандарти захисту від насильства, зокрема це Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 р. (Стамбульська конвенція) [4] загалом втілені у національному законодавстві України.

Насильство відносно жінок (violence against women) – вид агресивної поведінки і використання сили для нанесення шкоди – від словесних образ і погроз до побоїв і смерті. Жінки набагато частіше, ніж чоловіки, стають жертвами фізичного,

психологічного, економічного і особливо сексуального насильства [4].

У зарубіжній соціологічній та психологічній літературі використовується декілька термінів, що характеризують насильство в сім'ї: «Domestic violence» – насильство, здійснене членами сім'ї по відношенню до інших членів сім'ї – дітей, дружини/чоловіка, батьків, інших родичів. Використовуються також окремі спеціальні терміни, що стосуються тільки подружніх відносин, - «Spouse abuse» (зловживання стосовно дружини/чоловіка), «Wife battering» (побиття дружини), «marital rape» (згвалтування в шлюбі), «spouse abuse» (подружня жорстокість) [2].

Отже, насильство над жінками, за визначенням світової спільноти, не лише ставить людину в залежне становище, а й принижує її гідність, наносить шкоду її психічному та фізичному здоров'ю, стає серйозною перепорою у подальшому житті.

Без сумніву, проблема насильства в сім'ї, як для багатьох інших країн, стоїть досить гостро й для України. Її небезпечність полягає у тому, що різноманітні прояви насильства та жорстокого поводження не лише руйнують відносини в родині, стають причиною глибоких психологічних травм, а й виступають однією із передумов руйнації правових, моральних та духовних засад суспільства. Водночас проблема насильства в сім'ї була й залишається складною для дослідження, а отже й для визначення шляхів запобігання цьому явищу. Актуальним залишається завдання – змінювати ставлення громади – терпиме, споглядальне, пасивне, а іноді й байдуже – до насильства в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Про попередження насильства в сім'ї: закон України від 15.11.2001 No 2789-III. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Міжнародний досвід попередження та протидії домашньому насильству : монографія / А. О. Галай, В. О. Галай, Л. О. Головка та ін.; за заг. ред. А. О. Галай. Київ : КНТ, 2014. 160 с.
3. UN Handbook for Legislation on Violence against Women // The Advocates for Human Rights : сайт. URL: http://www.stopvaw.org/united_nations_model_legislation.
4. Стамбульська конвенція: URL: <https://rm.coe.int/1680093d9e>.

СЕКЦІЯ XXIII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ASSESSMENT OF WORKING CAPACITY METHODS

Pashkevych Kyrylo

student of the Department of Computer Science

Kharkiv National University of Radio Electronics, Ukraine

Work capacity - the functional ability of a person to perform the maximum possible amount of work during a given time and with intense stress on the body. Under the influence of various factors during a shift, a week, a year in the course of work, working capacity changes, and in a wide range [1].

Factors of work content are distinguished: physical exertion, nervous tension, pace of work, work posture, monotony of work. Factors of working conditions: temperature, humidity, thermal radiation, air pollution, industrial noise, vibration, lighting of the working area.

In essence, human working capacity is the physiological basis of labor productivity and ensuring a high level of working capacity is one of the important areas of increasing productivity.

Therefore, it is necessary to find methods of assessing the level and dynamics of working capacity, the impact of its change on labor productivity, to be able to determine the consequences of improving factors affecting working capacity, optimizing work and rest regimes, and implementing ergonomic measures.

The method of assessment of working capacity requires the mandatory observance of certain rules:

- in each specific case, one should rely on the indicators most adequate for this type of work;
- do not limit yourself to one indicator, but use their system;
- when analyzing indicators, consider their normal shifts in connection with daily periodicity;
- quantitative indicators must necessarily be supplemented with qualitative ones.

To assess work capacity, three groups of indicators are used, which characterize the results of production activities, physiological shifts, and changes in the mental functions of a person during work. These are production, physiological and psychological indicators [2].

Statistical method: the evaluation of work capacity according to production indicators is based on the application of economic and statistical methods, time-keeping observations, photographs of the working day and the use of equipment, photochromography, self-photography.

A photo of a working day is a sequential recording of the time spent by an employee during a working day (or shift) for the execution of operations of a certain technological process and breaks in work. If a working time photograph is taken during the entire shift, it is called a working day photograph. With the help of a photo of the working day, the time of each operation is determined and the factors affecting the employee during the execution of this or that operation are established.

Photography can be group or individual. In an individual photo of working time, the

object of observation is the time spent by one worker working at the same workplace and similar ones, if available. During group photography of working time, the observer simultaneously measures the time spent by a group of workers (up to 10 people) working at several workplaces.

The method of determining the critical frequency of flicker fusion: based on the fact, that the visual analyzer is characterized by a certain level of functional mobility. This level is measured by the limiting frequency of flashes of light, at which they are no longer distinguished as separate flashes, but there is a feeling of continuous light. In the case of fatigue, this limiting frequency decreases and a person perceives such flickers as continuous light, which he previously clearly perceived as intermittent light. The frequency of flicker fusion is measured in hertz.

Reflexometry method: it consists in the fact that the worker presses the key of the device in response to the action of a certain stimulus (light, sound). The time from the onset of the stimulus to the corresponding reaction is recorded by an electro stopwatch and characterizes the state of excitation of the higher brain regions.

During reflexometry, the following are usually measured: the threshold of irritation that causes a certain reflex; latent period of the reflex; duration of the reaction itself. People with a high reflex reaction speed can be recommended for the professions of airport controllers, operators of highly automated processes, pilots, truck drivers, etc. For people with a low speed of motor reaction, these types of labor activities, temporary reactions to the action of various stimuli will present certain difficulties. This, in turn, will lead to increased emotional tension and, as a result, to rapid fatigue, reduced attention and the appearance of errors when performing this work.

References:

1. ЖДУ (2018). Медичні засоби вимірювання спортивної працездатності. 2. Вилучено з <https://studfile.net/preview/7372900/page:2/>.
2. ЧНУ (2019). Працездатність людини та закономірності її динаміки. 4. Вилучено з <https://studfile.net/preview/8950836/page:4/>.
3. ЛНУ (2018). Показники і методика оцінки працездатності людини. 3. Вилучено з <https://buklib.net/books/25053/>.

МЕДИЧНА ДОПОМОГА ПРИ КРАШ-СИНДРОМІ У ВОЄННИХ УМОВАХ

Капралова Валерія Дмитрівна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Копітько Дар'я Сергіївна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Кучеренко Богдан Юрійович

Асистент кафедри екстреної та невідкладної медичної допомоги
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Краш-синдром або синдром тривалого стиснення, розвивається внаслідок тривалого (від 4 годин) стискання м'яких тканин тіла, нервів і магістральних судин. На жаль, його актуальність зростає під час воєнних умов через руйнування жилих будівель та інших споруд і стискання їхніми фрагментами постраждалих. Основними патогенетичними факторами цього синдрому є токсемія, внутрішньосудинне згортання крові, плазмовтрата, больовий шок. Як наслідок тривале стиснення кінцівок призводить до виникнення ішемії, венозного застою, лімфостазу, ішемічного невриту і некрозу тканин [1]. Причиною смерті більшості постраждалих є ішемічний токсикоз, що розвивається через усунення здавлення (декомпресію) від надходження в організм (реперфузії) із довготривало здавлених (ішемізованих) тканин токсинів та продуктів цитолізу в режимі нормо- чи гіпоперфузії. Крім цього, токсичними властивостями володіють міоглобіни, що виділяються з м'язових волокон, що блокують функції нирок. Ці токсини підвищують проникність стінки судин мікроциркуляторного русла, сприяють випотіванню плазми в міжклітинний простір, підсилює набряк пошкодженої кінцівки та внутрішніх органів, наростанню гемоконцентрації з погіршенням реології крові. Розвиваються гостра ниркова, гостра печінкова і серцево-судинна недостатності, може призводити до розриву внутрішніх органів [2].

Мета. Метою нашої роботи був аналіз інформації про надання домедичної і медичної допомоги при краш-синдромі.

Матеріали та методи. Був проведений літературний огляд матеріалів, які вивчають методику надання домедичної і медичної допомоги при краш-синдромі.

Результати. На домедичному рівні допомоги необхідно накласти джгут, джгут-турнікет, вище місця ураження, він блокує потрапляння токсичних продуктів розпаду тканин у кровотік, потім звільнити потерпілого від стискаючого предмету. Наступним кроком є підключення інфузії, проведення знеболення, протишокової терапії, накладання асептичної пов'язки. Кінцівку необхідно іммобілізувати, обкласти льодом або снігом для зменшення всмоктування токсичних речовин у кровотік та далі транспотрують у лікарню.

У стаціонарі проводять:

- інфузійну терапію (не менше 2 л на добу) – вводять розчини амінокислот (інфезол), 5 % розчин глюкози з вітаміном С і вітамінами групи В, розчин гідрокарбонату натрію (корекція ацидозу), свіжеморожену плазму,

низькомолекулярні декстрини (реополіглюкін), дезінтоксикаційні препарати (гемодез); корекція складу і обсягу відбувається в залежності від добового діурезу, кислото-лужного стану, тяжкості інтоксикації, проведеної операції;

- плазмаферез;
- гемодіаліз (в період гострої ниркової недостатності);
- гіпербарична оксигенація (для поліпшення мікроциркуляції, зменшення ступіню гіпоксії);
- збільшення діурезу - діуретики (фуросемід, лазікс, еуфілін);
- покращення мікроциркуляції (антиагрегантні засоби – пентоксифілін, ресорбілакт);
- дезагреганти (трентал, пентоксифілін, нікотинова кислота)
- профілактика тромбоутворення та ДВЗ-синдрому (гепарин по 2 500 ОД підшкірно 4 рази на добу);
- антибіотикотерапія для профілактики гнійних ускладнень;
- оперативні втручання – хірургічна обробка ран, фасціотомія (при наростанні набряку кінцівки, для відновлення кровообігу, відмежування некротів, зниження всмоктування токсичних продуктів), некректомія, ампутація кінцівок [3].

Висновок. Отже, синдром тривалого стиснення є небезпечним станом, який може призвести до летального наслідку, тому необхідно вчасно та ефективно надати допомогу постраждалій людині.

Список використаних джерел:

1. Хірургія : підручник у двох томах / Р. О. Сабадишин [та ін.]. - Вінниця : Нова книга, 2018 - Т.1 : Загальна хірургія з основними видами хірургічної патології. Лікування хворого в хірургічному стаціонарі. - 2018. - 782 с.
2. Заруцький Я.Л., Шудрак О.О. Вказівки з воєнно – польової хірургії. Київ 2014. – 395с.
3. Бур'янов О.А., Страфун С.С., Шлапак І.П. Вогнепальні поранення кінцівок. Травматичний шок. Київ 2015. – 31с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСЛЮМБАЛЬНОЇ ЕЛЕКТРОІМПУЛЬСНОЇ СТИМУЛЯЦІЇ В АСПЕКТІ ЛІТОКІНЕТИЧНОЇ ТЕРАПІЇ У ПАЦІЄНТІВ З УРЕТЕРОЛІТІАЗОМ

Колупаєв Сергій Михайлович

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри урології,
нефрології та андрології імені А.Г. Подреза

Харківський національний медичний університет, Україна

Електростимуляція, як метод фізичного впливу на фізіологічні процеси організму, набула широкого поширення у різних галузях медицини [1]. Електричний струмом активує мембрани нервових клітин, внутрішньоклітинні сигнальні шляхи, процеси клітинної проліферації та диференціювання [2]. Враховуючи фізіологічні ефекти електроімпульсної дії, потенційною областю застосування даного методу може бути стимуляція перистальтичної активності сечоводу у пацієнтів із сечокам'яною хворобою, в аспекті літокінетичної терапії при уретеролітіазі.

Мета роботи: вивчити літокінетичний ефект транслюмбальної електроімпульсної стимуляції (TEIC) у пацієнтів з уретеролітіазом.

Матеріали і методи. У дослідження було включено 73 пацієнти (чоловіків - 41, жінок - 32 з каменями сечоводу, розміром до 5 мм, яким була показана літокінетична терапія. Усі хворі були розділені на 2 групи. В 1 (контрольній) групі було призначено тамсулозин, у дозі 0,4 мг на добу, у пацієнтів 2 (досліджуваної) групи, з метою активізації перистальтичної активності сечоводу, терапія тамсулозином поєднувалася з проведенням транслюмбальної електроімпульсної стимуляції.

Електроімпульсна стимуляція проводилася за допомогою електроміографа M-Test (DX-Systems, Україна) в режимі стимуляції. Враховуючи топографічні особливості розташування сечоводу, щоб уникнути супутнього електричного впливу на кишечник і глибокі м'язи спини, електроди розташовували в ділянці нирки на стороні локалізації каменя, в зоні проекції ниркової миски і проксимального відділу сечоводу, які визначали при ультразвуковому скануванні. Стимуляція проводилася одиночними імпульсами, тривалістю 200 мксек, силою струму від 15 до 30 мА, з інтервалом 15-20 сек.

Результати лікування оцінювали перед кожною процедурою TEIC, шляхом виконання ультразвукового дослідження. У разі відсутності фрагментів каменю, а також ознак обструкції верхніх сечовивідних шляхів терапію припиняли. Стан "stone free" констатували у разі відсутності конкрементів у сечовивідних шляхах. Статистична обробка даних, отриманих у процесі дослідження, проводилася з використанням електронних таблиць Microsoft Office Excel 2016 («Microsoft», США) та програми Statistica 10.0 («StatSoft», США). Порівняння якісних ознак між дослідними групами проводилось за допомогою критерію хі-квадрату Пірсона. Відмінності визначали за рівнем значущості $p \leq 0,05$.

Результати дослідження та їх обговорення. Сечокам'яна хвороба широко поширена в сучасній популяції, при цьому частка уретеролітіазу в її структурі становить 20% [3]. Вибір методу лікування пов'язаний з розміром та локалізацією каменя в сечоводі [4]. При наявності каменя розмірами до 5 мм є доцільним призначення літокінетичної терапії (ЛТ), яка направлена на прискорення елімінації

конкременту. Традиційним напрямом ЛТ є призначення α -адреноблокаторів [5,6]. Стимуляція перистальтичної активності сечоводу є доцільною в аспекті підвищення ефективності експульсивної терапії у пацієнтів з уретеролітіазом. Враховуючи пейсмейкерний механізм ініціації перистальтичних хвиль сечоводу електрично активними клітинами, розташованими в субуротеліальному просторі ниркової миски та піелоуретерального сегмента [7], в даній роботі, терапія тамсулозином була доповнена транслюмбальною електроімпульсною стимуляцією вищевказаної пейсмейкерної зони. Результати лікування були проаналізовані у кожній групі пацієнтів, залежно від вихідних розмірів каменю.

Застосування ТЕІС сприяло скороченню періоду відходження каменів на 34,2%. Інтенсивність больових відчуттів, в процесі лікування, а також показник “stone free” в досліджуваних групах достовірно не відрізнялися.

Процедури ТЕІС легко переносилися пацієнтами. Змін показників гемодинаміки виявлено не було.

Висновки. Застосування транслюмбальної електроімпульсної стимуляції є ефективною складовою літокінетичної терапії у пацієнтів з каменями сечоводу, яка дозволяє скороти тривалість лікування та терміни досягнення статусу “stone free”.

Список використаних джерел:

1. Chen C, Bai X, Ding Y, Lee IS. Electrical stimulation as a novel tool for regulating cell behavior in tissue engineering. *Biomater Res.* 2019 Dec 5;23:25. doi: 10.1186/s40824-019-0176-8. PMID: 31844552; PMCID: PMC6896676.
2. Cho S-H. Frequency and Intensity of Electrical Stimulation of Human Sympathetic Ganglia Affect Heart Rate Variability and Pain Threshold. *Applied Sciences.* 2019; 9(21):4490. <https://doi.org/10.3390/app9214490>.
3. Celik S, Akdeniz F, Yildirim MA, Bozkurt O, Bulut MG, Hacıhasanoglu ML, et al. Computed tomography findings predicting the success of silodosin for medical expulsive therapy of ureteral stones. *Kaohsiung J Med Sci.* 2017;33(6):290-4. DOI: 10.1016/j.kjms.2017.04.001.
4. EAU Guidelines. Edn. presented at the EAU Annual Congress Amsterdam, 2022. ISBN 978-94-92671-16-5.
5. Ouyang W, Sun G, Long G, Liu M, Xu H, Chen Z, et al. Adjunctive medical expulsive therapy with tamsulosin for repeated extracorporeal shock wave lithotripsy: a systematic review and meta-analysis. *Int Braz J Urol.* 2021;47(1):23-35. DOI: 10.1590/S1677-5538.IBJU.2020.0093.
6. Oestreich MC, Vernooij RW, Sathianathan NJ, Hwang EC, Kuntz GM, Koziarz A, et al. Alpha-blockers after shock wave lithotripsy for renal or ureteral stones in adults. *Cochrane Database Syst Rev.* 2020;11(11):CD013393. DOI: 10.1002/14651858.CD013393.pub2.
7. Lang RJ, Hashitani H. Pacemaker Mechanisms Driving Pyeloureteric Peristalsis: Modulatory Role of Interstitial Cells. *Adv Exp Med Biol.* 2019;1124:77-101. doi: 10.1007/978-981-13-5895-1_3. PMID: 31183823.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАСТОСУВАННЯ РЕВАСКУЛЯРИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ЛІКУВАННЯ У ХВОРИХ НА ГОСТРИЙ ІНФАРКТ МІОКАРДА З ПІДЙОМОМ ST

Науково-дослідна група:

Бичко М.В.

Доктор медичних наук, професор кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Рішко М.В.

Доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Устич О.В.

Канд. мед. наук, асистент кафедри госпітальної терапії
ДВНЗ УжНУ, Україна

Матчук М.Ф.

Лікар-кардіолог
КНП Рахівська районна лікарня РРР, Україна

Анотація. У статті висвітлено тактику надання невідкладної допомоги при гострому інфаркті міокарда. Порівняння ефекту фібринолітичної терапії на догоспітальному етапі та в умовах лікарняного закладу по відношенню до проведення коронарографії з наступним стентуванням, з метою аналізу зниження ризику ранньої смертності у хворих на гострий інфаркт міокарду. Проведено клініко-статистичний аналіз, та використано матеріали Рахівської станції Екстреної медичної допомоги, при яких основним джерелом інформації служили карти виклику (ф-110/0) з приводу гострого коронарного синдрому, всього було 98 викликів. При наданні екстреної медичної допомоги всі хворі обстежені електрокардіографічно у 12 відведеннях, уточнені дані про час, інтенсивність та тривалість виникнення болю в області серця. Використання золотого стандарту невідкладного лікування гострого інфаркту міокарда (тромболітична терапія + коронарографічне обстеження з наступним стентуванням) знижує 30 денну летальність. Отриманий досвід показав, що догоспітальний тромболізис дозволяє виграти в часі від 45 хвилин до 230 хвилин, в порівнянні з традиційною схемою, коли всі втручання проводяться вже в стаціонарних умовах.

Ключові слова: тромболітична терапія, черезшкірне коронарне втручання, гострий інфаркт міокарда з підйомом ST, золотий стандарт.

Вступ: Ішемічна хвороба серця являється основною причиною смерті людей у всьому світі. Більше 7 мільйонів людей кожен рік помирають від ІХС, що складає більше 13% всіх фатальних випадків. В структурі смертності від ІХС провідне місце займає ГІМ- наприклад в Європі від ГІМ помирає кожен 6-ий чоловік і кожна 7-ма жінка. Все більш ширше застосовуються реперфузійні стратегії: фібриноліз та черезшкірне коронарне втручання, з використанням сучасних антитромботичних препаратів та дотриманням принципів вторинної профілактики, сприяє тенденції до зниження ранньої та відстроченої смертності після ІМ. [1]

Згідно сучасним рекомендаціям всім хворим з гострим коронарним синдромом з елевацією сегмента ST (ГКС з ST) показано проведення процедури реваскуляризації, в тому числі первинного стентування. Ефективність реваскуляризації оцінюється не тільки по ступеню відновлення магістрального кровотоку (TIMI), але й по відновленню тканинної перфузії міокарду (Шкала MBG).

Згадаємо, що коронарографія – це інвазивне діагностичне обстеження, яке виконується в умовах рентгеноопераційної шляхом введення контрастної речовини в гирло коронарних артерій, під рентгенологічним контролем. Коронарографія застосовується для оцінки коронарного русла (визначення звужень та їх протяжності, ступеня вираженості та локалізації атеросклеротичних змін), визначення тактики лікування та прогнозу хворих з симптомами ішемічної хвороби серця. Вона також застосовується для вивчення динаміки коронарного атеросклерозу, безпосередніх та віддалених наслідків стентування, коронарного шунтування і медикаментозного лікування. На даний час абсолютних протипоказів до проведення коронарографії немає, крім відмови пацієнта. [2]

На даний час коронарне стентування це-високоєфективний метод лікування ІХС, за допомогою постановки металевого каркасу-стента в ураженому сегменті коронарної артерії [3]. Загальновизнаним є факт покращення перебігу гострого інфаркту міокарда та постгоспітального періоду у пацієнтів, яким проведена ургентна коронароангіографія з подальшим стентуванням інфаркт обумовлюючої коронарної артерії. Також загально відомо, що найкращі результати можуть бути досягнуті при застосуванні вище вказаних втручань та відкритті коронарної артерії в перші дві-три години від початку симптомів ІМ., за умови подальшої прихильності до лікування і постійного безперервного вживання всіх призначених груп препаратів, згідно з діючими протоколами та наказами ведення такої категорії пацієнтів.

Тромболітична терапія – це вид фармакологічної терапії, направлений на відновлення кровотоку в судинах за рахунок лізису тромба в судинному руслі. Розрізняють селективний (виконують в перші шість годин), не селективний метод тромболізису (виконують в перші три години).

Залежно від місця проведення розрізняють системний-коли тромболітик вводять в вену в «сліпу», не маючи реальної уяви, про місце знаходження тромбу, та локальний-препарати вводять безпосередньо в місце локалізації кров'яного згустка. Тромболізис проводять за допомогою таких тромболітиків як стрептокіназа, урокіназа, альтеплаза, тенектеплаза, актилізе.

Як відомо, тромб легко розчинити поки він свіжий, саме тому при раптовій закупорці судин серця, уже на протязі перших двох годин необхідно вводити препарати для тромболізису. Саме тому, незважаючи на сучасні інтервенційні методи в кардіології, на догоспітальному етапі тромболізис залишається актуальним у випадку довготривалого транспортування хворого до медичного закладу, більше години. Тобто тромболітична терапія особливо цінна тим що її можна провести на догоспітальному етапі після мініму обстежень, як правило достатньо ЕКГ діагностики інфаркта міокарда. При цьому догоспітальний тромболізис може проводитись навіть середнім медичним персоналом або парамедиками, враховуючи простоту прийняття рішення і методики виконання процедури. В зв'язку з цим тромболізис може бути проведений в любых умовах – на дому у пацієнта, в тому числі в сільській місцевості, по дорозі в стаціонар (якщо очевидно, що із-за дорожньо-транспортних та інших причин не вдасться своєчасно доставити пацієнта в стаціонар, або в екстраординарних умовах (наприклад на круїзному лайнері у відкритому морі. Фактори, які ускладнюють своєчасне поступлення пацієнта в стаціонар, можуть бути

самі різні, і навіть у розвинутих європейських країнах і країнах Північної Америки в багатьох випадках не вдається подолати, тому в багатьох випадках частина пацієнтів поступає пізніше рекомендованого «терапевтичного вікна» Це ж стосується і госпітального тромболізу у випадках не можливості здійснити первинне через шкірне коронарне втручання по тим чи іншим причинам.

Таким чином показами до проведення тромболізу в умовах стаціонару являється:

- Депресія сегмента ST у відведеннях V 1- V2, збільшенням (скачком) амплітуди зубців R, що вказує на відмирання тканин в області задньої стінки лівого шлуночка;
- Підйом сегмента ST вище рівня показників 0, 1 і 0, 2мВ мінімум в двох відведеннях ЕКГ;
- Повна блокада Пучка Гіса (лівої ніжки), якщо з моменту утворення тромбу не пройшло 12 годин;
- Нестабільна гемодинаміка, зі збереженням темпів підйому ST на ЕКГ.

Та на жаль в медичній практиці проведення тромболітичної терапії, часто супроводжують різного роду важкі ускладнення, такі як шлунково-кишкові, внутрічерепні та внутріпорожнинні кровотечі. Також можливі такі ускладнення як: лихоманка – по статистиці виникає у 5% пацієнтів; артеріальна гіпотонія – спостерігається у 10%-15% пацієнтів; висипка – котра може спостерігатися в одній третій пацієнтів.

Якщо перший медичний контакт у хворого з гострим інфарктом міокарда виконується службою ЕМД, або ж проходить в умовах медичного закладу, який не має можливості для виконання через шкірного коронарного втручання, то від прогнозованого часу доставки пацієнта в медичний центр з можливостями для проведення коронарографії та стентування залежить вибір реперфузійної терапії.

Мета дослідження: Порівняння ефекту фібринолітичної терапії на до госпітальному етапі та в умовах лікарняного закладу по відношення до проведення коронарографії з наступним стентуванням, з метою аналізу зниження ризику ранньої смертності у хворих на гострий інфаркт міокарду.

Матеріали і методи: Нами проведено клініко-статистичний аналіз, та використано матеріали Рахівської станції Екстреної медичної допомоги, при яких основним джерелом інформації служили карти виклику (ф-110/0) за 2017 рік, з приводу гострого коронарного синдрому, всього було 98 викликів.

При наданні екстреної медичної допомоги всі хворі обстежені електрокардіографічно у 12 відведеннях, уточнені дані про час, інтенсивність та тривалість виникнення болі в області серця.

Результати досліджень та їх обговорення: У віковому аспекті виклики з приводу серцевого нападу розподілялися наступним чином: у групі 40-49 років- 18 осіб (11 чоловіків та 7 жінок); у групі 50-59 років- 48 осіб (28 чоловіків та 20 жінок); у групі 60-69 років- 32 осіб (15 чоловіків та 17 жінок) Деяка перевага чоловіків з цієї причини, можливо зумовлена більш високою смертністю чоловіків у віці до 60 років.

У 10 випадках – було проведено тромболітичну терапію, 76 випадків – коронарографію з наступним стентуванням, 50 випадків – консервативне лікування з використанням ацетилсаліцилової кислоти, клопидогреля та фондапаринокса.

У восьми випадках було введено на догоспітальному етапі (під час транспортування в РЛ), хворим було введено «Металізе», згідно показів (елевация сегмента ST, клінічні ознаки), з успішною доставкою хворих в районну лікарню. Двом особам із 98 доставлених (на протязі 45 хвилин) був проведений тромболізис в реанімаційному відділенні районної лікарні. Обидва пацієнти чоловіки у віці 50-

59 років, з наступним успішним транспортуванням в ЗОККД на протязі доби, де проведено коронарографію та стентування.

Всього на базу ЗОККД за 2017 рік скеровано 76 осіб, з них 46 чоловіків та 30 жінок, яким ургентно стентували інфаркт обумовлюючи коронарну артерію відповідно до діючих протоколів і стандартів лікування призначали медикаментозну терапію.

Пацієнтам з ІМ – 50 осіб, котрі з'явилися в полі зору лікарів з зазначеною симптоматикою після 12 годин, але по різних причинах не пройшовшим реваскуляризацію, а також хворим госпіталізованим пізніше чим через 12 годин після розвитку симптомів, було розпочато та проведено лікування з використанням ацетилсаліцилової кислоти, клопідогреля та фондапаринокса чи клексана, та нажаль рівень 30 денної летальності становив 9 осіб – 6 чоловіків та 3 жінки.

Результати проведеної роботи свідчать, що ми на правильній дорозі. Таким чином аналіз 30-денної летальності серед 98 обстежених пацієнтів з гострим інфарктом міокарда за 2017 рік-складає 9 осіб (6-чоловіків, 3-жінки). Не забуваємо, що до обстежуваної групи входили тільки хворі котрі звернулися за екстреною медичною допомогою.

На основі останніх даних можна зробити висновок, що використання золотого стандарту невідкладного лікування ГІМ (тромболітична терапія + коронарографічне обстеження з наступним стентуванням) знижує 30 денну летальність. Отриманий досвід показав, що до госпітальний тромболізис дозволяє виграти в часі від 45 хвилин до 230 хвилин, в порівнянні з традиційною схемою, коли всі втручання проводяться вже в стаціонарних умовах. Таким чином порівнювальний ефект тромболізису на до госпітальному етапі (в перші години) та госпітальному тромболізису, в плані підвищення виживання хворих, безсумнівно показує, що госпітальний тромболізис дозволяє охопити реперфузійною терапією більше пацієнтів, котрим вона показана, а це значить зберегти більше життів. Однак впровадження госпітальної тромболітичної терапії проходить не так просто, виходячи з вище зазначених показників. Можливо це пов'язано з низкою протипоказів до проведення тромболізису та рядом важких ускладнень, що можуть розвинути під час проведення тромболізису.

Висновки: Фібринолітична терапія являється важливою реперфузійною стратегією, особливо в тих регіонах, де через шкірне коронарне втручання не може бути проведено у хворих з ІМ в рамках рекомендованих часових строків.

Переваги фібринолітичної терапії широко відомі – фібриноліз проведений на протязі 6 годин після розвитку симптомів попереджує близько 30 летальних випадків на 1000 пацієнтів. Ефективність фібринолізу залежить від часу його проведення. Аналіз виконаний Morrison L. [4], який включив 6000 пацієнтів рандомізованих на до госпітальний та внутрілікарняний тромболізис, показав суттєвий (17%), зниження ризику ранньої смертності при використанні фібринолітичної терапії на до госпітальному етапі. Мета-аналіз (Boersma E. Et al.) 22 дослідження [4], показав значно кращий результат фібринолітичної терапії (по рівню смертності, проведений на протязі перших двох годин, порівняно з пізнішим тромболізисом). Ці дані і результати більш пізніх аналізів, підтверджують важливість проведення фібринолітичної терапії на до госпітальному етапі, при наявності показів до реперфузійної терапії. Результати догоспітальної фібринолітичної терапії багато в чому відповідають результатам первинного черезшкірного коронарного втручання, при умові раннього проведення ангіографії і черезшкірного коронарного втручання у хворих котрі потребують цих втручань після фібринолітичної терапії

(особливо при безуспішній фібринолітичній терапії).

В даний час проводиться дослідження Strategic Reperfusion Early After Miocardial infarction (STREAM), яке дасть зрозуміти, чи збережуться позитивні результати догоспітальної фібринолітичної терапії (аналогічні чи кращі, чим у первинного через шкірного коронарного втручання) у рано госпіталізованих пацієнтів.

Враховуючи переконливі докази ефективності ацетилсаліцилової кислоти, яку назначають в доповнення до фібринолітичної терапії отримані в дослідженні Second International Study of Infarct Survival (ISIS-2), призначення цього препарату сумісно з фібринолітичним агентом, являється обов'язковим. В дослідженні Clopidogrel as Adjunctive Reperfusion Therapy - Thrombolysis In Myocardial Infarction 28 (CLARITY-TIMI 28) клопідогрель добавлений до ацетилсаліцилової кислоти знизив ризик серцево-судинних подій у пацієнтів молодших 75 років, котрі отримували фібринолітичну терапію, що дозволяє рахувати підключення клопідогрелю до ацетил саліцилової кислоти у хворих, отримавших фібринолітичну терапію, необхідною рутинною стратегією. [4]

Аналіз досліджень, що проводяться, показав, що: теноктеплаза, ацетилсаліцилова кислота, клопідогрель і еноксипарин складають антитромботичну комбінацію, котра найбільш широко вивчається в теперішній час в дослідженнях як частина фармакоінвазивної стратегії у хворих з ІМ. [5]

Пацієнтам з інфарктом міокарда котрі з'явилися в полі зору лікарів на протязі 12 годин після появи симптомів, але по різних причинах не пройшовши реваскуляризацію, а також хворим госпіталізованим пізніше, ніж через 12 годин, після розвитку симптомів необхідно якнайшвидше, розпочати лікування з використанням ацетилсаліцилової кислоти, клопідогреля та одного із антикоагулянтів (нефракційований гепарин, еноксипарин, фондапаринокс). По даним отриманим в дослідженні OASIS-6, у цієї категорії хворих, можливості фондапаринокса передують ефекту нефракційованого гепарина, і саме тому при виборі антикоагулянта можна віддати перевагу фондапариноксу [6-10].

Аналізуючи всі ці дані констатуємо що в теперішній час ми володіємо методами повного відновлення кровообігу при інфаркті міокарда. Але дискусії який метод кращий продовжуються до сих пір. І механічна реваскуляризація і тромболісис послідовно демонструють переваги але без будь якого домінування. Найбільш важливий показник пріоритетності - це показник смертності, не був доказаний у більшості великих рандомізованих клінічних дослідженнях.

Очевидно, що тромболітична терапія поки не може бути «методом реперфузії другого ряду», - вона упевнено займає свою важливу нішу у веденні хворих інфарктом міокарда, особливо у країнах, де розвиток густої сітки стаціонарів, в яких проводять ЧШКА масово поки не реально.

Список використаних джерел:

1. Франкова Є.І. Настанови Європейського товариства кардіологів по веденню пацієнтів з гострим інфарктом міокарда з підйомом сегмента ST: оновлення 2019 року. Medicine review. Кардіологія. 5(23):14-8.
2. Зербіно Д.Д., Соколов М.Ю., Беш Д.І. Зв'язок поміж віком інтракоронарних тромбів та прогнозом пацієнтів з гострим інфарктом міокарда з підйомом сегмента ST. Український Кардіологічний Журнал. Матеріали XVIII Національного конгресу кардіологів України. 2017.1:104.
3. Скибчик В.А., Соломенчук Т.М. Практичні аспекти сучасної кардіології. Львів: МС; 2017. 416 с.

4. Нечипорук Н. Лікування пацієнтів із гострим коронарним синдромом без стійкого підйому сегмента ST. Health-ua.com [Internet]. 2021. Available from: <https://health-ua.com/article/63706-lkuvannya-patcntv-zgostrimkoronarnim-sindromom-bezstjkogo-pdjom-u-segmenta-S>.
5. Бичко М.В., Рішко М.В. Сучасні методи діагностики в кардіології. Ужгород: Ліра; 2019: 66 с.
6. Нетяженко В.З., Бичка Я.М., Мальчевська Т.Й., винахідники; НМУ ім. О.О.Богомольця, патентовласник. Спосіб оцінки ефективності тромболізу у хворих на гострий Q-інфаркт міокарда. Патент України № 119326. 2017
7. Бичка Я.М., Бичко М.В., Рішко М.В., винахідники; Ужгородський національний університет, патентовласник. Спосіб оцінки ефективності тромболізу тенектеплазою у хворих на гострий Q-інфаркт міокарда. Патент України на корисну модель № 130703. 2018.
8. Бичка Я.М., Бичко М.В., Рішко М.В., винахідники; Ужгородський національний університет, патентовласник. Спосіб оцінки ефективності тромболізу альтеплазою у хворих на гострий Q-інфаркт міокарда. Патент на корисну модель № 1349273. 2019.
9. Швед М.І., Швед О.В., Бичко М.В., винахідники; Ужгородський національний університет, патентовласник. Спосіб оцінки ефективності тромболізу альтеплазою у хворих на гострий Q-інфаркт міокарда з супутнім пілоричним гелікобактеріозом. Патент на корисну модель № 135934. 2019.
10. Швед М.І., Швед О.В., Бичко М.В., винахідники; Ужгородський національний університет, патентовласник. Спосіб оцінки ефективності тромболізу урокіназою у хворих на гострий Q-інфаркт міокарда з супутнім пілоричним гелікобактеріозом. Патент на корисну модель № 135938. 2019.

РЕТИНОЛ ТА ЙОГО АНАЛОГИ В КОСМЕТОЛОГІЇ

Червінська Дар'я Любомирівна

здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Щирий Богдан Валерійович

здобувач вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Найвідоміший, найцікавіший та найефективніший активний інгредієнт в косметичці є ретинол. Його використовують при багатьох недоліках шкіри, а саме: акне, розширенні пори, надмірна жирність шкіри, зморшки, постакне, гіперпигментація [1]. Чи справді він такий чарівний?

Мета. Розібратися як впливає ретинол на шкіру.

Матеріали та методи. Для дослідження було використано аналіз в інтернет-джерелах та пошукових системах сучасних наукових даних та статей пов'язаних з дослідженням впливу ретинола на шкіру, а також інтернет опитування у фокус-групах: «Чи задоволенні ви станом вашої шкіри після включення ретинолу у домашній догляд?».

Результати. 90% опитуваних відмічали покращення стану шкіри через 7 днів після початку використання ретиноїдів, 70% відмітили зменшення акне і постакне, 40% - зменшення мімічних зморшок, 35% - зменшення пігментації.

Ретинол — це одна із форм вітаміну А. Жиророзчинний вітамін, антиоксидант. Виконує багато функцій у нашому організмі: компонент родопсину (зорового пігменту), являється компонентом клітинної мембрани, необхіден для синтезу мукополісахоридів, таурину, ферментів печінки, бере участь у синтезі статевих гормонів, інтерферонів, імуноглобулінів, активує рецептори для кальцитріола та багато іншого [2]. Вітамін А має такі впливи на шкіру: сприяє збільшенню щільності епідермісу за рахунок стимулювання диференціації та росту клітин у базальному шарі, а також синтезу ферментів епітеліальних тканин, що попереджають передчасну кератинізацію; підтримує нормальну швидкість виділення меланіну меланоцитами та сприяє рівномірному розподілу меланіну в епідермісі; стимулює вироблення колагену фібробластами, а також природніх зволожуючих факторів у дермі; контролює надмірне вироблення себуму себацитами, сприяє відновленню пошкоджених клітин УФВ [3].

Поряд з чудодійними ефектами у ретиноїдів є мінуси. Часто ретинол може викликати ретиноєвий дерматит, проявом якого є лущення, подразнення, почервоніння та сухість. Після припинення використання препарату симптоми зникають. Також інколи бувають спалахи екзем, набряк, печіння. Не варто забувати, що ретинол збільшує фоточутливість шкіри, тому під час його використання важливо наносити сонцезахист на шкіру [4]. Ретиноїди протипоказані вагітним жінкам та жінкам, що кормлять груддю.

Вітамін А запасається в нашій шкірі у формі ретиніл пальмітату. Потім проходить цикл перетворень (ретиніл пальмітат - ретинол - ретиналь - ретиноєва кислота). Ретиноєва кислота — метаболіт вітаміну, що має вплив на ядерні рецептори в клітині. Зв'язуючись з рецептором, ретиноєва кислота змінює його конформацію, що призводить до індукції або репресії транскрипції генів, які контролюють диференціювання клітин епідермісу. Всі форми ретиноїдів активно використовують

в косметичній продукції.

Ретиніл пальмітат, ретинол, ретиналь можна зустріти в звичайній косметиці на полицях в магазинах. Мають усі ефекти ретинолу, зазначені вище. Ретиноеву кислоту (третионин, адапален) можна купити лише в аптеках по показаннях дерматолога. Її призначають при легких та середніх ступенях акне.

Також є речовини, які дуже схожі за дією з ретинолом, наприклад, бакучіол, блакитний ретинол та деякі пептиди (Matrixyl, Palmitoil Pentapeptide). Бакучіол — рослинний аналог ретинолу. Він взаємодіє з такими ж рецепторами як і ретинол і викликає ті ж самі ефекти. На відміну від ретинолу він не збільшує чутливість до сонця і не викликає роздратування шкіри. Блакитний ретинол (синьо-зелені водорості Афанізоменон) — рідкий компонент в косметиці, який отримують з унікальних водоростей, які ростуть в озері Клатат а Америці. Блакитний ретинол має у своєму складі багато амінокислот, мінералів, ліпідів, антиоксидантів та вітамінів групи В і А. Так само, як і ретиноїди, він зволожує шкіру, зменшує вікові прояви та бореться з проявами акне. Якщо бакучіол та блакитний ретинол були аналогами ретиноїдів, то пептиди лише подібні за ефектами до нього. Вони перешкоджають утворенню зморшок, мають ліфтинг ефект, живлять та зволожують шкіру [5].

Висновки. Отже, ретинол та його аналоги є дійсно ефективними при захворюваннях шкіри, таких як акне, розширення пор, надмірна жирність, зморшки, постакне, гіперпігментації.

Список використаних джерел:

1. М.Ворслав, А. Міфтахова. Розділ 3. Стан шкіри й активний догляд. Нормально про косметику: підручник. 2019. С. 32–73.
2. A.Barbul, M. Polcz. The Role of Vitamin A in Wound Healing. PubMed. [Website]. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31389093/> (date of access: 02.12.2022).
3. P.Howard, P. Fu, W. Wamer, W. Tolleson. Physiological role of retinyl palmitate in the skin. PubMed. [Website]. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/17368318/> (date of access: 02.12.2022).
4. C.Cole, M. Seiberg, S. Shapiro. Vitamin A and its derivatives in experimental photocarcinogenesis: preventive effects and relevance to humans. PubMed. [Website]. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/23652895/> (date of access: 02.12.2022).
5. В.Лі. Корейська філософія краси. Smart-підхід для ідеальної шкіри без дорогих вкладень: підручник. Ексмо, 2018. 176 с.

ШТУЧНЕ СЕРЦЕ ЯК ДОСЯГНЕННЯ МЕДИЦИНИ XXI СТОЛІТТЯ

Козленко Валерія Віталіївна

здобувач вищої освіти медичного факультету
Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький, Україна

Науковий керівник: Екштейн Катерина Сергіївна

асистент кафедри фізіології і патологічної фізіології
Донецький національний медичний університет, м. Кропивницький, Україна

На сьогодні, у зв'язку зі зростанням глобального тягара серцево-судинних захворювань і застійної серцевої недостатності кількість пацієнтів із термінальною стадією серцевої недостатності, які очікують трансплантації серця, зараз значно перевищує кількість доступних сердець. Так у Сполучених Штатах у 2017 році було виконано 2841 трансплантацій серця у дорослих,[1] і хоча кількість трансплантацій неухильно зростала протягом останнього десятиліття, все ще існує значний дефіцит донорських сердець із понад 2700 пацієнтів, які зараз перебувають у списку очікування.

Через дефіцит донорських органів пацієнти з розвинутою серцевою недостатністю мають високий ризик подальшої декомпенсації та часто смерті в очікуванні трансплантації. Цей недолік призвів до розробки ефективної механічної підтримки кровообігу, яка називається Total Artificial Heart (ТАН). Повністю штучне серце (ТАН) — це єдине штучне серце, схвалене Управлінням з контролю за якістю харчових продуктів і медикаментів (FDA), яке використовується для підведення пацієнтів до трансплантації.

Штучне серце (ТАН) має дуже просту конструкцію. Воно забезпечує пульсуючий потік шляхом заповнення двох штучних шлуночків, покритих поліуретаном, і викидає кров через чотиришарову рухому діафрагму з пневматичним приводом. Чотири механічні клапани, з ідентичними матеріалами та виробничими процесами гарантують односпрямований потік. Шлуночки з'єднані з системою кровообігу пацієнта за допомогою манжет, пришитих до передсердь, і судинних трансплантатів, пришитих до аорти та легеневої артерії. При максимальному ударному об'ємі (70 мл) він забезпечує серцевий викид понад 9 л за хвилину.

Нещодавно було повідомлено про результати реєстру INTERMACS[2] імплантації ТАН за 2006–2017 роки. Загалом 433 пацієнти пройшли імплантацію ТАН; 236 (54,4%) були внесені до списку ТАН, а решту пацієнтів було оновлено до підтримки ТАН під час перебування в списку очікування. Смертність у списку очікування становила 7,4%, причому 375 пацієнтів (86,6%) зрештою були трансплантовані.

Однак, у міру накопичення досвіду використання ТАН було встановлено частоту поширених ускладнень. Основні ускладнення імплантації ТАН включають інсульти, інфекції, кровотечі, тромбози, ниркову недостатність і хронічну анемію. Один центр опублікував дані щодо результатів 101 пацієнта, яким була проведена терапія ТАН, яка підтримувалася в середньому протягом 87 днів. Інсульти були зареєстровані у 7,9%[3].

Висновки:

Повністю штучне серце є важливим й ефективним втручанням для пацієнтів, які

помирають від бівентрикулярної серцевої недостатності. Незважаючи на деякі ускладнення, було досягнуто хороших успіхів у підведенні пацієнтів до трансплантації за допомогою ТАН. Пацієнти, які отримали ТАН, отримують більше мобільності та кращу якість життя, а найголовніше – можливість дочекатись пересадження донорського серця. Майбутнє для механічної підтримки кровообігу світле, оскільки нові штучні серця створюються завдяки постійному розвитку технологій.

Список використаних джерел:

1. The total artificial heart - Jason A. Cook, Keyur B. Shah – 2015 p.
2. GBD 2013 Mortality and Causes of Death Collaborators. Global, regional, and national age-sex specific all-cause and cause-specific mortality for 240 causes of death, 1990-2013: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2013. Lancet 2015;385:117-71.
3. Kirklin JK, Naftel DC, Pagani FD, et al. Sixth INTERMACS annual report: a 10,000-patient database. J Heart Lung Transplant 2014;33:555-64.

СЕКЦІЯ XXIV. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

ВДОСКОНАЛЕННЯ СИЛОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Червоношапка Марина Олександрівна

ORCID ID: 0000-0001-9180-6402

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
доцент кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 ІПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сарабун Андрій Іванович

здобувач вищої освіти факультету №3 ІПФПНП
Львівський державний університет внутрішніх справ, Україна

Одним із важливих завдань процесу підготовки майбутніх правоохоронців у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання є формування високого рівня всебічної фізичної підготовленості, необхідного для успішного виконання обов'язків за спеціальністю. Проведено низку наукових досліджень, у яких розглядається питання загальної та спеціальної фізичної підготовки курсантів [1, 5, 6 та ін.]. Необхідною передумовою якісного оволодіння технікою заходів фізичного впливу та успішного їх використання в екстремальних умовах службової діяльності є високий рівень розвитку силових здібностей майбутніх правоохоронців. Тому важливе значення має пошук та застосування в освітньому процесі ефективних засобів та методів силової підготовки курсантів з систематичним контролем їх рівня розвитку. Останнім часом увагу науковців викликає застосування системи Табата в якості методу розвитку рухових здібностей здобувачів вищої освіти [2, 3 та ін.]. Ми вважаємо актуальним застосування даної методики у процесі фізичної підготовки курсантів спеціальності «Правоохоронна діяльність» з метою підвищення рівня розвитку силових здібностей.

Метою нашої роботи було дослідити показники силової підготовленості курсантів під впливом занять з навчальної дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» із застосуванням системи Табата.

Для досягнення поставленої мети були застосовані такі методи дослідження: теоретичний аналіз та узагальнення даних науково-методичної літератури; педагогічне спостереження; педагогічні випробування (тестування); методи математичної статистики. Була обстежена група курсантів-чоловіків ($n = 21$), що навчаються за спеціальністю «Правоохоронна діяльність». Тестування проводилося на початку та наприкінці 3-го семестру навчання. У роботі використовувалися тести, запропоновані для оцінювання рівня розвитку силових здібностей здобувачів вищої освіти [4 та ін.]. У процесі дослідження було розроблено комплекс вправ за системою Табата для вдосконалення силових здібностей, який курсанти виконували протягом

навчального семестру в освітньому процесі з дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» (під час практичних занять, а також у процесі самостійної роботи).

Результати тестування (табл. 1) показали, що у курсантів спостерігається високий та вище середнього рівень розвитку силових здібностей (згідно зі шкалою оцінювання [4]). У процесі навчання за програмою дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» із застосуванням комплексів вправ за системою Табата спостерігається його достовірне ($p < 0,05$) покращення.

Таблиця 1

Результати тестування силових здібностей здобувачів вищої освіти

№	Тест	Початок семестру		Кінець семестру		p
		X	σ	X	σ	
1.	Присідання за 20 с, к-сть разів	30	2,1	35	2,3	$p < 0,05$
2.	Згинання-розгинання рук в упорі лежачи за 20 с, к-сть разів	29	2,3	34	2,6	$p < 0,05$
3.	Підймання тулуба в сід за 30 с, к-сть разів	28	1,9	32	1,5	$p < 0,05$

Отримані нами результати свідчать, що коло засобів та методів, що традиційно застосовуються у навчальному процесі з дисципліни «Спеціальна фізична підготовка» у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, може бути ефективно розширене за рахунок застосування комплексів вправ силової спрямованості за системою «Табата». Застосування даної методики дозволяє досягти статистично значущого покращення рівня розвитку силових здібностей, важливих для майбутніх правоохоронців.

Список використаних джерел:

1. Chervonoshapka, M., Shutka, H., & Chychkan, O. (2018). Strength indicators of shock actions by the hands and the legs of cadets of higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. *Physical Education, Sport and Health Culture in Modern Society*, (3 (43), 108–112. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2018-03-108-112>.
2. Булейченко, О.В. (2016). Використання системи Табата в процесі фізичного виховання студентів спеціальної медичної групи в умовах педагогічного вузу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2(71), 55-58.
3. Мадяр-Фазекаш, Е., Окопний, А., & Ворончак, М. (2022). Виховання загальної витривалості методом «Табата» на заняттях фізичної культури студентів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 7(152), 83-87.
4. Сергієнко, В.М. (2014). Контроль та оцінка рухових здібностей студентів у процесі фізичного виховання. Суми: Сумський державний університет.
5. Тьорло, О., Червоношапка, М., Шутка, Г., Голубева, О., Сопіла, Ю., & Якимишин, І. (2022). Кікбоксинг як ефективний засіб рухової активності курсантів-жінок закладів вищої освіти МВС України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (5(150), 106-109. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5\(150\).22](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2022.5(150).22).
6. Червоношапка, М., & Гнип, І. (2021). Стійкість сенсомоторних реагувань курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (6(137), 127-130. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.6\(137\).29](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2021.6(137).29).

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОЦІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Анжеліка Павляшик

студентка

*Луцький педагогічний фаховий коледж Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна*

Науковий керівник: Людмила Северіна

спеціаліст вищої категорії, викладач-методист циклової комісії ТМФВ
КЗВО "ЛПК" ВОР, м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті розкрито особливості методів фізичного виховання на уроках фізичної культури початкової ланки освіти в контексті Нової української школи.

Ключові слова: освітній процес, початкова школа, метод, фізичне виховання, ігровий метод, змагальний метод, метод строго регламентованої вправи.

Питання організації уроку фізичної культури в початковій школі розкрито у працях Е. Вільчковського, Ю. Саляміна, Н. Денисенко, С. Мудрика, В. Кузя, О. Матвієнка, С. Мельничука, А. Фока, М. Яновської та інших.

Метою навчання фізичної культури є всебічний фізичний розвиток особистості учня засобами фізкультурної та ігрової діяльності, формування в молодших школярів ключових фізкультурних компетентностей, ціннісного ставлення до фізичної культури, спорту, фізкультурно-оздоровчих занять та виховання фізично загартованих і патріотично налаштованих громадян України [2].

Нова українська школа спирається на компетентнісний підхід у навчанні учнів. Фізкультурні компетентності реалізуються через змістові лінії «Рухова діяльність» та «Ігрова та змагальна діяльність» [3].

Методи фізичного виховання – це способи застосування фізичних вправ [1, с. 104]. Виділяють дві великі групи методів – специфічні та загальнопедагогічні, які мають свою специфіку застосування у фізичному вихованні учнів.

Специфічні методи фізичного виховання відображають безпосередньо специфіку виконання фізичних вправ, та застосування їх здійснюється за двома напрямками: техніка вправ та виховання фізичних якостей особистості. До специфічних методів фізичного виховання відносяться метод строго регламентованої вправи, ігровий метод та змагальний метод [4].

Метод строго регламентованої вправи характеризується виконанням вправ за суворо запропонованою програмою, регламентом. Тобто при застосуванні цього методу необхідно попередньо зарегаментувати основні вимоги до виконання фізичних вправ: довжина дистанції, кількість повторень, інтервали відпочинку, швидкість і т.ін., дозувати навантаження та відпочинок, здійснювати заняття з будь-якими віковими та кваліфікаційними групами учнів, проводити масові заняття та ін. [4].

Ігровий метод фізичного виховання характеризується виконанням вправ за умовами та правилами гри. Під час навчання руховим умінням і навичкам ігровий метод застосовується лише як удосконалення техніки вправи, оскільки в умовах

ігрової діяльності неможливо здійснити суворе регламентування. Оскільки гра носить ситуаційний характер, ігровий метод стає одним із найбільш ефективних для вдосконалення техніки вправ.

Ігровий метод займає особливе місце в сфері виховання, оскільки він значно відрізняється в методичному плані (щодо особливостей організації рухової діяльності учнів, керівництва нею та іншими важливими педагогічними ознаками) від інших методів виховання. Цей метод являє собою певним чином упорядковану ігрову рухову діяльність, яка здійснюється відповідно до образних або умовних «сюжетів» (задумів, планів гри), що передбачає досягнення певної мети всіма дозволеними способами, в постійно мінливих умовах, значну роль в яких грає фактор випадковості. Слід зазначити, що ігровий метод може використовуватися в процесі фізичного виховання для комплексного вдосконалення рухів при їх первинному розучуванні, а також для вдосконалення фізичних якостей, оскільки в цьому методі присутні сприятливі передумови для розвитку спритності, сили, швидкості і витривалості [5].

Аналіз науково-методичної літератури дозволив нам виділити особливості ігрового методу, які, на нашу думку, полягають в наступному:

1. Гравці організовують власну діяльність відповідно умовного або образного сюжету (плану гри, задумом). В умовному сюжеті мається на увазі, що мета гри буде досягатися на умовах постійних змін ігрової ситуації, що мають випадковий характер.

Сценарії, як правило, запозичуються з дійсності, яка безпосередньо оточує учасників. Сюжет гри може бути навмисно створений з орієнтацією на потреби фізичного виховання і існувати у вигляді умовної схеми дії гравців між собою. Такий характер носять всі сучасні спортивні ігри.

2. Інша характерна риса полягає в різноманітності способів, якими мета може бути досягнута. Тобто виграш (досягнення мети), як правило, не зв'язується з одним-єдиним варіантом дій. Шляхи його завжди різні і різноманітні, що по визначенню допускається ігровими правилами. Лімітується в іграх лише найзагальніша лінія поведінки без урахування конкретних дій.

3. Ігрові методи навчання дітей відносяться до діяльності комплексного характеру. Вони містять масу різних рухів – від бігу і стрибків до боротьби і сутичок. Часом ігровому методу притаманні обумовлені заздалегідь строго певні дії одного типу. Прикладом може служити фортлек (або бігова гра), де поєднується класичний ігровий підхід з безперервними фізичними вправами. На практиці це виглядає як чергування бігу різної інтенсивності і ходьби.

Застосовувати ігровий метод можна як в початковій частині уроку, при шикуванні, так і основній частині [5]. Однак при постійному використанні цього методу на всіх заняттях учитель повинен проявляти винахідливість і фантазію. Наприклад, провести шикування можна попросити учня, надавши йому роль вчителя. В основній частині також можна використовувати як рольові ігри, так і змагальні, командні.

Змагальний метод фізичного виховання характеризується виконанням вправ у вигляді змагань. При цьому використовуються власне змагання та завдання змагання в умовах уроку фізичної культури. При навчанні руховим вмінням і навичкам метод змагання, так само, як і ігровий, застосовується тільки для вдосконалення техніки вправи, а при вихованні фізичних якостей може бути використаний тільки з підготовленими спортсменами. Це пов'язано з тим, що умови змагальної діяльності дозволяють стимулювати прояв параметрів техніки вправ, фізичних і функціональних можливостей. Отже, змагальний метод дозволяє стимулювати технічну і фізичну підготовку учнів.

Змагальний метод фізичного виховання під час роботи з дітьми молодшого шкільного віку найбільш прийнятно застосовувати у формі, наближеній до ігрового; основна відмінність тут обов'язкова наявність переможця. Головний засіб тут – командні рухливі ігри з елементами спортивних ігор та різноманітні естафети. Крім того, застосування методу змагання можливе протягом усього уроку. Змагальний метод виключає примус до навчання: навчання йде через гру та змагання. Він викликає в дітей молодшого шкільного віку радість, забезпечує поступовий розвиток вольових якостей, особистої відповідальності, віру у можливість подолання труднощів.

Його характерна особливість – обов'язкова присутність змагальної діяльності двох протиборчих сторін, що вимагає від дітей прояву максимальних психологічних та фізичних зусиль, прагнення учнів здобути перемогу за дотриманням обумовлених правил гри чи змагання. Часом дитині доводиться перемогти себе, тобто, проявити ті найкращі фізичні та психічні якості, про які вона і не підозрює чи соромиться показати при сторонніх. Цей метод допомагає дитині повністю розкритися [4].

Отже, процес фізичного виховання учнів молодшого шкільного віку має будуватися з урахуванням реальних психофізичних можливостей, вікових особливостей учнів. Для досягнення зазначеної мети велике значення мають правильний вибір та поєднання методів навчання, зокрема специфічних методів фізичного виховання (ігрового, змагального та методу строго регламентованої вправи). У практиці фізичного виховання молодших школярів мають застосовуватися всі доступні методи, лише у цьому випадку педагогічний процес буде ефективним.

Список використаних джерел:

1. Забіяко Ю. Педагогічні технології навчання фізичної культури. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : збірник наукових праць. 2013. № 1 (21). С. 103–106.
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Галузь «Фізична культура». URL: <https://nushub.org.ua/resource/instruktyvno-metodychni-rekomendacziyi-shhodo-organizacziyi-osvitnogo-proczesu-ta-vykla-dannya-navchalnyh-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osvity-u-2022-2023-navchaln-omu-rocz-i-galuz-fiz/> (дата звернення: 01.12.2022 р).
3. Концепція Нова українська школа. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.12.2022 р).
4. Кучерявий Р.М. Методи навчання на уроках фізкультури. Народна освіта. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6241 (дата звернення: 01.12.2022 р).
5. Фідірко М.О, Суліма І.Л., Бірюков О.А. Характеристика ігрового методу навчання фізкультури. URL: <https://cutt.ly/r10U4wv> (дата звернення: 01.12.2022 р).

КВЕСТ ЯК ОДНА ІЗ ПОЗАУРОЧНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Іванна Нечипорук

Студентка

*Луцький педагогічний фаховий коледж Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна*

Науковий керівник: Людмила Северіна

спеціаліст вищої категорії; викладач-методист циклової комісії ТМФВ
КЗВО "ЛПК" ВОР, м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті розглядається застосування квесту під час позаурочної діяльності з фізичної культури, дано визначення квесту, розглянуто його види, які можна застосовувати під час позаурочної організації фізичної культури та спорту.

Ключові слова: квест, освітній процес, засіб навчання, початкова школа, позаурочна діяльність, фізичне виховання.

На сьогодні педагогічна наука та практика вирішує найважливішу проблему – підвищення активності та інтересу учнів до занять з фізичною культурою. Ці завдання вирішуються як під час спеціально організованих уроків, так і в позаурочній діяльності. Позаурочна діяльність з фізичної культури відрізняється від навчальної тим, що не тільки здійснюється на добровільних засадах, а її зміст і форми організації визначаються з урахуванням інтересів більшості учнів та умов школи, і будується на основі широкої суспільної активності школярів, об'єднаних у колектив фізичної культури, при контролі та підтримці з боку адміністрації, вчителів, батьків.

Багато фахівців вважають, що позаурочну діяльність з фізичної культури та спорту можна організувати кількома шляхами: як спортивні секції, спортивні гуртки, індивідуальні заняття, свята та заходи спортивного спрямування. Таким чином, організація позаурочної діяльності з фізичної культури у школі дозволяє розвивати рухові вміння та навички учнів, масово залучати учнів до фізкультурно-оздоровчої діяльності, формувати потребу у здоровому способі життя, проходити соціальну адаптацію у колективному спілкуванні та взаємодії [1, с.36].

Очевидно, що для більшого залучення учнів до позаурочної діяльності з фізичного виховання необхідно шукати нові форми та методи роботи, які б зацікавили молоде покоління. Останнім часом у дитячому середовищі набирає популярності така форма гри як «квест». Квест, за своєю екзистенційною динамікою, може змагатися з комп'ютерними іграми та відео- дозвіллям. До того ж, квест-завдання органічно інтегруються в рухову активність школярів. Однак питання, пов'язані з детальним опрацюванням специфіки застосування квест-завдань у поєднанні з фізичним навантаженням, недостатньо представлені в сучасній науково-методичній літературі.

Квести, як інтерактивний аспект дозвільної діяльності беруть свій початок із віртуальних ігор і все щільніше заповнюють собою різноманітні форми ігрової та педагогічної реальності [5, с. 38].

Квест (від англ. quest – пошук) – командна гра, у якій задіяні як витривалість і ерудиція, так і кмітливість, креативність і нестандартне мислення. Ідея гри проста – команди, переміщаючись по точках (рівнях), виконують різні завдання. Вони

підбираються таким чином, щоб бути максимально оригінальними, цікавими, що підходять під ситуацію та не потребують спеціальних знань чи умінь від гравців [3, с. 153].

Квест-технологія в освітньому процесі як поняття з'явилася відносно недавно. Треба сказати, що велику роль у цьому відіграли не тільки дитячі психологи, а й кілька десятиліть тому комп'ютерні ігри жанру quest.

Квест-технології в освіті та вихованні дітей широко почали застосовуватися з 1995 року, коли професор університету Сан-Дієго Берні Додж запропонував використовувати в процесі навчання якусь пошукову систему, в якій передбачалося знаходити вирішення поставленого завдання з проходженням проміжних стадій, на кожній з яких потрібно виконати якусь дію або знайти ключ для виходу на наступний рівень.

Початкова веб-квест-технологія зводилася навіть не до пошуку логічного рішення, а була покликана швидше зацікавити дитину, створивши якийсь процес, подібний до гри. Саме ігри (у будь-якому їхньому прояві) і стали тією відправною точкою, яка послужила розвитку такого напрямку в педагогіці.

У загальній класифікації виділяють такі види квестів: лінійні (вирішення однієї задачі дає можливість вирішувати наступну); штурмові (за допомогою контрольних підказок учасник сам обирає спосіб розв'язання задачі); колові (по суті, той же лінійний квест лише для кількох команд, що стартують із різних точок) [5, с. 5].

У квест-технологіях, які використовуються в позаурочній діяльності з фізичного виховання, вчитель виконує роль «помічника», що активізує нову інформацію, за активної взаємодії вчителя та учнів.

Квест-технології у позаурочній діяльності з фізичної культури дозволяють вирішувати такі завдання:

- формувати прагнення особистісного саморозвитку;
- виробляти здатність адаптуватися до нових умов;
- розвивати здатність до емпатії, до колективних дій;
- прагнення соціальної взаємодії;
- забезпечення релаксації, усунення нервового навантаження [4, с.554].

Аналіз наукової та методичної літератури дозволив нам виділити структуру квесту (рис.1):

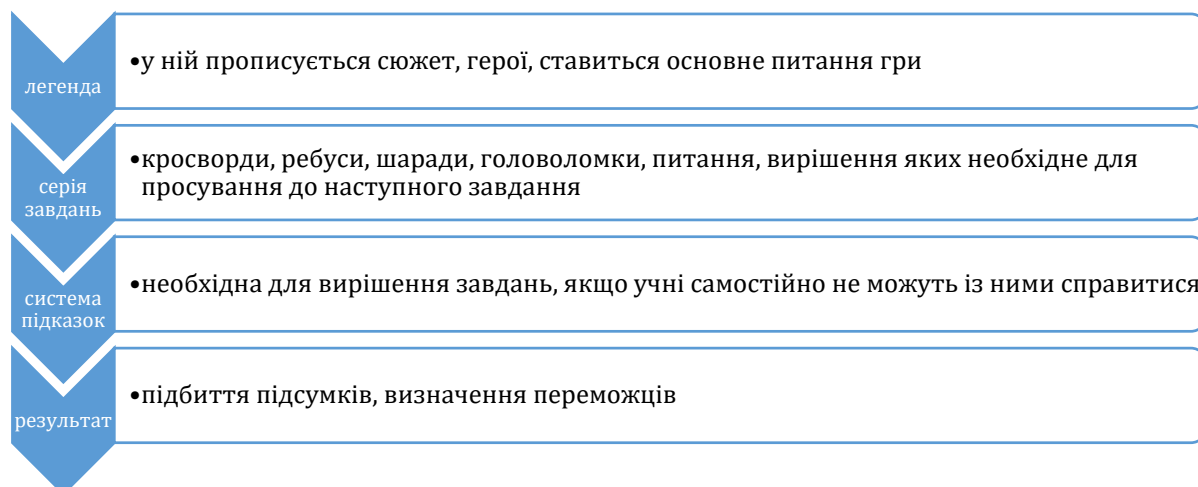

Рис. 1. Структура квесту

Використання квест-технології під час позаурочної діяльності з фізичної

культури сприяє розвитку різних компетенцій педагога, які дають можливість ефективно працювати в інноваційному режимі.

Отже, наголосимо, що використання квест-завдань у позаурочній діяльності з фізичної культури є досить органічним та результативним методом вирішувати одночасно ряд виховно-педагогічних завдань: розвивати в учнів необхідні фізичні можливості; стимулювати їх пошукову та пізнавальну активність, розвивати оперативне мислення, працювати в команді.

Список використаних джерел:

1. Безверхня Г. В. Педагогіка фізичного виховання. Умань, 2013. 72 с.
2. Дикий О. Ю. Сучасні підходи до організації фізичного виховання школярів. Педагогічний пошук. 2019. № 1. С. 24–28.
3. Гриневич М. С. Медіаосвітні квести. Вища освіта України. № 3. Дод.1. Тем. вип. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Київ: Гнозис, 2009. С. 153 – 155.
4. Колесник А.С. Використання інноваційних технологій під час занять з фізичної культури. «Молодий вчений», № 11 (63), листопад, 2018 р. С. 553–557.
5. Шемшур В.М. Використання квест-технологій для активізації пізнавальної діяльності учнів: збірник матеріалів обласної веб-конференції. Черкаси: Видавництво КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2016. 56 с.

СЕКЦІЯ XXV. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УКРАЇНСЬКО-ЛИТОВСЬКІ ДВОСТОРОННІ ВЗАЄМИНИ НАПРИКІНЦІ XX СТОЛІТТЯ

Візняк Ярослав Ярославович

аспірант

Західноукраїнський національний університет, Україна

Науковий керівник: Дацків І.Б.

Д-р. іст. наук, професор

Західноукраїнський національний університет, Україна

Геополітичні зміни в Центрально-Східній Європі, що відбулися на зламі 90-х років XX ст., кардинально позначилися на державно-політичній ситуації в Україні та сусідніх із нею державах. Крах комуністичних режимів супроводжувався утворенням нових незалежних держав, які стали повноправними суб'єктами міжнародного права. Виникли сприятливіші умови для взаємовигідної співпраці в основних сферах суспільного життя. Це стосується, зокрема, литовсько-українських взаємин, котрі мають довготривалі традиції добросусідства та співробітництва, а необхідність їх розбудови обумовлена об'єктивними потребами та національними інтересами і відображена в концепціях зовнішньої політики двох держав.

Мета розбудови відносин з Литвою полягає в тому, щоб забезпечувати і зміцнювати політичну, економічну та культурну присутність України в Литовській Республіці та регіоні Балтики, сприяти проведенню радикальної політичної та соціально-економічної реформи в Україні, входження її в західноєвропейські та регіональні структури й інституції. В свою чергу, для Литви Україна, враховуючи її геополітичне становище, є одною з пріоритетних держав, виходячи, як з т.зв. сучасної кон'юнктури, так і з ширших стратегічних міркувань [1, с. 161].

Литва мала значний історичний досвід державотворчості (у форматі Великого Князівства Литовського та Литовської Республіки міжвоєнного періоду) та змогла в післявоєнний період за умов радянських реалій зберегти й укріпити на своїй території беззаперечний статус литовського народу як титульної нації. На момент розпаду Радянського Союзу Литва залишалася однією з відносно однорідних в етнічному плані республік: литовці складали 80 % від усього населення, росіяни (8,7%), поляки (7,3%), білоруси (1,6%), інші (1,8%). В Естонії, натомість, доля титульного етносу не перевищувала 61,5 %, а у Латвії – 51,8 %. Це, з одного боку, допомогло Вільнюсу практично уникнути дипломатичних суперечок з Російською Федерацією стосовно прав російськомовної меншини, які стали визначальною складовою міждержавних відносин Естонія – РФ та Латвія – РФ, з іншого – забезпечило більш стабільну внутрішньополітичну ситуацію в країні [2, с. 93].

У березні 1990 р. Литовська Республіка першою серед країн Балтії проголосила незалежність. Конституцію Литви було ухвалено на референдумі 25 жовтня 1992 р. Згідно з нею, державна влада в державі здійснюється Сеймом, президентом, урядом

та судом.

Не дивлячись на те, що Україна була однією з засновниць СНД, з самого початку вона намагалася уникати глибокої інтеграції у межах Співдружності, що якраз і було спільним з позицією Литви. Відмовившись від підписання Статуту СНД, Україна стала державою-засновницею та учасницею, але не її членом.

В «Основних напрямках зовнішньої політики України» від 2 липня 1993 р. серед чотирьох окреслених векторів зовнішньої політики на першому місці було поставлено розбудову міждержавних відносин. Всі держави, відповідно до пріоритетності, поділялись на 4 групи. Звичайно, що першочерговим завданням в цій сфері позначалась співпраця з усіма прикордонними країнами. Окрім того, змістовне значення надавалось участі у європейській регіональній співпраці [3, с. 379]. У перші роки незалежності Литви на початку 90-х роках XX ст. досить популярною в політичних колах держави була ідея нейтралітету.

На відміну від України, поведження якої виражалася в дотримуванні концепції збалансованої і багатовекторної політики, Литовська Республіка хоч і проголосила одразу ж із відродженням незалежної державності однобічну західноєвропейську орієнтацію, тим не менше на початку 1990-х рр. ідея вступу до НАТО і євроспільноти вважалася недосяжною метою.

У перші роки незалежності Литви на початку 1990-х рр. досить популярною в політичних колах країни була ідея нейтралітету. В Литовській Республіці вона підтримувалася коаліцією «За справедливую Литву», що складалася з кількох непарламентських партій. На початку 1993 р. литовський президент А. Бразаускас, розглядаючи Литву як посередника між інтересами Сходу та Заходу, задекларував принцип нейтралітету як основний у зовнішній політиці. Разом з ідеєю нейтралітету кожної балтійської країни обговорювалася концепція демілітаризованої нейтральної Балтоскандинавії [4, с. 76].

Проголошення незалежності України Збігнєв Бжезінський (американський політолог і державний діяч – авт.) назвав не тільки центральною геополітичною подією, але й геополітичним зрушенням у Європі. І це зрозуміло, адже за своїми геополітичними характеристиками Україна є помітним державним утворенням у світовому розміщенні сил. Вигоди і не вигоди геополітичного становища України неодноразово зважувалися. Певні політичні сили потребували однобічну орієнтацію, особливо на росію, інші на захід (як показала практика, на Україну там не чекають із розпростертими обіймами). Більшість розсудливо виглядала ідея розбудови взаємин зі своїми найближчими сусідами. На ґрунті даної ідеї зовнішньополітичний курс зорганізувався на основі принципу багатовекторності [5, с.51].

Унікальне розташування України на межі двох цивілізаційних просторів – європейського і євразійського у значній мірі позначилося на її подальшому розвитку. Перебування довгий час під сферою впливу інших держав не сприяло виробленню єдиних геополітичних пріоритетів та національних інтересів і після отримання незалежності. Ця проблема і нині є вагомим чинником історичного і політичного майбутнього України [6, с. 275].

Отже, геополітичний простір визначив основні параметри діяльності України та Литви на міжнародній арені. Перебування у сфері зацікавленості США, ЄС та росії диктує двом державам необхідність геополітичного вибору. Зрозуміло, що цей вибір є визначальним для перспектив розвитку. У даному контексті якраз і варто брати до уваги досвід Литовської Республіки, у якій консенсус політичних сил стосовно питань зовнішньополітичної орієнтації країни був досягнутий майже одразу після проголошення незалежності.

Таким чином, говорячи про українсько-литовські двосторонні відносини, доречно наголосити на тому, що у геополітиці їх об'єднували дві першооснови: чинник стабільності та чинник індивідуальної свободи. Можна стверджувати, що реалізація цих першочергових завдань була спільною для всіх пострадянських країн. Окреслені загрози національній безпеці, пов'язані з російським експансіонізмом, зумовлювали необхідність спільних кроків у вирішенні головних завдань зовнішньої політики. На початок 90-х рр. якраз ці проблеми і стали спільною, об'єднавчою основою для налагодження двосторонньої взаємодії. Принаймні, в міру того як вирішувалося це питання (на користі росії, чи навпаки) і відбувалось формування відносин між новими незалежними державами.

Загалом у розбудові українсько-литовських відносин сформувалася тенденція до стабільного і динамічного розвитку. Характерною рисою розбудови двосторонніх відносин на сучасному етапі є відсутність будь-яких серйозних проблем в політичній площині, наявність можливостей нарощувати потенціал практичного співробітництва в різних сферах і напрямках. Без перебільшення можна стверджувати, що Литовська Республіка належить до числа пріоритетних партнерів і союзників України на північному векторі її зовнішньої політики.

Список використаних джерел:

1. Візник Я. Я. Українсько-литовські відносини сучасності у гуманітарній сфері наприкінці XX – початку XXI ст. // *Scientific Journal Virtus* Issue # 42, March, 2020. S. 161–165.
2. Замікула М. Країни Балтії на початку 1990-х рр.: передумови євроатлантичної інтеграції // «Наукові праці» Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія : Історія. 2010. Вип. 116. Т. 129. С. 91–94.
3. Постанова Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» // *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 37. С. 379.
4. Аракелян Д. В. Основні положення концепції національної безпеки країн Балтії // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. Вип. 53. С. 70–78.
5. Ганус С. Шелемончак В. Балтійський вектор зовнішньої політики України: досвід і перспективи // *Міжнародні відносини і зовнішня політика незалежної України* : (зб. науково-методичних праць на допомогу студентам та учням шкіл). Ужгород, 2005. С. 47–77.
6. Дацків І. Візник Я. Публічна дипломатія в українсько-литовських відносинах (кінець XX – початок XXI ст.) // *Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 05-06 листопада 2021 р., м. Дніпро. / ред. кол.: І.В. Іщенко, І.К. Головка, П.Г. Петров. Дніпро: ПрінтДім, 2021, С. 274–279.

СЕКЦІЯ XXVI. АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

NUMERICAL AND ANALYTICAL SOLUTION OF THE PROBLEM OF HEAT TRANSFER UNDER BOUNDARY CONDITIONS OF THE THIRD KIND

Chovniuk Yuriy

ORCID ID: 0000-0002-0608-0203

PhD, associate professor

Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

Moskvitina Anna

ORCID ID: 0000-0003-3352-0646

PhD, assistant

Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

In recent years, considerable attention has been paid to solving related problems, which most fully take into account the actual conditions of heat transfer in tubular heat exchangers. The papers [1-3] disclosed related problems of heat transfer in laminar fluid flow in pipes and channels, which can be used to assess the role of this factor. The role of non-Newtonian properties in solving adjoint problems is studied in the monograph [4]. The data available in these works make it possible to quantify the errors due to the fact that the conjugacy of the problem and the setting of the third kind of boundary conditions on the wall are not taken into account. The latter means that the heat flux density is assumed to be proportional to the temperature difference between the outer surface of the wall T_{w1} and the environment T_{en} :

$$q_w = \alpha_1 \cdot (T_{w1} - T_{en}); \quad (1)$$

where α_1 - coefficient of heat transfer from the outer surface of the pipe wall to the environment.

The values α_1 and T_{en} are considered given; in the general case, they are functions of the coordinates on the pipe surface. The statement of such functions does not change the fundamental aspect of the problem, but only complicates the calculation. Due to small temperature gradients along the flow for highly viscous liquids, it is advisable to introduce one more assumption: the temperature field in the pipe wall is one-dimensional; that is, the heat transfer occurs only along the normal to its surface, and the heat transfer along the wall is small. Setting the boundary conditions of the third kind on the inner wall of the pipe is equivalent to replacing the solution of the adjoint problem with the solution of the problem of heat transfer only in the liquid.

Possible errors in such substitution should be evaluated. So, in the work of A.V. Lykov [1,] to estimate the conjugation conditions, the Brun number Br' is introduced, and for $Br' \leq 0.1$, the problem is recommended to be solved without conjugation. For a flow in a pipe, the Brun number can be approximately estimated as:

$$Br' = \frac{\lambda_l}{\lambda_w} \cdot \frac{\delta_w}{d} \cdot Pe^{0,33} \quad (2)$$

where δ_w – pipe wall thickness, d – pipe diameter, λ_l , λ_w – coefficient of thermal conductivity, respectively, of the liquid, wall; Pe – Peclet criterion.

With the usual values for pipes $\lambda_l/\lambda_w = \bar{\lambda}$ and δ_w/d number $Br' \leq 10^{-2}$.

In [2], the conjugate problem for a power-law fluid (the Ostwald-de Wiel rheological model) was solved under the condition that the temperature on the outer wall of the pipe changes according to an arbitrary law. The parameter was introduced as an adjoint criterion:

$$K_s = \bar{\lambda}/\ln R_1 \quad (3)$$

where R_1 – the ratio of the outer and inner radii of the pipe.

For $K_s \rightarrow \infty$, the problem is reduced to boundary conditions of the first kind at a variable wall temperature along the length. The data calculated for this case are consistent with those known in the literature. An estimate of the K_s value for heat transfer conditions in laminar flow in pipes indicates that $K_s > 0.01$. In [4], the factors influencing the degree of conjugation of problems are summarized in a table, which shows that for non-Newtonian fluids exhibiting pseudoplastic properties, the role of conjugation conditions is less than for Newtonian ones. The quantitative assessment of the conjugation conditions is considered in detail for the conditions of heat transfer between two fluids separated by a thin plate. It allows one to calculate the relative error in the value of the local heat flux density, which is due to the fact that the conjugacy of the problem is not taken into account. If we use this estimate, we can conclude that for liquids with $n=1/m < 1$ (where m is the non-linearity index of the Bulkley-Herschel model) in the most unfavorable situations in terms of error, the latter will not exceed 5%, and for non-Newtonian fluids, it will be even smaller. In [3], adjoint problems for the flow of nonlinear viscoplastic fluids in plane-parallel channels were studied. From the above estimates, if extended to round pipes, it follows that the resulting errors, when conjugations are not taken into account, are within the accuracy of numerical calculations.

There are few works under boundary conditions of the third kind. In [4], the problem of heat transfer was solved by an approximate integral method for these conditions, taking into account the dissipation of the energy of motion. The significant influence of the number Bi , introduced as a parameter that characterizes the conditions at the boundary, on the local value of Nu is indicated. More fully, including the initial hydrodynamic sector, the problem for Newtonian fluids is considered in [5]. The solution of the hydrodynamic problem was obtained by the Galerkin-Kantorovich method, and the thermal problem was obtained by the numerical method. It follows from the data presented that the role of the hydrodynamic sector somewhat increases with a decrease in the Bi number (Biot criterion). Thus, the ratio of the Nusselt number with a developing velocity profile to the analytical value with a developed velocity profile for $Bi = 100$ (which practically coincides with $Bi \rightarrow \infty$) is 1.15 at $\frac{1}{Pe} \cdot \frac{Z}{d} = 10^{-3}$, and for $Bi = 2$ it is equal to 1.25. Data refer to the Prandtl number $Pr=10$. (Note that the Oz axis coincides with the axis of the pipe). With an increase in $\frac{1}{Pe} \cdot \frac{Z}{d}$, as well as Prandtl numbers (Pr), the role of the initial hydrodynamic section decreases and at $Pr \geq 100$ and $\frac{1}{Pe} \cdot \frac{Z}{d} > 10^{-3}$ within the accuracy of numerical calculations becomes insignificant, which is similar to the first boundary value problem.

The effect of mechanical energy dissipation on heat transfer for a Newtonian fluid was studied in [6]. The problem was solved by the usual method of separation of variables, three

eigenvalues were tabulated, as well as the expansion coefficients for Bi, equal to 40.4 and 1, respectively. From the data on the limiting Nusselt numbers, it follows that the latter change from zero at Bi = 0 to 9, 6 for Bi → ∞; in this case, the local number Nu calculated from the heat transfer coefficient on the wall is 9.6, regardless of the number Bi. Based on the analysis of the data obtained, a physically obvious circumstance is indicated that, as Bi decreases, the role of energy dissipation increases. The results of solving the problem of heat transfer for non-Newtonian fluids, taking into account the dissipation of the energy of motion, as is known, are not available [6].

The purpose of this work is to analytically determine the (local) total Nusselt number as a function of the usual local number Nu and the Biot criterion (Bi), as well as to substantiate the numerical method of solution and the results obtained for the heat transfer problem under boundary conditions of the third kind. At the same time, a numerical estimate of the value of Bi is established, according to which the problem with boundary conditions of the third kind can be reduced to a problem with boundary conditions of the first kind.

It is known that the Biot number:

$$Bi = K' \cdot \frac{d}{\lambda}, \quad (4)$$

Where $(K')^{-1} = \frac{d}{2\lambda_w} \cdot \ln\left(\frac{d_1}{d}\right) + \frac{d}{\alpha_1 \cdot d_1}$; K' - local heat transfer coefficient from the inner surface of the wall to the environment; λ , λ_w - coefficient of thermal conductivity of the environment and wall material, respectively; α_1 - heat transfer coefficient of the outer surface of the pipe; d , d_1 - inner and outer diameters of the pipe.

The number Bi and the ambient temperature, which are directly included in the dimensionless variables of the heat transfer problem, are considered given.

The total Nusselt number (local value) $Nu_k = K \cdot d / \lambda$ is related to the usual local Nusselt number $Nu_\alpha = \alpha \cdot d / \lambda$ by the known relation:

$$\frac{1}{Nu_k} = \frac{1}{Nu_\alpha} + \frac{1}{Bi} \quad (5)$$

In this case we have:

$$Nu_k = Nu_\alpha \cdot Bi / (Nu_\alpha + Bi), \quad (6)$$

that is, always $Nu_k < Nu_\alpha$, and $\frac{1}{K} = \frac{1}{\alpha} + \frac{1}{K'}$, where K is the local heat transfer coefficient from the fluid flowing through the pipe to the environment. Formula (6) is also valid with respect to the mean values of the numbers ($\overline{Nu}$). If Bi → ∞, then $Nu_k = Nu_\alpha$ the problem of heat transfer under boundary conditions of the third kind is reduced to the problem under boundary conditions of the first kind; if Bi = 0, which corresponds to a thermally insulated wall, then $Nu_k = 0$, and Nu_α is a finite value.

Various methods are known for solving the problem of heat transfer under boundary conditions of the third kind. Due to the cumbersomeness of the solution by the method of separation of variables (the eigenvalues and eigenfunctions in the Sturm-Liouville problem in this case depend on the number Bi), numerical methods have become widespread [5]. For non-Newtonian fluids, this circumstance is of particular importance, since the eigenvalues and all parameters of the Sturm-Liouville problem are, in addition, a function of the radius of the jet stream and the non-linearity index ($n=1/m$) present in the (rheological) Bulkley-Herschel model. For this reason, the solution of the heat transfer problem under boundary conditions of the third kind, as a rule, is not constructed, and the subsequent analysis is based on the results of the numerical solution provided in [7, 8]. The numerical solution method is also considered in detail in [6].

In Fig.1, the accuracy of the numerical method is estimated in comparison with the analytical one [8], which was used in solving heat transfer problems for boundary conditions of the first and third kind. The results of the temperature field calculations on a PC coincide within the limits of deviations, not exceeding (2...3)%, which indicates the high accuracy of the numerical method.

On fig. 1 introduced notations: T – liquid temperature, T_w – wall temperature, r_w – wall radius, r – radius (current), counted from the Oz axis of the cylindrical pipe, m – non-linearity index of the Bulkley-Herschel model, $\alpha = r_\alpha/r_w$ – dimensionless radius cores (r_α) of the jet stream; q_w is the heat flux through the pipe wall.

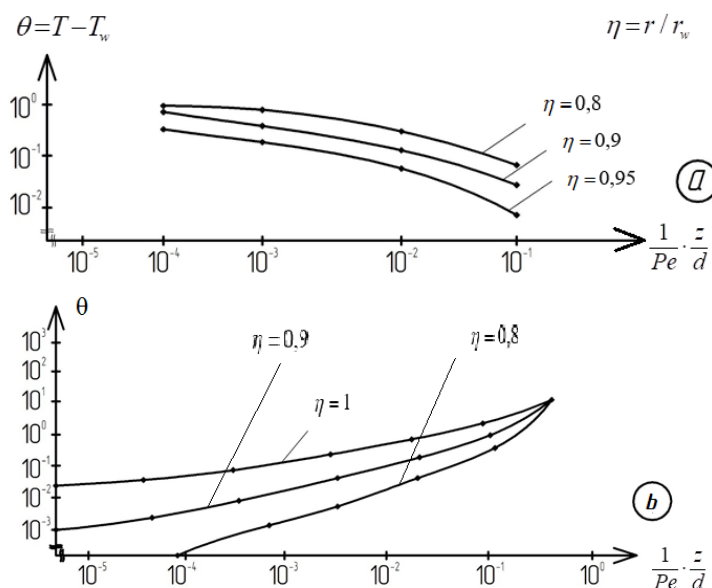

Fig. 1. Results of calculation of the temperature field at $m = 2$, $\alpha = 0.5$:

a - $T_w = \text{const}$; b - $q_w = \text{const}$; curves are the results of the analytical solution [6], dots are the results of the numerical calculation on the PC of this work.

Next, we estimate the value of Bi for which the problem with boundary conditions of the third kind can be reduced to a problem with boundary conditions of the first kind.

It was shown in [5, 9] that for Newtonian fluids at $Bi \geq 40$, the difference in heat transfer parameters is insignificant. An analysis of the obtained numerical results on a PC shows that for non-Newtonian liquids, even at $Bi = 40$, the difference in the average liquid temperature $\bar{\theta}$ and Nu numbers is within the accuracy of numerical calculations, although certain differences in the values of $\bar{\theta}_w$ (Fig. 2) still take place at small lengths; they disappear at $Bi \approx 60 \dots 70$. The data in fig. 2 refer to $m = 2$ and $\alpha = 0.5$, for other values of m and α the changes are insignificant.

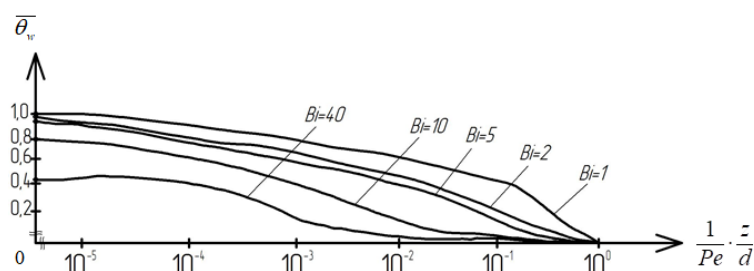

Fig. 2. Changes in the dimensionless temperature of the inner wall of the pipe ($\bar{\theta}_w$) along its length at $m = 2$, $\alpha = 0.5$, $Br_0^* = 0$ (Br_0^* is the Brun number [1]), $\theta = (T - T_w)/T_w$.

The local values of Nu_k (total Nusselt number) depending on the Biot criterion (Bi) are analytically obtained for solving the problem of heat transfer in a circular tube under boundary conditions of the third kind. The temperature field of a circular tube is calculated by numerical methods and the accuracy of such calculations is estimated in comparison with analytical approaches to solving heat transfer problems under limiting conditions of the first and third kind. A numerical estimate is made of the value of Bi , at which the problem with boundary conditions of the third kind can be reduced to a problem with boundary conditions of the first kind. The results of the study can be used to improve existing engineering methods for calculating heat transfer problems in heat exchange devices (apparatuses).

References:

1. Lykov A.V. (1976). *Sopryazhonnyye zadachi konvektivnogo teploobmena. Problemy teplo- i massoperenosa*. Minsk: Nauka i tekhnika, 83-98.
2. Shishlyannikov V.V., Trenozhkin V.I., Torner R.V., Tyabin N.V. (1979). *Sopryazhonnyy teploobmen pri techenii nen'yutonovskoy zhidkosti v krugloy trube*. Reol. svoystva polimer. Sistem. 29-35.
3. Shul'man Z.P., Khusid B.M. (1981). Conjugated convective heat transfer problems for viscoplastic fluids in plane-parallel channels. *Int. J. Heat and Mass Transfer*. 24 (6), 1045-1050.
4. Dorfman A.S.H. (1982). *Teploobmen pri obtekanii neizotericheskikh tel*. Moscow: Mashinostroyeniye.
5. Javeri V. (1976). Simultaneous development of the laminar velocity and temperature fields in a circular duct for the temperature boundary condition of the third kind. *Int. J. Heat and Mass Transfer*. 19(8), 943-949.
6. Froysheter G. B., Danilevich S. YU., Radionova N.V. (1990). *Techeniye i teploobmen nen'yutonovskikh zhidkostey v trubakh*. Kyiv: Naukova dumka.
7. Froysheter G.B., Radionova N.V., Averina T.V. (1984). *Teploobmen nelineynovyazkoplastichnykh zhidkostey v trubakh pri granichnykh usloviyakh tret'yego roda*. Reologiya, protsessy i apparaty khimicheskoy. 96-106.
8. Averina T.V., Radionova N.V., Froysheter G.B., Adamchuk G.P. (1985). *Raschot teploobmena pri techenii plastichnykh smazok v trubakh dlya granichnykh usloviy tret'yego roda*. Neftepererabotka i neftekhimiya. Kyiv: Naukova dumka. 28, 73-77.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ЗДОБУТКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРИКЛАДНИХ ТА
ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ НАУК ХХІ СТОЛІТТЯ»**

16 грудня 2022 року ♦ Вінниця, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 16.12.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 17,90. Замовлення № 367. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

Міжнародний центр наукових досліджень
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: mcnd@ukrlogos.in.ua

Видавець: Громадська організація «Європейська наукова платформа».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7172 від 21.10.2020.